

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Studijní obor: Historie – české dějiny v evropském kontextu

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. David Kozler

Prokop, Jan a ti druzí.

Mladší Rabštejnové ve vírech husitského století

Prokop, Jan and the Others.

The Younger Rabštejn Family

in the Turbulences of the Hussite Century

Praha 2017

Vedoucí práce: PhDr. Blanka Zilynská, Ph.D.

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval vedoucí mé práce PhDr. Blance Zilynské, Ph.D., za vstřícný a shovívavý přístup, za podnětné připomínky a cenné rady, jež mi v průběhu přípravy práce poskytovala, a rovněž za laskavou pomoc při shánění některé obtížně dostupné odborné literatury. Za vedení mé seminární práce, která se stala podkladem pro sepsání třetí kapitoly předkládané práce diplomové, děkuji prof. PhDr. Lence Bobkové, CSc. Za zajímavé podněty a upozornění na mně neznámé archiválie a literaturu pak vděčím kolegovi Mgr. Janu Boukalovi. Poděkování patří také odborníkům, s nimiž jsem konzultoval některé dílčí problémy. Jmenovitě jde o (v abecedním pořadí) prof. Dr. Woutera Brackeho (rabštejnské rukopisy), prof. PhDr. Petra Čorneje, DrSc., (Staré letopisy české), doc. PhDr. Ilonu Gillernovou, CSc., (humanista Jan z Rabštejna z pohledu psychologie osobnosti), PhDr. Jana Kalivodu (sporná terminologie v latinských pramenech), Mgr. Zdeňka Procházku a PhDr. Vladislava Razíma (kastelologie). V neposlední řadě se sluší poděkovat i pracovníkům archivů a dalších odborných institucí, jejichž ochota a vstřícný přístup mi usnadnily mé bádání. Jsou to zejména: PhDr. Lenka Blechová, Ph.D., a PhDr. Eva Doležalová, Ph.D., (fotobírka Historického ústavu AV ČR), Bc. Petra Hofbauerová (oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny ČR), PhDr. Jan Chodějovský, Ph.D., (Archiv AV ČR), Mgr. Alena Kabelová (Státní oblastní archiv v Třeboni), PhDr. Helena Klímová (Národní archiv), Mgr. Rostislav Krušínský (studovna historických fondů Vědecké knihovny v Olomouci), Mgr. Jana Kuprová (Státní okresní archiv Louny) a Mgr. Zdeněk Zůcha (Staročeská sbírka Ústavu pro českou literaturu AV ČR).

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že práce nebyla předložena jako splnění studijní povinnosti v rámci jiného studia nebo předložena k obhajobě v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Rakovníku dne .....

.....

Bc. David Kozler

Abstrakt

Práce se zabývá významným západočeským šlechtickým rodem mladších Rabštejnů v bouřlivém „husitském století“, označovaném též jako krátké 15. století (1400–1485). Těžištěm výzkumu je sledování životů a kariér jednotlivých představitelů rodu, z nichž nejznámější jsou kancléř Prokop († asi 1470) a humanista Jan (1437–1473), autor slavného *Dialogu*. Jejich kriticky zpracované životopisy, náležitě zasazené do kontextu politických, náboženských a kulturních dějin daného období, revidují faktografické omyly dosavadního bádání a přinášejí odpověď na otázku, jak se konkrétní šlechtici z rabštejnského rodu uměli pohybovat v dramatických dějích „husitského století“. Výklad zpracovaný na základě klasického genealogicko-biografického přístupu je pak doplněn partiemi o společenském a majetkovém vzestupu mladších Rabštejnů v 15. století, v nichž jsou uplatněny poznatky z moderního, dynamicky se rozvíjejícího studia sociální mobility, dvorské problematiky či šlechtické reprezentace. To spolu s rozsáhlou pramennou i literární heuristikou, z níž práce materiálově vychází, umožňuje nahlížet na dějiny studovaného šlechtického rodu několikerou optikou a zasadit je do širšího kontextu. Používané zdroje jsou přitom kriticky reflektovány a jejich výběr zohledňuje nutnost interdisciplinárního přístupu ke zvolenému tématu.

Klíčová slova

mladší Rabštejnové, Prokop z Rabštejna, Jan z Rabštejna, západní Čechy, 15. století, husitství, středověká šlechta, humanismus

Abstract

The thesis deals with the significant western Bohemian noble family of the younger Rabštejns in the turbulent “Hussite Century”, known also as the short 15th century (1400–1485). The primary focus of the research is the examination of the lives and careers of individual members of the family, the most prominent of which are the Chancellor Prokop († probably 1470) and the humanist Jan (1437–1473), author of the famous *Dialogus*. Their critically written biographies, appropriately set in the context of the political, religious and cultural history of the given period, review the factual errors of present research and answer the question of how specific nobles of the Rabštejn family managed the dramatic events of the “Hussite Century”. The explication elaborated based on a classic genealogical and biographical approach is supplemented by sections on the social and economic rise of the younger Rabštejns in the 15th century, using knowledge from a modern, dynamically developing study of social mobility, royal court issues and noble representation. This, along with extensive source and literary heuristics on which the thesis is based, enables us to look at the history of the studied noble family with multiple lenses and place it in a wider context. The sources used are critically examined, and their selection takes into account the need for an interdisciplinary approach to the chosen topic.

Keywords

younger Rabštejn family, Prokop of Rabštejn, Jan of Rabštejn, western Bohemia, 15th century, Hussite period, medieval nobility, humanism

OBSAH

Předmluva	7
1 Úvod do bádání o Rabštejnech	9
1.1 Pramenná základna a současný stav bádání – bilance a deziderata	9
1.1.1 Pramenná základna	9
1.1.2 Přehled dosavadního bádání	17
1.2 Klíčová otázka: Kolik je Rabštejnů?	23
1.3 Trojí Rabštejnové a počátky hradů Rabštejna a Sychrova	27
2 Představitelé rodu mladších Rabštejnů v husitském věku	37
2.1 Nástin genealogie	37
2.2 Petr z Rabštejna († 1416)	38
2.3 Jan z Rabštejna († kolem 1450)	47
2.4 Jan, vyšehradský purkrabí a královský prokurátor († 1457).....	55
2.5 Prokop, diplomat a český kancléř († asi 1470)	63
2.5.1 Období před vstupem do veřejného života (do roku 1437).....	63
2.5.2 V kanceláři římskoněmeckých panovníků (1437–1453).....	69
2.5.3 Kancléřem a diplomatem českých králů (1453 – asi 1470)	101
2.6 Jindřich, litoměřický probošt († nejpozději 1453)	139
2.7 Jan, diplomat, humanista a vyšehradský probošt (1437–1473)	142
2.8 Václav († 1478/1479) a záhadný Jindřich († 1491/1492).....	154
3 Společenský a majetkový vzestup mladších Rabštejnů v 15. století	159
3.1 Místo mladších Rabštejnů mezi českou šlechtou v revolučním a porevolučním období	159
3.2 Úřady, privilegia a pocty, reprezentace – indikátory sociálního vzestupu	161
3.3 Vývoj majetkové základny rodu	172
Závěr	177
Seznam použitých zdrojů	183
Seznam ilustrací	218
Seznam použitých zkratk	220

PŘEDMLUVA

„Tento významný diplomat poděbradské éry nenašel dosud svého životopisce.“ Konstatování týkající se Prokopa z Rabštejna, které přední český medievista František Šmahel vtělil do poznámkového aparátu své úvodní studie k latinsko-českému vydání *Historie české Eney Silvia Piccolominiho*,¹ stálo před lety na samém počátku mého bádání o západočeském šlechtickém rodu mladších Rabštejnů. Eneovu *Historii* jsem četl právě v době, kdy jsem uvažoval o tématu své bakalářské práce, a moje volba tak byla nasnadě. Už při přípravě své práce o Prokopovi z Rabštejna² jsem si ale uvědomoval, že by bylo přínosné zasadit život této výjimečné osobnosti do širšího rodového kontextu, a v navazujícím magisterském studiu jsem proto oblast svého výzkumu rozšířil i na další představitele rabštejnského rodu žijící v 15. století, z nichž nejznámější je bezpochyby humanista Jan, autor slavného *Dialogu*. Zároveň jsem si byl dobře vědom toho, že možnosti bádání o výše jmenovaném kancléři a diplomatovi nebyly mojí bakalářskou prací zcela vyčerpány,³ a pátral jsem po dalších pramenech domácí i zahraniční provenience, které by mohly přinést dosud neznámé poznatky a poskytnout podněty k novým interpretacím. Téma diplomové práce jsem potom záměrně zvolil tak, abych do ní mohl zahrnout právě i revidovanou verzi Prokopovy biografie.

Předkládaná práce je chronologicky vymezena často užívaným termínem „husitské století“. V souladu s odborným územ jím mám na mysli tzv. krátké 15. století, tj. dobu sahající od počátku tohoto století přibližně do roku 1485, kdy byl uzavřen kutnohorský náboženský mír.⁴ Koncepčně práce sestává ze tří velkých kapitol. V první z nich, nazvané *Úvod do bádání o Rabštejnech*, bude podána charakteristika pramenné základny a přehled dosavadního bádání, následně bude zodpovězena klíčová otázka, „kolik je Rabštejnů“, a nakonec budou představeny jednotlivé rabštejnské rody s důrazem na mladší Rabštejny. Druhá, nejrozsáhlejší kapitola bude věnována jednotlivým představitelům rodu žijícím v husitském věku. Jejich kriticky zpracované životopisy, náležitě zasazené do kontextu

---

¹ František ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini a jeho Historie česká*, in: D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Aeneae Silvii Historia Bohemica – Enea Silvio: Historie česká*, Praha 1998 (= *Fontes rerum Regni Bohemiae* I), s. XIII–LII, zde s. XXIX, pozn. 104.

² David KOZLER, *Prokop z Rabštejna – český diplomat pozdního středověku*, bakalářská práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2014.

³ Srov. tamtéž, s. 104–105.

⁴ Srov. např. přehledovou stat' Františka ŠMAHELA, *Husitské století (1400–1485)*, in: J. Marek et al., *České a československé dějiny I. Od počátků do roku 1790*, Praha 1991, s. 41–56, či novou kolektivní monografii, kterou k vydání připravili Pavlína CERMANOVÁ – Robert NOVOTNÝ – Pavel SOUKUP (redd.), *Husitské století*, Praha 2014. Ve stejném významu je užíván i pojem „husitský věk“ – srov. kupř. Rudolf URBÁNEK, *Z husitského věku*. Výbor historických úvah a studií, Praha 1957.

politických, náboženských a kulturních dějin daného období, by měly přinést odpověď na otázku, jež je skryta v názvu mé práce – jak se konkrétní šlechtici z výše uvedeného rodu uměli pohybovat ve „vírech husitského století“. Bude mě zajímat například jejich náboženské smýšlení nebo to, zda byli přizpůsobiví a z převratných událostí bouřlivého 15. století dokázali vytěžit něco pro sebe a svůj rod, nebo zda naopak zmizeli v propadlišti dějin. V poslední, třetí kapitole pak bude předchozí výklad, zpracovaný na základě klasického genealogicko-biografického přístupu, doplněn partiemi o společenském a majetkovém vzestupu mladších Rabštejnů v husitském století, v nichž budou uplatněny poznatky z moderního, dynamicky se rozvíjejícího studia sociální mobility, dvorské problematiky či šlechtické reprezentace. To umožní nahlížet na dějiny studovaného šlechtického rodu několikerou optikou a zasadit je do širšího kontextu.

Materiálově staví předkládaná práce na důkladné, rozsáhlé pramenné a literární heuristice, plně zohledňující možnosti současného „digitálního věku“. Vedle zdrojů, jako je Monasterium, Manuscriptorium, Digitální archiv Státního oblastního archivu v Třeboni, online kartotéky Augusta Sedláčka, portál Czech medieval sources on-line, Google Books, Internet Archive či Národní digitální knihovna, které jsou historikům zabývajícím se staršími dějinami velmi dobře známy a jsou jimi s oblibou využívány, čerpám i z mnoha dalších, méně známých digitalizačních projektů.⁵ Opomenuty však nezůstaly ani elektronicky dosud nepříístupné archiválie a rukopisy. Kromě standardní, snadno dostupné literatury a edic jsem se snažil podchytit rovněž zapadlé články z regionálních periodik, „velké“ historiografii neznámá díla amatérských badatelů, vydaná mnohdy vlastním nákladem, či nikdy neotištěné texty z pozůstalostí vybraných historiků, ale také v České republice (i na internetu) nedostupné zahraniční tituly. Soupis všech použitých zdrojů je spolu se seznamem ilustrací a zkratkou připojen na konci práce.

---

⁵ Listiny dostupné online v Monasteriu (<http://monasterium.net/mom/home>) a rukopisy, které jsou v digitalizované podobě k dispozici v Manuscriptoriu (<http://www.manuscriptorium.com>), mají v citacích v mé práci za signaturou či inventárním číslem v závorce připsáno M. V případě jiných digitalizačních projektů zpřístupňujících dosud nevydané prameny uvádím v jednotlivých poznámkách úplnou internetovou adresu. Co se literatury týče, jsou informace o dostupnosti online zařazeny pouze u nepublikovaných vysokoškolských kvalifikačních prací, a to nikoli průběžně v poznámkovém aparátu, nýbrž až najednou v seznamu použitých zdrojů na konci práce.

1 ÚVOD DO BÁDÁNÍ O RABŠTEJNECH

1.1 Pramenná základna a současný stav bádání – bilance a deziderata

1.1.1 Pramenná základna

Pramenná základna pro studium zvoleného tématu je široká a rozmanitá. Mezi prameny diplomatické povahy zaujímá významné místo korespondence Prokopa z Rabštejna. Její část jako první edičně zpřístupnil František Palacký, když v roce 1842 v druhém díle *Archivu českého* otiskl čtrnáct listů z let 1444–1448 uložených v třeboňském archivu.⁶ Dvanáct z nich Prokop adresoval svému blízkému příteli Oldřichovi II. z Rožmberka a jeden kancléři Kašparu Šlikovi, svému nadřízenému v kanceláři římskoněmeckého krále Fridricha III. Habsburského, přijatá korespondence je zastoupena pouze jedním dopisem Jana Smiřického. Modernější edici zmíněných dvanácti listů i Prokopových dopisů z pozdější doby, ale také další korespondenci se zmínkami o mladších Rabštejnech lze nalézt v *Listáři a listináři Oldřicha z Rožmberka*.⁷ Řadu listů, které Prokopovi napsal druhý z jeho nejbližších přátel – Enea Silvio Piccolomini, pak lze dohledat v edicích korespondence tohoto známého italského humanisty, diplomata a pozdějšího papeže.⁸ V případě Prokopova mladšího bratra Jana, autora *Dialogu*, máme k dispozici celkem sedmnáct dopisů, z nichž čtrnáct bylo psáno česky a tři latinsky. Obsahově se většinou týkají sporů se správci rožmberských statků na konci 60. let 15. století.⁹ Z korespondence ostatních příslušníků rabštejnského rodu se dochovaly jen roztroušené jednotliviny.

O vydání (ať už úplné či regestové) mnoha listin, z nichž lze čerpat cenné poznatky o mladších Rabštejnech, se zasloužili především Jaromír Čelakovský s Gustavem Friedrichem

⁶ František PALACKÝ (ed.), *Dopisy pana Prokopa z Rabšteina, od r. 1444 do 1448*, in: AČ II, ed. týž, Praha 1842, s. 427–443.

⁷ Blažena RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka I–IV*, Praha 1929–1954.

⁸ Jde především o kritické vydání Eneovy korespondence do roku 1454, které pořídil Rudolf WOLKAN (ed.), *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini I–III*, Wien 1909–1918 (= FRA II/61–62, 67–68). Pro následující období je třeba využít starších edic, k nimž sestavil chronologický přehled Silviových listů Georg VOIGT (ed.), *Die Briefe des Aeneas Sylvius vor seiner Erhebung auf den päpstlichen Stuhl*, in: Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen XVI, Wien 1856, s. 321–424. Pro účely této práce z nich užívám ty, o jejichž vydání se zasloužili Marcus HOPPER (ed.), *Aeneae Sylvii Piccolominei Senensis ... opera quae extant omnia*, Basiliae 1551 a Giuseppe CUGNONI (ed.), *Aeneae Silvii Piccolomini Senensis qui postea fuit Pius II Pont. Max. opera inedita*, Roma 1883. Jako užitečné pomůcky pro práci s Eneovou korespondencí mohou posloužit rovněž německé a anglické překlady vybraných listů, které vydali Max MELL (ed.), *Enea Silvio Piccolomini Briefe*, Jena 1911 (= Das Zeitalter der Renaissance. Ausgewählte Quellen zur Geschichte der italienischen Kultur I/3) a Thomas M. IZBICKI – Gerald CHRISTIANSON – Philip KREY (edd.), *Reject Aeneas, Accept Pius. Selected Letters of Aeneas Sylvius Piccolomini (Pope Pius II)*, Washington 2006.

⁹ Přehled dochovaných listů humanisty Jana podal Bohumil RYBA, *K biografii humanisty Jana z Rabštejna*, ČČH 46/3–4, 1940, s. 260–272, zde s. 270–271 (v poznámkovém aparátu je otištěn jeden český a jeden latinský dopis, jež do té doby nebyly edičně zpřístupněny).

(české prostředí)¹⁰ a Joseph Chmel (prostředí říšské).¹¹ Další relevantní diplomatický materiál lze nalézt mimo jiné v jednotlivých svazcích *Archivu českého*, v rámci něhož byly edičně zpřístupněny i některé úřední knihy (např. provolací knihy dvorských desek). Stranou pozornosti českých badatelů zabývajících se mladšími Rabštejnny dosud až na výjimky zůstávají písemnosti kuriální provenience. Regesty mnoha důležitých dokumentů týkajících se Rabštejnů, z nichž nezdávka vyplývá nutnost revidovat výsledky dosavadního bádání, byly otištěny v ediční řadě *Repertorium Germanicum*, vydávané Německým historickým institutem v Římě a následně zpřístupňované na webu v podobě online databáze.¹² Ve většině případů lze dokonce na základě regestu dohledat v Národním archivu opis celého příslušného pramene.¹³ Pro zpřesnění našich představ o italských studiích humanisty Jana jsou pak klíčové u nás prakticky neznámé edice boloňských pramenů, jež pořídil Celestino Piana.¹⁴

Řadu cenných zpráv o Prokopovi z Rabštejna (a také jednu o jeho starším bratru Janovi) přináší nejvýznamnější české narativní prameny pozdního středověku – jedinečný a mimořádně rozsáhlý soubor analistických a kronikářských záznamů, který je od dob Františka Palackého označován jako *Staré letopisy české (SLČ)*. Představme si tento korpus pramenů trochu podrobněji. Celkem je v současné době známo na 35 tzv. textů *SLČ*, vyrůstajících z původního společného jádra a dochovaných ve 29 rukopisech (k nimž je třeba připočítat ještě další, z bibliofilských či badatelských důvodů vzniklé opisy).¹⁵ V moderních, současným

¹⁰ *Codex juris municipalis regni Bohemiae* I–II, ed. Jaromír ČELAKOVSKÝ, Praha 1886–1895; III, edd. Jaromír ČELAKOVSKÝ – Gustav FRIEDRICH, Praha 1948; IV/1–2, ed. Antonín HAAS, Praha 1954–1960.

¹¹ Joseph CHMEL (ed.), *Materialien zur österreichischen Geschichte* II, Wien 1838; TÝŽ (ed.), *Regesta chronologico-diplomatica Friderici III. Romanorum Imperatoris (Regis IV.)* I. Regesten des römischen Königs Friedrich IV. 1440–1452, Wien 1838; II. Regesten des römischen Kaisers Friedrich III. 1452–1493, Wien 1840.

¹² Vzhledem ke špatné dostupnosti tištěných svazků *Repertoria Germanicum* v českých knihovnách užívám pro účely své práce právě zmíněnou online databázi: *Repertorium Germanicum Online*, dostupné z <<http://194.242.233.132/denqRG/index.htm>> [cit. 2017-05-20].

¹³ NA, Sběrka přepisů z italských a vatikánských archivů (1401–1814). Pro rabštejnské bádání jsou z této sbírky nejdůležitější opisy bohemikálních písemností vydaných či přijatých papežskou kanceláří v době pontifikátu Evžena IV. (1431–1447) a Pia II. (1458–1464). Zatímco v prvním případě (kart. 50) jde jen o prosté přepisy menšího počtu vybraných dokumentů, v případě pramenů z doby Pia II. (kart. 52a–b) se jedná o objemné přípravné materiály pro velkou edici chystanou již v první polovině 20. století v rámci řady *Monumenta Vaticana*, ale dosud nerealizovanou. Tyto podklady, zpracované Adolfem Ludvíkem Krejčíkem a jeho spolupracovníky a předané tehdejšímu Archivu bývalé země České 28. června 1949, vykazují pokročilý stupeň přípravy – opisy jsou kolacionované a opatřené registry, součástí předaných materiálů byly i vydavatelské pomůcky a lístkové kartotéky.

¹⁴ Celestino PIANA (ed.), *Nuovi documenti sull'Università di Bologna e sul Collegio di Spagna* I, Bologna 1976 (= *Studia Albornotiana* 26; za opatření digitální kopie příslušné části této edice děkuji dr. Robertovi Novotnému); TÝŽ (ed.), *Il „Liber secretus iuris pontificii“ dell'Università di Bologna. 1451–1500*, Milano 1989 (= *Orbis academicus. Saggi e documenti di storia delle università* 2).

¹⁵ Ač již František Palacký dával přednost termínu *text*, v literatuře je s označeními *text* a *rukopis SLČ* nakládáno velmi volně a oba termíny bývají zaměňovány, resp. užívány jako synonyma. Důsledné rozlišování a formulační přesnost je přitom namísto přinejmenším v případě těch šesti *rukopisů*, jež obsahují dva různé *texty SLČ* (jedná se o dvojice *B* a *X*, *b* a *E*, *C* a *I*, *H* a *h*, *O_I* a *O*, *Sa* a *S*). Počet známých textů i dochovaných manuskriptů je v literatuře uváděn různě. Na „staré letopisce“ totiž navazovali další dějepisci (např. text *Dač* je součástí *Pamětí Mikuláše Dačického z Heslova*) a ne vždy je shoda na tom, které historiografické dílo ještě do souboru *SLČ* řadit a které už ne. V případě dochovaných rukopisů pak záleží na tom, které opisy do celkového počtu zahrnujeme.

požadavkům plně vyhovujících edicích bylo dosud zpřístupněno jen devět textů nejstarší vrstvy (*CT₁*, *Q*, *A*, *a*, *V*, *D*, *Dač*, *X* a *CT₂*)¹⁶ a pozdější kompilace *R* a *G*.¹⁷ Souborné vydání textů *A–O₁* pořízené ve 20. letech 19. století Františkem Palackým,¹⁸ jakkoli bylo ve své době mimořádným počinem a rozsahem zpracovaného materiálu budí respekt dodnes, požadavky kladené na moderní edice ani zdaleka nesplňuje. Je pojato jako jediný text s velmi nesoustavně uváděnými různocteními, a většinou tak neumožňuje určit stáří jednotlivých zpráv ani rozpoznat jejich věrohodnost, což prakticky vylučuje pramennou kritiku. Vydané texty jsou navíc zkresleny četnými zásahy editora i metternichovské cenzury, která neumožnila otisknout pasáže, jež by mohly vyznít protidynasticky či protiněmecky. Ještě citelněji pak byla cenzurou, tentokrát nacistickou, postižena reedice Palackého vydání *SLČ*, kterou připravil Jaroslav Charvát.¹⁹

Proto je třeba ponořit se do studia samotných rukopisů. Takové bádání má však četná úskalí. Práci s texty *SLČ* ztěžuje skutečnost, že řada z nich se dochovala jen v podobě ne vždy spolehlivých opisů. Přitom je často nejasné, s jakým časovým odstupem od vzniku nedochovaného archetypu byly pořízeny a zda (a případně jak) byly interpolovány. Manuskripty, jež se dochovaly do dnešních dnů, navíc představují pouze zlomek z někdejšího celkového počtu, a proto dosud nebylo (a nejspíše ani nikdy nebude, byť se do budoucna uvažuje o možnosti pokusu o počítačovou rekonstrukci geneze *SLČ*) možné sestavit bezpečnou filiaci. Práce se souborem *SLČ* tak ze strany badatele vyžaduje pečlivý, obezřetný přístup a hlubší vhled do celé problematiky.

Dosavadním bádáním byly rozlišeny dvě větve *SLČ* – pražská a východočeská (královéhradecká), přičemž u první z nich se ještě rozeznávají dvě redakce. První redakci tvoří tzv. texty nejstarší vrstvy a druhou texty *E*, *F*, *P₁*, *P* a *H*, k nimž se přiřazuje ještě text *Z₁* a od něj odvozené opisy (texty *Z*, *N* a *Y*). Obě větve se pak spojily v kompilačním textu *R*, jehož archetyp pochází ze sklonku 15. věku a který je nám znám v podobě zachycené v tzv.

Počty, jež uvádím v hlavním textu, vycházejí z dosud nejnovějšího soupisu textů *SLČ*, který připravila Alena M. Černá. Ten byl otištěn ve sborníku uspořádaném Janem LINKOU (red.), *Na okraj Kroniky české*, Praha 2015 (= *Studia Hageciana* I), s. 203–205, a vypočítává 34 textů ve 28 manuskriptech. K nim v souladu s edicí citovanou v následující poznámce přidávám ještě text *CT₂*, dochovaný ve 29. rukopise.

¹⁶ Alena M. ČERNÁ – Petr ČORNEJ – Markéta KLOSOVÁ (edd.), *Staré letopisy české. Texty nejstarší vrstvy*, Praha 2003 (= *Fontes rerum Bohemicarum – Series nova* II).

¹⁷ František ŠIMEK (ed.), *Staré letopisy české z vratislavského rukopisu novočeským pravopisem*, Praha 1937 (= *Prameny a texty k dějinám československým* I); František ŠIMEK – Miloslav KAŇÁK (edd.), *Staré letopisy české z rukopisu křižovnického*, Praha 1959 (= *Živá díla minulosti* 24).

¹⁸ František PALACKÝ (ed.), *Starší letopisové čeští od roku 1378 do 1527, čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic, z rukopisů starých vydané*, Praha 1829 (= *Scriptores rerum Bohemicarum* III).

¹⁹ Jaroslav CHARVÁT (ed.), *Dílo Františka Palackého* II, Praha 1941 [recte: 1945]. Bilanci dosavadního edičního zpřístupnění *SLČ* zasvěceně podal a východiska, úkoly a cíle nové edice představil Petr ČORNEJ, *Původní vrstva Starých letopisů českých*, in: A. M. Černá – P. Čornej – M. Klovová (edd.), *Staré letopisy české*, s. VII–XLIII, zde s. XIII–XXV.

vratislavském rukopise, sepsaném po roce 1530.²⁰ Kromě toho se dochovala řada dalších pozdních kompilací. V rámci takto vymezených skupin příbuzných textů se potom na základě rozborů obsahových, jazykových a nově také filigranologických sestavují chronologické posloupnosti dochovaných textů, jež alespoň do jisté míry odrážejí genezi tohoto korpusu pramenů a zpráv v něm obsažených.²¹

Pro získání lepší orientace v této obrovské a stále ještě značně nepřehledné mase materiálu jsou velmi užitečné opisy většiny známých textů *SLČ* a další podklady pro Josefem Emlerem a Josefem Vítězslavem Šimákem dlouho připravovanou, ale nakonec nikdy nerealizovanou velkou kritickou edici, které jsou uloženy v Archivu Akademie věd ČR.²² Mikrofilmy téměř ze všech rukopisů, jež dosud nebyly digitalizovány (např. texty *F*, *P_I*, *H* a *h* či *Z*), jsou pak k dispozici v Ústavu pro českou literaturu AV ČR²³ nebo v Národní knihovně ČR.²⁴

Podívejme se tedy, jaké informace o mladších Rabštejnech *Staré letopisy* uchovaly a jaká je jejich pramenná hodnota. Čtyři zprávy o diplomatické činnosti Prokopa z Rabštejna (k rokům 1442, 1445, 1446 a 1447) a jediná v *SLČ* obsažená informace (k roku 1445) o jeho starším bratru Janovi, vyšehradském purkrabím, jsou součástí takřka deníkových záznamů jménem neznámého pražského utrakvisty, který v nich vylíčil období od přijetí kompaktát a nástupu Zikmunda Lucemburského na český královský trůn v roce 1436 až do roku 1448, kdy dobytí Prahy Jiřím z Poděbrad a následná smrt Jana Příbrama ukončily nadvládu kališnické pravice v hlavním městě. Podle výsledků dosavadního bádání byl autor téměř s jistotou absolventem pražské univerzity, pravděpodobně patřil mezi úředníky staroměstské kanceláře a své záznamy psal prakticky současně s událostmi. Jeho zápisky se v žádném rukopise nedochovaly samostatně, vždy jsou smíšeny s jinými zprávami. V takové podobě je

²⁰ Datace na základě dosud nepublikované filigranologické analýzy Michala Dragouna (e-mailové sdělení prof. Petra Čorneje z 9. 8. 2016).

²¹ Z četné literatury o *SLČ* uvádím alespoň několik nejvýznamnějších prací: František Michálek BARTOŠ, *Z musejních i jiných rukopisů Starých letopisů*, ČNM 102, 1928, s. 208–228; Jaroslav KAŠPAR, *Staré letopisy české (Přehled dosavadních výzkumů)*, in: J. Kašpar – J. Porák (edd.), *Ze starých letopisů českých*, Praha 1980, s. 453–467; Petr ČORNEJ, *Nad Palackého edicí Starých letopisů českých*, Slavia. Časopis pro slovanskou filologii 51/1, 1982, s. 69–79; TÝŽ, *Staré letopisy ve vývoji české pozdně středověké historiografie*, in: J. Petráň (red.), *Problémy dějin historiografie IV*, Praha 1989 (= Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 1/1988), s. 33–59; Jaroslav ŠŮLA, *Staré letopisy české XV. století a jejich královéhradecká větev*, in: V. Wolf (red.), *Od Jana Žižky k Poděbradům*, Hradec Králové 2006 (= Acta Universitatis Reginaehradecensis. Facultas studiorum humanorum – Historica I), s. 121–153; dále úvodní studie k jednotlivým edicím *SLČ*, z nichž nejzásadnější je text P. ČORNEJE, *Původní vrstva Starých letopisů českých*.

²² Archiv AV ČR, fond Historický spolek, sign. VI/1–5 (Staré letopisy české – opisy).

²³ Ústav pro českou literaturu AV ČR, Staročeská sbírka. Lístkový katalog ke sbírce je v elektronické podobě k dispozici online: <<http://starocech.ucl.cas.cz>> [cit. 2017-04-07], neodpovídá ovšem zcela reálnému stavu, neboť ve sbírce je řada deperdit (to platí především pro fotokopie).

²⁴ Národní knihovna ČR, oddělení rukopisů a starých tisků. Za zmínku stojí alespoň mikrofilm pořízený v roce 2001 ze znovunalezeného rukopisu s textem *P_I SLČ* (sign. ZI-o 218), jehož originál je aktuálně uložen v SOA v Litoměřicích. V tomto i v mnoha jiných případech ovšem platí, že na mikrofilmu není uvedena aktuální signatura (či inventární číslo) originálu a je proto vždy třeba ověřit ji v dané instituci.

nacházíme v textech druhé pražské redakce *SLČ* počínaje textem *H*, v kompilačním textu *R* i v dalších pozdních kompilacích (*G* či *M*).²⁵

Jiného původu je relace o vojenské výpravě Jindřicha z Rožmberka na pomoc Ulrichu Eytzingerovi v roce 1452, jež obsahuje interpretačně svízelnou zmínku o Prokopovi z Rabštejna jako kancléři císaře Fridricha III. a „*doktorovi v práviech světských*“. Množství zachycených detailů i stopy po užívání 1. os. pl. (např. v textu *O_I*: „*i položiechom se s té strany od božiech muk na silnici od Teplice*“; „*utečechom až na ten mlýn před městskú branú, a jej osadivše, vartu silnú měli jsme na něm*“)²⁶ nasvědčují tomu, že původně byla zpráva sepsána přímým účastníkem tažení nedlouho po popisovaných událostech a až později byla v upravené podobě zapracována do *SLČ*.²⁷ Nacházíme ji v textech druhé pražské redakce *SLČ* počínaje texty *P_I* a *P*, v kompilačním textu *R*, ale také v textech *I*, *O_I* či *M*. Ve všech přitom ve vztahu k okolnímu výkladu působí více či méně neorganicky. Nejstarší z nich je litoměřický text *P_I*, vzniklý někdy po roce 1470.²⁸ V něm je také zachycena jazykově nejstarší podoba rozebírané relace.²⁹ Například se zde ještě téměř neodráží monoftongizace *ie* > *i* (*lidu pěšieho*; *ciesar Fridrich*; *k Viedni*; *v práviech světských* apod.) ani diftongizace *ú* > *ou* (*zprávci rakúskému*; *přistúpivše*; *nemohúc*), vedle diftongu *uo* (*mužuov a vozuov*; *jezduov*; *pánuov sirotkuov*) nacházíme i výchozí dlouhé *ó* (*měšťanóm*; *pánóm*; *Rakušanóm*). Stáří textu lze doložit nejen tímto stavem hlásková, ale také nečetnými doklady v rovině vyšší, morfologické. Aorist, v celé relaci velmi frekventovaný, se totiž v několika případech objevuje i tam, kde byl v mladších textech nahrazen préteritem (*vartu silnú měchom* > *vartu silnú měli* /*j/sme*; *posla do vojska* > *poslaľ do vojsky*). Navzdory jazykovému stáří jsou ovšem v textu *P_I* již setřeny některé stopy původních formulací účastníka výpravy, jež lze identifikovat v textu *I*, *O_I* nebo *R* (kupř. výše citovaná formulace „*i položiechom se s té strany od božiech muk na silnici od Teplice*“ je zde převedena do třetí osoby: „*i položichu se z té strany*...“). Zároveň je velmi pravděpodobné, že zpráva byla do *SLČ* zapracována až s větším odstupem času, neboť je ve všech výše uvedených textech chybně datována rokem 1453. Naproti tomu starší text *F*, jehož archetyp vznikl v 60. letech 15. století, informuje o vojenské výpravě Jindřicha z Rožmberka jen formou stručné zprávy (bez zmínky o

²⁵ V příslušných poznámkách se proto budu vždy odkazovat jednak na rukopis s textem *H SLČ*, jednak na dostupné edice. K popsáním zápiskům blíže F. PALACKÝ (ed.), *Starí letopisové čeští*, s. XVI; F. M. BARTOŠ, *Z musejních i jiných rukopisů Starých letopisů*, s. 216–219; P. ČORNEJ, *Staré letopisy*, s. 39; TÝŽ, *Tajemství českých kronik. Cesty ke kořenům husitské tradice*, Praha-Litomyšl 2003², s. 48.

²⁶ KNM, sign. V E 89 (M), fol. 245r–245v.

²⁷ K relacím zakomponovaným do textů *SLČ* obecně P. ČORNEJ, *Staré letopisy*, s. 39–40.

²⁸ Srov. Milada SVOBODOVÁ, *Několik poznámek k obsahu a osudům znovunalezeného Litoměřického rukopisu Pulkavovy kroniky*, in: *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků XVI (1999–2000)*, Praha 2002, s. 93–117.

²⁹ SOA v Litoměřicích, fond Biskupské sbírky Litoměřice, sign. B I F 54, fol. 148r–148v.

Rabštejnovi) a správně ji klade do roku 1452.³⁰ Zřejmě právě pozdější kompilátor, který relaci zakomponoval do svého výkladu, připojil ke jménu Prokopa z Rabštejna mylnou informaci, že byl císařovým kancléřem. Zcela jistě totiž měl povědomí o tom, že Prokop byl poté dlouhá léta (od roku 1453 snad až do své smrti v roce 1470) kancléřem českým, a tak patrně Prokopův kancléřský úřad zpětně promítl i do události z roku 1452 (kterou mylně položil do roku 1453). Formulace o údajném Prokopově doktorátu bude rozebrána v rámci jeho biografie podané v podkapitole 2.5.

Další dvě zprávy o Prokopovi z Rabštejna ve *Starých letopisech* se týkají bouřlivého roku 1462. Podle F. M. Bartoše je výklad o tomto roce součástí „kroniky o časech krále Jiřího 1448–70“, jejíž znění se prý v původní podobě dochovalo v textu *H SLČ*.³¹ Ač Bartoš zdůrazňoval nutnost práce s rukopisy, zde se nechal uvést v omyl Palackého edicí, podle níž jsou obě zprávy se zmínkou o Prokopovi z Rabštejna zachyceny v textech *H–M*.³² Text *H* totiž ve skutečnosti žádné informace o událostech roku 1462 nepřináší – počátek 60. let je zde (stejně jako v textech *P_I* a *P*) po výkladu o roce 1459 odbyt tvrzením, že „*tento pokoj trval až do léta božího MCCCCLXIII.*“.³³ Naopak v textu *G*, který Palacký znal, ale ve výčtu neuvedl, a dále v textech *O*, *R* či *S* zmíněné zprávy obsaženy jsou. Za tvůrce oné „kroniky“ pokládá Bartoš účastníka výše uvedeného tažení a soudí, že „se chopil péra nejspíš až po vypuknutí nové bouře válečné r. 1467“.³⁴ Vzhledem k charakteru rozebrané relace je ale takřka jisté, že vznikla nedlouho po tažení, o němž pojednává, a až později posloužila redaktorovi *SLČ* jako jeden z pramenů pro jeho výklad o poděbradském období. Možnost, že tímto pozdějším kompilátorem byl sám autor původní relace, nelze za současného stavu poznání vyloučit. Určitější zodpovězení otázky autorství záznamů o událostech let 1448–1470 si vyžádá ještě mnoho minuciózní práce založené především na detailních jazykových rozborech, k níž vytvoří předpoklady teprve kritické vydání příslušných textů *SLČ*.

První ze zpráv týkajících se roku 1462 a zmiňujících Prokopa z Rabštejna stručně informuje o obedienním poselstvu, které tehdy Jiří z Poděbrad vyslal do Říma a v jehož čele

³⁰ MZA, fond G 10 – Sběrka rukopisů MZA, inv. č. 432, fol. 144v–145r. Tento dochovaný rukopis je opisem vzniklým kolem roku 1470, jak vyplývá z analýzy Michala Dragouna (e-mailové sdělení prof. Petra Čorneje z 9. 8. 2016). *Terminus post quem* vzniku archetypu je dán datací archetypu předchozí verze *SLČ* – textu *E*, který byl sepsán v letech 1459–1460 (srov. např. P. ČORNEJ, *Staré letopisy*, s. 38).

³¹ F. M. BARTOŠ, *Z musejních i jiných rukopisů Starých letopisů*, s. 219–220.

³² F. PALACKÝ (ed.), *Starí letopisové čeští*, s. 177–178, č. 538 a 539; J. CHARVÁT (ed.), *Dílo Františka Palackého II*, s. 158–159, č. 538 a 539.

³³ NK ČR, sign. XXII.A.2 (vitřínová signatura LIV.D.1), fol. 275r. Jedná se o druhý z tzv. křižovnických rukopisů *SLČ*, které jsou jako majetek Rytiřského řádu křižovníků s červenou hvězdou deponovány v Národní knihovně ČR. Na vysvětlenou ještě uvedme, že po posledním, dodnes platném uspořádání byla z křižovnické knihovny dodatečně vyčleněna skupina rukopisů a tisků, jež byly uloženy v zasklených skříních a opatřeny novými, tzv. vitřínovými signaturami. Ty se v literatuře užívají paralelně se signaturami standardními, kterým dávají platné katalogy přednost.

³⁴ F. M. BARTOŠ, *Z musejních i jiných rukopisů Starých letopisů*, s. 219.

Prokop spolu se Zdeňkem Kostkou z Postupic stál. Dochovala se ve dvou verzích, z nichž ani jedna není faktograficky správná. V textech *G*, *I* a *S* je korektně uvedeno složení poselstva (Zdeňk Kostka z Postupic, Prokop z Rabštejna, mistr Václav Koranda mladší a mistr Václav Vrbenský), ale jeho mise je chybně položena do roku 1461. V textech *K*, *L*, *M*, *O* a *R* je datace správná, problém je však tentokrát ve složení poselstva, kde přebývá Jan Malovec z Pacova.³⁵ Tuto druhou verzi otiskl ve své edici *SLČ* František Palacký³⁶ a patrně právě odtud (nebo ze Šimkovy edice textu *R*)³⁷ potom pronikla informace o Janu Malovcovi jako členovi českého obedienčního poselstva v roce 1462 do literatury.³⁸ Pramenná hodnota této zprávy není velká, neboť daleko podrobněji a přesněji popisuje celou anabázi Poděbradova obedienčního poselstva obsáhlá relace Václava Korandy mladšího, další významný narativní pramen pro naši práci.³⁹ Relace byla posléze pojata do textu *G* *SLČ*, a najdeme ji proto i v edici tohoto textu.⁴⁰ Došlo tak k pozoruhodné situaci, kdy výklad o Jiřího poselstvu je v jednom textu *SLČ* podán hned dvakrát – poprvé velmi stručně a s chybnou datací⁴¹ a podruhé zevrubně v podobě inzerovaného dokumentu.

Druhá ze zmíněných zpráv je pro nás důležitější, protože informuje o Prokopově zatčení po srpnovém sněmu i o jeho brzkém propuštění a vhodně doplňuje údaje z jiných pramenů. Nepřesná datace sněmu (v textech *G*, *I* a *S* položen do července 1462, v textech *K*, *M*, *O* a *R* ke dni sv. Vavřince, tj. k 10. srpnu, a v textu *L* do doby po „*Veliké noci*“, tj. po 18. dubnu; ve skutečnosti byl sněm zahájen 12. srpna 1462) ale ukazuje, že i tato zpráva byla – stejně jako ta předchozí – psána s větším časovým odstupem, a proto je třeba pracovat s ní obezřetně.

Posledním z relevantních údajů starých letopisců je zpráva o knížecí investituře bratří Viktorina, Jindřicha a Hynka z Poděbrad, synů krále Jiřího, při níž císaře Fridricha III. v Praze zastupovali poslové Zdeňk ze Šternberka, Prokop z Rabštejna a Jošt z Einsiedlu. Informace se nachází pouze ve dvou nejmladších kompilacích – *L* a *M*, přičemž v první z nich je tento slavnostní akt kladen jen neurčitě do roku 1463, zatímco text *M* uvádí konkrétně masopustní pondělí, které v roce 1463 připadlo na 21. únor.⁴² Ačkoli výskyt zprávy pouze

³⁵ Pan Malovec členem poselstva mířícího do Říma skutečně byl, ale už v roce 1447 (!). K tomu nejnověji D. KOZLER, *Prokop z Rabštejna*, s. 104–105.

³⁶ F. PALACKÝ (ed.), *Starší letopisové čeští*, s. 177, č. 538; J. CHARVÁT (ed.), *Dílo Františka Palackého II*, s. 158, č. 538.

³⁷ F. ŠIMEK (ed.), *SLČ z vratislavského rukopisu*, s. 129.

³⁸ Srov. např. Jaroslav ČECHURA, *České země v letech 1437–1526 I. Mezi Zikmundem a Jiřím z Poděbrad (1437–1471)*, Praha 2010, s. 230, či Petr HLAVÁČEK, *Václav Koranda ml. († 1519)*. Utravistický teolog a rektor univerzity, in: P. Hlaváček et al., *Kacířská univerzita. Osobnosti pražské utravistické univerzity 1417–1622*, Praha 2013, s. 62–64, zde s. 62.

³⁹ Adolf PATERA (ed.), *Poselství krále Jiřího do Říma k papeži roku 1462*, in: AČ VIII, ed. J. Kalousek, Praha 1888, s. 321–364.

⁴⁰ F. ŠIMEK – M. KANÁK (edd.), *SLČ z rukopisu křižovnického*, s. 232–271.

⁴¹ Tamtéž, s. 231.

⁴² Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001, s. 545.

v textech *L* a *M* *SLČ* může vzbuzovat pochybnosti o její věrohodnosti, lze si ji ověřit dopisem, kterým Jošt 17. února 1463 z Prahy informoval Zhořelecké o svém poslání.⁴³

Některé epizody z Prokopovy diplomatické činnosti ve službách panovníků římskoněmeckých i českých byly zachyceny také v zahraničních vyprávěcích pramenech. Jedná se zejména o díla Eney Silvia Piccolominiho⁴⁴ a kroniky Thomase Ebendorfera⁴⁵ či Petra Eschenloera.⁴⁶ Důležitá je rovněž zmínka ve *Spravovně* Pavla Žídka,⁴⁷ na jejímž základě lze stanovit *terminus ante quem* Prokopovy smrti. Z pramenů literárních je nejvýznamnější *Dialogus* Jana z Rabštejna, v němž se autor zmiňuje i o svých bratrech Prokopovi a Janovi.⁴⁸ Pro poznání osobnosti humanisty Jana je relevantní také jeho řečnický projev připravený u příležitosti otevření nové univerzity v Ingolstadtu, byť nakonec nebyl pronesen.⁴⁹ Opomenuty nemohou být ani prameny kodikologické, o nichž bude podrobněji pojednáno v podkapitolách 2.5 a 2.7. Jedná se především o více než 50 rukopisů humanisty Jana z Rabštejna, které se dochovaly převážně v hornorakouském klášteře Drkolná (Schlägl).⁵⁰

⁴³ Joštův list vydal František PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georg's von Podiebrad (1450–1471)*, Wien 1860 (= FRA II/20), s. 298, č. 299.

⁴⁴ Dana MARTÍNKOVÁ – Alena HADRAVOVÁ – Jiří MATL (edd.), *Aeneae Silvii Historia Bohemica – Aeneas Silvius: Historie česká*, Praha 1998 (= Fontes rerum Regni Bohemiae I) – čtenářská latinsko-česká edice; Aeneas Silvius PICCOLOMINI, *Historia Bohemica* I–III, hrsg. von J. Hejnic und H. Rothe, Köln-Weimar-Wien 2005 (= Bausteine zur slavischen Philologie und Kulturgeschichte – Neue Folge, Reihe B: Editionen 20/1–3) – kritická edice latinského textu, středohornoněmeckého překladu Petra Eschenloera (1463) a staročeského překladu Jana Húsky (1487); TÝŽ, *Historia Austriacis* I–II, hrsg. von J. Knödler und M. Wagendorfer, Hannover 2009 (= MGH, Scriptores rerum Germanicarum – Nova series XXIV).

⁴⁵ Thomas EBENDORFER, *Chronica Austriae*, hrsg. von A. Lhotsky, Berlin-Zürich 1967 (= MGH, Scriptores rerum Germanicarum – Nova series XIII); TÝŽ, *Chronica pontificum Romanorum*, hrsg. von H. Zimmermann, München 1994 (= MGH, Scriptores rerum Germanicarum – Nova series XVI).

⁴⁶ Johann Gottlieb KUNISCH (ed.), *Peter Eschenloer's ... Geschichten der Stadt Breslau, oder Denkwürdigkeiten seiner Zeit vom Jahre 1440 bis 1479* I–II, Breslau 1827–1828; Peter ESCHENLOER, *Geschichte der Stadt Breslau* I–II, hrsg. von G. Roth, Münster etc. 2003 (= Quellen und Darstellungen zur schlesischen Geschichte 29/1–2).

⁴⁷ Zdeněk Václav TOBOLKA (ed.), *M. Pavla Žídka Spravovna*, Praha 1908 (= Historický archiv České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, č. 33).

⁴⁸ Latinský text *Dialogu* poprvé otiskl Max JORDAN, *Das Königthum Georg's von Poděbrad*. Ein Beitrag zur Geschichte der Entwicklung des Staates gegenüber der katholischen Kirche, Leipzig 1861, s. 482–513. Další edice: Adolf BACHMANN (ed.), *Iohannis Rabensteinensis Dialogus*, AÖG 54/2, 1876, s. 351–402; Jan Z RABŠTEJNA, *Disputacio*, ed. B. Ryba, Budapest 1942 (= Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum 29); Bohumil RYBA (ed.), *Jana z Rabštejna Dialogus*, Praha 1946 (= Památky staré literatury české, Řada A, sv. 1). Zkrácený český překlad Rabštejnova díla připravil František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě* IV/2, Praha 1860, s. 583–614 – tento Palackého překlad pojal B. Ryba do své dvojjazyčné edice z roku 1946. O kompletní překlad spisu do češtiny se posléze zasloužila Dana MARTÍNKOVÁ (ed.), *Poselství ducha*. Latinská próza českých humanistů, Praha 1975 (= Živá díla minulosti 75), s. 17–61.

⁴⁹ Koncept Rabštejnovy řeči otiskl Heinrich WALTZER, *Beziehungen des böhmischen Humanisten Johann von Rabenstein zu Bayern*, in: MIOG 24, 1903, s. 630–645, zde s. 637–643.

⁵⁰ Katalog rukopisů drkolenského kláštera připravili Gottfried VIELHABER – Gerlach INDRA (edd.), *Catalogus Codicum Plagensium (Cpl.) manuscriptorum*, Linz 1918. Konkordanci starých signatur a nových katalogových čísel k němu sestavila Christine GLABNER, *Signaturenkonkordanz der Handschriften der Stiftsbibliothek Schlägl*, Wien 1996 (dostupné online z <<http://www.ksbm.oew.ac.at/schlaegl/sig.htm>> [cit. 2017-03-17]).

1.1.2 Přehled dosavadního bádání

Nepočítáme-li genealogicko-biografické výpisky rožmberského archiváře a knihovníka Václava Březana († po 1618), jež netvoří souvislý text,⁵¹ můžeme konstatovat, že první souhrnné zpracování dějin mladších Rabštejnů, které pak – ať už přímo či zprostředkovaně – ovlivnilo mnoho generací dalších badatelů (a ovlivňuje je vlastně dodnes), vzešlo z pera celního inspektora, kronikáře a genealoga Valentina Königa († 1736). Ten do třetího svazku své monumentální, avšak nedokončené *Genealogische Adels-Historie* zařadil rozsáhlé pojednání s názvem *Genealogisch-Historische Beschreibung nebst denen Stamm- und Ahnen-Taffeln derer Pfluege*, v jehož rámci se – nevěda, že jde o příslušníky jiného šlechtického rodu – zabýval i představiteli mladších Rabštejnů žijícími na konci 14. století a v 15. věku.⁵² Königův text obsahuje velmi podrobné a odjinud neznámé genealogické informace o mladších Rabštejnech, pozoruhodné jsou vedle výkladu o příbuzenských vztazích mezi jednotlivými mužskými členy rodu zvláště údaje o jejich manželkách a o ženských příslušnicích rodu. Některé z těchto informací dosud nebyly kriticky prověřeny, mnohé jiné se však po konfrontaci s prameny ukázaly jako mylné. Přesto se v některé literatuře, mechanicky přebírající poznatky ze starších zdrojů, objevují dodnes.

Právě z Königova díla hojně čerpal historik a právník Antonín Rybička (1812–1899), když v 60. letech 19. století připravoval heslo o Pluzích z Rabštejna do šestého dílu Riegrova *Slovníku naučného*.⁵³ V tomto hesle Rybička – zcela v duchu své německé předlohy – pojednal i o mladších Rabštejnech. Prostřednictvím Riegrovy encyklopedie tak byly údaje Valentina Königa o mladších Rabštejnech uvedeny do české odborné literatury, staly se jakýmsi východiskem pro další rabštejnské bádání a šířily se do jiných prací. Povědomí o původu těchto informací se přitom postupně vytrácelo.

Cennou a badatelsky poctivou revizi výkladu podaného v Rybičkově hesle přinesli na počátku 20. století v *Ottově slovníku naučném* August Sedláček (1843–1926) a literární historik Jan Václav Novák (1853–1920),⁵⁴ strýc známějšího Arneho Nováka. Pro objasnění složité rabštejnské genealogie, již se budu podrobněji věnovat v dalších podkapitolách, ale

---

⁵¹ SOA v Třeboni, sbírka Cizí rody – registratura, sign. Pluh z Rabštejna. Jedná se celkem o osm stran poznámek, v nichž jsou Pluhové z Rabštejna směřováni s představiteli rodu mladších Rabštejnů. Obálka je označena jako fol. 10 a jednotlivé listy svazečku pak jako fol. 11–14.

⁵² Valentin KÖNIG, *Genealogisch-Historische Beschreibung nebst denen Stamm- und Ahnen-Taffeln derer Pfluege*, in: týž, *Genealogische Adels-Historie* III, Leipzig 1736, s. 801–884, zde s. 808–809.

⁵³ Antonín RYBIČKA, *Pflug (Pluh) z Rabšteina*, in: RSN VI, Praha 1867, s. 328–329.

⁵⁴ August SEDLÁČEK – Jan Václav NOVÁK, *z Rabšteina*, in: OSN XXI, Praha 1904, s. 10–11.

byly zásadní až důkladné studie Karla Beera (1879–1956),⁵⁵ rakouského historika narozeného v Lesné u Tachova, a Rudolfa Urbánka (1877–1962),⁵⁶ který mnoho důležitých informací o Rabštejnech (včetně několika zcela nových poznatků) přinesl i ve svém čtyřsvazkovém *Věku poděbradském*⁵⁷ a v dalších pracích věnovaných témuž období.⁵⁸ Ač Urbánkova díla patří k vrcholům českého empiricko-kritického dějepisectví (tradičně, ale ne zcela přesně označovaného jako historiografie pozitivistická), Königův spis jejich autor neznal, a když se ve své studii o třech Janech z Rabštejna vypořádával s Rybičkovým textem, přiznal, že neví, odkud autor své informace čerpal.⁵⁹

Pokusy Jana Halady (* 1942),⁶⁰ Karen Lambrechtové (* 1962)⁶¹ a Jana Kumpéry (* 1946)⁶² o novější souhrnné zpracování mladších Rabštejnů nedopadly příliš šťastně. Jejich encyklopedická hesla byla zpracována jen povrchně a faktograficky nejsou spolehlivá. Ve stati výše jmenované německé historičky dokonce vedle řady nesrovnalostí týkajících se samotných Rabštejnů, z nichž některé mají původ už v díle Valentina Königa, najdeme i informaci, že český král Jiří z Poděbrad zemřel v roce 1469.⁶³ O poznání zdařilejší je společný text knihovědce Kamila Boldana (* 1966) a historičky umění Milady Studničkové (* 1955) zaměřený na tu generaci mladších Rabštejnů, jejímiž členy byli kancléř Prokop, humanista Jan a jejich bratři.⁶⁴ Tito autoři se na rozdíl od řady jiných důkladně seznámili s klíčovými pracemi Karla Beera a Rudolfa Urbánka a díky tomu nepodlehli většině z dodnes tradovaných starých omylů.

Poučení o podobě rodového erbu mladších Rabštejnů a o jejím vývoji poskytuje četná heraldická literatura. Nejde jen o klasické „gruntovní“ práce, jejichž autory jsou Vojtěch Král z Dobré Vody (1844–1913)⁶⁵ a Martin Kolář (1836–1898) s Augustem Sedláčkem,⁶⁶ ale také

⁵⁵ Karl BEER, *Neue Forschungen über den Schöpfer des Dialogs „Der Ackermann aus Böhmen“*, in: Jahrbuch des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 3 (1930–1933), Prag 1934, s. 1–56. Kontext vzniku této práce, jejíž název může být na první pohled poněkud matoucí, bude přiblížen v podkap. 1.2.

⁵⁶ Rudolf URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, in: Sborník filologický 11, 1936–1939, s. 199–238.

⁵⁷ TÝŽ, *Věk poděbradský*. České dějiny III/1–III/4, Praha 1915–1962.

⁵⁸ Zvláště TÝŽ, *Konec Ladislava Pohrobka*, Praha 1924 (= Rozpravy ČAVU, třída I, č. 67) a TÝŽ, *Dvě studie o době poděbradské*, Brno 1929 (= Spisy Filosofické fakulty Masarykovy university v Brně 27).

⁵⁹ TÝŽ, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 206, pozn. 49.

⁶⁰ Jan HALADA, *Lexikon české šlechty*. Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti, Praha 1999, s. 450–451.

⁶¹ Karen LAMBRECHT, *Rab(en)stein*, in: NDB XXI, Berlin 2003, s. 74–76.

⁶² Jan KUMPERA, *Osobnosti a západní Čechy I*. Do poloviny 19. století, Plzeň 2005, s. 417–418; TÝŽ, *Z historie šlechtických rodů*, in: V. Dudák (red.), Plzeňsko – příroda, historie, život, [Praha] 2008, s. 395–403, zde s. 400. První z těchto Kumperových textů o Rabštejnech doslovně opsál Radim ŽÁČEK, *Otázka znesvěcení hostie Židy z Hostouně z hlediska bilance dochovaných pramenů*, bakalářská práce obhájena na KHI FPE ZČU, Plzeň 2013, s. 28–29.

⁶³ K. LAMBRECHT, *Rab(en)stein*, in: NDB XXI, s. 75: „Nach dem Tod Georgs von Podiebrad 1469 (*sic!*) ging R. (*tj. humanista Jan*) zur Partei des ungar. Kg. Mathias Corvinus über (...).“

⁶⁴ Kamil BOLDAN – Milada STUDNIČKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, in: Studie o rukopisech 34, 2001, s. 97–111.

⁶⁵ Vojtěch KRÁL Z DOBRÉ VODY, *Heraldika*. Souhrn pravidel, předpisův a zvyklostí znakových se zvláštním zřetelem ku zemím koruny České, Praha-Karlín [1900].

o novější publikace Josefa Janáčka (1925–1994) a Jiřího Loudy (1920–2015)⁶⁷ i Jana Pelanta (* 1937),⁶⁸ které navíc obsahují též stručný výklad o dějinách rodu, opět ovšem zatížený různými faktografickými nesrovnalostmi. Rabštejnským pečetím věnovali pozornost August Sedláček⁶⁹ a Antonín Masák (1856–1916)⁷⁰ a nově také nedávno zesnulý Miroslav Mílec (1940–2015).⁷¹

Nyní už přejdeme k přehledu literatury zabývající se jednotlivými představiteli rodu mladších Rabštejnů v 15. století. Životopis Petra z Rabštejna nebyl dosud soustavněji zpracován. O jeho působení v Hlubanech (dnes součást města Podbořany v okrese Louny) pojednal ve své studii o tamní tvrzi Jiří Úlovec (* 1957),⁷² zatímco částí Petrova života strávenou v Třeboci, obci na pomezí Rakovnicka a Lounska, se zabývali regionální badatelé František Štědrý (1847–1932), jehož text o dějinách Třeboce zůstal pouze v rukopise,⁷³ a Květa Marešová (1947–2012).⁷⁴ Zvláště práce posledně jmenované autorky je však zatížena mnoha závažnými chybami, omyly a dezinterpretacemi. O nový, ucelenější a odborně korektní výklad jsem se nedávno pokusil v samostatném článku.⁷⁵

Životopisné údaje o Petrově bratrovi Janovi a o jeho stejnojmenném starším synovi, vyšehradském purkrabím a později královským prokurátorovi, pečlivě snesl Rudolf Urbánek.⁷⁶ Janovo působení v úřadu královského prokurátora pak precizně zachytil Zdeněk Kristen⁷⁷ a zrevidoval tak nespolehlivý starší výklad Jaroslava Demela.⁷⁸ V případě Prokopa

---

⁶⁶ Martin KOLÁŘ – August SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika* I–II, Praha 1902–1925; August SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty* III. Atlas erbů. Čechy (2. část), ed. V. Růžek, Praha 2002, s. 41–43 a 470, pozn. 431–434.

⁶⁷ Josef JANÁČEK – Jiří LOUDA, *České erby*, Praha 1988² (= OKO 34), s. 236–237.

⁶⁸ Jan PELANT, *Erby české, moravské a slezské šlechty*. Vývoj erbů a stručné dějiny 610 rodů, Praha 2013, s. 361–362.

⁶⁹ August SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty* V. Atlas pečeti, ed. V. Růžek, Praha 2003, s. 142 (tab. 16), č. 3; s. 167 (tab. 41), č. 9.

⁷⁰ Antonín MASÁK, *Pečeti šlechty české, moravské a slezské*. Řada I., příloha ČSPSČ 13–19, Praha 1911, s. 11 a tab. V, č. 6.

⁷¹ Miroslav MÍLEC, *Šlechtické pečeti* II, Brno 2015, s. 24 a 67, tab. 605 B; k osobě autora, který už se vydání knihy nedožil, srov. nekrolog otištěný tamtéž, s. 4–5.

⁷² Jiří ÚLOVEC, *Příspěvek k dějinám a stavební podobě tvrze v Hlubanech*, in: Sborník okresního archivu v Lounech 7, 1995, s. 65–86.

⁷³ SOKA Louny, fond Pozůstalost Františka Štědrého (1847–1932), kart. 10, inv. č. 93. Pod tímto inventárním číslem se skrývají Štědrého excerpta z různých pramenů týkajících se Třeboce, výpisky o dějinách jednotlivých čísel popisných a konečně souvislé pojednání o historii obce, rozdělené na pět částí (I. Majitelé, II. Třeboc a obývatelé od r. 1654 – 1915, III. Správa obce, rychtáři, konšelé, představení, IV. Vynikající rodáci, V. Škola obecná) a paginované autorovou rukou v pravém horním rohu (v podobě „Třeboc 1“, „Třeboc 2“ atd.). Tento souvislý text budu dále citovat jako F. ŠTĚDRÝ, *Třeboc* (k Petrovi z Rabštejna s. 3–8).

⁷⁴ Květa MAREŠOVÁ, *Knížka o Třeboci*, Třeboc 2010, s. 7–8.

⁷⁵ David KOZLER, *Petr z Rabštejna a Třeboc v letech 1405–1416*. Epizoda ze středověkých dějin obce na pomezí Rakovnicka a Lounska, in: Věstník Musejního spolku královského města Rakovníka a okresu rakovnického 54, 2016, s. 47–51.

⁷⁶ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, a TÝŽ, *Věk poděbradský* I–II, passim.

⁷⁷ Zdeněk KRISTEN, *Soud dvorský a jeho knihy za krále Ladislava*, Praha 1931 (= Facultas philosophica Universitatis Carolinae Pragensis. Práce z vědeckých ústavů 29), s. 7–15.

z Rabštejna, Janova bratra, máme k dispozici dvě stručná monografická pojednání v podobě encyklopedických hesel. Jedná se o stat' v Praze působícího rakouského historika Adolfa Bachmanna (1849–1914), jež byla v roce 1888 otištěna ve 27. svazku *Allgemeine Deutsche Biographie*,⁷⁹ a aktuálně o článek v německé verzi internetové encyklopedie *Wikipedia*.⁸⁰ Ten ovšem přebírá údaje z dávno antikvované literatury a stejně jako heslo Bachmannovo není faktograficky spolehlivý. Daleko cennější pro poznání Prokopova života a kariéry jsou výše citované práce Rudolfa Urbánka. Relevantní informace přinášejí rovněž biografie českých králů Ladislava Pohrobka⁸¹ a Jiřího z Poděbrad⁸² a Prokopových nejbližších přátel – Oldřicha II. z Rožmberka⁸³ a Eney Silvia Piccolominiho,⁸⁴ jakož i diplomová práce Jana Knittla o českém dvoru Ladislava Pohrobka.⁸⁵ Výklad o specifické problematice recepce humanismu v českém prostředí poděbradské doby, jež s působením Prokopa z Rabštejna i jeho mladšího bratra Jana, autora *Dialogu*, přímo souvisí, poskytují – vedle stručných statí ve velkých syntézách dějin české literatury – především práce Josefa Truhláře (1840–1914)⁸⁶ a Františka Šmahela (* 1934).⁸⁷ Prokopovou knihovnou se zabývali Kamil Boldan s Miladou Studničkovou.⁸⁸ O souhrnné zpracování Prokopova života a kariéry jsem se pak pokusil ve své bakalářské práci.⁸⁹

---

⁷⁸ Jaroslav DEMEL, *Dějiny fiskálního úřadu v zemích českých I/1. Fiskální úřad království Českého. Doba státu stavovského (až do roku 1620)*, Praha 1904, passim.

⁷⁹ Adolf BACHMANN, *Rabenstein, Procop von*, in: ADB XXVII, Leipzig 1888, s. 94–95.

⁸⁰ *Prokop von Rabstein*, dostupné online z <https://de.wikipedia.org/wiki/Prokop_von_Rabstein> [cit. 2017-03-25].

⁸¹ David PAPAJÍK, *Ladislav Pohrobek (1440–1457)*. Uherský a český král, České Budějovice 2016 (= Koruna 5).

⁸² Rudolf URBÁNEK, *Husitský král*, Praha 1926; Frederick Gotthold HEYMANN, *George of Bohemia. King of Heretics*, New Jersey 1965; Otakar ODLOŽILÍK, *The Hussite King. Bohemia in European Affairs 1440–1471*, New Brunswick-New Jersey 1965; Josef MACEK, *Jiří z Poděbrad*, Praha 1967 (= Odkazy pokrokových osobností naší minulosti 20).

⁸³ Anna KUBÍKOVÁ, *Oldřich II. z Rožmberka*, České Budějovice 2004 (= Osobnosti českých a moravských dějin 2).

⁸⁴ Z bohaté literatury o tomto humanistovi užívám pro účely předkládané práce dnes již klasickou monografii Georga VOIGTA, *Enea Silvio de' Piccolomini, als Papst Pius der Zweite, und sein Zeitalter I–III*, Berlin 1856–1863, a především novější studii F. ŠMAHELA, *Enea Silvio Piccolomini*. Druhý jmenovaný autor posléze partii svého textu nadepsanou *Enea a česká otázka* (s. XXVII–XLI) publikoval s drobnými úpravami a redukováným poznámkovým aparátem ještě dvakrát: František ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini a česká otázka*, in: A. Pazderová – L. Bonelli Conenna (redd.), Siena v Praze. Dějiny, umění, společnost..., Praha 2000, s. 9–19, a TÝŽ, *Husitské Čechy*. Struktury, procesy, ideje, Praha 2008² (= Česká historie 9), s. 382–395 (zde s nadpisem *Husitské Čechy v pohledu humanisty a papeže*). Dále již (až na jednu výjimku) odkazují jen na původní práci. Pro zajímavost dodejme, že Eneovy spolupráce s Prokopem z Rabštejna v diplomatických službách Fridricha III. Habsburského si všimá i starší a stručnější české zpracování v podobě encyklopedického hesla Vladimíra PECHA, *Aeneas Sylvius Piccolomini*, in: OSN I, Praha 1888, s. 262–264.

⁸⁵ Jan KNITTEL, *Český dvůr Ladislava Pohrobka*, diplomová práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2014.

⁸⁶ Josef TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, Praha 1892 (= Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, roč. 1, třída III, č. 3).

⁸⁷ František ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, Praha 1963 (= Rozpravy ČSAV, Řada společenských věd, roč. 73, seš. 6).

⁸⁸ K. BOLDAN – M. STUDNIČKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 107–110.

⁸⁹ Citace v pozn. 2. Při obhajobě mé práce se její oponentka prof. Lenka Bobková zamýšlela nad vhodností a výstižností názvu *Prokop z Rabštejna – český diplomat pozdního středověku*. Podle jejího názoru je označení

Humanista Jan z Rabštejna je bezpochyby nejznámějším představitelem svého rodu, a proto jsou mu věnována hesla v celé řadě domácích⁹⁰ i zahraničních⁹¹ encyklopedií. Z české literatury o něm jsou nejdůležitější studie Rudolfa Urbánka, Bohumila Ryby (1900–1980) a Františka Šmahela.⁹² Tyto práce však ještě nezohledňují prameny uložené v italských archivech, jež začaly být edičně zpřístupňovány až v následujících desetiletích a přinášejí velké množství nových poznatků. Alespoň některé z těchto pramenů jsou reflektovány v novější italské a německé literatuře.⁹³ Janův *Dialogus* v kontextu svých úvah o toleranci, víře a vlastenectví v pozdně středověkých Čechách rozebrali Winfried Eberhard (* 1941),⁹⁴ jenž je předním znalcem náboženského a konfesijně-politického vývoje českých zemí v 15.–

„český diplomat“ pro osobu žijící v 15. století „příliš moderní a zavádějící“. Je však třeba uvést, že v domácí historiografii (i v dějinách literatury) se toto spojení v souvislosti s Prokopem z Rabštejna i s jinými diplomaty žijícími v téže době běžně používá. Kupř. Petr Čornej Prokopa charakterizuje jako „českého diplomata ve službách Fridricha III. a přítele Aeneova“ (Petr ČORNEJ – Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české* VI. 1437–1526, Praha-Litomyšl 2007, s. 94) a obdobně si počínali Rudolf URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV. Čechy za kralování Jiříka z Poděbrad. Léta 1460–1464, Praha 1962, s. 537, pozn. 60, nebo Milan KOPECKÝ, *Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova*. Příspěvky k poznání české literatury v období renesance, Praha 1962 (= Spisy University J. E. Purkyně v Brně. Filosofická fakulta 74), s. 99. J. MACEK, *Jiří z Poděbrad*, s. 197, pak slovy „slavný český diplomat“ označil Albrechta Kostku z Postupic a František ŠMAHEL, *Idea národa v husitských Čechách*, Praha 2000² (= Historické myšlení 11), s. 216, se zabýval „počtem českých diplomatů (...) doložených v cizině“. V případě Prokopa z Rabštejna, který v letech 1437–1453 působil ve službách římskoněmeckých panovníků, chápou toto označení především ve smyslu jazykovém a etnickém, a nikoli primárně ve smyslu zemském. Obdobně bývá Enea Silvio Piccolomini, Rabštejnův kolega z říšské kanceláře, nazýván „italským diplomatem“ (srov. např. heslo *Pius II.*, in: Britannica Concise Encyclopedia, Chicago etc. 2006, s. 1506), ačkoli Itálie jako jednotný stát v 15. století neexistovala. Z tohoto důvodu jsem také při překladu názvu své práce do angličtiny zvolil (u obhajoby kritizované) spojení „Czech diplomat“. I v tomto případě lze najít oporu v relevantní literatuře – srov. kupř. O. ODLOŽILÍK, *The Hussite King*, s. 329 (o Albrechtu Kostkovi z Postupic), či František ŠMAHEL, *The Divided Nation*, in: J. R. Palmitessa (ed.), *Between Lipany and White Mountain. Essays in Late Medieval and Early Modern Bohemian History in Modern Czech Scholarship*, Leiden-Boston 2014 (= Studies in Central European histories 58), s. 63–93, zde s. 86 (jedná se o překlad výše citovaného Šmahelova textu, který pořídila Barbara Day).

⁹⁰ Heslo *Jan z Rabštejna*, in: Malá československá encyklopedie III, Praha 1986, s. 160; Naděžda KUBŮ, *z Rabštejna Jan Mladší*, in: KDO BYL KDO v našich dějinách do roku 1918, Praha 1999⁴, s. 334; Jaroslav KOLÁR, *Jan z Rabštejna*, in: Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce III/2, Praha 2000, s. 1183–1184; Dana MARTÍNKOVÁ, *Rabensteinensis Iohannes*, in: Slovník latinských spisovatelů, Praha 2004², s. 493.

⁹¹ Adolf BACHMANN, *Rabenstein, Johannes von*, in: ADB XXVII, Leipzig 1888, s. 93–94; Angelus STURM, *Rabenstein, Johannes von*, in: LThK VIII, Freiburg im Breisgau 1936, sl. 601; Walter JAROSCHKA, *Johannes Rabenstein*, in: LThK V, Freiburg 1960², sl. 1073; Franz Josef WORSTBROCK, *Johannes von Rabenstein*, in: Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon IV, Berlin-New York 1983², sl. 712–715; Hans-Josef OLSZEWSKY, *Johannes Rabenstein*, in: BBKL III, Herzberg 1992, sl. 534–538; Franz MACHILEK, *Johannes (von) Rabenstein*, in: LThK V, Freiburg – Basel – Rom – Wien 1996³, sl. 960.

⁹² R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*; B. RYBA, *K biografii humanisty Jana z Rabštejna*; F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 77–91; TÝŽ, *Jan z Rabštejna, stoupenec náboženské tolerance*, in: Duchem, ne mečem. Fakta, úvahy, souvislosti, Praha 2003, s. 73–81 (jde vlastně o zkrácenou, zpopularizovanou a částečně aktualizovanou verzi předchozího textu).

⁹³ Simonetta CERRINI, *Giovanni di Rabenstein (1437–1473) tra Bologna e Pavia: l'iniziazione umanistica di un giovane prelado boemo*, in: G. Billanovich – G. Frasso (eds.), *Petrarca, Verona e l'Europa. Atti del Convegno internazionale di studi* (Verona, 19–23 sett. 1991), Padova 1997 (= Studi sul Petrarca 26), s. 495–518; Christiane SCHUCHARD, *Professoren und Studenten aus dem Gebiet des Deutschen Reiches und aus Polen*, in: B. Schwarz, *Kurienuniversität und stadtrömische Universität von ca. 1300 bis 1471*, Leiden 2013 (= Education and Society in the Middle Ages and Renaissance 46), s. 649–762, zde s. 757–758.

⁹⁴ Winfried EBERHARD, *Entstehungsbedingungen für öffentliche Toleranz am Beispiel des Kuttener Religionsfriedens von 1485*, *Communio viatorum* 29/3, 1986, s. 129–154.

17. století mezi zahraničními historiky, Jaroslav Pánek (* 1947),⁹⁵ Marie Šedivá Koldinská (* 1971)⁹⁶ či Jaroslav Boubín (* 1954).⁹⁷ Knihovnou Jana z Rabštejna se zabývali především Bendřich Mendl (1892–1940)⁹⁸ a František Šmahel.⁹⁹ Důležité doplňky pak přinesli zahraniční badatelé, kupř. belgický odborník Wouter Bracke,¹⁰⁰ ale výsledky jejich výzkumů se až na jednu výjimku¹⁰¹ dosud nedočkaly reflexe v českém prostředí. Cenné údaje o Janovu bratrovi Václavovi, jeho dceři Mandeleně i o záhadném Jindřichovi, jehož aktivitám na Teplicku věnovali pozornost Michal B. Soukup (* 1977)¹⁰² a Jan Boukal (* 1991),¹⁰³ potom ve své diplomové práci o právním a ekonomickém postavení města Prachatic v pozdním středověku recentně snesla Veronika Modlitbová (* 1992).¹⁰⁴

Z novější syntetické literatury je pro celistvější pohled na zvolenou problematiku a pro zasazení životů a kariér jednotlivých členů rabštejnského rodu do širšího kontextu českých i střeoevropských dějin v pozdním středověku neocenitelný zejména pátý a šestý svazek *Velkých dějin zemí Koruny české*, jejichž autorem je Petr Čornej (* 1951).¹⁰⁵ Užitečné jsou také nedávno vydané kolektivní publikace o „husitském století“ a o poděbradském období v zemích Koruny české,¹⁰⁶ přehledová zpracování českých právních¹⁰⁷ a církevních dějin¹⁰⁸

⁹⁵ Jaroslav PÁNEK, *The question of tolerance in Bohemia and Moravia in the age of the Reformation*, in: O. P. Grell – B. Scribner (eds.), *Tolerance and intolerance in the European Reformation*, Cambridge 1996, s. 231–248 (za opatření digitální kopie tohoto textu děkuji dr. Blance Zilyské); TÝŽ, *Soužití z nezbytnosti a jeho meze. Česká náboženská tolerance na přelomu středověku a novověku*, Dějiny a současnost 19/4, 1997, s. 13–18 (jde o zkrácený a do popularizační podoby převedený překlad předchozí studie).

⁹⁶ Marie KOLDINSKÁ, „*Válka taková dobrovolně se podstupuje, přikázána býti nemůže.*“ Obrana víry versus zájem vlasti v éře Jiřího z Poděbrad, *Historie a vojenství. Časopis Historického ústavu Armády ČR* 51/3, 2002, s. 604–624, a s dílčími úpravami znovu Marie KOLDINSKÁ – Ivan ŠEDIVÝ, *Válka a armáda v českých dějinách*. Sociohistorické črty, Praha 2008 (= Česká historie 19), s. 73–88.

⁹⁷ Jaroslav BOUBÍN, *Petr Chelčický a jeho doba*, in: V. Herold – I. Müller – A. Havlíček (redd.), *Dějiny politického myšlení II/2. Politické myšlení pozdního středověku a reformace*, Praha 2011, s. 321–372, zde s. 354–358.

⁹⁸ Bedřich MENDEL, *Knihovna Jana z Rabštejna*, *Rozhledy po literatuře a umění* 1/12, 1932, s. 89–90.

⁹⁹ František ŠMAHEL, *Knihovna Jana z Rabštejna*, *Zápisky katedry československých dějin a archivního studia* 3/3–4, 1958, s. 93–113.

¹⁰⁰ Wouter BRACKE, *Erasmus and Lorenzo Valla's Adnotationes Novi Testamenti: a note on Royal Library of Belgium, MS 4031–4033*, in: D. Sacré – J. Papy (eds.), *Syntagmata. Essays on Neo-Latin Literature in Honour of Monique Mund-Dopchie and Gilbert Tournoy*, Leuven 2009 (= Supplementa Humanistica Lovaniensia 26), s. 163–178.

¹⁰¹ Pavel SPUNAR, *Doplňk k rekonstrukci knihovny Jana z Rabštejna*, *LF* 107/3, 1984, s. 185.

¹⁰² Michal B. SOUKUP, *Duchcov ve středověku*, in: J. Wolf et al., *Duchcov*, Praha 2013, s. 45–84, zde s. 63.

¹⁰³ Jan BOUKAL, *Počátky rodu erbu půlměsíce. Rytíři z Vřesovic v pozdním středověku*, diplomová práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2015, s. 134–135.

¹⁰⁴ Veronika MODLITBOVÁ, *Sůl nad zlato? Právní a ekonomické postavení města Prachatic v pozdním středověku*, diplomová práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2017, *passim*.

¹⁰⁵ Petr ČORNEJ, *Velké dějiny zemí Koruny české V. 1402–1437*, Praha–Litomyšl 2010²; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDKZČ VI*.

¹⁰⁶ P. CERMANOVÁ – R. NOVOTNÝ – P. SOUKUP (redd.), *Husitské století*; Martin ŠANDERA – Zdeněk BERAN et al., *Poděbradská éra v zemích České koruny*, Praha 2016.

¹⁰⁷ Karel MALÝ et al., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 2010⁴; Jindřich FRANCEK, *Zločinnost a bezprávi*, Praha–Litomyšl 2011 (= *Velké dějiny zemí Koruny české – tematická řada 3*); Karel SCHELLE – Jaromír TAUCHEN (redd.), *Encyklopedie českých právních dějin I–VIII*, Plzeň–Ostrava 2015–2017.

nebo monografie polského historika Janusze Smołuchy (* 1964) zabývající se politikou papežské kurie uplatňovanou vůči Čechům a dalším středoevropským zemím za pontifikátu Pia II.¹⁰⁹ K základním pracím o české šlechtě v 15. století pak patří především monografie Johna Martina Klassena (* 1939)¹¹⁰ a Roberta Šimůnka (* 1971),¹¹¹ studie Jaroslava Mezníka (1928–2008),¹¹² Josefa Petráně (* 1930)¹¹³ a Roberta Novotného (* 1974),¹¹⁴ jakož i historickosématické stati Josefa Macka (1922–1991), souborně vydané po autorově smrti.¹¹⁵ Četná další, převážně speciálnější literatura je uvedena na příslušných místech práce v poznámkovém aparátu.

1.2 Klíčová otázka: Kolik je Rabštejnů?

Otázku, „kolik je Rabštejnů“, si v roce 1987 u příležitosti 650. výročí udělení městských práv Rabštejnu nad Střelou položil západočeský regionální badatel František Pešík.¹¹⁶ S pílí a svědomitostí sobě vlastní se tento amatérský dějepisec a etnograf pustil do pátrání po všech Rabštejnech, Rabsteinech či Rabensteinech v tehdejším Československu i v okolních zemích (srov. obr. 1). V ČSSR jich napočítal celkem šestnáct (vedle města Rabštejna nad Střelou se zříceninou hradu a zámek také 10 osad a samot, 3 zříceniny

¹⁰⁸ Ferdinand HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu III. Rokycana. Husitský král. Počátky Jednoty bratrské (Čechové dospívají k ryzímu křesťanství)*, Praha 1948 (= Spisy Husovy československé evangelické fakulty bohoslovecké, Řada A, sv. 4); Bohumil ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin IV. Doba husitská, českokobratrská a protestantská (1400–1550). Doba rekatolizace (1550–1650)*, Olomouc 2008; Antonín KALOÚS, *Papežství a české země mezi reformou a reformací (1417–1526)*, in: T. Černušák et al., *Papežství a české země v tisíciletých dějinách*, Praha 2017, s. 139–185.

¹⁰⁹ Janusz SMOŁUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej za pontyfikatu Piusa II (1458–1464) wobec Czech i krajów sąsiednich. Z dziejów dyplomacji papieskiej w XV wieku*, Kraków 2008.

¹¹⁰ John Martin KLASSEN, *The Nobility and the Making of the Hussite Revolution*, New York 1978 (= East European Monographs 47).

¹¹¹ Robert ŠIMŮNEK, *Reprezentace české středověké šlechty*, Praha 2013 (= Každodenní život 60).

¹¹² Jaroslav MEZNÍK, *Česká a moravská šlechta ve 14. a 15. století*, in: týž, *Tvář stárnoucího středověku. Výbor článků a studií*, redd. T. Borovský et al., Brno 2008, s. 25–61. Původně byla tato práce publikována v samizdatových Historických studiích 19, 1985.

¹¹³ Josef PETRÁŇ, *Skladba pohusitské aristokracie v Čechách*, in: týž (red.), *Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu*, Praha 1976 (= Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica, roč. 1976, č. 1), s. 9–80.

¹¹⁴ Robert NOVOTNÝ, *Sociální, institucionální a konfesijní aspekty vývoje české šlechty v pozdním středověku*, disertační práce obhájená na KDDF PedF UK, Praha 2008. Disertace sestává z devíti dílčích studií, z nichž většina byla publikována samostatně. Přínosné je rovněž přehledné shrnutí: TÝŽ, *Šlechta*, in: P. Cermanová – R. Novotný – P. Soukup (redd.), *Husitské století*, s. 290–316.

¹¹⁵ Josef MACEK, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997 (= Historické myšlení 2).

¹¹⁶ Původní verze Pešíkovy práce byla spolu s bohatou obrazovou přílohou a drobnými doplňujícími texty vydána v roce 2002 vlastním nákladem autora jako samostatná brožura: František PEŠÍK, *Kolik je Rabštejnů?*, Brdo 2002. Ve zkrácené a mírně upravené podobě byl text otištěn už o šest let dříve: TÝŽ, *Kolik je Rabštejnů?*, Vlastivědný sborník. Čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska 6/2, 1996, s. 3–4. Životopis tohoto nepříliš známého regionálního autora, který žil v letech 1916–2011 a byl dlouholetým aktivním dopisovatelem České národopisné společnosti, shrnul Miroslav VÁLKA, *František Pešík a jeho spolupráce s Národopisnou společností*, Národopisný věstník 25 (67)/2, 2008, s. 64–65.

hradů¹¹⁷ a 2 vrchy), v Rakousku pět (2 obce, zámek, zřícenina a hora), v Maďarsku a Jugoslávii po jednom (obce), v Itálii (obce) a NSR (obec a zámek) po dvou, v NDR šest (3 obce, zámek a 2 vrchy) a v Polsku jeden (hrad).¹¹⁸ Přestože je Pešíkova stať zaměřena historickotoponomasticky, ukazuje, že je třeba položit si svrchu uvedenou otázku i ve smyslu genealogickém. Podle prvního z Pešíkem vypsanych Rabštejnů – Rabštejna nad Střelou, ležícího na severu Plzeňska – se totiž v pozdním středověku psaly hned tři šlechtické rody, které nebyly navzájem spřízněny a užívaly i odlišná erbovní znamení. Byli to starší Rabštejnové (z Lozy a Martic), Pluhové z Rabštejna a mladší Rabštejnové, mezi něž patřil kancléř a diplomat Prokop z Rabštejna či jeho mladší bratr Jan, známý jako humanistický spisovatel a autor proslulého *Dialogu*.

Už od dob rožmberského archiváře a knihovníka Václava Březana byli ovšem zástupci jednotlivých rodů směřováni, což dalo vzniknout četným zmatkům. Například barokní učenec Bohuslav Balbín ve svých *Miscellaneích* (1683) podle erbů rozlišil dvojí Rabštejny,¹¹⁹ ale kancléře Prokopa nesprávně zařadil k Pluhům.¹²⁰ Ke zpřehlednění situace sice přispěl František Palacký, když v úvodu k vydání Prokopovy korespondence z let 1444–1448 v druhém dílu *Archivu českého* (1842) výslovně uvedl, že Prokop byl „rodu rytířského a původně rozdílného od pánův Pluhův neboli Pflugův z Rabšteina“, ¹²¹ tato jeho připomínka však zapadla, a proto i nadále docházelo v literatuře ke kolísání. Nesprávné zařazení nejvýznamnějších představitelů rodu mladších Rabštejnů tak najdeme například u Antona Frinda,¹²² Josefa Truhláře,¹²³ Jaroslava Vlčka,¹²⁴ Hermenegilda Jirečka¹²⁵ či u Jana

¹¹⁷ Dějiny jedné z těchto zřícenin – Rabštejna nacházejícího se v okrese Šumperk – se před 45 lety dočkaly samostatného souhrnného zpracování: František SPURNÝ, *Hrad Rabštejn*, Šumperk 1972 (= Vlastivědné zajímavosti 62).

¹¹⁸ Srov. F. PEŠÍK, *Kolik je Rabštejnů?* (2002), s. 4–5. Dodejme ještě, že August SEDLÁČEK, *Místopisný slovník historický království Českého*, Praha [1909], s. 744–745, eviduje Rabštejny čtyři – kromě města a hradu nad Střelou ještě hrad Rabštejn (Rabštejnek) u Slatiňan, stejnojmennou tvrz nedaleko Malešova a hrad Rabštejn (nyní Hinteres Raubschloss), jehož pozůstatky dnes leží v Saském Švýcarsku a který pozornosti F. Pešíka unikl. Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny III, Praha 1951, s. 508, pak uvádí rovněž 4 Rabštejny, a to tvrz v okolí Malešova, ves 5,5 km jihozápadně od Chrudimi, ves 12 km západně od České Lípy a Rabštejn nad Střelou (všechny jsou v Pešíkově seznamu zahrnuty).

¹¹⁹ Bohuslav BALBÍN, *Miscellanea historica Bohemiae* I/5. Parochialis et sacerdotalis, Pragae 1683, s. 102: „Duae prorsus diversae Dominorum de Rabstein stirpes in vetere Bohemia reperiuntur. Altera qui Phlugij, seu Pluhovve cognominabantur, aratrum ferebant in Clypeo; alteri Leones duos gestabant cum quibusdam lineis: illi Rabstein proprie dicti.“

¹²⁰ Tamtéž, Index Erectionum, titulus XXXIII, § II, č. 32: „Pflugij de Rabstein plurimis faeculis Cives nostri fuerunt: Ulricus Pflug de Rabstein sub Joanne Rege Gubernator Regni, Procopius de Rabstein sub Georgio Rege, alius sub Ferdinando I. Supremorum Regni Cancellariorum munus gessere.“

¹²¹ AČ II, s. 427.

¹²² Anton FRIND, *Die Kirchengeschichte Böhmens* IV. Die Administratorenzeit, Prag 1878, s. 157.

¹²³ J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, s. 27.

¹²⁴ Jaroslav VLČEK, *Dějiny české literatury* I/1. Od nejstarších dob až po „věk zlatý“, Praha 1897, s. 296 (v pátém, posledním vydání: Praha 1960⁵, s. 236).

¹²⁵ Hermenegild JIREČEK, *Právníký život v Čechách a na Moravě v tisícileté době od konce IX. do konce XIX. století*, Praha-Brno 1903, s. 243.

Jakubce.¹²⁶ Správné údaje naopak má Václav Vladivoj Tomek,¹²⁷ podobně jako Adolf Bachmann.¹²⁸

K dalšímu zpřesnění dobových výkladů o Rabštejnech došlo na prahu 20. století, kdy heraldik Vojtěch Král z Dobré Vody upozornil na to, že „z Rabštejna psali se v Čechách tři rodové: 1. zmínění páni Pluhové, 2. jiný rod, jenž měl 3 nohy lidské ve znaku, a 3. ještě jiný rod se štítem rozštípeným“.¹²⁹ Nedlouho poté se pozornost badatelů obrátila k rabštejnské genealogii v souvislosti se snahou najít autora slavného německého díla *Ackermann aus Böhmen*, vzniklého v Čechách kolem roku 1400. Německý literární vědec Konrad Burdach, který spolu s Aloisem Berntem připravil v rámci ediční řady *Vom Mittelalter zur Reformation* kritické vydání tohoto dialogu,¹³⁰ soudil, že jeho neznámého autora s křestním jménem Jan¹³¹ lze velmi pravděpodobně ztotožnit s Janem Pluhem z Rabštejna, jenž byl v 80. letech 14. století registrátorem v královské kanceláři.¹³² Do spleti rabštejnské genealogie však nepronikl a věřil, že všichni čeští Rabštejnové byli zástupci jediného šlechtického rodu, a to Pluhů z Rabštejna.¹³³ Na Burdachův rozsáhlý ediční počín zareagoval ještě v průběhu jeho vydávání rakouský historik Karl Beer. Ve své práci s názvem *Neue Forschungen über den Schöpfer des Dialogs „Der Ackermann aus Böhmen“* nejprve podrobně rozebral rabštejnskou genealogii a tři výše uvedené rody jako první rozlišil nejen heraldicky, ale i terminologicky na starší Rabštejny (Alt-Rabensteiner), Pluhy z Rabštejna (Pflug von Rabenstein) a mladší

¹²⁶ Jan JAKUBEC, *Dějiny literatury české* I. Od nejstarších dob do probuzení politického, Praha 1911 (= *Dějiny literatury* 8), s. 235 (v druhém, přepracovaném a rozšířeném vydání: Praha 1929², s. 533 a 545). Zřejmě právě z citovaných starších prací J. Truhláře, J. Vlčka a J. Jakubce či ze 4., plných 1 800 stran čítajícího vydání syntézy Jana Václava NOVÁKA a Arneho NOVÁKA, *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*, Olomouc 1936–1939⁴, s. 77, přešla mylná informace o „Prokopu Pflugovi z Rabštejna“ do akademických *Dějin české literatury* – viz František SVEJKOVSKÝ, *Počátky nového rozvoje literatury (Od sedmdesátých let 15. století do dvacátých let 16. století)*, in: J. Hrabák et al., *Dějiny české literatury I. Starší česká literatura*, Praha 1959, s. 291–312, zde s. 294.

¹²⁷ Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy* VI–IX, Praha 1885–1893.

¹²⁸ Adolf BACHMANN, *Bemerkungen zu Johann's von Rabenstein „Dialogus“*, in: Jahresbericht über das Deutsche Staats-Realgymnasium in Prag 5, Prag [1877], s. 1–31, zde s. 4an.

¹²⁹ V. KRÁL Z DOBRÉ VODY, *Heraldika*, s. 156.

¹³⁰ Alois BERNT – Konrad BURDACH (edd.), *Der Ackermann aus Böhmen*, Berlin 1917 (= *Vom Mittelalter zur Reformation. Forschungen zur Geschichte der deutschen Bildung* III/1).

¹³¹ Pro neznámého autora *Oráče z Čech* se zvláště v české literatuře vžilo pomocné označení „Jan ze Žatce“, které se často používá dodnes, ačkoli už bezpečně víme, že autorem tohoto slavného dialogu o smrti byl Jan z Teplé, jenž v pramenech vystupuje rovněž jako Jan ze Šitboře a v Žatci působil jako veřejný notář a představený městské školy. Problematiku autorství díla *Ackermann aus Böhmen* nově shrnul Václav BOK, *Jan z Teplé: Staré otázky a nové a starší odpovědi k jeho životu a dílu*, in: M. Popović – I. Pfeifer (redd.), *Der Ackermann aus Böhmen. Materialien einer deutsch-tschechischen Konferenz über den Tod und das Sterben – Oráč z Čech. Materiály česko-německé konference o smrti a umírání*, Bad Schussenried 2016² (= *Studien des Hauses Königstein* 6), s. 94–103 (na s. 80–93 je otiskována nepatrně odlišná německá verze Bokova příspěvku s připojeným výběrovým soupisem pramenů a literatury k tématu).

¹³² Konrad BURDACH, *Der Dichter des Ackermann aus Böhmen und seine Zeit*, Berlin 1926–1932 (= *Vom Mittelalter zur Reformation. Forschungen zur Geschichte der deutschen Bildung* III/2), s. 21; že se jednalo o badatelovo dlouhodobé přesvědčení, dokládají již *Sitzungsberichte der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften*, Jahrgang 1905. Erster Halbband – Januar bis Juni, Berlin 1905, s. 455.

¹³³ Srov. K. BURDACH, *Der Dichter*, s. 14–29.

1.3 Trojí Rabštejnové a počátky hradů Rabštejna a Sychrova

Starší Rabštejnové

Starší Rabštejnové byli potomky Milhosta, který na konci 12. století založil v Mašťově cisterciácký klášter, přeložený brzy poté do Oseku.¹³⁶ Dokládá to i jejich erb (obr. 2), v němž byly – stejně jako v případě jiných Milhosticů a v pozmeněné podobě také města Mašťova – vyobrazeny tři stříbrné zbrojné nohy.¹³⁷ První zmínku o Rabštejně nacházíme v darovací listině Přemysla Otakara II. cisterciáckému klášteru v Plasích z 18. března 1269, v níž je mezi svědky uveden i Jindřich z Rabštejna (*Heynricus de Rabenstein*).¹³⁸ Z 26. února 1303 se dochovala listina podávající svědectví o tom, že Adelhaida z Rabštejna (*Alheidis dicta de Rabestain*) se souhlasem svých synů Vítka, Engelharda a Ahně darovala špitálu svatého Ducha v Chebu desátek na jednom dvoře ve Vonšově (*Wansau*).¹³⁹ Stejná trojice rabštejnských bratří – *Hageno, Engelhardus, Witigo germani dicti de Rabenstein* – se pak objevuje ve svědečné řadě na listině z 12. května téhož roku.¹⁴⁰ Už v druhé polovině 13. století tedy můžeme na ostrožně nad řekou Střelou předpokládat drobné šlechtické sídlo.¹⁴¹ To však brzy přešlo do majetku Oldřicha Pluha, královského podkomořího a předního rádce Jana Lucemburského. Starší Rabštejnové poté drželi jen menší zboží v severozápadních Čechách, ale i nadále se psali podle Rabštejna. Rod se přitom rozdělil na

¹³⁶ Pro základní poučení o počátcích oseckého kláštera viz kolektivní heslo Anežky MERHAUTOVÉ et al., *Osek (Teplíce)*. Cisterciácké opatství P. Marie u kostela Nanebevzetí P. Marie, in: P. Vlček – P. Sommer – D. Foltýn et al., *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997, s. 403–406, zde s. 403.

¹³⁷ Srov. A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník historický království Českého*, s. 590; TÝŽ, *Českomoravská heraldika II. Část zvláštní*, Praha 1925, s. 85; Jiří ČAREK, *Městské znaky v českých zemích*, Praha 1985, s. 240–241. Konkrétní doklady o uživateli erbu tří zbrojních nohou snesl August SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty II. Atlas erbů. Čechy (1. část)*, ed. V. Růžek, Praha 2001, s. 373–375 (fol. 163r–164r).

¹³⁸ Celý text listiny vydal jako první Joseph von HORMAYR (ed.), *Beiträge zur Geschichte des deutschen Municipalwesens (Fortsetzung)*, in: týž (red.) *Taschenbuch für die vaterländische Geschichte XXIX (Neue Folge XI)*, Leipzig 1840, s. 436–504, zde s. 470–472, č. 24, a posléze byl tento pramen edičně zpřístupněn i v Českém diplomatáři – viz *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/2. 1267–1278*, edd. Jindřich ŠEBÁNEK – Sáša DUŠKOVÁ, Praha 1981, s. 168–170, č. 583; podrobný regist byl otištěn v edici *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* (dále RBM) II. 1253–1310, ed. Josef EMLER, Praha 1882, s. 251–252, č. 644.

¹³⁹ NA, fond Křižovníci s červenou hvězdou – generalát a konvent, Praha (1233–1950), inv. č. 114, sign. ŘKř 159 (M).

¹⁴⁰ Heinrich GRADL (ed.), *Monumenta Egrana. Denkmäler des Egerlandes als Quellen für dessen Geschichte*, Eger 1886, s. 197–198, č. 538.

¹⁴¹ Srov. Václav KOČKA, *Dějiny politického okresu kralovického II. Soudní okres manětinský*, Kralovice 1932, s. 64; Eva KAMENICKÁ, *Poznámky k historii a stavebnímu vývoji hradu a městečka Rabštejna*, in: Městské památkové zóny Manětín a Rabštejn, Mariánská Týnice 1997, s. 97–102, zde s. 97; Milan NOVOBILSKÝ – Petr ROŽMBERSKÝ, *Hrádek Brdo*, Hlávka. Zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka 11/1, 2000, s. 5–7, zde s. 5; Petr ROŽMBERSKÝ – Milan NOVOBILSKÝ – Petr MIKOTA, *Josefa Milera Neznámé hrady severního Plzeňska*, Plzeň 2012² (= Zapomenuté hrady, tvrže a místa 22), s. 26.

dvě větve – do držení jedné se dostala Loza, zatímco druhá seděla na Marticích. Hovoříme proto o Lozských a Martických z Rabštejna.¹⁴²

Pluhové z Rabštejna

Původním rodovým sídlem Pluhů byl Žďár (dnešní Pluhův Žďár), ležící nedaleko Jindřichova Hradce. Jeho nejstarším doloženým držitelem byl Oldřich Pluh (*Ulricus dictus aratrum de Sar*), připomínaný 13. května 1267 jako člen družiny Oldřicha z Hradce.¹⁴³ Zakladatelem tradice rodového jména Pluhů z Rabštejna (s pluhem ve znaku – viz obr. 3)¹⁴⁴ se stal jiný Oldřich Pluh, snad jeho syn. Ten působil ve službách krále Jana Lucemburského, od roku 1319 byl královským podkomořím a posléze zastával i další významné úřady.¹⁴⁵ Rabštejnské panství koupil od Liděře z Rabštejna (*Ludherus de Rabenstein*) a ve 30. letech 14. století zde vybudoval – patrně v místech staršího hrádku – velký hrad.¹⁴⁶ 21. září 1337 pak

¹⁴² A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika* II, s. 85; TÝŽ, *Hrady, zámky a tvrze království Českého XIII. Plzeňsko a Loketský, Praha 1905*, s. 138. K Lozským z Rabštejna, kteří jistý čas drželi také ves Tlucnou, blíže Jan ANDERLE – Petr ROŽMBERSKÝ, *Tvrze Tlučná a Tlucná na Plzeňsku*, Plzeň 1997 (= Zapomenuté hrady, tvrze a místa 14), s. 18–21, 26–28. Ti ve své brožuře názorně vyložili, že je třeba rozlišovat Tlucnou, ležící asi 16 km severozápadně od Plzně, a Tlučnou, nacházející se přibližně 8 km jihozápadně od tohoto města (k tomu srov. též Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny IV, Praha 1957, s. 340–341). V literatuře přitom často bývá mylně uváděno, že Rabštejnové se třema zbrojnými nohama ve znaku vlastnili Tlučnou – srov. kupř. K. BEER, *Neue Forschungen*, s. 9–10, či R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 202. J. HALADA, *Lexikon české šlechty*, s. 450, pak zase nesprávně píše, že Tlucnou držel Jan, syn Jindřicha z rodu mladších Rabštejnů.

¹⁴³ Dosud nejpřesnější výklad počátků rodu podal K. BEER, *Neue Forschungen*, s. 10–11. Nové zpracování Tomáše MIKESKY, *Pluhové z Rabštejna*, *Heraldika a genealogie* 42/1–2, 2009, s. 3–50, zde s. 6, se přidržuje dřívější zavádějící interpretace, kterou přinesli Bedřich BERNAU, *Studien und Materialien zur Specialgeschichte und Heimatskunde des deutschen Sprachgebiets in Böhmen und Mähren*, Prag 1903, s. 616, (jeho ovšem Mikeska necituje) a A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika* II, s. 72; srov. též HÚ AV ČR, fond Pozůstalost Augusta Sedláčka (1843–1926), skříň C, řada C10, zásuvka C10C, listek č. 762 a August SEDLÁČEK, *Pluh (něm. Pflug) z Rabštejna*, in: OSN XIX, Praha 1902, s. 947–948, zde s. 947.

¹⁴⁴ Znak se stříbrnou radlicí v červeném poli, který je pro Pluhy z Rabštejna charakteristický, najdeme mj. i v proslulé erbovní galerii na hradě Laufu, ležícím nedaleko německého Norimberka – viz Vladimír RŮŽEK, *Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norimberka z roku 1361 (Příspěvek ke skladbě královského dvora Karla IV.)*, SAP 38/1, 1988, s. 37–311, zde s. 122, č. 64, a obr. 50 v nepaginované barevné příloze; nověji a stručněji TÝŽ, *Erbovní výzdoba na hradě Laufu u Norimberka*, in: F. Šmahel – L. Bobková (redd.), *Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 442–446, zde s. 445.

¹⁴⁵ O souhrnné zpracování života, kariéry i majetku Oldřicha Pluha z Rabštejna se nedávno pokusil T. MIKESKA, *Pluhové z Rabštejna*, s. 7–15. Řadu faktografických údajů o Oldřichově působení u dvora Jana Lucemburského snesl již V. RŮŽEK, *Česká znaková galerie*, s. 214, soustavněji se pak problematice věnoval Zdeněk ŽALUD, *Česká šlechta na dvoře Jana Lucemburského*, disertační práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2006, zvláště s. 220–221, 300–301; TÝŽ, *Čeští šlechtici u dvora Jana Lucemburského*, in: HT 15, 2006, s. 177–207, zde zvláště s. 185 a 199–200; TÝŽ, *Tzv. užší dvůr Jana Lucemburského a markrabího Karla*, in: D. Dvořáčková Malá – J. Zelenka (redd.), *Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura dvorské společnosti*, Praha 2008 (= MHB, Supplementum 2), s. 127–146, zde s. 139 a 142; TÝŽ, *Jan Lucemburský a česká šlechta*, in: F. Šmahel – L. Bobková (redd.), *Lucemburkové*, s. 47–53, zde s. 53. Sociální vzestup Oldřicha Pluha pak do širšího kontextu nově zasadil R. ŠIMŮNEK, *Reprezentace české středověké šlechty*, s. 250–251.

¹⁴⁶ V. KOČKA, *Dějiny politického okresu kralovického* II, s. 64–65; Anton NOWAK, *Die Gründung von Burg und Stadt Rabenstein an der Schnella*, Unser Egerland. Zeitschrift für Heimaterkundung und Heimatpflege 41/9–10, 1937, s. 85–90, zde s. 88; E. KAMENICKÁ, *Poznámky*, s. 97. Citovaní autoři upozorňují, že v souvislosti s Rabštejnem se Oldřich Pluh v písemných pramenech objevuje od roku 1332. Tomu odpovídá výsledek dendrochronologické analýzy vzorku lešeňového kůlu odebraného v roce 2003 z úseku městské hradby klesajícího od torza okrouhlé věže hradu. Touto novou metodou bylo totiž získáno pravděpodobné dendrodatum 1332–1333. Viz Zdeněk PROCHÁZKA, *Nové letopočty v dějinách hradů Plzeňského kraje*. Příspěvek

městečku v podhradí spolu se svým stejnojmenným synem (*nos Ulricus senior Pflugo atque Ulricus, dictus iunior Pflug*) udělil „práva městská žatecká“ (*iura civitatis Zacensis*).¹⁴⁷ Poté, co i mladší z Oldřichů v 50. letech zemřel, připadl Rabštejn jeho čtyřem synům – Oldřichovi (v pořadí již čtvrtému), Hynkovi (Hynčíkovi), Henslínovi (Janovi) a Smilovi.¹⁴⁸ Ti se však z neznámých důvodů postavili proti králi (a od roku 1355 též císaři) Karlovi IV. Výsledek sporu prozrazují dvě listiny z 9. října 1358. Rabštejnští bratři byli sice císařem vzati na milost,¹⁴⁹ ale museli mu za tři tisíce kop grošů pražských postoupit hrad Rabštejn i všechny své statky v Čechách a zřici se veškerých práv na tyto statky.¹⁵⁰ Predikát „z Rabštejna“ ovšem Pluhové – stejně jako starší Rabštejnové – užívali i nadále.¹⁵¹

---

k dendrochronologickému datování a stavebnímu rozboru zdiva hradních zřícenin, in: P. Rožmberský (red.), *Dějiny staveb* 2003. Sborník vybraných referátů z konference v Nečtinech konané ve dnech 11. 4. – 13. 4. 2003, Plzeň 2004, s. 144–175, zde s. 164 a 173, a záznam č. 4463 v online databázi datovaných objektů dostupné z <<http://dendrochronologie.cz/cs/database/database-datovanych-objektu/>> [cit. 2017-04-29]; uvedený nový poznatek již registruje Tomáš DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Dodatky II, Praha 2005, s. 91. K dendrochronologii obecně a autoritativně Jitka DVORSKÁ – Lumír POLÁČEK, *Základní principy a problémy dendrochronologie*, in: AH 25, 2000, s. 435–441; k jejímu uplatnění v bádání o hradních zříceninách blíže Z. PROCHÁZKA, *Nové letopočty*, s. 144–149.

¹⁴⁷ Celý text listiny byl otištěn v edici *Codex iuris municipalis regni Bohemiae* IV/1. Privilegia nekrálovských měst českých z let 1232–1452, ed. Antonín HAAS, Praha 1954, s. 67–68, č. 45. Již dříve bylo její znění zpřístupněno v podobě podrobných registů – viz RBM IV. 1333–1346, ed. Josef EMLER, Praha 1892, s. 191–192, č. 475, a Ludwig SCHLESINGER (ed.), *Urkundenbuch der Stadt Saaz bis zum Jahre 1526*, Prag-Leipzig-Wien 1892 (= Städte- und Urkundenbücher aus Böhmen 2), s. 13–14, č. 64. Srov. též Emil OTT, *Beiträge zur Rezeptions-Geschichte des römisch-canonischen Processes in den böhmischen Ländern*, Leipzig 1879, s. 211, pozn. 4, a Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Středověká kolonisace v zemích českých*. České dějiny I/5, Praha 1938 (= Laichterův výbor nejlepších spisů poučných 64), s. 607.

¹⁴⁸ Příbuzenský vztah čtveřice rabštejnských bratří k oběma Oldřichům důkladně objasnil K. BEER, *Neue Forschungen*, s. 12–13.

¹⁴⁹ NA, Archiv České koruny (1158–1935), inv. č. 669 (M). Edičně byl obsah listiny opakovaně zpřístupněn v podobě registů: Hermenegild JIREČEK (ed.), *Korunní archiv český*. Sbirka státních listin Koruny české z doby od r. 1306 do r. 1378, Praha 1896 (= Codex juris Bohemici II/1), s. 449, č. 437; RBM VII/1. 1358–1359, edd. Bedřich MENDL – Milena LINHARTOVÁ, Praha 1954, s. 23–24, č. 21; *Archiv České koruny. Edice faksimilií – Archivum Coronae Regni Bohemiae. Editio diplomatum phototypica* IV/1, 2. 1355–1360, edd. Věra BERÁNKOVÁ – Lenka MATUŠÍKOVÁ, Praha 1987, s. 124, č. 672 (AČK 669). Otištěno bylo rovněž světlotiskové faksimile listiny – viz *Archiv České koruny. Edice faksimilií – Archivum Coronae Regni Bohemiae. Editio diplomatum phototypica* IV/2. 1358–1360, Praha 1983, č. 672 (AČK 669).

¹⁵⁰ NA, Archiv České koruny (1158–1935), inv. č. 670 (M). Edičně byl obsah listiny opakovaně zpřístupněn v podobě registů: H. JIREČEK (ed.), *Korunní archiv český*, s. 450, č. 437 (pod tímto číslem je otištěn regist této i předchozí listiny); RBM VII/1, s. 24, č. 22; *Archiv České koruny – Archivum Coronae Regni Bohemiae* IV/1, 2, s. 124, č. 673 (AČK 670). Otištěno bylo rovněž světlotiskové faksimile listiny – viz *Archiv České koruny – Archivum Coronae Regni Bohemiae* IV/2, č. 673 (AČK 670). Další osudy uvedené čtveřice Pluhů se pokusil vysledovat K. BEER, *Neue Forschungen*, s. 13–21, a nově také T. MIKESKA, *Pluhové z Rabštejna*, s. 16–17, 22–30, jehož výklad ovšem nejde dostatečně *ad fontes* a je zatížen podstatnými nesrovnalostmi (např. Hynek Pluh je zde označen jako synovec podkomořího Oldřicha – viz s. 22).

¹⁵¹ K působení Pluhů v Rabštejně (kromě literatury citované v předchozích poznámkách) srov. též Bedřich BERNAU, *Album der Burgen und Schlösser im Königreiche Böhmen* I, Saaz 1881, s. 98; A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého* XIII, s. 138; Anton NOWAK, *Eine westböhmisches Landstadt im 14. Jahrhundert*. Rabenstein von seiner Gründung (1337) bis zum Jahre 1400, Unser Egerland. Monatsschrift für Heimaterkundung und Heimatpflege 26/1–2, 1922, s. 7–9, 17–20; V. KOČKA, *Dějiny politického okresu královického* II, s. 64–65; Adolf NÜRNBERGER, *Aus der Geschichte der Stadt Rabenstein a. d. Schnella*, Sudetendeutsche Monatshefte. Zeitschrift des Bundes der Deutschen 1937, s. 404–411, zde s. 404–405; Miloslav BĚLOHLÁVEK et al., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* IV. Západní Čechy, Praha 1985, s. 285; Jan PELANT, *Města a městečka Západočeského kraje*. Stručné dějiny, současnost a výběrová

Mladší Rabštejnové

Právě do doby královské držby Rabštejna bývají kladeny počátky rodu mladších Rabštejnů, kteří měli jako svůj původní znak svisle polcený, patrně zlato-stříbrný štít (obr. 4). Nejstarším bezpečně doloženým zástupcem tohoto rodu je Jindřich z Rabštejna, jenž se coby *Henricus de Rabenstain* poprvé připomíná 15. července 1360.¹⁵² Na listině z 18. října 1372 je ve svědečné řadě jmenován jako *Heinricus filius Philippi quondam de Rabesteyn*.¹⁵³ Bernhard Scheinpflug, který vydal německý překlad listiny,¹⁵⁴ i August Sedláček¹⁵⁵ interpretovali tuto formulaci jako doklad o existenci jistého Filipa z Rabštejna. Žádné jiné prameny ale o takové osobě nehovoří a záznam ze starého nekrologia drkolenského kláštera, v němž se připomíná památka jednotlivých členů rabštejnského rodu, uvádí na prvním místě – ještě před Jindřichem – Dětricha z Rabštejna (*Theodoricus de Rabenstein*), zatímco Filip zde vůbec jmenován není.¹⁵⁶ Je proto možné, že predikát *de Rabesteyn* se v uvedeném slovním spojení vztahuje pouze na Jindřicha. Nutno však podotknout, že onen Dětrich (či Jetřich) z Rabštejna je osobou neméně záhadnou, i jeho totiž v pramenech hledáme marně.¹⁵⁷

Dalším dokladem o životě Jindřicha z Rabštejna je listina z 2. ledna 1373, v níž *Heynricus dictus Rabsteyn de Rabinsteyn* vyznává, že mu nepatří žádné právo ke vsi Hrobčice a k 20 lánům lesa na hoře Vysoká, které za 740 kop pražských grošů zakoupil pro chotěšovský klášter.¹⁵⁸ Z tohoto pramene se také dozvídáme, že Jindřichovým bratrem byl Heřman ze Zhorce, jenž se psal rovněž podle Štědré. Ten používal nejen jiný predikát než

---

bibliografie 129 míst, Plzeň 1988², s. 239; Josef VOREL, *Průvodce Rabštejnem*, Kralovice 1993, s. 1–2; Vilém SCHAFRANEK, *Rabštejn nad Střelou*, [Rabštejn nad Střelou] 1999, s. 1, 11–12; Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI*, Praha 2004, s. 257–259, 264; Petr DAVID – Vladimír SOUKUP, *Dějiny hradů a tvrzí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2012, s. 164; J. PELANT, *Erby české, moravské a slezské šlechty*, s. 343–344; Štefan MORÁVKA, *Havraní kámen*, in: A. Lukešová (red.), *Život je boj? Nezbytnost konfliktů v přírodě, společnosti a vědě*, Plzeň 2014, s. 15–22, zde s. 15 a 20.

¹⁵² RBM VII/2. 1359–1360, edd. Bedřich MENDL – Milena LINHARTOVÁ, Praha [1955], s. 361, č. 578.

¹⁵³ NA, fond Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II. (1115–1820), inv. č. 676, sign. RC Plasy – 95 (M).

¹⁵⁴ Bernhard SCHEINPFLUG (ed.), *Materialien zu einer Geschichte von Platz und seiner Umgebung (Schluß der ersten Abtheilung)*, MGVDB 13/1–2, 1874–1875, s. 51–84, zde s. 64–65, č. 133. Citované slovní spojení přeložil Scheinpflug jako „*Heinrich, Sohn Philipps von Rabestein*“.

¹⁵⁵ HÚ AV ČR, fond Pozůstalost Augusta Sedláčka (1843–1926), skříň B, řada B05, zásuvka B05D, listek č. 1089. Na lístku je zachycen Sedláčkův pokus o genealogické schéma mladších Rabštejnů, přičemž jako výchozí jedinec je tu uveden právě „Filip z Rabštejna“. Naproti tomu ve svém monumentálním díle o hradech, zámcích a tvrzích mladovožický rodák konstatuje, že „první, který se po Rabštejně jmenoval, byl (1360) Jindřich“ – viz A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého XIII*, s. 139.

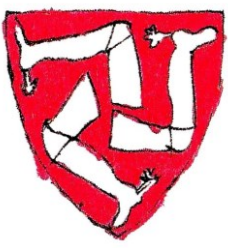

¹⁵⁶ Viz pozn. 180.

¹⁵⁷ V první polovině 14. století je na Plzeňsku doložen jen jistý Jetřich z Brda. Jeho ztotožnění s Dětrichem z Rabštejna brání skutečnost, že se nikdy nepsal podle Rabštejna a v erbů měl – stejně jako starší Rabštejnové a na rozdíl od Rabštejnů mladších – brněnou trojnožku. Srov. např. A. SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečeti II*, s. 373 (fol. 163r); František PEŠÍK, *Dějiny starobylé obce Brdo u Manětína I*, Brdo 2005, s. 5–6, 14, 17–18; P. ROŽMBERSKÝ – M. NOVOBILSKÝ – P. MIKOTA, *Josefa Milera Neznámé hrady severního Plzeňska*, s. 26–27.

¹⁵⁸ NA, fond Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II. (1115–1820), inv. č. 2119, sign. ŘP Chotěšov – 78 (M). Německý regist této listiny otiskl Anton SCHUBERT (ed.), *Urkunden-Regesten aus den ehemaligen Archiven der von Kaiser Joseph II. aufgehobenen Klöster Böhmens*, Innsbruck 1901, s. 218, č. 1626.

jeho bratr Jindřich, ale – jak ukazuje jeho přivěšená pečeť s „S“ ve štítu – i odlišné erbovní znamení. Nelze ho tedy řadit mezi mladší Rabštejny.¹⁵⁹

		
Obr. 2: Erb starších Rabštejnů (kresba A. Sedláčka)	Obr. 3: Původní erb Pluhů z Rabštejna (kresba A. Sedláčka)	Obr. 4: Původní erb mladších Rabštejnů (kresba A. Sedláčka)

Jindřich z Rabštejna bývá pokládán za zakladatele hradu Sychrova – rodového sídla mladších Rabštejnů,¹⁶⁰ ležícího v bezprostřední blízkosti hradu a městečka Rabštejna, podle něž se příslušníci tohoto rodu psali, ale který nikdy nevlastnili. S jistotou to ovšem tvrdit nemůžeme, protože počátky Sychrova jsou zahaleny rouškou tajemství a nejstarší písemná zmínka o tomto hradě pochází až z roku 1439.¹⁶¹ Také lokalizace Sychrova, označovaného v pramenech rovněž jako Hrádek, je stále nejasná. Někteří starší badatelé, kupříkladu Václav Kočka nebo Rudolf Urbánek, soudili, že se jednalo o malý hrádek pod hradem Rabštejnem, tvořící součást jeho vnějšího opevnění.¹⁶² Opírali se přitom o vlastnoruční náčrtek humanisty Jana z Rabštejna z 60. let 15. století, jenž se dochoval na přední desce jednoho z jeho drkolenských rukopisů.¹⁶³ Tento kodex, stejně jako další rabštejnské rukopisy i jiné bohemikální prameny v roce 1931 ve Schläglu studoval Bedřich Mendl, pracovník tehdejšího

¹⁵⁹ O tvrzi Štědré podrobně a s odkazy na prameny i starší literaturu pojednal Jiří ÚLOVEC, *Hrad Hrádek a tvrz a zámek Štědrá*, in: Historický sborník Karlovarska 8, 2000, s. 3–26, k Heřmanovi ze Štědré srov. s. 3–4.

¹⁶⁰ Srov. např. K. BEER, *Neue Forschungen*, s. 21–22; V. KOČKA, *Dějiny politického okresu kralovického II*, s. 83–84; A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého XIII*, s. 139.

¹⁶¹ Předpoklad založení Sychrova Jindřichem z Rabštejna i informaci o písemné zmínce z roku 1439, kdy hrad měl být sídlem Jana staršího z Rabštejna, uvádí četná kastelologická literatura, vedle mnoha jiných např. reprezentativní publikace, jejichž autory jsou Tomáš DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2009³, s. 533, a Tomáš KAREL – Luděk KRČMÁŘ, *Panská sídla západních Čech – Plzeňsko*, České Budějovice 2006, s. 201. Druhý zmíněný údaj se však v literatuře jen mechanicky přebírá, aniž by byla někde uvedena citace konkrétního pramene (nanejvýš se lze ve starší literatuře setkat s neurčitým odkazem na „archiv žlutický“). Upřesňuji tedy, že se jedná o listinu vydanou 6. října 1439 Jakoubkem z Vřesovic, jež je uložena v SOkA Karlovy Vary, fond Archiv města Žlutice (1375–1945), sign. L3, a je v digitalizované podobě dostupná online: <<http://www.portafontium.eu/charter/soap-kv/am-zlutice-103>> [cit. 2017-03-22]. Mezi svědky, kteří k ní přivěsili svoji pečeť, je zde uveden „urozený Jan starší z Rabštajna seděním Sychrově“. K popsání identifikaci mi dopomohla náhoda – s listinou při svém bádání o Jakoubkovi z Vřesovic pracoval kolega Jan Boukal a upozornil mě na ni. K jejímu obsahu srov. J. BOUKAL, *Počátky rodu erbu pŭlměsice*, s. 58, a TÝŽ, *Jakoubek z Vřesovic († 1462)*. Cesta chudého moravského rytíře k vládě nad severozápadními Čechami, České Budějovice 2016 (= Osobnosti českých a moravských dějin 17), s. 57, v obou pracích je ale listina nesprávně datována 9. říjnem 1439.

¹⁶² V. KOČKA, *Dějiny politického okresu kralovického II*, s. 82–83; R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 201.

¹⁶³ G. VIELHABER – G. INDRA (edd.), *Catalogus Codicum Plagensium (Cpl.) manuscriptorum*, s. 177, č. 116 (Cpl. 170); k dataci náčrtku srov. R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 234, pozn. 186.

Československého státního historického ústavu vydavatelského, a zasloužil se o pořízení fotografie Janovy kresby.¹⁶⁴ Její tři exempláře jsou dodnes součástí fotosbírký Historického ústavu Akademie věd ČR.¹⁶⁵ Kresebnou reprodukci této fotografie (obr. 5) už v roce 1932 publikoval amatérský regionální historik Václav Kočka,¹⁶⁶ a přestože Rudolf Urbánek nedlouho poté – roku 1939 – otiskl i původní fotografii (obr. 6),¹⁶⁷ v pozdější odborné i popularizační literatuře se objevuje jen ono moderní překreslení, které ovšem nelze pokládat za autentický ikonografický pramen.¹⁶⁸

Na schematickém vyobrazení, doplněném podtrženým nápisem *Rabenstein*, je hrad Rabštejn zachycen pohledově vpravo, na vyvýšeném místě – skále. Je zde podán jako sevřená hmota, jíž dominuje okrouhlá věž (bergfrit) opatřená ochozem s cimbuřím a kuželovou střechou. Z obou stran věž obklopují výrazné, nejspíše obytné (palácové) objekty, z nichž levý má vysazené nejvyšší patro či polopatro s nárožní arkýřovou věžičkou a pravý zřejmě hrázděnou nejvyšší úroveň. Věž před obě budovy předstupuje a nalevo od ní se nachází brána zajišťující vstup do hradu. Přístupová cesta je vedena z prostoru níže položeného městečka a prochází brankou krytou kuželovou střechou a umístěnou v pásu hradeb opatřeném cimbuřím. Tento pás vymezuje prostor kolem hradu, v němž jsou mimo vlastní hradní areál zakresleny ještě tři objekty. Jeden z nich je přilepen ke spodní části hradu v prostoru pod arkýřovou věžičkou a je opatřen křížem (snad jde o hradní kapli), druhá budova stojí pohledově vpravo

¹⁶⁴ Zprávu o svém bádání v archivu a knihovně kláštera ve Schláglu přednesl Bedřich Mendl 18. března 1932 na výroční valné schůzi Československé archivní společnosti. Koncept této přednášky, nazvané *O knihovně Jana z Rabštejna a jiných bohemikách v Drkolně*, se dochoval v Mendlově pozůstalosti uložené v Archivu AV ČR, fond Mendl Bedřich (1898–1940/1973), kart. 10, sign. III. b), inv. č. 511.

¹⁶⁵ HÚ AV ČR, Fotosbírka, Varia A 4 – Drkolná, inv. č. 2510, proven. č. 12 (2 exempláře); inv. č. 4876, proven. č. 15 (1 exemplář).

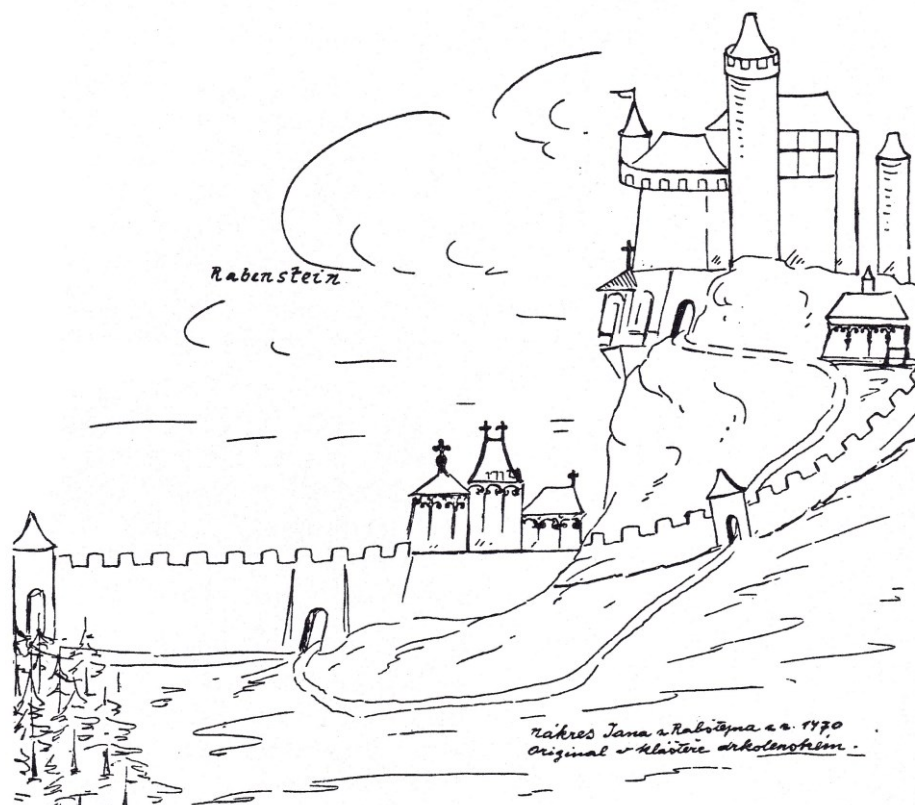
¹⁶⁶ V. KOČKA, *Dějiny politického okresu kralovického II*, s. 83. Kdo je autorem tohoto moderního překreslení, se mi nepodařilo zjistit. Popisek v pravém dolním rohu kresebné reprodukce nevykazuje zřetelné paleografické shody ani s rukopisem Bedřicha Mendla, ani s písmem Václava Kočky, jehož pozůstalost je uchovávána v SOKA Rakovník, Kočka Václav – osobní fond (1918–1951/1960). Rukopis *Dějiny politického okresu kralovického* součástí pozůstalosti není (patrně se nedochoval) a mezi Kočkovými výpisky a poznámkami z materiálů uložených v archivu Československého státního historického ústavu vydavatelského (kart. 8, inv. č. 17) jsem překreslení zmiňované fotografie nenašel.

¹⁶⁷ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 235.

¹⁶⁸ Z Kočkovy knihy tuto ilustraci přetiskli Josef VOREL, *Rabštejn nad Střelou – nejmenší městečko Evropy*, Mariánská Týnice 1962, s. 16; TÝŽ, *Průvodce Rabštejnem*, vnitřní obálka knihy; Tomáš DURDÍK, *Památky Rabštejna nad Střelou a jeho nejbližšího okolí*, in: Z. Hazlbauer, *Historické kamnové kachle z Rabštejna nad Střelou*, Praha 1995 (= Vlastivědná knihovnička Společnosti přátel starožitností 2), s. 35–45, zde s. 38; Jiří FÁK, *Historická ikonografie Rabštejna nad Střelou*, in: Městské památkové zóny Manětín a Rabštejn, s. 73–81, zde s. 78 (srov. též podrobný popis na s. 73); K. KUČA, *Města a městečka VI*, s. 257; Jan KVIRENC – Eliška KUNSTOVÁ (edd.), *České dějiny do roku 1914. Historie v dokumentech*, Liberec 2006, s. 83; T. DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, s. 469; T. MIKESKA, *Pluhové z Rabštejna*, s. 15; Václav JIRSA, *Hledání tří hradů aneb další toulání jarní přírodou Manětínska*, Manětínský zpravodaj. Zpravodaj Městského úřadu v Manětíně 38/5, 3. 5. 2012, s. 3–4, zde s. 3; TÝŽ, *Jarní toulky 2013*, Manětínský zpravodaj. Zpravodaj Městského úřadu v Manětíně 39/4, 4. 4. 2013, s. 3–4, zde s. 3. Na problematičnost vědeckého využití této kresebné reprodukce poukázal Robert ŠIMŮNEK, *Město jako výrazový prostředek osobní reprezentace*. Chyše a Rabštejn za Buriana II. z Gutštejna († cca 1489), in: D. Dvořáčková Malá – J. Zelenka (redd.), *Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech*, Praha 2009 (= MHB, Supplementum 3), s. 337–361, zde s. 340, pozn. 9.

od přístupové cesty, je podélná a na hřebeni střechy má věžičku. Zcela vpravo se pak těsně vedle hradu izolovaně tyčí vysoká okrouhlá věž. Levou polovinu náčrtku vyplňuje pás hradby s cimbuřím, vlevo ukončený baštou. V hradbě je prolomena brána a pohledově vpravo od ní se za hradbou zdvihají tři těsně na sebe navazující budovy, z nichž dvě jsou věžovité a třetí podélná. Střechy všech těchto objektů jsou opatřeny kříži.¹⁶⁹

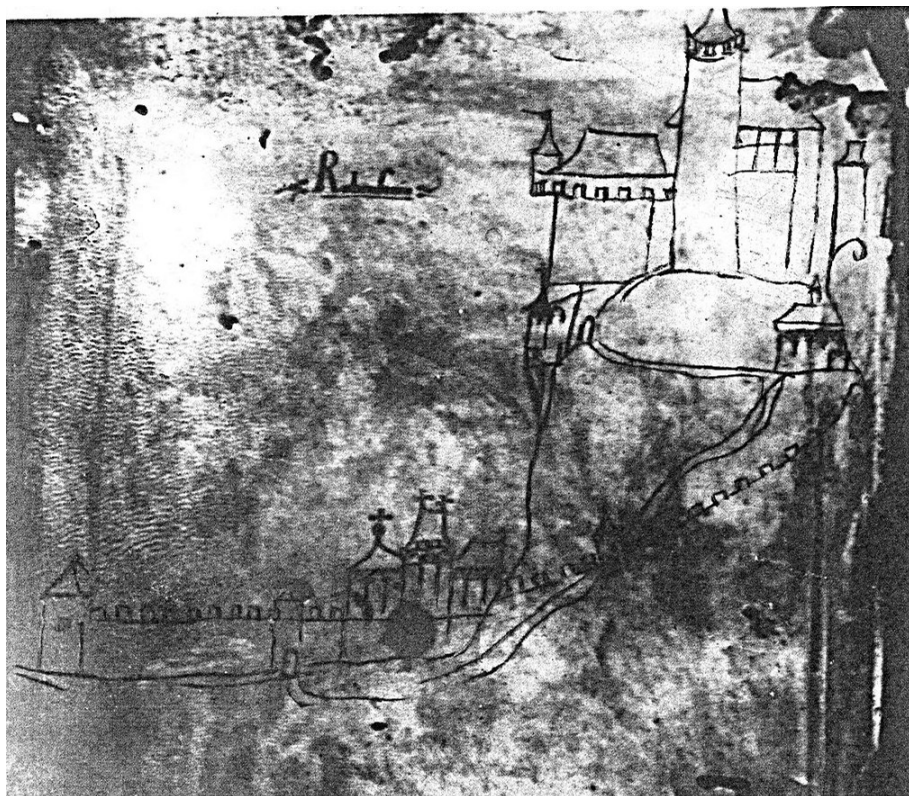
Obr. 5: Hrad Rabštejn a domnělý hrádek Sychrov – moderní překreslení náčrtku humanisty Jana z Rabštejna

Přestože Janova kresba vykazuje nesporná proporcionální zkreslení, lze zachycenou mohutnost a výstavnost hradu Rabštejna pokládat za věrohodnou, byť jeho dispozice byla jistě rozsáhlejší a komplikovanější.¹⁷⁰ Zároveň se jedná o konkrétní doklad skutečnosti, že nejstarší vyobrazení architektury, která lze alespoň do jisté míry považovat za autentická, vznikala v pozdním středověku a byla spojena s počátky krajinomalby. Výjimečná je ovšem Rabštejnova kresba okolnostmi svého vzniku. Zatímco jiná vyobrazení (v českém prostředí zvláště hradů Žirovnice, Švihov a o málo později Houska) byla vytvořena k reprezentačním účelům, byla určena vybranému publiku a formou graficky zpřítomněné architektury

¹⁶⁹ V tomto odstavci se opírám o popisy, které podali T. DURDÍK, *Památky Rabštejna nad Střelou*, s. 38–40; J. FÁK, *Historická ikonografie Rabštejna nad Střelou*, s. 73; T. DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, s. 467–469.

¹⁷⁰ T. DURDÍK, *Památky Rabštejna nad Střelou*, s. 39; TÝŽ, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, s. 468.

explicitně vyjadřovala hrdost šlechtice na vlastní sídlo, Janův náčrtek vznikl jako spontánní, ryze soukromý výtvarný projev, když autor v Itálii nostalgicky vzpomínal na rodný kraj.¹⁷¹

Obr. 6: Hrad Rabštejn a domnělý hrádek Sychrov – původní kresba Jana z Rabštejna (fotografie)

Z prací starších autorů přešla výše uvedená lokalizace Sychrova i do novější literatury.¹⁷² Nestor české kastelologie Tomáš Durdík však přesvědčivě doložil, že se jedná o omyl. Podoba oné výstavné architektury zakreslené humanistou Janem pod hradem Rabštejnem, především nepřehlédnutelné kříže na střechách, totiž ukazuje, že šlo o stavbu sakrální, a navíc tato poloha není pro založení hradu z hlediska terénní konfigurace vhodná. Na základě povrchového průzkumu pak Durdík ztotožnil písemně doložený Sychrov se zříceninami ležícími na hřebeni naproti rabštejnskému hradu a dříve považovanými za předstunuté opevnění. Šlo podle něj o rozsáhlý samostatný hradní areál, který byl od Rabštejna oddělen širokou příkopovitou rozsedlinou a jehož bergfrit je zachycen zcela vpravo na kresbě Jana z Rabštejna. Podle Durdíkova názoru je možné, že hrad Sychrov vznikl jako sídlo purkrabího sousedního královského hradu, jímž měl být výše uvedený Jindřich z Rabštejna.

¹⁷¹ K nejstarším autentickým vyobrazením hradů (včetně uvedených příkladů) a jejich funkci blíže a s odkazy na další literaturu Robert ŠIMŮNEK, *Hrady a jejich vyobrazení*, in: D. Dvořáková Malá – J. Zelenka (redd.), *Historiografické a historické problémy středověku*, Praha 2016, s. 32–37 (obrazové přílohy na s. 39–40), zde s. 33–35; srov. též TÝŽ, *Hrad jako symbol v myšlení české středověké šlechty*, ČČH 108/2, 2010, s. 185–219, zde zvláště s. 203.

¹⁷² Srov. např. F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 77 a 80; M. BĚLOHLÁVEK et al., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku IV*, s. 330; František ŠMAHEL, *Jan z Rabštejna, stoupenec náboženské tolerance*, in: *Duchem, ne mečem. Fakta, úvahy, souvislosti*, Praha 2003, s. 73–81, zde s. 74; Jan KUMPERA – Viktor VIKTORA, *Západní Čechy od A do Z. Historie, památky, příroda*, Praha-Plzeň 2003², s. 243.

V takovém případě by se jednalo o ojedinělý a velmi zajímavý příklad, který by si vyžádal další studium.¹⁷³

Durdíkovy závěry došly mezi odborníky takřka všeobecného uznání.¹⁷⁴ Široké veřejnosti je potom ve svých popularizačních pracích zpřístupnili Luděk Krčmář a Petr David s Vladimírem Soukupem.¹⁷⁵ V březnu 2017 však památkář a historik architektury Vladislav Razím vystoupil na konferenci *Dějiny staveb 2017* s pokusem o revizi tohoto výkladu. Zatímco Durdík byl přesvědčen o tom, že objekt stojící naproti rabštejnskému hradu je torzem mladší varianty hradního bergfritu, Razím se domnívá, že jde spíše o rozestavěné předsunuté opevnění městečka a hradu Rabštejna z doby jeho královské držby v letech 1509–1518, a vrací se tak vlastně ke starší interpretaci. Jeho výklad se opírá o výsledek dendrochronologické analýzy vzorků odebraných v roce 2016 ze zbytků dřevěných prvků zříceniny, na jejímž základě byl stanoven rok 1504 jako *terminus post quem* stavby věže.¹⁷⁶ Podobně lze datovat velké předbraní Dolní brány. Vzniku objektu v době pohusitské nasvědčuje i komorová střílna v prvním patře věže a jako další argument Razím uvádí skutečnost, že lokalita nese znaky nedokončenosti terénních úprav, což pro existenci hradu na tomto místě nehovoří, byť se reliéf mohl podstatně změnit v důsledku novodobé těžby kamene.¹⁷⁷ Domnívám se, že proti ztotožnění objektu s hradem Sychrovem svědčí také fakt, že zatímco v rámci evropské hradní architektury jsou „dvoj-“ i „vícehrady“ poměrně běžným jevem, v Čechách by takto situovaný „dvojhrad“ Rabštejn – Sychrov byl unikátem.¹⁷⁸

---

¹⁷³ Blíže T. DURDÍK, *Památky Rabštejna nad Střelou*, zvláště s. 39–40; Tomáš DURDÍK – Viktor SUŠICKÝ, *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků*. Západní Čechy, Praha 2005, s. 217–219; T. DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, s. 533–534.

¹⁷⁴ Přijali je např. K. KUČA, *Města a městečka VI*, s. 260; T. KAREL – L. KRČMÁŘ, *Panská sídla západních Čech – Plzeňsko*, s. 201; TÍŽ, *Hrady, zámky a tvrze*, in: V. Dudák (red.), *Plzeňsko – příroda, historie, život*, s. 542–565, zde s. 549; J. KUMPERA, *Z historie šlechtických rodů*, s. 400; Libor WETTENGL, *Hrad Sychrov*, České památky. Časopis pro přátele památek a historie 19/1–2, 2008, s. 2–4 (tento autor ovšem Sychrov zároveň ztotožňuje s hradem vyobrazeným na kresbě Jana z Rabštejna).

¹⁷⁵ Luděk KRČMÁŘ, *Dva hrady v Rabštejně nad Střelou*. Dobře utajená historie, Treking. Magazin o horách a turistice 6 (15)/1, 2007, s. 33; TÝŽ, *Hrad Sychrov v Rabštejně nad Střelou*, Vítaný host. Čtvrtletník příznivců Plzeňského kraje 3/3, 2008, s. 28–29; P. DAVID – V. SOUKUP, *Dějiny hradů a tvrzí*, s. 165.

¹⁷⁶ V tom případě ovšem nelze tento objekt ztotožnit s věží zakreslenou v pravém horním rohu náčrtku humanisty Jana z Rabštejna, jak se domníval Tomáš Durdík.

¹⁷⁷ Vycházím zde z e-mailových sdělení dr. Vladislava Razíma z 5. 5. a 9. 5. 2017 a z protokolu z dendrochronologické analýzy, který mi poskytl. Jeho příspěvek s názvem *Nové poznatky o opevnění Rabštejna nad Střelou* bude otištěn v konferenčním sborníku, jenž by měl vyjít v březnu 2018. Dodejme, že první pokusy o dendrodatování věže pokládané za pozůstatek hradu Sychrova proběhly už před 15 lety (vzorky byly odebrány z lešeňových kůlů), ale nebyly úspěšné – viz Z. PROCHÁZKA, *Nové letopočty*, s. 165 a 173. Ani další dva vzorky z lešeňových kůlů, jež byly odebrány v dubnu 2016 pro Razímův výzkum, dataci neumožnily, úspěšná však byla analýza vzorků z trámů v podlaze prvního patra věže. K problematické terénní situaci v této lokalitě, způsobené rozsáhlou těžbou kamene a silnou erozí, blíže Luděk KRČMÁŘ – Václav KELLER, *Terénní situace v předpolí hradu Sychrova*, Hláška. Zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka 16/4, 2005, s. 59–60.

¹⁷⁸ Srov. L. KRČMÁŘ, *Dva hrady v Rabštejně nad Střelou*, s. 33, a TÝŽ, *Hrad Sychrov v Rabštejně nad Střelou*, s. 29, který jako zahraniční příklady uvádí „trojhrad“ Altdahn-Grafendahn-Tanstein v rozlehlé skalní oblasti na pomezí Rýnska-Falce a Alsaska či „čtyřhrad“ nad městečkem Lastours na jihu Francie.

Razímův přesvědčivý a pádnými argumenty podepřený výklad nutně povede k opětovnému položení si otázky, kde tedy stálo sídlo mladších Rabštejnů. Není přitom bez zajímavosti, že nezávisle na Durdíkovi se o lokalizaci Sychrova pokoušel výše již zmiňovaný regionální badatel František Pešík. Ten ve své nepublikované práci s příznačným názvem *Kde stál hrad Sychrov?* dospěl ke dvěma možnostem. Jako první variantu uvádí Hradiště u Kotanče, vzdálené od Rabštejna asi dva kilometry vzdušnou čarou ve směru toku řeky Střely. Druhá domněnka pak Sychrov umisťuje pod terasu rabštejnského zámku – tato lokalizace podle Pešíka odpovídá kresbě Jana z Rabštejna.¹⁷⁹ Ztotožnění Sychrova s výstavnou architekturou s kříží na střechách je však, jak už víme, velmi problematické. Jasnou odpověď na otázku, kde se ve skutečnosti nacházelo rodové sídlo mladších Rabštejnů, může v budoucnu přinést jedině archeologický výzkum.

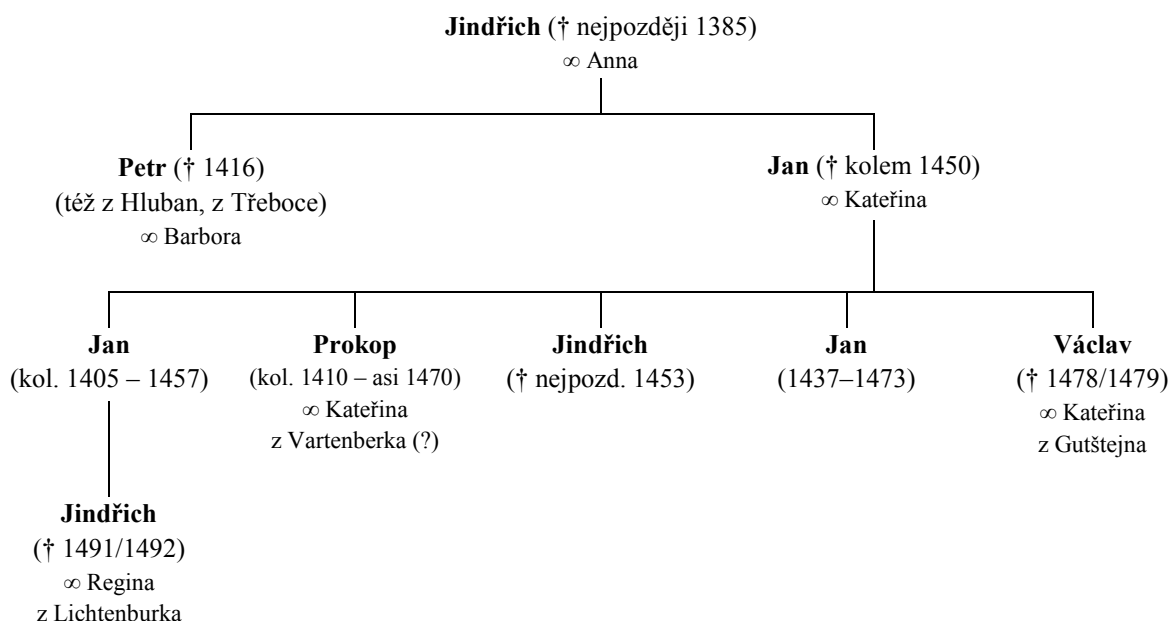
---

¹⁷⁹ František PEŠÍK, *Kde stál hrad Sychrov?*, strojopis v knihovně Muzea a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, přír. č. 8229, kat. č. 5033. Za informace o této práci a o místě jejího uložení děkuji Mgr. Martině Matuškové, vedoucí SOkA Plzeň-sever (a zároveň autorově vnučce), a regionálnímu badateli Václavu Jirsovi, z jehož článku *Jarní toulky 2013 v Manětínském zpravodaji* jsem se o existenci Pešíkova textu dozvěděl. Velký dík za pořízení a poskytnutí digitální kopie pak patří knihovnici muzea v Mariánské Týnici Haně Tupé. Různé názory na lokalizaci Sychrova posléze znovu shrnul (tentokrát už bez hodnotícího soudu) F. PEŠÍK, *Dějiny starobylé obce Brdo u Manětína* I, s. 6.

2 PŘEDSTAVITELÉ RODU MLADŠÍCH RABŠTEJNŮ V HUSITSKÉM VĚKU

2.1 Nástin genealogie

Předmětem následujících podkapitol, které tvoří těžiště celé práce, bude sledování životních osudů a kariér dvou generací potomků Jindřicha z Rabštejna, prvního bezpečně doloženého představitele rodu mladších Rabštejnů. Ten měl manželku Annu a dva syny – Petra a Jana. První z nich se oženil s jistou Barborou, ale zemřel bez legitimních dědiců, druhý měl synů hned pět. V průběhu svého dlouhého života měl zcela jistě více chotí, jménem však s jistotou známe jen jednu – Kateřinu. Za života Janových synů, kteří se jmenovali Jan, Prokop, Jindřich, Jan (humanista) a Václav, dosáhl rabštejnský rod výrazného společenského i majetkového vzestupu. Jako jediný z pěti bratří měl mužského potomka starší z obou Janů. Nesl jméno Jindřich a coby představitele třetí rabštejnské generace si ho stručně představíme v poslední podkapitole této části práce. Uvedené příbuzenské vztahy přehledně znázorňuje následující schéma:

V genealogickém schématu nejsou uvedeny ženské příslušnice rodu, jež ve sledovaných generacích známe z pramenů tři. První z nich je jistá Petra z Rabštejna. Zmiňuje ji záznam ze starého nekrologia doslovně citovaný opatem Franzem Freislebenem (1620–1677) v kronice drkolenského kláštera, v němž se připomíná památka zesnulých členů rabštejnského rodu.¹⁸⁰

¹⁸⁰ Pasáž kroniky pojednávající o Rabštejnech edičně zpřístupnil Isfried H. PICHLER (ed.), *Urkundenbuch des Stiftes Schlägl*. Die Rechts- und Geschichtsquellen der Cisterce Slage und des Prämonstratenserchorherrenstiftes Schlägl von den Anfängen bis zum Jahr 1600, Schlägl 2003 (= Schlägler Schriften 12), s. 478, č. 432, písm. b.

Kromě této Petry, která pravděpodobně byla sestrou výše uvedené pětice synů Jana z Rabštejna, známe jménem také Mandelenu, dceru Václava z Rabštejna a Kateřiny z Gutštejna,¹⁸¹ a Ludmilu, zřejmě dceru kancléře Prokopa.¹⁸² Dodejme ještě, že stejný erb jako mladší Rabštejnové užíval jistý Hynek z Prohoře, podle Rabštejna nad Střelou se však nepsal. Měl blízko k Petrovi z Rabštejna a snad mohl být jeho nemanželským synem.¹⁸³

2.2 Petr z Rabštejna († 1416)

Petr z Rabštejna se poprvé připomíná 12. března 1385 jako syn zesnulého Jindřicha z Rabštejna, bývalého majitele statků ve Všerubech na severu Plzeňska.¹⁸⁴ V roce 1392 ho – už coby majitele Hluban (dnes součást města Podbořany v okrese Louny)¹⁸⁵ – kramáři Kateřina z Prahy a Mikeš z Prahy pohnali před dvorský soud, každý z nich kvůli dluhu ve výši 10 hřiven stříbra bez lotu.¹⁸⁶ Kateřině dlužil za pepř, barchet (tj. látku utkanou ze lnu a bavlny) a různé kramářské věci, Mikešovi za látky, rozličné náklady i hotové půjčené peníze. Protože Petr toto obvinění odmítl, byl mu dán tzv. rok k přísaze pro nevinu (*terminus iurare pro negativa*). 27. dubna pak v obou případech přísahu úspěšně složil, o čemž svědčí poznámky „*Negavit*“ nad jeho jménem v záznamech o obou půhonech v první knize půhonné dvorských desek, a bylo mu tedy dáno za právo.¹⁸⁷

V témže roce pohnali Petra z Hluban před dvorský soud rovněž Bedřich z Čachovic (ves u Kadaně) a Bárta z Řeporyj (ves u Smíchova). Důvodem byly tentokrát škody, které

Záznam opsaný z klášterního nekrologia zní: „*Commemoratio domini Theodoric de Rabenstein, domini Henrici, domini Joannis, Petri, Procopij, Henrici, Joannis militis, Joannis de Rabenstein praepositi Wissegradensis, dominae Petrissae de Rabenstein, et totius genealogiae dominorum de Rabenstein.*“

¹⁸¹ Doklady o ní recentně snesla V. MODLITBOVÁ, *Sůl nad zlato?*, s. 29. V. KÖNIG, *Genealogisch-Historische Beschreibung*, s. 809, naproti tomu jako Václavovu dceru mylně uvádí Annu z Rabštejna, jež ve skutečnosti vzešla z manželství Jindřicha z Rabštejna s Reginou z Lichtenburka – srov. AČ XIII, ed. Josef KALOUSEK, Praha 1894, s. 401, č. 1777.

¹⁸² Srov. podkap. 2.5 této práce.

¹⁸³ Srov. podkap. 2.2.

¹⁸⁴ AČ II, s. 346–347, č. 56; Josef EMLER (ed.), *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum* I, Praha 1870, s. 502–503. Jindřich z Rabštejna byl držitelem části všerubského zboží jen několik let. Poprvé je zde doložen k roku 1379 a patrně nedlouho před smrtí ji prodal Půtovi z Gutštejna – viz Josef EMLER (ed.), *Ein Bernaregister des Pilsner Kreises vom Jahre 1379*, Prag 1876, s. 25, č. XLVII; A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého* XIII, s. 223; Petr ROŽMBERSKÝ – Milan NOVOBILSKÝ, *Hrad Všeruby*, Plzeň 1998 (= Zapomenuté hrady, tvrze a místa 19), s. 8–9; Jiří JÁNSKÝ, *Hroznatovci a páni z Gutštejna*, Domažlice 2009, s. 60; Petr ROŽMBERSKÝ, *Všeruby ve středověku*, in: I. Bukačová et al., *Všeruby u Plzně 1212–2012*, Mariánská Týnice 2012, s. 20–32, zde s. 26–27. Petr z Rabštejna majitelem Všerub nikdy nebyl a navzdory tvrzení R. URBÁNKA, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 202, pozn. 22, není doloženo, že by se podle nich někdy psal.

¹⁸⁵ Dějiny hlubanské tvrze přehledně shrnul Jiří ÚLOVEC, *Hlubany (Louny)*, in: L. Svoboda et al., *Encyklopedie českých tvrží* I, Praha 1998, s. 182–183.

¹⁸⁶ Lot je stará váhová jednotka užívaná pro drahé kovy, v českém prostředí jedna šestnáctina hřivny. Odpovídá přibližně 16 gramům. Viz Gustav HOFMANN, *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*, Plzeň-Sušice 1984, s. 16 a 72.

¹⁸⁷ *Desky dvorské Království českého* VII. První kniha půhonná z let 1383–1407, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1929, s. 97, č. 268.

Petr způsobil na jejich majetcích v Běšicích a Řeporyjích – každý z poškozených je vyčíslil na 30 hřiven stříbra. K soudu se však Rabštejn nedostavil a po Václavovi z Hluban vzkázal, že je nemocen. Každá nepřítomnost u soudu přitom musela být řádně doložena a v případě nestání pro nemoc se připouštěl výhradně důkaz formou přísahy. Tzv. rok k přísaze pro nemoc (*terminus iurare pro infirmitate*) byl stanoven na 19. prosinec. Na tomto roku ovšem Bedřich zprostil Petra pŕihonu, protože „*cum ipso amicabiliter concordavit*“, a na přísahu tak tentokrát nedošlo.¹⁸⁸ Do konce zřejmě nebyl doveden ani druhý, Bártou z Řeporyj iniciovaný proces, protože v pŕihonné knize postrádáme jakékoli další záznamy o této pŕi.¹⁸⁹

S Petrem se znovu setkáváme v roce 1395. Jeho bratr Jan, který se tehdy připomíná vŕbec poprvé, daroval 8. září spolu se svou manželkou Kateřinou lán v Močidlci u Žlutic farnímu kostelu sv. Matouše v Rabštejně. K darovacímu listu, jehož opis se dochoval v šesté knize erekční,¹⁹⁰ přivěsil svou pečeť i náš Petr. Zajímavá zpráva potom pochází z roku 1402. Vratislavský oficiál Leonard von Frankenstein 13. září apeloval jménem vratislavského biskupa na faráře v Žatci, Kadani, Lounech a dalších městech, aby se hleděli ujmout Petra z Hluban, řečeného Rabštejn, majitele místní hospody Krša, Jakuba Jaklíka, Jana řečeného Rab a dalších laiků v Hlubanech. Ti byli pro svoji zatvrzelost exkomunikováni opatem benediktinského kláštera v Postoloprtech, pod jehož církevní jurisdikci Hlubany patřily, a nyní měli být podle vratislavských církevních hodnostářů navraceni „*ad sancte matris ecclesie gremium*“.¹⁹¹ „Jan řečený Rab“ (*Johannes dictus Rab*) pravděpodobně není totožný s Petrovým bratrem Janem. V každém případě ale tento pramen staví Jana z Rabštejna, pokládaného za rigorózního katolíka, do trochu jiného světla, než jak jsme zvyklí.¹⁹² Udržoval totiž – jak máme doloženo pro dobu před rokem 1402 i po něm – kontakty se svým bratrem, který byl exkomunikován a jehož Petr Hlaváček řadí mezi protagonisty počátků reformace na severozápadě Čech.¹⁹³

V roce 1405 zastihujeme Petra opět u dvorského soudu, tentokrát ovšem v roli žalobce (*actor*), označovaného ve staročeské právní terminologii jako původ. 19. června byl učiněn

---

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 17, č. 44.

¹⁸⁹ O všech uvedených soudních sporech už pojednal J. ÚLOVEC, *Příspěvek k dějinám*, s. 66–67, záznamy v první knize pŕihonné dvorských desek však nesprávně interpretoval, a mylně se proto domníval, že ani v jednom případě výsledek pŕe neznáme.

¹⁹⁰ *Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV. Liber VI (1397–1405)*, ed. Antonín PODLAHA, Praha 1927, s. 39–40.

¹⁹¹ Oscar SCHMIDT-REDER (ed.), *Das böhmische Benedictinerkloster Porta apostolorum*, MVGD 23/1, 1884–1885, s. 100–104, citát na s. 103; srov. J. ÚLOVEC, *Příspěvek k dějinám*, s. 67.

¹⁹² Srov. podkap. 2.3.

¹⁹³ Petr HLAVÁČEK, *Beginnings of Bohemian Reformation in the Northwest. The Waldensians and the Reformers in the Deanery of Kadaň at the Turn of the Fourteenth Century*, in: Z. V. David – D. R. HOLETON (eds.), *The Bohemian Reformation and Religious Practice IV*, Prague 2002, s. 43–56, zde s. 47–48. Autor zde ovšem zkomolil jak název Petrova sídla („Holubany“), tak jméno vratislavského oficiála („Linhart of Falkenštejn“).

záznam o tzv. útoku (*inposicio*). Jednalo se o stížnost, kterou žalobce u úředníků dvorských desek podával na osobu, jež ho nějak poškodila. Většinou původ úřad dvorských desek zároveň hned požádal, aby mu byl na protivníka dán tzv. půhon (*citacio*). Tak tomu bylo i v našem případě, kdy Rabštejn před soud poháněl Jana ze Žlutic, řečeného Doupovec. Půhončím (*executor citacionis*) byl tentokrát Petrův bratr Jan z Rabštejna. Jeho úkolem bylo dojít osobně k žalovanému, ukázat mu půhonný list a oznámit mu, kdo ho pohání a že se má ve stanovený den dostavit do Prahy k úřadu dvorských desek a zodpovídat se žalobci z toho, co mu klade za vinu. V tomto případě byl předmětem sporu list na 200 hřiven stříbra a obviněný byl obeslán na 14. červenec 1405. Šlo o tzv. rok k vysvědčení půhonu, jehož účelem bylo zjištění, zda byl pohnanému půhon skutečně doručen a zda obě strany chtějí stát za svým právem. Na tomto stání dávali dvorští úředníci stranám další termín k žalobě (*terminus ad querelas*), případně mohla být žaloba podána hned na místě. Pokud se původ nakonec rozhodl žalobu nepodat, půhon se automaticky rušil. K tomu došlo i v našem případě, a proto bližší okolnosti celého sporu neznáme.¹⁹⁴

Důležitější než samotná soudní epizoda z roku 1405 je pro nás skutečnost, že Petr je v půhonu jmenován jako *Petrus dictus Rabstyn de Hluban*, z čehož lze usuzovat, že i nadále držel Hlubany. O uvedené při věděl August Sedláček i Jiří Úlovec, oba ji však nesprávně datovali. Sedláček ji kladl do roku 1404,¹⁹⁵ Úlovec dokonce do roku 1395.¹⁹⁶ Od toho se pak odvíjel jejich další výklad – Sedláček ve svých *Hradech, zámcích a tvrzích* datuje Petrovu držbu Hluban lety 1385–1404,¹⁹⁷ Úlovec zase soudí, že „poslední doposud známá přímá zpráva o Petrovi pochází z roku 1402“, že „každopádně záhy po roce 1402 Petr hlubanské zboží neznámým způsobem ztratil“ a že „po roce 1402 (resp. 1404) následuje v jeho historii několikaletá mezera“.¹⁹⁸ Zastavme se ještě u prvního mezníku zmíněné Sedláčkovy datace, jež Úlovec oprávněně zpochybnil.¹⁹⁹ Z lístků v Sedláčkově kartotéce vyplývá, že rodák z Mladé Vožice k roku 1385 mylně přiřadil výše probírané soudní spory Petra z Hluban s Bedřichem z Čachovic a Bártou z Řeporyj.²⁰⁰ V jiném lístku pak u Petra z Hluban uvádí

¹⁹⁴ *Desky dvorské Království českého VII*, s. 145–146, č. 379. Informace o praxi uplatňované v rámci půhonných při čerpám především z úvodní studie Gustava Friedricha k této edici – viz Gustav FRIEDRICH, *Úvod. O půhonných přích na soudě dvorském*, in: tamtéž, s. IX–XX.

¹⁹⁵ HÚ AV ČR, fond Pozůstalost Augusta Sedláčka (1843–1926), skříň A, řada A04, zásuvka A04C, lístek č. 892; tamtéž, skříň B, řada B05, zásuvka B05D, lístek č. 1101; tamtéž, skříň D, řada D05, zásuvka D05C, lístek č. 1139.

¹⁹⁶ J. ÚLOVEC, *Příspěvek k dějinám*, s. 67.

¹⁹⁷ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého XIV*. Litoměřicko a Žatecko, Praha 1923, s. 352.

¹⁹⁸ J. ÚLOVEC, *Příspěvek k dějinám*, s. 67.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 66.

²⁰⁰ HÚ AV ČR, fond Pozůstalost Augusta Sedláčka (1843–1926), skříň D, řada D01, zásuvka D01C, lístek č. 640; tamtéž, skříň D, řada D05, zásuvka D05C, lístek č. 1136.

rozpětí 1395–1404.²⁰¹ Je tedy třeba souhlasit s konstatováním Jiřího Úlovce, že první bezpečně ověřená zmínka o Petrovi jako držiteli Hluban pochází teprve z roku 1392.²⁰²

Informace o dalším životě Petra z Rabštejna získáváme především z obsáhlého odúmrtního zápisu ve třetí knize svolací dvorských desek.²⁰³ Jeho základ zní: „*In villa Trziebotczy Petrus de Rabstein decessit. Litt[era] procl[amacionis] a[nno] d[omini] M^oCCCC^oXVI^o feria IIII post Stanislai in Rakownik emanavit. Cuius municio cum villa integra Trziebotczy cum censibus, piscinis, aquis, silvis, cum omnibus pertinentiis ad dictam municionem spectantibus seu etiam aliis bonis quibuscumque per dictum Petrum derelictis ad d[ominum] regem sunt legitime devoluta.*“ Přibližme si nejprve, jak tyto zápisy vznikaly a jakou měly funkci.

V pozdním středověku si český král až do roku 1497 vyhrazoval právo na statky, jejichž majitel zemřel bez řádných dědiců. To bylo především tehdy, když neměl žádné potomky, ale také v případech, kdy držitel statků sice potomka měl, avšak jeho dědické nároky nebyly z různých důvodů uznávány.²⁰⁴ Ony statky pak spadly na krále jako odumrtí a písař dvorského soudu o tom učinil krátký záznam v svolací knize dvorských desek. Z něj se dozvídáme, kde odumřelý statek ležel, po čí smrti králi připadl a kdy a kam byl vydán svolací list (*littera proclacionis*). V našem případě tedy odumřela třebocká tvrz a celá ves se všemi příslušnostmi, jejich zesnulým majitelem byl Petr z Rabštejna a svolací list byl vydán ve středu 13. května 1416 do Rakovníka.

Svolací (proklamační) řízení představovalo soudní proces, který měl pevná pravidla. Obsah svolacího listu, vydaného dvorským soudem, byl v příslušném městě biřicem veřejně vyhlášen. Od té chvíle běžela čtrnáctidenní lhůta, během níž se mohl přihlásit každý, kdo se domníval, že má k daným statkům „lepší právo“ (*ius melius*) než panovník. Pokud se nikdo nepřihlásil, opakovalo se veřejné vyhlášení i následná dvoutýdenní lhůta ještě dvakrát. Nevystoupil-li nikdo se svými nároky ani tentokrát, staly se ony statky majetkem královské

²⁰¹ Tamtéž, skříň B, řada B05, zásuvka B05D, lístek č. 1089.

²⁰² J. ÚLOVEC, *Příspěvek k dějinám*, s. 66.

²⁰³ *Desky dvorské Království českého* III. Třetí kniha svolací z let 1411–1448, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1941 (= Archiv český XXXVI), s. 218–222, č. 18. V dalším výkladu vycházím z rozboru, který jsem podal ve svém článku – viz D. KOZLER, *Petr z Rabštejna*.

²⁰⁴ K. MALÝ et al., *Dějiny českého a československého práva*, s. 137–138. Zatímco v odborné historické produkci se běžně setkáváme s tvrzením, že Vladislav II. Jagellonský se v roce 1497 „s konečnou platností vzdal práva odumrtí“ (tak P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDKŽČ* VI, s. 513), někteří právní historikové zdůrazňují, že odumrtí právo tehdy bylo jen omezeno ve prospěch práva dědického, a nikoli zcela zrušeno. Srov. kupř. Antonín SÝKORA, *České zemské dědické právo 16. století*, Právník. Teoretický časopis pro otázky státu a práva 146/7, 2007, s. 803–817, zde s. 811–813; Vilém KNOLL, *Intestátní dědická posloupnost a odumrtí v českém středověkém právu zemském*, in: V. Knoll – P. Beránek (redd.), *Kodifikační geneze soukromého práva a její myšlenkové zázemí. Sborník příspěvků z mezinárodního kolokvia k 260. výročí narození Franze von Zeillera a dvěma stoletím všeobecného zákoníku občanského*, Plzeň 2011 (= *Acta historico-iuridica Pilsnensia* 2011), s. 128–142, zde s. 136–137 a 141; Antonín SÝKORA, *Odumrtí*, in: K. Schelle – J. Tauchen (redd.), *Encyklopedie českých právních dějin* IV, Plzeň-Ostrava 2016, s. 696–698.

komory a panovník s nimi mohl nakládat podle své vůle. Často je uděloval svým rádcům a dvořanům jako odměnu za jejich služby. Ti si je obvykle předem takzvaně *vyprosili*. Když se během některé ze tří dvoutýdenních lhůt někdo přihlásil se svými nároky, byla následná pře o odúmrt' vedena před dvorským soudem. Ten pak rozhodl, zda jsou jeho nároky oprávněné, nebo zda odumřelé statky definitivně připadnou králi či výprosníkům, kterým je panovník předběžně udělil.²⁰⁵

V našem případě byly odumřelé statky králem Václavem IV. uděleny výprosníkům Petrovi z Kokota, Jankovi z Bezdědic (jde o pozdějšího známého husitského válečníka Jana Řitku z Bezdědic) a Buškovi, správci hospodářského dvora blízko Berouna. Panovník jim je dal „*ad omagium Wissiegradense*“, tj. s podmínkou, že obdarovaní budou vykonávat manské služby (ať už vojenskou službu či jiné povinnosti) spojené s Vyšehradem – hovoříme o skupině tzv. vyšehradských manů.²⁰⁶ Se svými nároky se však přihlásili Jan (Ješek) z Prahy, řečený Doupovec, a Bartík z Řeporyj (ves u Smíchova), který se psal rovněž „z Pražského hradu“. Zápisy v zemských deskách, jimiž oba své nároky u dvorského soudu doložili, a které proto byly přepsány do svolací knihy desek dvorských, nám odhalují leccos z té etapy života Petra z Rabštejna, kdy byl majitelem Třeboce, ležící na pomezí Rakovnicka a Lounska.²⁰⁷

V roce 1405 pohnal Petra z Rabštejna, jenž nejpozději od tohoto roku užíval též predikát „z Třeboce“, Bedřich z Vinařic před zemský soud. Jistý Petr Odnikud (*Petrus de Nullis*) mu totiž z Rabštejnova rozkazu způsobil na různých nákladech, domácích věcech a hotových penězích škodu ve výši 200 hřiven stříbra. Útok byl před dvorskými úředníky přednesen někdy před svátkem sv. Kateřiny, tj. před 25. listopadem, a zároveň byl Bedřichovi dán půhon. Roli půhončího plnil u zemského soudu – na rozdíl od soudu dvorského – některý z jeho komorníků, v našem případě se jmenoval Jindřich. Pohnaný Petr se však v daném termínu k úřadu zemských desek nedostavil a po Václavovi z Třeboce vzkázal, že je nemocen. Rok k přísaze pro nemoc byl stanoven na 4. březen 1406. Ani tentokrát ale Petr nepřišel, jeho služebník Jan z Třeboce ho omluvil (opět pro nemoc) a jako další termín byl

²⁰⁵ Základním pojednáním o praktickém uplatňování odúmrtního práva, z něhož zde čerpám, stále zůstává text Gustava FRIEDRICHA, *Úvod*, in: Desky dvorské Království českého I. První kniha svolací z let 1380–1394, ed. týž, Praha 1921 (= Archiv český XXXI), s. IX–XX.

²⁰⁶ Srov. P. ČORNEJ, *VDZKČ V*, s. 138.

²⁰⁷ O stručné souhrnné zpracování dějin Třeboce se formou časopiseckých článků pokusili V. ZINK, *Třeboc*, Vlastivědný sborník okresu lounského 11/8, [1940], s. 118–120, a Jan ŠVÁCHA, *Vesnice podle abecedy*. Třeboc – historie, Raport. Týdeník pro Rakovnicko a Novostrašecsko 7/1, 7. 1. 1997, s. 8. Ani jedna z těchto statí není příliš zdařilá. Švácha dokonce jen převzal příslušnou pasáž z díla A. SEDLÁČKA, *Hrady, zámky a tvrze království Českého XIV*, s. 228, a převedl ji do současné češtiny. Nevyvaroval se přitom závažných omylů, vyplývajících z neznalosti Sedláčkem užívané terminologie. Kupř. zatímco mladovožický rodák píše, že „zboží Třebocké vyhlášeno za odúmrt' královskou a dáno výprosníkům“, Švácha konstatuje: „Zboží třebocké však bylo vyhlášeno jako královská odúmrt' a dáno věřitelům (*sic!*).“

určen 21. duben. Ani do třetice ovšem Petr z Třeboce k soudu nedorazil, a celou při proto ztratil. Bedřichovi z Vinařic bylo dáno za právo a zaplatil úředníkům poplatek zvaný památné (*memoriales*).²⁰⁸

Poté bylo zahájeno exekuční řízení, tj. výkon soudního rozhodnutí.²⁰⁹ Nejprve byl k Petrovi vyslán komorník Přech s upomínkou (*monicio*), označovanou v české právní terminologii jako úmluva. Vítěz pře v ní odsouzeného vyzýval, aby zaplatil příslušnou částku. Protože tak Petr neučinil, došlo 13. října 1408 na druhý stupeň exekuce – tzv. zvod, tj. uvedení vítěze pře v majetek jeho odpůrce až do výše škody, která mu byla způsobena. V našem případě šlo o třebockou tvrz, poplužní dvůr (*curia araturae*) a selské (kmetcí) dvory (*curiae rusticales*) s platem odváděným vrchnosti, s poli, loukami, lesy, potoky i rybníky. V tomto stupni exekuce ovšem ještě nešlo o uvedení v reálnou držbu – držitelem zůstával stále ještě odsouzený. Poté došlo na tzv. panování (*dominacio*). Jednalo se o další stupeň exekuce, který spočíval v tom, že vítěz pře třikrát navštívil statek svého odpůrce s komorníkem úřadu zemských desek, shromáždil poddané a rychtáře a oznámil jim, že si bude brát tolik obilí a dobytka, kolik je třeba na zapravení vysouzené částky. Účelem tohoto úředního výkonu bylo přimět odsouzeného, aby se s původem vyrovnal. Bedřich z Vinařic Třeboc poprvé navštívil 11. února 1409, a to s komorníkem Janem Opršalem. Při druhém panování, jež se uskutečnilo 19. dubna 1410, ho pak doprovázel opět komorník Přech. Na panování třetí už řada nepřišla, neboť v květnu 1410 došlo ze strany Petra z Třeboce k významnému posunu v celém případě.²¹⁰

V sobotu 24. května Petr před pražskými úředníky (beneficiáři) vyznal, že na základě přátelské dohody (*concordia amicabile*) mezi ním a Bedřichem je povinen vyplatit vítězi pře 45 kop grošů, a to na nejbližší svátek sv. Havla, tj. 16. října. Zároveň se zavázal vydat mu už na sv. Markétu (13. července) na tuto sumu list s tzv. visutými pečeti (*sigilla pendentia*) řádných ručitelů. To vše pod pokutou 200 kop grošů. Pod stejnou pokutou měl Rabštejn

²⁰⁸ *Desky dvorské Království českého* III, s. 218. Z třetí knihy svolací dvorských desek byl zápis původně obsažený ve shořelých deskách zemských pojat do rekonstrukční edice J. EMLERA (ed.), *Reliquiae tabularum terrae* I, s. 87, č. 2. Popsanou fázi soudní pře podrobně vyložil F. ŠTĚDRÝ, *Třeboc*, s. 3–5. Pouze z jeho textu (nikoli z pramene samotného) vycházela K. MAREŠOVÁ, *Knížka o Třeboci*, s. 7–8, která ovšem Štědrého solidní rukou psaný výklad zcela dezinterpretovala. Staročeské slovo *útok*, tj. ohlášení škody u soudu, jímž Štědrý správně přeložil latinské *inposicio*, chápala Marešová v dnešním slova smyslu a formulaci, že byl útok učiněn „před sv. Kateřinou“ špatně přečetla jako „před m[anželkou] Kateřinou“. Z jejího pera tak vzešel příběh, jenž má s realitou zachycenou v prameni pramálo společného. Petr Odnikud prý „vyčíhal chvíli, kdy Bedřichova manželka Kateřina zůstala v domě sama“, a teprve poté se jal v její přítomnosti loupit. Vedle toho se autorka kvůli neznalosti právněhistorického kontextu dopouští i celé řady dalších omylů, např. zaměňuje přísahu pro nemoc za přísahu pro nevinu.

²⁰⁹ Obecný výklad o exekučním řízení přehledně podal K. MALÝ et al., *Dějiny českého a československého práva*, s. 119–120.

²¹⁰ *Desky dvorské Království českého* III, s. 218–219; J. EMLER (ed.), *Reliquiae tabularum terrae* I, s. 87.

převést věno své manželky Barbory²¹¹ ve výši 250 kop grošů z Třeboce na jiné své dědičně držené zboží. Po splnění všech těchto podmínek pak měl Bedřich intabulovat své vysouzené právo tomu, koho Petr určí.²¹²

K usmíření obou mužů nakonec došlo před pražskými beneficiáry už ve středu 23. července 1410. Petr dal Bedřichovi hotově 50 kop grošů a ten měl právo, jež mu bylo zemským soudem přiznáno, intabulovat Petrem určené osobě či osobám. Bedřich z Vinařic tedy toto právo hned prodal Petrově manželce Barboře a Ješkovi Doupovcovi z Prahy za 200 kop grošů s tím, že když jeden z nich zemře, připadne jeho část přeživšímu. Důležitá je přitom pro nás tato podmínka: „*Si prefata Barbara maritum suum previxerit et vellet sahnuty dotalicio suo super hereditates in Hlubanech, tunc ipsi debent hoc ius obtentum vendere et intabulare sibi Bedrico viceversa sine contradiccione.*“²¹³ Vyplývá z ní totiž, že Petr převedl věno své manželky právě na Hlubany, a tedy že i v roce 1410 zde Rabštejn stále měl dědičně drženy majetek. Je to další nový střípek do mozaiky poznatků o dějinách hlubanské tvrze na počátku 15. století, jímž korigujeme výše zmíněný výklad Jiřího Úlovce.²¹⁴

Vraťme se však ke Třeboci a k našemu soudnímu procesu. Bedřich tedy konečně získal hotovost, s Petrem byl vypořádán a oba se zavázali zachovávat „věčný mír“ (*pax perpetua*). V dalších záznamech už se Bedřichovo jméno neobjevuje a hlavní postavou se stává Ješek Doupovec. Ve čtvrtek 26. února 1411 Petrova žena Barbora před pražskými beneficiáry oznámila, že celé výše uvedené právo postupuje právě Ješkovi a jeho dědicům. Následovalo trojí panování – Doupovec navštívil Třeboc 20. dubna 1413 s komorníkem Jindřichem, 10. října 1414 s komorníkem Janem a 11. května 1416 s komorníkem Václavem Němcem. V posledních dvou záznamech se však výslovně uvádí, že „*nichil receptum*“.²¹⁵ Krátce poté – na základě listu z 13. května 1416 – byla třebocká tvrz a celá ves se všemi příslušnostmi

²¹¹ Jméno Barbory z Třeboce figuruje ještě v jedné půhonné při. Poté, co v roce 1408 jistý Hrzek z Nedvídkova a z Deštnice pohnal jejího manžela k dvorskému soudu kvůli způsobené škodě ve výši 300 hřiven stříbra, ho u soudu omluvila pro nemoc. Viz *Desky dvorské Království českého* VIII. Druhá kniha půhonná z let 1407–1530, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1944, s. 144–146, č. 183.

²¹² *Desky dvorské Království českého* III, s. 219; J. EMLER (ed.), *Reliquiae tabularum terrae* I, s. 87–88. Srov. F. ŠTĚDRÝ, *Třeboc*, s. 5–6.

²¹³ *Desky dvorské Království českého* III, s. 219–220; J. EMLER (ed.), *Reliquiae tabularum terrae* I, s. 88. F. ŠTĚDRÝ, *Třeboc*, s. 6, popisuje tuto část jen stručně a uvedené podmínky si nevšímá. Zcela matoucí je pak výklad K. MAREŠOVÉ, *Knížka o Třeboci*, s. 8, která vůbec neregistruje uvedený převod za 200 kop grošů a podivuje se nad tím, že se Bedřich spokojil pouze s 50 kopami, jež mu Petr vyplatil: „Co zbylých 150 kop z udané škody? Jestli se za 50 kop přece jen smířili, vypadá to, že měla paní Kateřina vylekaná loupeží velké oči.“

²¹⁴ Srov. J. ÚLOVEC, *Příspěvek k dějinám*, s. 67. Dodejme, že v roce 1410 byl Petr z Rabštejna účastníkem i jiné odúmrtní pře. Poté, co byla ves Drasty, ležící u Klecan nedaleko Prahy, na základě provolací listu ze 17. února prohlášena královskou odúmrtní, se Petr přihlásil se svými nároky. Doložil je deskovým zápisem i císařským listem a dvorský soud mu dal za pravdu, rozhodnuto bylo již 19. května. Rabštejn ale své vysouzené právo o pět dní později postoupil jistému Gerunkovi z Lomu. Viz *Desky dvorské Království českého* II. Druhá kniha provolací z let 1395–1410, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1935 (= Archiv český XXXV), s. 145–146, č. 107.

²¹⁵ *Desky dvorské Království českého* III, s. 220; J. EMLER (ed.), *Reliquiae tabularum terrae* I, s. 88.

provolána v Rakovníku královskou odúmrťí, a exekuční řízení vedené zemským soudem proto už nepokračovalo.²¹⁶ Je nasnadě, že své oprávněné nároky chtěl nyní Jan Doupovec uplatnit před soudem dvorským.

V roce 1415 pohnali Petra z Třeboce před zemský soud také Ondřej ze Zvíkovce a Bartík a Martin z Pražského hradu. Záznamy o obou stížnostech (útocích) byly písařem učiněny 4. října 1415. Všem jmenovaným způsobil škodu na Petrův rozkaz Jan Odnikud (*Johannes de Nullis*) – stejně jako v případě výše zmíněného Petra Odnikud šlo o muže, který nebyl držitelem žádného zboží, podle něhož by se mohl psát. Nahlášené škody spočívaly v neplnění rozličných listů s visutými pečeti, v různých nákladech a rovněž v hotových penězích (ve výši 100 hřiven stříbra u Ondřeje a 10 hřiven stříbra bez lotu v případě Bartíka s Janem). Termín projednávání obou kauz byl stanoven na 12. listopad. Petr ale k soudu nedorazil a po Václavovi z Třeboce vzkázal, že je nemocen. Opakovaně se pak nedostavil ani ke složení přísahy pro nemoc, a obě pře proto prohrál. Stalo se tak ve čtvrtek 12. března 1416.²¹⁷ Tehdy tedy Petr z Třeboce musel ještě být naživu. Zemřel-li totiž pohnaný před složením přísahy pro nemoc, půhon zanikl, a pokud se původ chtěl u soudu nadále domáhat svého práva, musel pohnat jeho dědice.²¹⁸

Poté, co bylo Ondřejovi ze Zvíkovce a Bartíkovi s Martinem z Pražského hradu dáno za právo, následovalo jako obvykle exekuční řízení. Rovněž z písařova zápisu o provedení prvního stupně exekuce, totiž že komorník Mikuláš „*fuit apud citatum in monicione*“,²¹⁹ lze usuzovat, že Petr byl stále ještě mezi živými. Z výše citovaného základu odúmrtního zápisu pak víme, že zemřel někdy před 13. květnem 1416. Uvedenými daty tak můžeme dobu Petrovy smrti poměrně přesně vymezit.

9. dubna byl realizován druhý stupeň exekuce – zvod. Trojice původů byla uvedena v Petrův třebocký majetek až do výše nahlášených škod. O dva týdny později došlo za přítomnosti komorníka Ctibora na první panování. 14. května 1416 ovšem Ondřej ze Zvíkovce a Martin z Pražského hradu před pražskými úředníky vyznali, že svá vysouzená práva prodávají za 110 kop grošů Bartíkovi z Pražského hradu.²²⁰ Navíc o den dříve, jak už víme, vydal dvorský soud provolací list, na jehož základě byla třebocká tvrz i ves se všemi příslušnostmi prohlášena královskou odúmrťí. Nemohlo proto pokračovat exekuční řízení

²¹⁶ Kdyby Petr nezemřel, následovaly by jako další stupně exekuce tzv. odhádání a poté vdědění. Srov. K. MALÝ et al., *Dějiny českého a československého práva*, s. 120.

²¹⁷ *Desky dvorské Království českého III*, s. 220–221; J. EMLER (ed.), *Reliquiae tabularum terrae I*, s. 99–100, č. 2. Srov. F. ŠTĚDRÝ, *Třeboc*, s. 6–7.

²¹⁸ G. FRIEDRICH, *Úvod*. O půhonných přích, s. XIV.

²¹⁹ *Desky dvorské Království českého III*, s. 220–221; J. EMLER (ed.), *Reliquiae tabularum terrae I*, s. 99–100.

²²⁰ *Desky dvorské Království českého III*, s. 221; J. EMLER (ed.), *Reliquiae tabularum terrae I*, s. 100. Srov. F. ŠTĚDRÝ, *Třeboc*, s. 7–8.

vedené zemským soudem a Bartík se svých nároků musel domáhat v rámci proklamačního řízení u soudu dvorského.

Projednávání odúmrtní pře bylo u této instance zahájeno v sobotu 13. června 1416. Právě tehdy seznámili Jan Doupovec z Prahy a Bartík z Řeporyj soud s deskovými zápisy, z nichž vycházel náš předchozí výklad.²²¹ Trvalo však ještě téměř rok, než se dočkali kýženého rozhodnutí. V sobotu 5. června 1417 jim bylo dáno za právo a zaplatili památné. Případly jim tedy takové podíly z třebockého zboží, které měly hodnotu 200, resp. 110 kop grošů. Ty byly zároveň vyňaty z králova odúmrtního práva, a darovací list Václava IV. se tak vztahoval jen na zbytek třebockého majetku Petra z Rabštejna. Své právo ovšem Jan s Bartíkem vzápětí postoupili – jistě za úplatu – Petrovi z Kokota, jednomu z trojice králem obdarovaných manů. Petr tímto krokem zmírnil vzniklou roztříštěnost držby třebockého zboží a završil celé proklamační řízení.²²²

Rozebraný zápis v třetí knize provolací dvorských desek nám poskytuje detailní vhled do vlastnických poměrů na třebockém zboží na počátku 15. století. Zároveň nám na konkrétním příkladu přibližuje poměrně složitý průběh soudních řízení u soudu zemského i dvorského. Skutečnost, že Bedřich z Vinařic, Ondřej ze Zvíkovce i Bartík a Martin z Pražského hradu pohnali Petra z Třeboce k zemskému soudu, dokládá, že třebocké statky tehdy byly svobodné (alodiální). Právě majitelé alodů totiž byli poháněni před zemský soud, zatímco spory, které vznikly mezi královskými many nebo se týkaly lenních majetků, řešil soud dvorský. Do působnosti dvorského soudu spadala také všechna proklamační řízení a odúmrtní pře.²²³ V neposlední řadě přinesl provedený rozbor i další cenné informace o našem Petrovi. Dozvěděli jsme se například jméno jeho manželky nebo to, že dědičně držený majetek v Hlubanech vlastnil Rabštejn podstatně déle, než se dosud předpokládalo.

Petra z Rabštejna a Třeboce se týká ještě jedna zajímavá, ale obtížně interpretovatelná listina. Vydal ji 19. června 1416, tedy nedlouho po Petrově smrti, *Hynek starší z Prohoře, seděním na Přievozci i v Třeboci*, a zavázal se v ní, že on i jeho potomci budou každoročně platit plaskému klášteru dvě kopy grošů až do celkové výše dvaceti kop, a to „za Petra z Rabštýna, ješto je platil za svého otce, za Jindřicha z Rabštýna“.²²⁴ S rodem mladších Rabštejnů přitom Hynka jednoznačně spojuje skutečnost, že Jana z Rabštejna, který byl jedním ze svědků tohoto právního pořízení, označil za svého strýce, i erb vyobrazený na

²²¹ *Desky dvorské Království českého* III, s. 218.

²²² Tamtéž, s. 221–222. F. ŠTĚDRÝ, *Třeboc*, s. 8, a tedy ani K. MAREŠOVÁ, *Knížka o Třeboci*, s. 8, tuto skutečnost vůbec nereflektují. Druhá jmenovaná dokonce tvrdí, že třebockou tvrz i celou ves získali Ondřej ze Zvíkovce a Martin z Pražského hradu a že Bartíka vyplatili.

²²³ Srov. např. K. MALÝ et al., *Dějiny českého a československého práva*, s. 80–81.

²²⁴ *AC* VI, s. 34, č. 27.

přivěšených pečetích.²²⁵ Slovem strýc mohl být ve staré češtině označen kterýkoli pokrevní příbuzný mužského rodu z otcovy strany,²²⁶ v Hynkově případě však jako možný otec přichází v úvahu jen Petr z Rabštejna, případně jeho otec Jindřich. Zvláštní je, že Hynek na rozdíl od všech ostatních osob užívajících stejný erb nepoužíval predikát „z Rabštejna“ a že se po Petrově smrti nepřihlásil jako dědic v rámci proklamačního řízení u dvorského soudu, ačkoli si na Třeboc činil nějaký nárok, jak vyplývá z citované intitulace. Žádné další prameny, které by nám tento problém pomohly objasnit, k dispozici nemáme, a můžeme proto jen obezřetně vyjádřit domněnku, že se snad mohlo jednat o Petrova nemanželského syna.

2.3 Jan z Rabštejna († kolem 1450)

S Petrovým bratrem Janem jsme se na předchozích stránkách několikrát setkali, a tak už víme, že se poprvé připomíná 8. září 1395, kdy se svou ženou Kateřinou dal lán v Močidlci u Žlutic rabštejnskému kostelu sv. Matouše. Podle Valentina Königa šlo o Catharinu von Wirsberg,²²⁷ ale snadno lze doložit, že je to jen jeden z řady jeho genealogických omylů. V držení německého rodu Wirsbergů byl totiž hrad Rabenstein ležící v Bavorsku.²²⁸ Bohumil Ryba v úvodu ke své druhé edici *Dialogu* zase uvádí, že tato Kateřina byla dcerou žateckého měšťana Mikuláše Mulsteina a že s Janem bydlela ve velkém nárožním domě právě v Žatci, kde se prý její manžel načas usadil a kde byl i obecním starším.²²⁹ Abychom mohli tento – poznámkovým aparátem neopatřený – výklad, jehož ohlas nacházíme i v další literatuře,²³⁰ kriticky posoudit, je nejprve třeba přiblížit si jeho genezi.

Když literární vědec Konrad Burdach mylně přiřkl autorství *Oráče z Čech* Janu Pluhovi z Rabštejna, zároveň navrhl ztotožnil ho s jistým Ješkem Rabštejnem (*Jessco Rabstein*).²³¹ Právě on byl mezi roky 1402 a 1414 mnohokrát členem městské rady (nikoli tedy obecním starším) v Žatci, vlastnil zde zmíněný dům a měl ženu měšťanského původu – dceru Mikuláše Mulsteina, jejíž jméno neznáme.²³² Rakouský historik Karl Beer posléze tuto identifikaci

²²⁵ Viz originál listiny uložený v NA, fond Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II. (1115–1820), inv. č. 699, sign. ŘC Plasy – 118 (M), či kresbu A. SEDLÁČKA, *Atlasy erbů a pečeti* III, s. 41 (fol. 216r).

²²⁶ Srov. podkap. 2.8.

²²⁷ V. KÖNIG, *Genealogisch-Historische Beschreibung*, s. 808.

²²⁸ *Wirsberg (Adelsgeschlecht)*, dostupné z <[https://de.wikipedia.org/wiki/Wirsberg_\(Adelsgeschlecht\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Wirsberg_(Adelsgeschlecht))> [cit. 2017-08-10]. König navíc manžela Kateřiny a otce kanceláře Prokopa z Rabštejna pokládá za dvě odlišné osoby.

²²⁹ B. RYBA (ed.), *Jana z Rabštejna Dialogus*, s. 5.

²³⁰ Srov. F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 77.

²³¹ K. BURDACH, *Der Dichter des Ackermann aus Böhmen*, s. 21–22.

²³² Dozvídáme se to z pramenů, které edičně zpřístupnil Ludwig SCHLESINGER (ed.), *Urkundenbuch der Stadt Saaz bis zum Jahre 1526*, Prag-Leipzig-Wien 1892 (= Städte- und Urkundenbücher aus Böhmen 2). Mezi žateckými přísežným a konšely (*jurati consules civitatis Zacensis*) se Ješek objevuje v letech 1402 (s. 120–121, č. 271), 1404 (s. 124–126, č. 278), 1406 (s. 134–135, č. 298), 1407 (s. 135–139, č. 302, 304, 305 a 307; s. 141–142, č. 311), 1409 (s. 148–150, č. 324 a 325), 1411 (s. 153–159, č. 338, 340, 344, 345, 347 a 349), 1412 (s. 161–

přesvědčivě vyvrátil a zároveň vyslovil domněnku, že oním Ješkem by mohl být Jan z Rabštejna, otce Prokopa či humanisty Jana: „Mit diesem Angehörigen der Familie der Jung-Rabensteiner, dem Vater Prokops und der beiden Johann v. Rabenstein glaube ich den Saazer Jesco Rabstein identifizieren zu dürfen.“²³³

K nastíněnému výkladu se ve své studii *Tři Janové z Rabštejna* z roku 1939 přihlásil Rudolf Urbánek s tím, že „jako městští patriciové držbou venkovských statků vstupovali mezi nižší šlechtu a trvalejším pobytem na venkovských sídlech se odcizovali svému městskému prostředí, jak vidíme v leckterých případech pražských u Tomka, tak opět možno s druhé strany, vladyské, třeba o tom není tolik dokladů, si mysliti podobný přechod do stavu městského. (...) A není vyloučeno, že se zeman, jenž jako majetník domu městského trpěl s městem, mohl vyskytnouti i mezi konšely nebo obecními staršími.“²³⁴ Právě z Urbánkovy studie pak vychází výklad Bohumila Ryby, v jehož podání se ovšem původní Beerova domněnka proměnila ve fakt – a ten už si poté žil vlastním životem.

Je tedy zcela legitimní položit si otázku, zda je toto ztotožnění vůbec správné. Ojedinelé případy, kdy se příslušníci šlechty ocitli mezi konšely²³⁵ nebo v královských či věnných městech zastávali úřad rychtáře,²³⁶ doloženy máme. Na druhou stranu je třeba připomenout, že Jan bylo na počátku 15. století nejfrekventovanější mužské křestní jméno – kupříkladu v předhusitské Praze je podle Václava Vladivoje Tomka nesl každý osmý člověk.²³⁷ A i konkrétně Janů či Ješků z Rabštejna žila v dané době celá řada. Za pozornost stojí zejména Jan, otec Martina z Rabštejna, který byl v roce 1395 vysvěcen na akolytu a v roce 1410 na jáhna, přičemž v obou případech ordinanda nacházíme v rubrice *De titulo Zacensi*.²³⁸ Je to jasný důkaz toho, že se tehdy na Žatecku pohyboval muž jmenem Jan z Rabštejna, jenž nebyl příslušníkem rodu mladších Rabštejnů.

162, č. 356), 1413 (s. 162–163, č. 360 a 361) a 1414 (s. 167–168, č. 371). Zmínka o velkém nárožním domu a o Mikuláši Mulsteinovi jako Rabštejnově tchánovi (*socer*) je na s. 135–136, č. 302. K přísežným a konšelům, jejichž sbory v předhusitských českých městech leckdy splývaly, srov. zvláště Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích*. Od počátků státu po současnost, Praha 2007³, s. 206–208, a František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009² (= Česká historie 20), s. 413–416.

²³³ K. BEER, *Neue Forschungen*, s. 31–32.

²³⁴ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 201.

²³⁵ Např. na Starém Městě pražském to za husitské revoluce byli Svojše ze Zahrádky a Zikmund Manda z Kotenčic – viz Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy* V, Praha 1881, s. 70 a 73, a Petr ČORNEJ, *Kam sahá paměť („Zrádce“ Čapek a svědectví Bohuslava Bilejovského)*, in: Tábořský archiv 16, 2014, s. 7–28, zde s. 22, který na tyto případy upozornil.

²³⁶ Kupř. v Hradci Králové byl v roce 1412 rychtářem Rafael, příslušník nižší šlechty a purkrabí královny Žofie na hradě Potštejně – viz August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého* II. Hradecko, Praha 1883, s. 14.

²³⁷ Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy* II, Praha 1871, s. 496.

²³⁸ Antonín PODLAHA (ed.), *Liber ordinationum cleri 1395–1416*, Praha 1922 (= Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis 9), s. 4 a 165.

Jediný důvod údajného přestěhování našeho Jana do Žatce, který Karl Beer uvádí, nezní příliš přesvědčivě. Bylo jím prý „die geringe Wohnlichkeit der kleinen Burg“, tedy nepohodlné, stísněné bydlení na malém hrádku.²³⁹ Také je zvláštní, že podle výše nastíněného výkladu měl Jan mít za manželku žateckou měšťanku už v roce 1395, ale v Žatci je Ješek Rabštejn doložen až od roku 1402. Neméně zajímavé je, že by se Jan musel posléze ze Žatce vrátit, protože z pozdější doby máme doklady o jeho výskytu v okolí původního bydliště.²⁴⁰ Upozornit je třeba i na skutečnost, že ač byli nositelé křestního jména Jan v pozdním středověku běžně označováni i jako Ješkové,²⁴¹ v případě našeho Jana z rodu mladších Rabštejnů to doloženo není. Ve všech dochovaných pramenech je nazýván Janem,²⁴² a jako Ješek by tedy byl označován pouze v Žatci.

V neprospěch Beerovy hypotézy svědčí i několik dalších okolností. V roce 1405 plnil Jan z Rabštejna roli pŕuhončího u dvorského soudu ve sporu týkajícím se jeho bratra Petra²⁴³ a o rok později byl k dvorskému soudu spolu s Otíkem a Litoldem z Hrádku sám pohnán.²⁴⁴ I když žaloba nakonec podána nebyla, a spor tedy nepokračoval, je to pro nás závažná skutečnost, protože měšťané královských měst, jímž tehdy žatecký Ješek Rabštejn byl, před dvorský soud pohnáni být nemohli. V listině vydané 6. listopadu 1413 potom Jan spolu s jinými příslušníky nižší šlechty figuruje jako *rukojmě* (tj. ručitel) za Petra z Nekmíře a je titulován jako *slovutný panoše*.²⁴⁵ Ješek Rabštejn byl přitom v té době žateckým konšelem a přinejmenším jedenáct let žil v Žatci. Na základě právě snesených argumentů tak můžeme vyslovit závěr, že ztotožnění Jana z rodu mladších Rabštejnů s žateckým konšelem Ješkem Rabštejnem, jakož i z něj vyplývající identifikace Janovy manželky Kateřiny jako jménem neznámé dcery žateckého měšťana Mikuláše Mulsteina s velkou pravděpodobností nejsou správné.

Ještě více nejasností panuje kolem dalšího (nebo možná dalších) Janových manželství. V literatuře se lze dočíst, že s první manželkou Kateřinou měl Jan dvě děti – Jana a Prokopa, zatímco ostatní jeho synové v čele s humanistou Janem pocházeli z otcova druhého, tentokrát nejspíše šlechtického manželství.²⁴⁶ Ve skutečnosti ale vůbec nevíme, kolik manželek vlastně Jan měl a z kterého manželství se narodil který potomek. Jisté je jen to, že v průběhu života musel mít více než jednu ženu – Kateřina, která se jako Rabštejnova choť připomíná roku

²³⁹ K. BEER, *Neue Forschungen*, s. 31–32.

²⁴⁰ Srov. R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 206.

²⁴¹ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy II*, s. 497.

²⁴² Srov. četné doklady u R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, passim.

²⁴³ Srov. podkap. 2.2.

²⁴⁴ *Desky dvorské Království českého VII*, s. 129, č. 344.

²⁴⁵ AČ VI, s. 466.

²⁴⁶ Srov. kupř. B. RYBA (ed.), *Jana z Rabštejna Dialogus*, s. 5; F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 77; J. KOLÁR, *Jan z Rabštejna*, in: *Lexikon české literatur. III/2*, s. 1183–1184

1395, mu totiž sotva mohla ještě v roce 1437, kdy se narodil budoucí autor *Dialogu*, porodit dalšího syna.

Hypotézu o pravděpodobném šlechtickém původu matky humanisty Jana, pokládané za druhou manželku jeho stejnojmenného otce, zformuloval Rudolf Urbánek na základě fotografie pořízené ve Schläglu zásluhou Bedřicha Mendla (obr. 7).²⁴⁷ Snímek zachycuje utrženou desku jednoho z humanistových drkolenských rukopisů, na níž jsou nakresleny tři erby. Horní znak patří zcela jistě majiteli manuskriptu, zatímco zbylé dva erby se dosud nepodařilo spolehlivě určit. Znak vyobrazený ve spodní části desky má ve své dolní polovině starý rabštejnský erb, v horní pak kříž s delším podélným břevnem – ten by mohl ukazovat na příslušnost držitele erbu k nějakému duchovnímu rytířskému řádu, ale protože o autorovi *Dialogu* není nic takového známo, soudí Urbánek, že se snad jedná o variantu znaku proboštství vyšehradského.²⁴⁸ Prostřední, kolmo routovaný štít²⁴⁹ je podle něj „snad znak jeho (tj. humanisty Jana) matky, ovšem nikoli měštky, nýbrž šlechtičny“.²⁵⁰

Správnosti Urbánkovy domněnky o urozeném původu humanistovy matky výrazně nasvědčuje text papežské listiny z 24. listopadu 1458, podle nějž byl Jan „*de baronum genere ex utroque parente procreatus*“.²⁵¹ Literátův původ je zde sice poněkud „přikrášlen“, protože jeho otec byl, jak už víme, *slovutný panoše* a k povýšení rodu do panského stavu došlo právě až v generaci jeho synů,²⁵² ale i tak jde o silný argument ve prospěch výkladu, že jeho matka pocházela přinejmenším z řad nižší šlechty. Podle Valentina Königa se jednalo o Julianu, dceru Tobiae von Waldau (též Waldow),²⁵³ nejspíše však jde jen o další autorův omyl.²⁵⁴ Reálněji vyhlíží možnost, že manželkou humanistova otce byla Ofka, sestra Zikmunda

²⁴⁷ HÚ AV ČR, Fotosbírka, Varia A 4 – Drkolná, inv. č. 2510, proven. č. 11 (2 exempláře); inv. č. 4876, proven. č. 14 (1 exemplář).

²⁴⁸ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 236, pozn. 192.

²⁴⁹ Srov. Martin KOLÁŘ – August SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika* I. Část všeobecná, Praha 1902, s. 158.

²⁵⁰ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 236, pozn. 192.

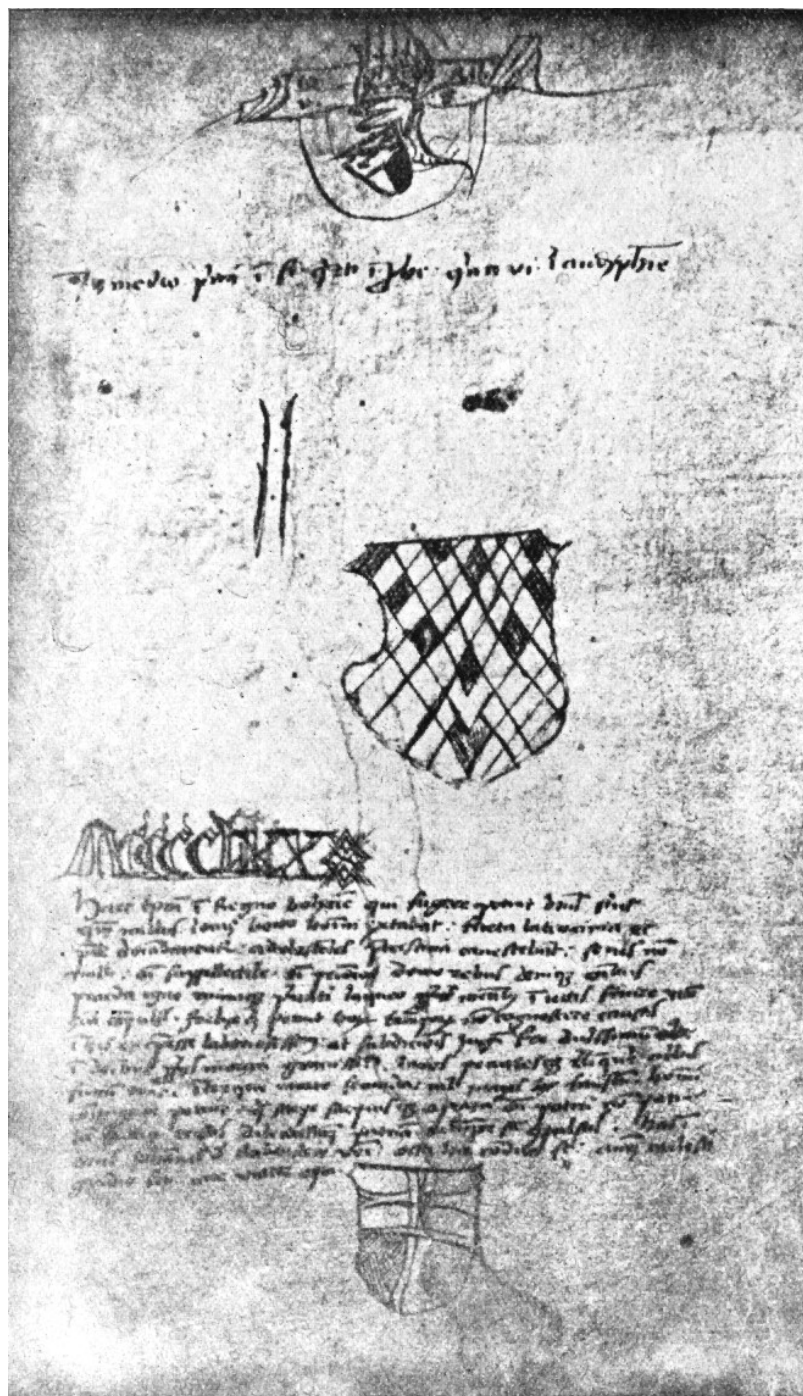
²⁵¹ Opis dokumentu je uložen v NA, Sbirka prepisů z italských a vatikánských archivů (1401–1814), inv. č. 299, kart. 52b, složka Registra Vaticana, č. 28. (Pod inventárním číslem 299 se ve skutečnosti skrývají dva kartony: 52a a 52b, proto v této i v dalších obdobných citacích uvádím inv. č. 299 na prvním místě a až následně konkretizuji karton.) Srov. též regist v RG VIII, č. 3443, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/8/3443>> [cit. 2017-08-01].

²⁵² Srov. podkap. 3.2.

²⁵³ V. KÖNIG, *Genealogisch-Historische Beschreibung*, s. 808. Od Königa tuto informaci převzal A. RYBIČKA, *Pflug (Pluh) z Rabsteina*, in: RSN VI, s. 328, a řada německých autorů, např. Alfred A. STRNAD, *Die Rezeption von Humanismus und Renaissance in Wien*, in: W. Eberhard – A. A. Strnad, (redd.), *Humanismus und Renaissance in Ostmitteleuropa vor der Reformation*, Köln-Weimar-Wien 1996 (= *Forschungen und Quellen zur Kirchen- und Kulturgeschichte Ostdeutschlands* 28), s. 71–135, zde s. 84, pozn. 48, či K. LAMBRECHT, *Rab(en)stein*, in: NDB XXI, s. 75.

²⁵⁴ Srov. *Waldow (Adelsgeschlecht)*, dostupné z <[https://de.wikipedia.org/wiki/Waldow_\(Adelsgeschlecht\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Waldow_(Adelsgeschlecht))> [cit. 2017-08-10].

z Kněžic, která se v souvislosti se starším Janem objevuje v záznamu z 15. května 1431.²⁵⁵ Je to ovšem zatím jen nepotvrzená domněnka.

Obr. 7: Utržená deska jednoho z drkolenských rukopisů Jana z Rabštejna s charakteristikou situace z roku 1470 a s vyobrazením tří erbů (fotografie)

Zásluhou Rudolfa Urbánka máme jasno alespoň v tom, jak se u mladších Rabštejnů používaly věkové atributy. Když první stejnojmenný syn Jana z Rabštejna dospíval a vznikla

²⁵⁵ AČ XXVI, ed. Josef KALOUSEK, Praha 1909, s. 411: „*Quemadmodum strenuus Sigismundus de Kniezicz dimidiam quintam s[exagenam] gr[ossorum] Office, sorori sue carnali, resignavit, que circa Johannem Rabsstein pro bonis fuerunt repositae; exinde Protiwa, frater dicti Sigismundi, plenum assensum tribuit, ut prefata Zophia pecuniam possit exigere pro sua utilitate.*“

tak potřeba oba Jany rozlišovat, začal být otec označován jako „Jan starší z Rabštejna“ (poprvé je to doloženo k roku 1422), zatímco syn jako „Jan mladší“. Poté, co Jan starší kolem roku 1450 zemřel, pak označení „Jan starší z Rabštejna“ přešlo na jeho prvorozeného syna, který byl dosud znám jako Jan mladší, aby se odlišil od svého stejnojmenného mladšího bratra, budoucího humanisty, jenž se narodil v roce 1437. Není divu, že rozlišování tří Janů z Rabštejna činilo potíže jak současníkům, tak později i historikům.²⁵⁶

Zajímavý podnět pro další rabštejnské bádání poskytuje korespondence Jana Husa. Někdejší betlémský kazatel se totiž ve známém listu z 4. listopadu 1414, kterým své přátele v Čechách informoval o příjezdu do Kostnice a o tamních poměrech, zmínil o tom, že od jistého *Rabštýna* má koně, jenž „*překonává všechny ve vytrvalosti i bujnosti*“. „*A toho jediného mám u sebe,*“ píše Hus, „*kdyby se mi jednou naskytlo vyjetí z města ke králi*“ (tj. k Zikmundovi Lucemburskému).²⁵⁷ Václav Flajšhans v knize *Mistr Jan Hus a národ český* tohoto *Rabštýna* – i když ne s jistotou – ztotožnil právě s naším Janem.²⁵⁸ K tomuto výkladu se později přihlásil regionální badatel Rudolf Jordán Vonka.²⁵⁹ Nutno však podotknout, že sám Flajšhans dříve uvedl jinou variantu – Hyncíka Pluha z Rabštejna.²⁶⁰ Ještě jinak tento problém řešil Václav Novotný, jeden z největších znalců husovské problematiky napříč celou historiografií. V edici Husovy korespondence sice uvedl, že je „neznámo, který pán z Rabštejna míněn“,²⁶¹ ale později se přiklonil k názoru, že snad šlo o jistého Albrechta z Kurvic,²⁶² jenž spolu se svou manželkou dostal roku 1413 hrad Rabštejn do zástavního držení.²⁶³ Vezmeme-li ovšem v potaz poznatek nového bádání, že Hus se minimálně na přelomu let 1412 a 1413 zdržoval v Žatci,²⁶⁴ nabízí se otázka, zda tímto *Rabštýnem* nemohl být výše zmiňovaný Ješek, tehdy žatecký konšel. Stejně tak bychom ale mohli uvažovat například o nábožensky nonkonformním Petrovi. Domnívám se, že za současného stavu poznání není možné tuto otázku jednoznačně a uspokojivě zodpovědět.

²⁵⁶ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, zvláště s. 202–206 a 213–214.

²⁵⁷ Cituji z českého překladu Bohumila RYBY (ed.), *Sto listů M. Jana Husi*, Praha 1949, s. 154–157, č. 50, zde s. 156. Latinský originál dopisu edičně nejlépe zpřístupnil Václav NOVOTNÝ (ed.), *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, Praha 1920 (= Spisy M. Jana Husi 9), s. 217–219, č. 96.

²⁵⁸ Václav FLAJŠHANS (ed.), *Mistr Jan Hus a národ český*. Dvaadvacet dokumentů s výkladem a poznámkami, Praha 1918, s. 107.

²⁵⁹ Rudolf Jordán VONKA, *Rožďalovice – črta archeologická a historická*, in: Rožďalovice. Sborníček vzpomínek rodáků a přátel Rožďalovic, Rožďalovice 1947, s. 52–56, zde s. 56.

²⁶⁰ Václav FLAJŠHANS, *Mistr Jan řečený Hus z Husince*, Praha [1904], s. 360.

²⁶¹ V. NOVOTNÝ (ed.), *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, s. 219, pozn. 16.

²⁶² Václav NOVOTNÝ (ed.), *Historické spisy Petra z Mladoňovic a jiné zprávy a paměti o M. Janovi Husovi a M. Jeronymovi z Prahy*, Praha 1932 (= FRB VIII), s. 34, pozn. 60.

²⁶³ SOA Třeboň, sbírka Cizí statky (1207–1869), kart. 76, inv. č. 585, sign. Rabštejn II 329 1 (M).

²⁶⁴ Jaroslav HAVRLANT, *Bouřlivý rok 1412 v Žatci*. K Husovu pobytu ve městě, in: J. Šílová (red.), Poohří 3. Ohře – spojnice lidí a osudů, Kadaň 2013, s. 6–12.

Cenný doklad o životě Jana z Rabštejna v době před vypuknutím husitské revoluce představuje do detailů vypracovaná česká smlouva o napsání bible, kterou 16. srpna 1416 uzavřel s písařem Janem z Hradce Králové.²⁶⁵ Toho Jaroslav Šůla ztotožnil s Janem Krušinkou, o němž víme, že žil v Hradci Králové a opisoval literární texty, a který bývá pokládán za hlavního tvůrce východočeské větve *Starých letopisů českých*.²⁶⁶ Petr Čornej poté Šůlovu domněnku ve své přehledové práci o *SLČ* reprodukoval a připojil postřeh, že „je zajímavé, že právě od let 1416 až 1417 získávají zápisy v textech b + B výrazně královéhradecký kolorit“.²⁶⁷ Později na základě Šůlova výkladu explicitně uvedl, že onen písař je 16. srpna 1416 prokazatelně doložen v Hradci Králové.²⁶⁸ Zmíněná smlouva, jejíž text se dochoval v podobě pozdějšího zápisu (z roku 1418) v pamětní knize Starého Města pražského,²⁶⁹ ale vyznívá zcela jinak. Vyplývá z něj písařův dlouhodobý pobyt v Praze a příslušnost k pražské univerzitě – každé tři týdny měl odevzdat dva kvinterny opsaného textu M. Havlovi z Úterý a smlouvu se zavázal dodržet mimo jiné „*pod páně rektorovu obtíženú kletbú*“. Josef Tríška tohoto opisovače ztotožnil s M. Janem z Hradce Králové, který při kvodlibetní disputaci v roce 1417 řešil kvestii *Utrum forme sive ymagines apparentes*.²⁷⁰ Ač je třeba stavět se k této identifikaci obezřetně, mám za to, že dikce smlouvy každopádně vylučuje možnost, že by tento písař Jan byl tvůrcem zápisů v textech *B* a *b SLČ*.²⁷¹

Tři roky po uzavření rozebírané smlouvy – 30. července 1419 – došlo na Novém Městě pražském k výbuchu husitské revoluce. Ta pro české země znamenala především období válečných událostí a vyčerpávajících bojů. Čechy, které měly v době vlády krále a císaře Karla IV. výjimečné postavení, se nyní ocitly v tísnivé mezinárodní izolaci. Křesťanská Evropa totiž považovala husity za heretiky a pokusila se je zlomit vojenskou silou. V čele těchto snah stála papežská kurie, římský a uherský král Zikmund Lucemburský, bratr zesnulého českého panovníka Václava IV. a dědic české koruny, jehož však husité odmítali, i

²⁶⁵ Text smlouvy byla již v 19. století otištěn hned třikrát. Vydali jej Karel Jaromír ERBEN (ed.), *Výbor z literatury české* II. Od počátku XV až do konce XVI století, Praha 1868, sl. 347–349; Josef EMLER (ed.), *Smlouva o napsání bible české z r. 1416*, ČMKČ 56/3, 1882, s. 538–539; Ferdinand TADRA, *Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu Lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV. (1310–1420)*. Příspěvek k diplomacie české, Praha 1892 (= Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, roč. 1, třída I, č. 2), s. 271–272, č. XVIII.

²⁶⁶ J. ŠŮLA, *Staré letopisy české XV. století*, s. 130.

²⁶⁷ P. ČORNEJ, *Staré letopisy*, s. 51, pozn. 45.

²⁶⁸ TÝŽ, *Původní vrstva Starých letopisů českých*, s. X, pozn. 6.

²⁶⁹ Archiv hlavního města Prahy, Sbírka rukopisů (1300–2007), sign. 992 (pamětní kniha Starého Města pražského z let 1417–1480), fol. 16v. Rukopis je dostupný online z <<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=E1BD3C13B72711DF820F00166F1163D4>> [cit. 2017-08-10].

²⁷⁰ Josef TRÍŠKA, *Rétorický styl a pražská univerzitní literatura ve středověku*, Praha 1975 (= Knižnice Archivu Univerzity Karlovy 1), s. 77; k M. Janovi z Hradce Králové srov. též TÝŽ, *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409*, Praha 1981 (= Knižnice Archivu Univerzity Karlovy 12), s. 248.

²⁷¹ Uvedené poznatky zohlední prof. Petr Čornej v úvodní studii k edici textů východočeské větve *SLČ*, kterou se svými spolupracovníky aktuálně připravuje (e-mailové sdělení z 18. 4. 2017).

stoupenci koncilního hnutí. V průběhu let 1420–1431 bylo proti husitským Čechám vyhlášeno celkem pět křížových výprav, všechny ale skončily krachem.

Síla husitských zbraní byla nezpochybnitelná. Husitské hnutí, které ve svém úsilí o nápravu církve i společnosti zůstalo osamoceno, však v obranném boji proti všem postupně ztrácelo svou společenskou oprávněnost. Uvnitř české země docházelo k bojům nejen mezi husity a katolíky, ale i v rámci samotné utrakvistické strany, v níž soupeřili radikálové s křídlem konzervativním. Po dlouhých letech krutých bojů byla země již notně vyčerpaná a zbědovaná. Za této situace dospěl revoluční vývoj 30. května 1434 k proslulé bitvě u středočeské vesnice Lipany, v níž vojsko umírněných husitů a katolíků na hlavu porazilo husitské radikály a otevřelo tak cestu k dohodě mezi husity, basilejským koncilem a Zikmundem Lucemburským, který mezitím dosáhl císařského důstojenství. Text vzniklé dohody obsahovala tzv. kompaktáta, jež byla slavnostně vyhlášena v Jihlavě 5. července 1436 a znamenala v podstatě omezené vítězství husitského programu.²⁷² Následujícího měsíce byl pak Zikmund přijat za českého krále.²⁷³

Katoličtí Rabštejnové stáli za husitské revoluce na straně Zikmunda Lucemburského. Stranická příslušnost Jana staršího z Rabštejna v revolučních časech je zřejmá ze skutečnosti, že mu král Zikmund v srpnu 1422 na jeho žádost potvrdil výsady udělené jeho předchůdci na českém trůnu. Učinil tak „*ad fidelitatis obsequia nob[is] et predecessori[us] n[ost]ris regibus Bohem[ie] per pfat[um] Joh[annem] actenus diligenter inpe[n]sa et successu te[m]poris ea (sic!) quid[em] diligenci[us] impend[e]nda.*“²⁷⁴ Jakou konkrétní podobu

---

²⁷² Na tomto místě je vhodné upozornit na skutečnost, že v chápání kompaktát existoval významný rozdíl mezi utrakvisty a katolickou církví, a to jak ve vymezení okruhu dokumentů, tak v interpretaci jejich obsahu. Katolická církev chápala pod pojmem *kompaktáta* pouze úmluvy mezi husity a basilejským koncilem o tzv. čtyřech artikulech pražských, tj. především rovnocennost přijímání pod jednou a pod obojí způsobou na teritoriu Českého království a Moravského markrabství. Naproti tomu kališníci nazývali termínem *kompaktáta* soubor celé řady listin, mezi něž kromě vlastní smlouvy s koncilem (označované v dobových pramenech jako *úmluvy s koncilium*, v novější historické literatuře pak jako *užší* či *církevní kompaktáta*) zahrnovali také brněnsko-jihlavské dohody s císařem Zikmundem Lucemburským z let 1435–1436 (tzv. *císařská kompaktáta*) a list papeže Evžena IV. z 11. března 1436, vyzývající Čechy k poslušnosti poté, co panovník akceptoval husitské požadavky. Tyto dokumenty, v literatuře souhrnně označované jako *širší kompaktáta*, se vlamovaly do svébytné sféry církevního práva (nekanonická volba kališníka Jana Rokycany pražským arcibiskupem, ponechání stávajících utrakvistických far v husitských rukou, zákaz veřejných katolických bohoslužeb v pražských městech), a byly proto pro papežství i koncil naprosto nepřijatelné, takže je Basilej ani Řím nikdy neschválily. Basilejský synod navíc už v roce 1437 zamítl i další požadavky husitů, např. přijímání podobojí dětmi „*v nerozumných letech*“, a tvrdě kritizoval názor, že kalich je závazný a nutný ke spasení. Přesto většina utrakvistů tyto principy vyznávala a od katolíků se odlišovala také pojetím mše, která byla v jejich případě vysluhována buď částečně, nebo zcela v češtině.

²⁷³ O husitské revoluci v posledním čtvrtstoletí komplexně pojednali a dosavadní literaturu o ní fundovaně zhodnotili František ŠMAHEL, *Husitská revoluce I–IV*, Praha 1995–1996², zde zvláště třetí díl s podtitulem *Kronika válečných let*, a P. ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české V*. Ke kompaktátům, jejich dvojímu chápání a historickému rozměru tamtéž, s. 623–641, a zvláště František ŠMAHEL, *Basilejská kompaktáta*. Příběh deseti listin, Praha 2011 (= Knižnice Dějin a současnosti 45).

²⁷⁴ Na tuto důležitou confirmaci upozornil jako první Karl GROSSMANN, *Die Frühzeit des Humanismus in Wien bis zu Celtis Berufung 1497*, in: *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich* 22, Wien 1929, s. 150–

Janovy věrné služby měly, však nevíme. Zcela určitě není správný výklad Valentina Königa, podle něhož Rabštejn bojoval v roce 1426 v Bavorsku proti husitům.²⁷⁵ Došlo zde totiž k záměně s Pluhý z Rabštejna, kteří získali majetek v Bavorsku a jejichž střety s husity máme doloženy.²⁷⁶ Jisté je, že král Zikmund využíval i služeb Rabštejnových synů Jana a Prokopa a že se po Lucemburkově nástupu na český trůn díky těmto kontaktům otevřely oběma jmenovaným bratřím kariérní možnosti – Jan se stal purkrabím vyšehradským a Prokop písařem v císařské kanceláři.²⁷⁷

V porevolučních časech už stárnoucí otec Jan – jak po roztřídění všech pramenných zmínek o Janech z Rabštejna konstatoval Rudolf Urbánek – „trvale zůstával v soukromém ústraní“ a veřejně činnými představiteli rabštejnského rodu se stali právě jeho synové Jan a Prokop.²⁷⁸ Máme přitom doloženo, že sídlem staršího Jana byl v té době hrad Sychrov.²⁷⁹ Žil ještě na počátku roku 1447, neboť se na něj výslovně vztahuje povolení pečeti červeným voskem, které Prokop vymohl na papeži Evženovi IV. pro sebe a celý svůj rod 25. ledna 1447. To však už neplatí pro privilegium z 20. března 1452, jímž císař Fridrich III. polepšil Rabštejnům erb.²⁸⁰ Otec pěti rabštejnských bratří tak zemřel kolem roku 1450.²⁸¹

2.4 Jan, vyšehradský purkrabí a královský prokurátor († 1457)

Existence Jana, který byl z pěti bratří nejstarší, se v dochovaných písemnostech poprvé odrazila v roce 1422, když byl jeho otec v Zikmundově konfirmaci rabštejnských privilegií označen jako *Johannes senior de Rabenstein* – nepochybně proto, aby se odlišil od svého

---

325, zde s. 210, který ji objevil nedatovanou v říšských registrech a kladl ji mezi roky 1421 a 1425 (srov. též K. BEER, *Neue Forschungen*, s. 24). R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 206, pozn. 48, posléze poukázal na to, že jiný, datovaný opis se nachází v rukopise, jenž je v současné době uložen v Archivu Pražského hradu, Sběrka rukopisů knihovny Metropolitní kapituly u sv. Víta v Praze (6.–19. stol.), sign. L. XI., fol. 202v. Pracoval ale podle všeho jen s katalogem Antonína PODLAHY (ed.), *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapitoly Pražské II*, Praha 1922 (= *Soupis rukopisů knihoven a archivů zemí českých, jakož i rukopisných bohemik mimočeských 4*), s. 207–208, č. 1254. Ten otiskl regest listiny a uvedl v něm rok 1422, a proto Urbánek v citované poznámce dokument datuje „1422 (s. d.)“. Při pohledu na originál však zjišťujeme, že vnější dolní roh folia je utržený a porušena je právě i datace této listiny – kromě letopočtu lze zřetelně přečíst alespoň „die ... [men]sis Augusti“.

²⁷⁵ V. KÖNIG, *Genealogisch-Historische Beschreibung*, s. 808. Od něj tento údaj převzal např. A. RYBIČKA, *Pflug (Pluh) z Rabsteina*, in: RSN VI, s. 328, nebo K. LAMBRECHT, *Rab(en)stein*, in: NDB XXI, s. 75.

²⁷⁶ Srov. Sigmund RIEZLER, *Geschichte Baierns III. Von 1347 bis 1508*, Gotha 1889, s. 282; R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 206, pozn. 49; Peter SCHMIDT, *Die Große Schlacht. Ein Historienbild aus der Frühzeit des Kupferstichs*, Wiesbaden 1992, s. 30; J. HALADA, *Lexikon české šlechty*, s. 431.

²⁷⁷ Blíže podkap. 2.4 a 2.5.

²⁷⁸ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 206.

²⁷⁹ Srov. pozn. 162.

²⁸⁰ Srov. podkap. 3.2.

²⁸¹ K tomuto závěru dospěl již R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 212. Autor zároveň upozornil na skutečnost, že počínaje rokem 1450 už je Janův stejnojmenný syn označován jen jako Jan z Rabštejna (nikoli jako Jan mladší), což svědčí pro otcovu smrt před tímto rokem – srov. též B. RYBA, *K biografii humanisty Jana z Rabštejna*, s. 264. Je to ale jen dílčí argument, a nikoli jasný důkaz, protože bez věkového atributu se syn Jan občas uváděl i ve 40. letech, jak doložil sám R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 207.

stejnojmenného dospívajícího syna. Uvážíme-li, že tento syn byl poprvé nazván *starším* v roce 1454,²⁸² kdy bylo jeho mladšímu stejnojmennému bratrovi 17 let, můžeme konstatovat, že se prostřední ze tří Janů narodil někdy kolem roku 1405.²⁸³ Jmenovitě se v pramenech objevuje od roku 1432, 6. září se připomíná jako svědek.²⁸⁴ O Janově vzdělání se žádné údaje nedochovaly. Víme však, že úřad královského prokurátora, který Jan od roku 1453 až do své smrti zastával, vyžadoval všestrannou právnickou erudici,²⁸⁵ a tak je možné, že získal nějaké vzdělání právnického směru, i když univerzitního gradu nedosáhl.

V roce 1437 udělil Zikmund Janovi a jeho bratru Prokopovi plat v Libořicích, jenž na něj spadl jako odúmrt'. V odúmrtním zápise ve třetí knize provolací dvorských desek čteme, že tak císař učinil „*pro serviciis ipsorum*“, a v darovacím listu ze 17. června 1437 označil rabštejnské bratry jako své *familiares*.²⁸⁶ Nepřekvapí nás tedy, že v téže době získal Jan i úřad vyšehradského purkrabí.²⁸⁷ Stejně jako jeho bratr Prokop tehdy náležel k bloku katolíků a umírněných kališníků, ve starší literatuře často označovaném jako *strana rakouská*,²⁸⁸ který zásluhou politiky císaře Zikmunda získal v letech 1436–1437 v Českém království nejvlivnější postavení.

Program tohoto uskupení lze charakterizovat jako konzervativní a stavovsky vyhraněný. Hlásili se k němu přední šlechtici z řad panstva (např. nejvyšší purkrabí a vůdce umírněných utrakvistů Menhart z Hradce, Hanuš z Kolovrat, Mikuláš Zajíc z Hazmburka na Kosti, Hynek Krušina z Lichtenburka, katolíci Oldřich II. z Rožmberka, Jan Popel z Lobkovic, Hynek Krušina ze Švamberka a mnozí další),²⁸⁹ část nižší šlechty a fakticky celý plzeňský lanfrýd. Konfesijní příslušnost tu nebyla rozhodující, jelikož členové seskupení chápali kompaktáta jako dohodu, která pojala utrakvisty zpět do lůna obecné církve. Tato jistě legitimní interpretace odstraňovala rozpor mezi politikou a vírou a směřovala k tzv. nadkonfesijnímu pojmání křesťanství, čímž zároveň uvolňovala prostor k součinnosti na stavovském základě. V daném případě šlo o obnovení vedoucí role českého panstva jako elementu s určujícím

²⁸² AČ III, ed. František PALACKÝ, Praha 1844, s. 310–311, č. 182.

²⁸³ V podstatě k témuž závěru dospěl už B. RYBA, *K biografii humanisty Jana z Rabštejna*, s. 261, který napsal, že vyšehradský purkrabí Jan byl „aspoň o 30 let starší“ než jeho stejnojmenný bratr, budoucí autor *Dialogu*.

²⁸⁴ HÚ AV ČR, fond Pozůstalost Augusta Sedláčka (1843–1926), skříň B, řada B05, zásuvka B05D, lístek č. 1122.

²⁸⁵ Vladimír KINDL, *K problematice uplatnění právních poznatků v Čechách a na Moravě v 15. a 16. století (vybrané okruhy)*, in: Dějiny právnického stavu a právnických profesí, Praha 1999² (= Prameny a nové proudy právní vědy 27), s. 99–104, zde s. 102, a znovu TÝŽ, *Uplatnění právních poznatků v Čechách a na Moravě v 15. a 16. století*, in: M. Skřejpek et al., *Právnický stav a právnické profese v minulosti*, Praha 2007, s. 127–138, zde s. 136.

²⁸⁶ *Desky dvorské Království českého* III, s. 633–634, č. 81.

²⁸⁷ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 206.

²⁸⁸ Srov. např. Rudolf URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, Praha 1915 (= Laichterův výbor nejlepších spisů poučných 42), s. 260, či J. MACEK, *Jiří z Poděbrad*, s. 34.

²⁸⁹ Podrobnější seznam uvádí R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 260–261.

vlivem na vnitřní politiku Českého království a s oprávněním zasahovat do celokorunních záležitostí.²⁹⁰

Po Zikmundově smrti v prosinci 1437 se toto uskupení jednoznačně přiklonilo na stranu rakouského vévody Albrechta Habsburského (odtud také označení *strana rakouská*) a náš Jan se uplatnil jako diplomat v jeho službách. Na jaře 1438 ho Albrecht vyslal spolu s Jindřichem ze Stráže a Janem Balaszem za polským králem Vladislavem III. Jagellonským. O zisk uprázdněného českého trůnu v té době usilovali jak Habsburkové, tak Jagellonci a úkolem poselstva, které do Krakova dorazilo před 1. červnem 1438, bylo vyjednat, aby se Vladislav od kandidatury prince Kazimíra, svého mladšího bratra. Tato mise však úspěšná být ani nemohla, protože Jagellonci se už připravovali na uplatnění vojenské síly, k němuž záhy došlo.²⁹¹ Přesto nedokázali zabránit tomu, aby byl Albrecht II. Habsburský 29. června 1438 ve svatovítské katedrále korunován českým králem.²⁹² Stejně úspěšný byl i v Uhrách. Již v prosinci 1437 uznal prešpurský sněm jeho nástupnická práva jako manžela Alžběty, dcery zesnulého krále Zikmunda, a 1. ledna 1438 spočinula při slavnostním ceremoniálu ve Stoličném Bělehradě na Albrechtově hlavě Svatoštěpánská koruna.²⁹³

Další doklad diplomatických aktivit Jana z Rabštejna pochází z druhé poloviny roku 1439. Rabštejn byl tehdy členem poselstva, jež *strana rakouská* vypravila do Uher s prosbou, aby královna Alžběta přijela do Čech ke korunovaci. Žádost byla projevem důrazu, který toto politického uskupení kladlo na argument, že Albrecht na český trůn nastoupil na základě dědických práv své manželky Alžběty. Krále Albrechta zastihli čeští poslové u Petrovaradína, kde pobýval 20. a 21. září. Panovník je s radostí přijal a dva z nich – Jana z Rabštejna a Jana Smiřického – pasoval na rytíře.²⁹⁴

27. října 1439 však 42letý Habsburk nečekaně zemřel, zanechav po sobě těhotnou manželku Alžbětu Lucemburskou a dvě malé dcerky. Český a uherský trůn, rakouské země i panovnický stolec Svaté říše římské tak rázem osiřely. Až 22. února 1440 se královně vdově narodil synek, který dostal jméno Ladislav a přízvisko Posthumus, tj. Pohrobek.²⁹⁵ Mezitím už zasedal zemský sněm, jehož se zúčastnili představitelé konzervativní strany včetně našeho Jana, zástupci pražských měst i rozhodní husité v čele s Hynce Ptáčkem z Pirkštejna, nikoli

²⁹⁰ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 44–45.

²⁹¹ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 318–319.

²⁹² P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 50.

²⁹³ Tamtéž, s. 39–40.

²⁹⁴ Poselstvu věnovali pozornost R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 447–448; TÝŽ, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 207; Jakub Jiří JUKL, *Jan Smiřický ze Smiřic († 1453)*. Vzestup a pád zakladatele slavného rodu, České Budějovice 2012 (= Osobnosti českých a moravských dějin 13), s. 132 (setkání poslů s Albrechtem a akt pasování klade bez zdůvodnění do Stoličného Bělehradu); Adéla DRÁBKOVÁ, *Rod Smiřických ze Smiřic v pozdním středověku*, bakalářská práce obhájená na KHI FP TUL, Liberec 2013, s. 33. K pasování Jana z Rabštejna na rytíře blíže a s citací pramene podkap. 3.2.

²⁹⁵ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 56 a 64.

však radikální táboři. Výsledkem sněmovního rokování se 29. ledna 1440 stalo závěrečné kompromisní usnesení, jež právem obdrželo pojmenování *list mierný*, neboť odstraňovalo bezprostřední příčiny politického napětí, a tím i nebezpečí válečného konfliktu, který si po nedávných zkušenostech snad nikdo v zemi nepřál. V zájmu politické stability trval sněm na dodržování kompaktát, vyslovil se pro uznání v roce 1435 zvoleného, ale katolickou církví nikdy nepotvrzeného pražského arcibiskupa Jana Rokycany a kriticky posoudil panování Albrechta II. Velké zásahy se týkaly zemské správy. Až do obsazení královského trůnu byla pozastavena činnost zemského soudu a ustala také zasedání soudu dvorského, úřady desek zemských i dvorských však v určitých obdobích alespoň částečně fungovaly.²⁹⁶ Na tzv. mírný list pak navázala série opatření, jejichž smyslem bylo vytvořit pro období interregna funkční správu. Schůdné řešení našli představitelé hlavních stran v instituci tzv. landfrýdů – krajských organizací (resp., v případě Moravy, organizace celozemské), které měly zajišťovat na příslušném území bezpečnost, pořádek a dodržování práva. Motivem všech těchto opatření byla především snaha překlenout vzniklé bezkráloví a zamezit anarchii.²⁹⁷

Z následujících let máme doloženy Janovy kontakty s vůdcem katolické strany Oldřichem II. z Rožmberka,²⁹⁸ do tehdejšího politického vývoje ale Rabštejn významněji nezasáhl, a proto se těmto událostem budeme podrobně věnovat až v rámci životopisu jeho bratra Prokopa. Za zmínku nicméně stojí zajímavá zpráva, kterou k roku 1445 zaznamenal starý letopisec: „*Téhož času pan Menhart, najvyšší purkrabie a hajtman pražský, karštejnský najvyšší poručník, vyjel z Prahy s některými pány a purgmistry obojího města, s rektorem universitatis, aby ohledal a opatřil klénoty zemské, kteříž tu byli složení; i našel všecky vcele. Téhož času pan Jan Rabštejn, purkrabie vyšehradský, vyjel s jinými, aby ohledal ty věci pro nebezpečenstvie nebo smrt purkrabovu, aby jim bylo svědomo, aby potom nebyli káráni od zemanuov pro ně.*“²⁹⁹ Šlo o reakci na tehdy se šířící pomluvy, že si kališnická strana v čele s Jiřím z Poděbrad nepřeje, aby Čechy měly brzy krále, a že dokonce „zašantročila“ zemské

²⁹⁶ AČ I, ed. František PALACKÝ, Praha 1840, s. 245–249, č. 1.

²⁹⁷ K mírnému listu a vzniku landfrýdního zřízení přehledně P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 57–64.

²⁹⁸ Vyplývají z listu Pražanů Oldřichovi z Rožmberka z 28. prosince 1442 (AČ III, s. 22, č. 30; Blažena RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka II.* 1438–1444, Praha 1932, s. 213–214, č. 228) a z Oldřichova dopisu Rabštejnovi z 22. ledna 1443 (AČ III, s. 23, č. 31; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka II.*, s. 217–218, č. 232)

²⁹⁹ NK ČR, sign. XXII.A.2 (vitrínová signatura LIV.D.1), fol. 256v–257r (podle tohoto rukopisu transkribuji); F. PALACKÝ (ed.), *Starší letopisové čeští*, s. 138–139, č. 412; J. CHARVÁT (ed.), *Dílo Františka Palackého II.*, s. 128, č. 412; F. ŠIMEK (ed.), *SLČ z vratislavského rukopisu*, s. 102; F. ŠIMEK – M. KAŇÁK (edd.), *SLČ z rukopisu křižovnického*, s. 177.

klenoty do ciziny.³⁰⁰ Ve skutečnosti toto politické uskupení naopak usilovalo o vydání nezletilého Ladislava Pohrobka do Čech.³⁰¹

Jan z Rabštejna si úřad vyšehradského purkrabí podržel až do roku 1448, kdy se politické poměry pronikavě změnily. O probíhajících událostech informoval Jan 1. září Oldřicha II. z Rožmberka, dlícího tou dobou ve Vídni, dvěma naléhavým tónem psanými listy, jež odrážejí tehdejší napjatou situaci i vzrůstající nejistotu mezi Poděbradovými protivníky.³⁰² První dopis, zcela krátký, začíná slovy: „*Urozený pane, mně přeznivý! Zle se mele bez tebe tuto v Čechách. A kto tiem vinen, potom o to budem mluvit, ač Buoh dá se ve zdraví shledati.*“ Na celém archu by prý nevypsal všech těch *divných běhův*, které se tehdy děly, a zároveň vyjádřil obavu, aby list nebyl zachycen: „*a nesmiem, pro přejietie carty*“.³⁰³

Přesto byl v druhém, obšírnějším dopise konkrétnější: „*Tak tyto věci dú: že pan Jiřík s těmi čtyřmi kraji vzhuoru na pole a jiné k tomu tisknú, že musia býti podlé nich. A kohož se tiežeš, na koho to táhnete, odpovie: ‚To Buoh vie, že nevieme, kam nebo na koho.‘ A když někteří svými pány o to mluví, a to mnozí, tehdy páni jim pravie: ‚Nedbajte, neniet’ proti vaší cti ani co škodného, ale jesti’ to obecné dobré.‘ A tak lidé súce tiem potěšení, táhnú. (...) Strhli se u Hory na Kačíně a na Kolmarku, tak hádají, k deviati tisícóm. (...) Odtud trhli a položili se u Plaňan, Rabštejnovy vsi; tu dva dni leželi, a tak tu i druhú ves jemu zahubili, ježto jie za dlhý čas málo požíve.*“³⁰⁴ Od Plaňan pak bojovníci Poděbradské jednoty táhli přes Běchovice dále ku Praze a 3. září před úsvitem se na dvou místech pokusili o zlezení hradeb – u Karlova (zde spíše jen k odvrácení pozornosti) a u Vyšehradu, kde tehdy jako purkrabí velel náš Jan.

Poté, co byl podniknut útok na Karlov, začali ve městě u sv. Štěpána zvonit na poplach. U vyšehradské hlavní brány tehdy bylo pouze šest mužů, branný Vaněk Běchovský proto dostal strach a poslal k Rabštejnovi pro posily. Jan tehdy seděl s novoměstským konšelem Václavem z Hrobky na stráži u otvoru ve hradební zdi, kudy do města vtékal Botič. Hned se vydal k hlavní bráně, a „*když uzřel, ano lidu málo v bráně, tehda šel a přivedl viece lidu, snad*

³⁰⁰ Rudolf URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, Praha 1918 (= Laichterův výbor nejlepších spisů poučných 43), s. 56–57.

³⁰¹ Blíže oddíl 2.5.2.1 této práce.

³⁰² AČ III, s. 47–49, č. 72, písm. A a B; Blažena RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, 1445–1448, Praha 1937, s. 346–348, č. 490 a 491. Druhý dopis později otiskl i Petr ČORNEJ (ed.), *Království dvojího lidu. České dějiny let 1436–1526 v soudobé korespondenci*, Praha 1989 (= Živá díla minulosti 107), s. 98–100, č. 33.

³⁰³ B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 346. Cituji-li z Oldřichovy korespondence doslovně, přebírám v tomto i v dalších případech text z edice Blaženy Rynešové, která je přesnější než vydání Františka Palackého v AČ.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 347. Jan onoho *Rabštejna* neidentifikuje jako svého bratra proto, aby tak neprozradil, kdo je autorem dopisu. Ne náhodou se pisatel v obou případech podepsal jen jako *J. R.* – srov. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 285.

14 člověkuov; a tak jich mohlo všech býti mezi mostem a branú až na dvaceti člověkuov“. I to ale bylo na obranu tak důležitého místa málo. Dále směrem na západ, ke zříceninám královského dvora, byli navíc na hradbě blíže brány jen dva strážci, a fortna, odkud vedla stezka dolů k Podolí, byla dokonce zcela nehlídaná. Michalovi, jednomu z oněch dvou strážců, Rabštejn řekl: „Jdiž po zdi až k královu dvoru, a jáť více lidu přivedu, asa na dvě stě střelcův; nebt' jest tuto lidu málo.“ Bylo však už pozdě. Poděbradovi muži se mezitím přiblížil k fortně u králova dvora, „a tak do brány vskočili s Vyšehradu, a susedy bili a jímali, a tak most sekýrami vyrazili, skobu srazili“. Most tedy spadl přes příkop a cesta do města byla pro Jiříkovo vojsko volná. Praha se tak díky promyšlené Poděbradově taktice během několika hodin ocitla pod jeho kontrolou. Podle Petra Čorneje to byla „snad nejdokonaleji připravená a provedená vojenská akce v českých dějinách“, při které Poděbradovo seskupení ztratilo pouze jediného muže.³⁰⁵

Po dobytí Prahy změnil Jiří z Poděbrad personální obsazení řady významných úřadů zemských i městských. Novým nejvyšším purkrabím se místo konvertity Menharta z Hradce, který byl internován v Poděbradech, stal Zdeněk Konopišťský ze Šternberka. Ač Jiřího stoupenec, byl to katolík a jeho jmenování mělo nepochybně uklidnit katolickou veřejnost.³⁰⁶ Ve víru změněných politických poměrů se pochopitelně ocitl i náš Jan, jenž byl po více než deseti letech v úřadu vyšehradského purkrabí vystřídán Janem Zajímačem z Kunštátu.³⁰⁷ Zřejmě právě o této záležitosti chtěl být jeho bratr Prokop informován, když v listu z 26. září 1448 prosil Oldřicha z Rožmberka, aby mu více psal o jeho bratrovi, „*kterak jeho věc stojí nyní*“.³⁰⁸

Jan z Rabštejna poté ustupuje do pozadí. Znovu o něm výrazněji slyšíme až v létě 1453 v souvislosti s aférou kolem Jana Smiřického, do níž se zapletl. Protivníci Jiřího z Poděbrad, zastávajícího již úřad zemského správce, se tehdy prostřednictvím agitační letákové kampaně pokusili vyvolat v Praze zmatky a oslabit Poděbradovu pozici. Když se jim to nepodařilo, nasadili silnější kalibr. Cílem bylo diskreditovat Jiřího v očích Ladislava Pohrobka ještě předtím, než zlatovlasý mladík přijede do Prahy a ujme se vlády. Smiřický tak Ladislavovi někdy v červenci či srpnu poslal dopis, v němž ho prý varoval, aby se do Čech nevydával bez

³⁰⁵ Hlavním pramenem k dobytí Vyšehradu, z něhož zde cituji, je latinsky nazvané, ale česky psané *Testimonium et memoriale de expugnatione Wyssehradensi*, které edičně zpřístupnil František PALACKÝ (ed.), *Přílohy k vlastenským dějinám*, Časopis společnosti vlastenského Museum v Čechách 1/3, 1827, s. 59–83, zde s. 76–78, písm. K. O celé akci nejobšírněji pojednal R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 276–299 (konkrétně o zlezení Vyšehradu s. 292–296); srov. též Edvard HEROLD, *Vyšehrad*, Praha 1894 (= Malebné cesty po Praze 1), s. 240–242, či souhrnně P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ* VI, s. 98–99.

³⁰⁶ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ* VI, s. 99.

³⁰⁷ Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy* VIII, Praha 1891, s. 196; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 316; R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 207, pozn. 57.

³⁰⁸ B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 356–358, č. 503, citát na s. 356.

vojska, pokud nemá dvě hlavy. List se ale dostal do rukou Ulrichovi Celskému a ten jej obratem zaslal Poděbradovi. Jiří pak na 6. září svolal správní radu, mezi jejíž členy patřil i Jan Smiřický, a seznámil ji s obsahem dopisu, aniž by ovšem uvedl jméno pisatele. Když se přítomných zeptal, jaký trest by pro zrádce navrhli, všichni včetně samotného Smiřického se vyslovili pro trest smrti. Teprve poté prozradil Poděbrad jméno pisatele, ukázal jeho pečeť a Jana Smiřického tak usvědčil. Zrádce byl ihned zajat a spolu s ním i jeho komorník Hanuš Mléčko a Jan z Rabštejna.

O Janově zatčení se dozvídáme z listu Pavla Dětrichovice, který 18. září adresoval Oldřichovi II. z Rožmberka.³⁰⁹ Rožmberský klient přitom informace čerpal od svého nejmenovaného dobrého přítele, jenž prý mluvil přímo s Rabštejnem. Poděbrad našeho Jana podezřívá, že Smiřickému „*také těch zlostí pomáhal*“. Rabštejn se ale zapřísahal: „*Buoh to vie, pane, žeť o tom nic neviem; nebylt' sem rušitel nikdy obecného dobrého, a takť bych rád králi, jako jeden chudý.*“ Další kroky vůči jednotlivým zatčeným se výrazně lišily. Smiřický byl hned následujícího dne na Staroměstském náměstí sťat, jeho komorník byl zmučen a ponechán v žaláři, jen Rabštejn byl záhy propuštěn na čestný závazek, že se do týdne dostaví, bude-li vyzván.³¹⁰ To, že bude Jan z Rabštejna očištěn, přitom předpokládal i Jan Smiřický. Z jeho závěti, sepsané 6. září v předvečer popravy, víme, že už dříve dal jako poručníky svých nezletilých synů zapsat do zemských desek Zdeňka Konopišťského ze Šterberka a právě našeho Jana. V nejbližší době se podle testamentu má poručnických záležitostí chopit Šternberk, „*neb pan Rabštejn nynie vězněm jest*“, ale do budoucna se mají „*v ty věci pilně vkládat*“ oba.³¹¹

Jan z Rabštejna byl skutečně záhy plně rehabilitován, jistě i zásluhou svého vlivného bratra Prokopa, který právě v té době stanul v čele obnovené české královské kanceláře.³¹² Už 18. listopadu 1453, necelé tři týdny po pražské korunovaci Ladislava Pohrobka na českého krále, byl totiž jmenován do nově zřízeného úřadu královského prokurátora.³¹³ Jako královský

³⁰⁹ AČ III, s. 64, č. 96; Josef PELIKÁN – Blažena RYNEŠOVÁ (edd.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* IV. 1449–1462, Praha 1954, s. 368, č. 511.

³¹⁰ K celé kauze nejpodrobněji R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 722–728. Dále srov. kupř. P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ* VI, s. 114; J. FRANCEK, *Zločinnost a bezprávi*, s. 300–302; J. J. JUKL, *Jan Smiřický ze Smiřic*, s. 181–184; A. DRÁBKOVÁ, *Rod Smiřických ze Smiřic*, s. 47–48; D. PAPAŽÍK, *Ladislav Pohrobek*, s. 123–124.

³¹¹ Smiřického závěť byla otištěna v AČ XXVI, s. 203–206. K jejímu obsahu blíže R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 728–730, či J. J. JUKL, *Jan Smiřický ze Smiřic*, s. 185–186. Do širšího kontextu ji zasadil Robert ŠIMŮNEK, *Poslední pořízení Mikuláše Trčky z Lípy († 1516)*. Český šlechtický kšaft pozdního středověku jako historický pramen, in: Z. Beran et al., *Východočeská šlechta, její sídla a teritoria*, Praha 2013, s. 81–95, zde s. 82, podle něhož je Janova závěť v českém prostředí výjimečná a jako jedna z mála představuje „reprezentativní účtování testátora na prahu života“.

³¹² Srov. oddíl 2.5.3 této práce.

³¹³ Vedle již vzpomínaných J. DEMELA, *Dějiny fiskálního úřadu v zemích českých* I/1, a Z. KRISTENA, *Soud dvorský a jeho knihy za krále Ladislava*, s. 7–17, se dějinami tohoto úřadu zabývali také Boleslav FUX, K

prokurátor měl Jan na starosti zajištění nároků královského fisku a jejich právní vymáhání. V první řadě šlo o záležitosti odúmrtí, jeho kompetence byla ale podstatně širší – měl zastupovat panovníka ve všech soudních i mimosoudních jednáních majetkové povahy a konat veškeré potřebné procesní úkony. Odměnou za tuto práci byl Rabštejnovi desátý díl všech odúmrtí, které král někomu udělil. Každý, komu bylo dvorským soudem po trojím svolání definitivně potvrzeno udělení odúmrti, se tak s prokurátorem musel vyrovnat buď hotově, nebo odstoupením příslušné části odúmrti. Jmenovací listina, jež se dochovala v podobě opisu v deskách dvorských,³¹⁴ je pro nás důležitá také tím, že je zde Jan z Rabštejna označen jako Ladislavův *consiliarius*. Doklady o jeho členství v královské radě máme přitom i z následujících let.³¹⁵

Odúmrtí problematika úzce souvisela s revizí pozemkové držby, jejíž nutnost byla tehdy, v období po husitské revoluci, naléhavě pocítována. Byly proto zřízeny dvě revizitační komise – jedna měla provést revizi královských a císařských zápisů na zboží komorní a duchovní a druhá revizi soukromých zápisů vydaných po smrti Václava IV. na svobodné statky. V první z těchto komisí zasedl vedle Jaroslava Plichty ze Žerotína, Jana z Kolovrat a Bezručic, Jana Čabelického ze Soutic a Vaňka Valečovského také Jan z Rabštejna.³¹⁶ Od následujícího roku pak Rabštejn, vystupující již jako Jan starší, zasedal v rytířské kurii zemského soudu, který byl 15. března 1454 znovu osazen.³¹⁷

Strmou kariéru Jana z Rabštejna ukončila v roce 1457 vážná nemoc, snad mor. O jeho smrti se dochovalo hned několik zpráv. Zhořelecký městský písař Johann Bereit se ve svém listu z 13. března 1457 zmínil o tom, že „*Johann Rabinstein, also her von Vngern kegin Prage kommen, ist gestorben etc.*“.³¹⁸ Právě v Uhrách, odkud se Jan vrátil, zuřil na počátku

---

působnosti bývalých královských prokurátorů v Čechách a nynější c. k. finanční prokuratury, Právník. Časopis věnovaný vědě právní i státní 41, 1902, s. 153–165; Stanislav JURÁŠEK, *500 let finanční prokuratury v Praze. 1437–1937*, Praha 1937; Jaroslav DŘÍMAL, *Královský prokurátor a jeho úřad do roku 1745*, SAP 19/2, 1969, s. 348–385. Někteří starší autoři uváděli, že prvním královským prokurátorem se už v roce 1437 stal Vilém ze Žlutic, Z. KRISTEN, *Soud dvorský a jeho knihy za krále Ladislava*, s. 11–12, ale doložil, že Vilémův úřad a funkce zastávaná později Rabštejnem nebyly totožné a že úřad královského prokurátora byl skutečně zřízen až v roce 1453. K tomu nejnověji též Marek STARÝ, *Královský prokurátor*, in: K. Schelle – J. Tauchen (redd.), *Encyklopedie českých právních dějin III*, Plzeň-Ostrava 2016, s. 315–320, zde s. 315–316.

³¹⁴ Její znění otiskl Z. KRISTEN, *Soud dvorský a jeho knihy za krále Ladislava*, s. 9–10, pozn. 1.

³¹⁵ Srov. kupř. August SEDLÁČEK (ed.), *Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480*, Praha 1914, s. 230, č. 38 (k 16. dubnu 1454), či listinu doslovně citovanou Z. KRISTENEM, *Soud dvorský a jeho knihy za krále Ladislava*, s. 12, pozn. 10 (k 5. dubnu 1455). Tamtéž, s. 13, je také upozorněno, že vždy když byl relátorem k deskám, se Jan zval *consiliarius*. Mezi členy Pohrobkovy královské rady Rabštejna správně uvádí J. KNITTEL, *Český dvůr Ladislava Pohrobka*, tab. 1 v nepaginované příloze. Naproti tomu D. PAPAŽÍK, *Ladislav Pohrobek*, s. 258, ho zcela opomíjí a v rejstříku na s. 424 ho dokonce ztotožňuje s vyšehradským proboštem Janem.

³¹⁶ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 782; Z. KRISTEN, *Soud dvorský a jeho knihy za krále Ladislava*, s. 7–9.

³¹⁷ AČ III, s. 310–311, č. 182; srov. R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 213.

³¹⁸ F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge*, s. 96, č. 94. Editor kladl dopis, datovaný „am Suntage Reminiscere“ bez uvedení letopočtu, mylně k 22. únoru 1456. Dataci opravil R. URBÁNEK, *Konec Ladislava*

roku 1457 mor.³¹⁹ Johannes Cochläus klade Rabštejnovu smrt konkrétně k 8. březnu: „*Ioannes de Rabensteyn, miles auratus, vir fortis ac strenuus, moritur Prage feria tertia post dominicam Invocavit* (tj. 8. března), *in Quadragesima*.“³²⁰ Současný záznam v muzejním rukopise III B 5, psaný snad rukou Jošta z Rožmberka,³²¹ pak říká: „*Anno d[omi]ni MCCCCLVII obiit amicus meus carnalis, nobilis d[omi]n[u]s Joh[anne]s de Rabsstein, miles, Prage f[eria] quarta an[te] Remi[ni]scere* (tj. 9. března) *et sepultus e[st] in capella S[ancti] Sigismu[n]di in castro Pragen[sis]. Deus propicia[tur] ani[me] ip[s]ius*.“³²² Na základě dostupné pramenné základny nelze jednoznačně rozhodnout, které z těchto dat je správné. V každém případě zemřel Jan z Rabštejna v Praze v první polovině března 1457 a o vážnosti, již se v posledních letech svého života těšil, svědčí skutečnost, že byl pochován v kapli sv. Zikmunda, která je dodnes největší otevřenou kaplí svatovítského chrámu.

2.5 Prokop, diplomat a český kancléř († asi 1470)

2.5.1 Období před vstupem do veřejného života (do roku 1437)

První desetiletí Prokopova života zůstávají zahalena rouškou tajemství. Nejstarší zmínky o jeho veřejném působení nacházíme v pramenech z doby krátké vlády Zikmunda Lucemburského jako českého krále. Prvním z nich je výše již zmíněný darovací list, jímž Zikmund 17. června 1437 udělil Prokopovi a jeho bratru Janovi plat v Libořicích. Víme tedy, že oba už tehdy byli na svém otci nezávislí a majetkově samostatní. Otázkou je, jak dlouho tomu tak bylo, neboť pro předešlá léta o tom doklady chybějí.

Dosavadní literatura se datací Prokopova narození většinou vůbec nezabývá, a pokud ano, je zpravidla buď uvedena jen velmi orientačně (první čtvrtina 15. století),³²³ nebo vztažena k době kolem roku 1420. S druhou uvedenou variantou přišel již koncem 19. století Adolf Bachmann³²⁴ a v posledním desetiletí se k této dataci – s odkazem na Bachmannem zpracovaný Prokopův biogram – opakovaně přihlásil polský historik Janusz Smołucha.³²⁵ Ten

---

Pohrobka, s. 88, pozn. 3. Jedním z průkazných údajů je právě Rabštejnův skon, k němuž došlo zcela jistě až v roce 1457, jak víme z jiných pramenů.

³¹⁹ K tomu nejnověji D. PAPAŽÍK, *Ladislav Pohrobek*, s. 187. O tuto skutečnost se opíral už R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 219–220, který viděl příčinu Rabštejnova úmrtí právě v moru.

³²⁰ Johannes COCHLÄUS, *Historiae Hussitarum libri duodecim*, Apud S. Victorem prope Moguntiam 1549, s. 403.

³²¹ Srov. Josef JIREČEK, *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku II*, Praha 1876, s. 272.

³²² KNM, sign. III B 5 (M), fol. BIIIr.

³²³ Heslo *Prokop z Rabštejna*, in: Malá československá encyklopedie V, Praha 1987, s. 114.

³²⁴ A. BACHMANN, *Rabenstein, Procop von*, in: ADB XXVII, s. 94. (V případě opakovaných citací encyklopedických hesel z důvodu přehlednosti vždy znovu uvádím i název a číslo svazku příslušné encyklopedie.)

³²⁵ J. SMOŁUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej*, s. 80, a TÝŽ, *Krąg znajomych i przyjaciół Eneasza Sylwiusza Piccolominiego z Czech i Polski. Z dziejów humanizmu w Europie Środkowej w XV wieku*, in: W. Iwańczak –

zmíněnou dataci kriticky neposuzuje, přijímá ji jako fakt a zdůrazňuje výrazný věkový rozdíl mezi Prokopem a jeho nejbližšími spolupracovníky v říšské kanceláři: „Najmłodszego z nich, Prokopa, dzieliło od Eneasza Sylwiusza 15 lat, a od Kaspara Schlicka aż 24 lata.“³²⁶ Nutno podotknout, že stejně mechanicky Smołucha od Bachmanna přebírá rok 1425 jako počátek života humanisty Jana z Rabštejna,³²⁷ ačkoli cituje i studii, v níž Rudolf Urbánek doložil, že se autor *Dialogu* narodil až v roce 1437.³²⁸

Domnívám se, že dobu kolem roku 1420 je třeba považovat spíše za horní (a navíc poněkud nadsazenou) hranici časového úseku, během něhož mohl Prokop z Rabštejna přijít na svět. Cenné jsou pro nás v tomto ohledu zmínky o Prokopovu mladším bratru Jindřichovi († nejpozději 1453). Jestliže je Jindřich ve dvou listech ze srpna 1444 označován jako kněz,³²⁹ znamená to, že tehdy musel být starší 25 let,³³⁰ a narodil se tedy nejpozději v roce 1419. Z pasáže o jeho dobré pověsti³³¹ lze navíc usuzovat, že v té době už nějaký čas jako kněz působil, a jeho narození je proto namístě klást několik let před zmíněný rok 1419. Uvážíme-li ještě, že Prokop byl určitě starší než Jindřich a snad měl i jinou matku, je nutné předpokládat, že se nenarodil později než v roce 1415. Za *terminus post quem* jeho narození pak můžeme považovat dobu kolem roku 1405, protože Prokop byl podle všeho mladší než jeho bratr Jan z otcova prvního manželství.³³² Období, během kterého Prokop z Rabštejna poprvé spatřil

---

J. Smołucha (redd.), *Wspólnoty małe i duże w społeczeństwach Czech i Polski w średniowieczu i w czasach wczesnonowożytnych*, Kraków 2010, s. 83–94, zde s. 86.

³²⁶ TÝŽ, *Krąg znajomych i przyjaciół*, s. 86. To však prý nebylo na překážku navázání úzkého přátelství, jehož plodem mělo být společné kultivování literárních a vědeckých zájmů jmenovaných osob. Prokopa podle autora spojoval s Eneou Silviem i Kašparem Šlikem nejen podobný pohled na klíčové politické a náboženské záležitosti jejich doby, ale i obliba vulgární zábavy. Uvedený věkový rozdíl i nastíněné teze zdůrazňuje Smołucha také v anglickém abstraktu svého příspěvku – viz tamtéž, s. 94.

³²⁷ Tamtéž, s. 87.

³²⁸ Tamtéž, s. 86, pozn. 9.

³²⁹ Dopis Oldřicha II. z Rožmberka Budějovickým z 9. srpna 1444 (B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka II*, s. 364–365, č. 418) a jejich odpověď z 11. srpna (tamtéž, s. 365–366, č. 420).

³³⁰ Dosažení určitého věku bylo už ve středověku jedním z požadavků, které musel kandidát splnit, aby mu mohl být udělen příslušný stupeň svěcení. V případě svěcení kněžského byl minimální věk chápán v různých diecézích mírně odlišně – většinou bylo požadováno dovršení 25. roku života, někde však stačilo jen jeho započetí. Viz Eva DOLEŽALOVÁ, *Teorie a praxe svěcení kleriků v předhusitských Čechách*, in: I. Hlaváček – J. Hrdina (redd.), *Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku*, Praha 2003 (= *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica*, roč. 1999, č. 2. Z pomocných věd historických 15), s. 171–181, zde s. 171–172, a TÁŽ, *Svěcení pražské diecéze 1395–1416*, Praha 2010 (= *Práce Historického ústavu AV ČR, Řada A – Monographia*, sv. 25), s. 32. Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Arnošt z Pardubic*. Arcibiskup, zakladatel, rádce, Praha 2008 (= *Velké postavy českých dějin* 10), s. 24, uvádí v případě pražské (arci)diecéze podmínku „více než 25 let věku“. Dodejme, že tato zásada je součástí kanonického práva dodnes – viz *Codex iuris canonici – Kodex kanonického práva*. Úřední znění textu a překlad do češtiny, přel. Miroslav ZEDNÍČEK, Praha 1994, s. 456, resp. 457, kán. 1031, § 1.

³³¹ B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka II*, s. 366.

³³² Srov. podkap. 2.4 této práce.

světlo světa, jsme tak vymezili roky 1405 a 1415, a můžeme proto konstatovat, že se budoucí slavný kancléř a diplomat narodil někdy kolem roku 1410.³³³

Rudolf Urbánek měl za to, že Prokop pravděpodobně byl klerikem a měl nižší svěcení.³³⁴ K tomuto výkladu se pak přiklonili i další autoři.³³⁵ V knize svěcenců (*liber ordinationum cleri*) pražské diecéze z let 1395–1416 skutečně jistého Prokopa z Rabštejna, syna Janova, nacházíme.³³⁶ Na akolytu byl ovšem vysvěcen už 19. března 1412, a kdybychom ho tedy chtěli ztotožnit s naším Prokopem, museli bychom dataci jeho narození posunout před rok 1400.³³⁷ Taková varianta se nejeví příliš pravděpodobná – Prokop by se v takovém případě začal v pramenech objevovat až kolem čtyřicítky a teprve v tomto věku by zahájil svou strmou kariéru jako písař v kanceláři císaře Zikmunda.

Hlavním podnětem ke zformulování domněnky o Prokopově příslušnosti k duchovnímu stavu byla pro Urbánka skutečnost, že hned dvakrát – poprvé v letech 1446–1447 a podruhé roku 1457 – se o Prokopovi uvažovalo jako o kandidátovi na uprázdněný stolec pražského arcibiskupa.³³⁸ Cenné vodítko nám v tomto směru mohou poskytnout písemnosti papežské kurie z této doby, jichž znal Urbánek jen malý zlomek. Zpravidla v nich nacházíme podrobné informace o osobách, kterým jsou jednotlivé dokumenty adresovány či v jejichž prospěch byly vydány. Díky tomu například víme, že Prokopův bratr Jindřich byl kněz a člen řádu sv. Jana Jeruzalémského³³⁹ nebo že humanista Jan byl ještě v roce 1468 navzdory svým církevním beneficiím pouhým akolytou.³⁴⁰ U Prokopa se však informace o stupni svěcení ani o nějakém obročí nikdy neobjevuje, bývá označován jako *miles Bohemus* nebo *miles*

³³³ Opakuji zde výklad, který jsem podal už ve své bakalářské práci – viz D. KOZLER, *Prokop z Rabštejna*, s. 15–16.

³³⁴ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 213.

³³⁵ Srov. Václav VOJTÍŠEK, *Vývoj královské české kanceláře*, in: Z. Fiala (red.), *Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška*, Praha 1953, s. 501–517, zde s. 509; Hynek PREISLER, *Královská rada Jiřího z Poděbrad*, diplomová práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2006, s. 79; J. KNITTEL, *Český dvůr Ladislava Pohrobka*, s. 105; D. KOZLER, *Prokop z Rabštejna*, s. 56–57; Lukáš PÁTÝ, *Strakonická jednota. Protivníci Jiřího z Poděbrad v souboji o moc v Českém království (1449–1452)*, rigorózní práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2015, s. 109.

³³⁶ A. PODLAHA (ed.), *Liber ordinationum cleri 1395–1416*, s. 178. K vyhledávání v seznamech svěcenců používám počítačovou databázi, kterou na základě Podlahovy edice zpracovala Eva Doležalová. Databáze je k dispozici na CD přiloženém ke knize *Svěcenci pražské diecéze 1395–1416*.

³³⁷ Minimální věk požadovaný pro vysvěcení na akolytu ve středověku kolísal mezi 12 a 14 lety. Viz E. DOLEŽALOVÁ, *Teorie a praxe svěcení kleriků*, s. 171–172, a TÁŽ, *Svěcenci pražské diecéze 1395–1416*, s. 32.

³³⁸ K oběma případům blíže v dalších částech této podkapitoly.

³³⁹ RG V, č. 3015, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/5/3015>> [cit. 2017-05-20]. Opisy obou dokumentů, jejichž registry jsou pod tímto číslem zahrnuty, jsou uloženy v NA, Sbírka přepisů z italských a vatikánských archivů (1401–1814), kart. 50, inv. č. 279 (registra vatikánská 1431–1447).

³⁴⁰ RG IX, č. 3619, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/9/3619>> [cit. 2017-05-20].

Pragensis diocesis, později jako *orator Boemie* či *Georgii, Bohemie regis, cancellarius* apod.³⁴¹ Jednou – k 27. březnu 1462 – pak výslovně jako *laicus diocesis Pragensis*.³⁴²

Papežská listina z 25. ledna 1447, jíž Svatý otec povolil Prokopovi, jeho otci i bratrům s veškerým potomstvem pečeti červeným voskem, byla vydána přímo v době, kdy se Prokopovo jméno poprvé skloňovalo v souvislosti s úmyslem znovuobsadit pražský arcibiskupský stolec, a poskytuje nám cenné svědectví o tom, jak tehdy římská kurie Rabštejna vnímala: „*Eugenius etc. Dilecto filio nob[ili] viro Procopio de Rabenstein, militi Bohemo, salutem etc. Exigunt fructuosi labores tui, quos hactenus pro nobis et ap[ostolica] sede tam in Bohemia quam in aliis (sic!) Germanie partibus fideliter et indefesse subiisti, ut vota que nobis offers ad exauditionis gratiam favorabiliter admittamus.*“³⁴³ Podobně když Enea Silvio Piccolomini 7. června 1453 informoval kardinála Juana Carvajala o tom, že Prokop z říšské kanceláře pravděpodobně odejde do Prahy (záhy se stal českým kancléřem), jedním dechem dodal, že tam bude užitečný i Apoštolskému stolci.³⁴⁴ Sám Rabštejn ostatně v téže době napsal, že by si přál „*unionem huius regni Bohemie cum catholica Romana ecclesia et vicario Christi conspicere*“.³⁴⁵ A byl to právě Enea Silvio, tehdy už kardinál a zanedlouho papež, kdo o čtyři roky později vehementně prosazoval Prokopovu arcibiskupskou kandidaturu. Je zřejmé, že Rabštejnovou kvalifikací pro arcibiskupský úřad nebyla příslušnost k duchovnímu stavu (o které v prvním ani v druhém případě nepadla žádná zmínka), nýbrž jeho oceňované diplomatické schopnosti, jimiž by z pozice pražského arcibiskupa mohl ještě účinněji působit ve prospěch papežské kurie. Otázka svěcení by pak zřejmě byla vyřešena *ad hoc*.

Domnívám se proto, že Prokop z Rabštejna zmiňovaný v pražské knize svěcenců k roku 1412 není totožný s kancléřem Prokopem, který nejspíše klerikem nikdy nebyl. Svatý Prokop patřil v předmětné době k nejoblíbenějším českým světcům, a tak není divu, že křestní jméno

³⁴¹ Srov. např. *RG* V, č. 7959, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/rg/5/7959>> [cit. 2017-05-20]; *RG* VI, č. 4977, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/rg/6/4977>> [cit. 2017-05-20]; *RG* VIII, č. 5037, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/rg/8/5037>> [cit. 2017-05-20].

³⁴² *RG* VIII, č. 5037, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/rg/8/5037>> [cit. 2017-05-20]; opis příslušné listiny je k dispozici v NA, Sběrka přepisů z italských a vatikánských archivů (1401–1814), inv. č. 299, kart. 52b, složka Registra supplicationum, č. 144.

³⁴³ NA, Sběrka přepisů z italských a vatikánských archivů (1401–1814), kart. 50, inv. č. 279 (registra vatikánská 1431–1447).

³⁴⁴ Rudolf WOLKAN (ed.), *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini* III/1. Briefe als Bischof von Siena. Briefe von seiner Erhebung zum Bischof von Siena bis zum Ausgang des Regensburger Reichstages (23. September 1450 – 1. Juni 1454), Wien 1918 (= FRA II/68), s. 172–173, č. 98: „*Noster Procopius ad coronationem sui regis proficisci vult et forsitan illic remanebit, quia gubernatori carus est et aliis baronibus acceptus, neque inutilis erit apostolice sedi, illic manens.*“

³⁴⁵ Dopis Prokopa z Rabštejna adresovaný 14. července 1453 jistému bratru Bernardinovi z Prahy, který edičně zpřístupnil Ferdinand TADRA (ed.), *K pobytu Jana Kapistrana v zemích českých*. Sedmnácte listův z rukopisu národní knihovny Římské, in: VKČSN 1889 [vyd. 1890], s. 31–48, zde s. 36, č. II.

Prokop tehdy nebylo nikterak ojedinělé.³⁴⁶ V pražských ordinačních seznamech dokonce nacházíme ještě jednoho Prokopa z Rabštejna, tentokrát syna Prokopova, jenž byl na akolytu vysvěcen rovněž v roce 1412.³⁴⁷ Nijak průkazné není ani jméno otce. Jan je totiž vůbec nejčastější jméno, které se v knize svěcenců pražské diecéze vyskytuje, a to jak mezi samotnými ordinandy (kde tvoří téměř 22 %), tak mezi jejich otci.³⁴⁸ Konkrétně v případě „Rabštejnů“ nesou toto jméno otcové hned osmi svěcenců. Je však třeba si uvědomit, že v ordinačních seznamech jsou uvedena místa původu jednotlivých ordinandů a ta nelze ztotožňovat se šlechtickými přídomky. Kandidáti svěcení šlechtici být vůbec nemuseli. Z toho důvodu by zcela marná byla snaha zařadit každého ordinanda s místem původu *Rabstein* či *Rabsteyn* do některého ze tří šlechtických rodů, jež byly představeny v podkapitole 1.3.

Velkou neznámou zůstává Prokopovo vzdělání. U jeho jména se až na jednu výjimku v žádném z mnoha dochovaných pramenů neobjevuje jakýkoli akademický titul, a proto již Adolf Bachmann oprávněně usoudil, že Rabštejnovo studium nebylo završeno ziskem univerzitního gradu.³⁴⁹ Podívejme se však blíže na onu jedinou výjimku, již jsou *Staré letopisy české*. V edicích Františka Palackého a Františka Šimka v rámci výkladu o vojenské výpravě Jindřicha z Rožmberka na pomoc Ulrichu Eytzingerovi v roce 1452 čteme, že „*císař* (tj. Fridrich III. Habsburský) *hned k kniežeti Cilskému a ku panu z Rosenberka i jiným poslal do vojsky o příměří arcibiskupa mohuckého a biskupa pasovského a pana Prokopa Rabštajna, kancléře svého, doktora v právích světských*“.³⁵⁰ Interpretace této formulace, jež je podle Palackého zachycena v textech *H–O_I* (ve skutečnosti ji ale v textech *I*, *K* a *L* nenajdeme), je nejasná a značně problematická.

Řešení by zdánlivě mohl přinést text *H*, který stojí na začátku Palackého posloupnosti. V něm jediném je totiž formulace odlišná: „*A císař (...) poslal do vojsky o příměří arcibiskupa mohutského a biskupa pasovského, doktora v právích světských*“.³⁵¹ Formulace o doktorátu se tu zcela zřetelně vztahuje k biskupovi pasovskému. Tím tehdy byl Ulrich von Nußdorf, v literatuře skutečně uváděný jako doktor práv (nikoli ovšem práva světského, tj. římského, nýbrž práva církevního – kanonického).³⁵² Nabízí se tak otázka, zda text *H* nemůže

³⁴⁶ K výskytu jména Prokop v *liber ordinationum cleri* blíže E. DOLEŽALOVÁ, *Svěcenci pražské diecéze 1395–1416*, s. 124–127.

³⁴⁷ A. PODLAHA (ed.), *Liber ordinationum cleri 1395–1416*, s. 180.

³⁴⁸ Srov. přehlednou tabulku E. DOLEŽALOVÉ, *Svěcenci pražské diecéze 1395–1416*, s. 121.

³⁴⁹ A. BACHMANN, *Rabenstein, Procop von*, in: ADB XXVII, s. 94.

³⁵⁰ F. PALACKÝ (ed.), *Starí letopisové čeští*, s. 160–161; J. CHARVÁT (ed.), *Dílo Františka Palackého II*, s. 146; F. ŠIMEK (ed.), *SLČ z vratislavského rukopisu*, s. 115. Všechny texty *SLČ*, které relaci o uvedeném vojenském tažení obsahují, ji mylně kladou do roku 1453. V Šimkově edici je tento údaj ponechán, zatímco ve vydání Palackého je bez upozornění opraven na správný rok 1452.

³⁵¹ NK ČR, sign. XXII.A.2 (vitřinová signatura LIV.D.1), fol. 271v.

³⁵² Srov. např. Konrad EUBEL (ed.), *Hierarchia catholica medii aevi II*. Ab anno 1431 usque ad annum 1503 perducta, Münster 1914, s. 213.

zachycovat původní verzi zprávy, do níž by byl až později vložen Prokop z Rabštejna. K tomu, abychom ji mohli kvalifikovaně zodpovědět, je třeba nahlédnout i do těch rukopisů *SLČ*, které Palacký při přípravě své edice nepoužil. Jejich studiem pak zjišťujeme, že formulace známá z edic se objevuje již v textech *P_I* a *P*,³⁵³ jež v posloupnosti textů druhé pražské redakce *SLČ* textu *H* předcházejí (jejich archetyp tedy vznikl dříve než předloha textu *H*)³⁵⁴ a z nichž první obsahuje jazykově nejstarší podobu celé relace. Kancléř Prokop navíc nechybí ani v textu *Z_I*,³⁵⁵ který vznikl v roce 1527³⁵⁶ a jehož výklad o českých dějinách až do konce vlády Jiřího z Poděbrad je jinak prakticky totožný se zněním textu *H*. Zároveň je nutné připomenout závažnou skutečnost, že text *H* se dochoval pouze ve zběžném opisu pořízeném v roce 1525.³⁵⁷ Je proto velmi pravděpodobné, že slova „*a pana Prokopa Rabštajna, kancléře svého*“ zaujímala v předloze tohoto textu jeden řádek, který byl chybou opisovače přeskočen. Z formulace textu *H* tak nelze vyvozovat žádné závěry.

Vysvětlení je tedy třeba hledat jinde. Logicky a přesvědčivě zní domněnka Rudolfa Urbánka, že „prostý český letopisec“ chtěl formulaci o Rabštejnově doktorátu uctivě zdůraznit „jeho právnícký i politický rozhled a důmysl“.³⁵⁸ Týž historik také jinde upozornil na fakt, že v roli zprostředkovatelů ve skutečnosti nebyli arcibiskup mohučský a biskup pasovský, nýbrž rakouští biskupové tehdy přítomní ve Vídeňském Novém Městě.³⁵⁹ Domnívám se, že tento omyl vznikl spíše až s časovým odstupem při zapracovávání relace do *SLČ*. Možná původní zpráva – podobně jako jiné prameny³⁶⁰ – hovořila jen neurčitě o *biskupech* a až dodatečně byli tito preláti nesprávně konkretizováni. V případě mylného

³⁵³ SOA v Litoměřicích, fond Biskupské sbírky Litoměřice, sign. B I F 54, fol. 148v; KNM, sign. V B 24 (M), fol. 151v.

³⁵⁴ V literatuře se běžně uvádí, že text *P* (a tedy i *P_I*) obsahuje „zkrácené znění textu *H*“ – viz kupř. J. KAŠPAR, *Staré letopisy české*, s. 457. Na základě několika dílčích sond, které jsem provedl, jsem však přesvědčen o tom, že pořadí vzniku bylo opačné. Téhož názoru je i největší současný znalec *SLČ* prof. Petr Čornej (e-mailové sdělení z 11. 8. 2016).

³⁵⁵ SLUB, Mscr.Dresd.k.1, fol. 94v. Rukopis je v digitalizované podobě k dispozici online: <<http://digital.slub-dresden.de/id392630990>> [cit. 2017-04-09].

³⁵⁶ V posledním soupisu textů *SLČ* (J. LINKA (red.), *Na okraj Kroniky české*, s. 205) je vznik textu *Z_I* (Ž) kladen neurčitě do první třetiny 16. století, avšak můžeme jej spolehlivě datovat konkrétně rokem 1527. Na přední desce tzv. olešnicko-drážďanského rukopisu, v němž je zachycen, totiž čteme datum „*Anno 1527 Montag nach Andreae C[ausa] M[ortis]*“, tj. 2. prosince 1527, a zároveň z opisů (texty *Z* a *N*) víme, že výklad v tomto neúplně dochovaném kodexu byl doveden až do korunování Ferdinanda I. Habsburského a jeho ženy Anny Jagellonské 24., resp. 25. února 1527.

³⁵⁷ Kodex NK ČR se sign. XXII.A.2 sestává ze dvou částí, odlišených písmem i úpravou. První část obsahuje pět textů, z nichž třetí v pořadí (fol. 196r–282v) je text *H SLČ*, a je explicitně datována rokem 1525 (fol. 289v; datace byla moderním bádáním potvrzena filigranologicky). Druhou část rukopisu tvoří nedatovaný opis textu *h SLČ* (fol. 292r–317r), jehož vznik umožňuje zde identifikovaný filigrán položit rovněž do roku 1525. Viz Jiří PRAŽÁK (ed.), *Katalog rukopisů křižovnické knihovny nyní deponovaných ve Státní knihovně ČSR*, Praha 1980, s. 101–103, č. 86.

³⁵⁸ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 209.

³⁵⁹ TÝŽ, *Věk poděbradský II*, s. 657.

³⁶⁰ Srov. Victor BAYER, *Die Historia Friderici III. Imperatoris des Enea Silvio de' Piccolomini*. Eine kritische Studie zur Geschichte Kaiser Friedrichs III., Prag 1872, s. 182–183.

označení Prokopa z Rabštejna jako „*doktora v právích světských*“, došlo-li k němu také až dodatečně, pak mohla svoji roli sehrát i okolnost, že právnickým doktorátem z boloňské univerzity se od roku 1457 pyšnil Prokopův mladší bratr Jan.

I když Prokop doktorského ani jiného gradu nedosáhl, vzhledem k jeho pozdějšímu kancelářskému a diplomatickému působení je třeba předpokládat, že prošel nějakým školením. Možnosti, jak mohl získat potřebné vzdělání, byly v podstatě tři: domácí vzdělávání pod vedením preceptora, studium na pražské univerzitě a studium v zahraničí, přičemž na první variantu mohly navázat obě následující.

Prokopovo studium na pražském vysokém učení, které v roce 1430 obnovilo svou činnost, nepokládám za příliš pravděpodobné. Skutečnost, že Rabštejn nedosáhl univerzitního gradu, sice sama o sobě jeho univerzitní vzdělávání nevylučuje, protože mohl absolvovat jen několik semestrů pozvolna se obnovující výuky, proti Prokopovu pobytu na pražské alma mater však hovoří tehdejší konfesijní a politická situace. Rabštejnové byli katolíci a v revolučních časech stáli na straně Zikmunda Lucemburského,³⁶¹ a proto se Prokopovo studium na utrakvistické univerzitě jeví jako nepravděpodobné. Není ovšem vyloučeno, že ho některý z pražských mistrů vyučoval soukromě. Prokopova mladšího bratra Jana, budoucího humanistu, ostatně naučil latinsky zřejmě mistr Jakub z Nartu, který ho pak jako vychovatel a opatrovník doprovázel na studia do Boloně.³⁶² V zahraničí teoreticky mohl studovat i náš Prokop, v takovém případě by však bylo s podivem, že se o tom v pramenech nedochovala žádná zmínka, a to ani v Prokopově korespondenci s přítelem Eneou Silviem, který mimo jiné zajistil, aby si Jan na svá italská studia odvezl doporučující list císaře Fridricha III.³⁶³ Po zvážení všech právě uvedených informací se přikláním k názoru, že Prokop své vzdělání nabyl pravděpodobně domácím studiem, na jehož realizaci se mohl podílet i některý z mistrů pražské univerzity.³⁶⁴

2.5.2 V kanceláři římskoněmeckých panovníků (1437–1453)

2.5.2.1 Písař, diplomat, rádce

První zmínky o Prokopově veřejném působení nacházíme, jak už víme, v pramenech z roku 1437. Nejstarší doklad o jeho činnosti v Zikmundově kanceláři, kde Rabštejn zahájil svou závratnou kariéru, pochází z 29. června. Jedná se o list Zikmunda Lucemburského adresovaný Oldřichovi II. z Rožmberka, v němž čteme kancelářskou poznámku „*Ad*

---

³⁶¹ Srov. podkap. 2.3 této práce.

³⁶² F. ŠMAHEL, *Jan z Rabštejna*, s. 75.

³⁶³ Srov. podkap. 2.6.

³⁶⁴ Opakuji tu názor vyslovený v mé bakalářské práci – viz D. KOZLER, *Prokop z Rabštejna*, s. 16–17.

mandatum d[omini] imperatoris: Procopius de Rabstein“.³⁶⁵ Je přitom pravděpodobné, že ještě 18. května Prokop členem kanceláře nebyl.³⁶⁶ Těmito dvěma daty tedy můžeme dobu jeho vstupu mezi Zikmundovy písaře poměrně přesně vymežit.

Prokop tehdy stejně jako jeho starší bratr Jan patřil k tzv. straně rakouské, a tak nás nepřekvapí, že po Zikmundově smrti v prosinci 1437 zůstal v říšské kanceláři i za vlády krále Albrechta II. Habsburského. Toho navíc podporoval také v následné válce s polskými Jagellonci, kteří rovněž usilovali o zisk uprázdněného českého a uherského trůnu.³⁶⁷ Albrecht, jak už víme, byl v tomto zápase úspěšný a nakrátko se mu podařilo naplnit velkolepou Zikmundovu myšlenku, když pod svou vládou spojil většinu středoevropského prostoru – rakouské země, Uhry i české soustátí.³⁶⁸ Ani poté, co v říjnu 1439 42letý Habsburk náhle zemřel, Prokop říšskou kancelář neopustil. Zároveň ovšem jeho služeb využívala i královna vdova Alžběta Lucemburská, jež teprve 22. února 1440 porodila následníka trůnu – Ladislava Pohrobka. Na jeho právní zletilost, uznávanou ve středověku zpravidla při dosažení čtrnáctého roku, čeští politikové čekat nehodlali. Všechny hlavní politicko-konfesijní bloky, ale také veřejné mínění se shodly na tom, že nezbytnou podmínkou stability je obsazení trůnu, a pod tlakem okolností se zde – stejně jako paralelně v Uhrách – prosadil většinový názor o jeho volitelnosti.³⁶⁹

Český zemský sněm, který měl zvolit nového panovníka, byl svolán na 30. duben 1440. Královna Alžběta však usilovala o uznání Ladislavových dědických práv, a proto 6. dubna pověřila Oldřicha II. z Rožmberka a Prokopa z Rabštejna, aby se v Čechách pokusili dosáhnout odložení sněmu a umožnili tak účast jejího poselstva.³⁷⁰ Rabštejn královně slíbil svou pomoc a poté se skutečně snažil u rozličných svých přátel a známých přičinit o odklad volebního sněmu.³⁷¹ Sněmovní jednání sice i přes Prokopovu úspěšnou aktivitu začala již

³⁶⁵ AČ I, s. 48–49, č. 60; Blažena RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka I. 1418–1437*, Praha 1929, s. 222, č. 330; Petr ČORNEJ (ed.), *Království dvojího lidu*, s. 45, č. 4.

³⁶⁶ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 208, pozn. 59, který na obě zmíněná data upozornil, tak usuzuje na základě kancelářské poznámky „*Ad relacionem Johannis et Procopii, fratrum de Rabsteyn, Johannes Tussek*“ – viz Vojtěch Jaromír NOVÁČEK (ed.), *Sigismundi regis Bohemiae litterae donationum regalium (1421–1437)*. 69 listů krále Zikmunda na výprosy v Čechách, Praha 1904 (= VKČSN, roč. 1903, č. I), s. 45–46, č. 60.

³⁶⁷ Bartošek z Drahenic uvádí Prokopa mezi Albrechtovými českými spojenci, kteří byli na přelomu května a června 1438 shromážděni v Jihlavě. Viz Jaroslav GOLL (ed.), *Kronika Bartoška z Drahenic*, in: FRB V, ed. J. Emler, Praha 1893, s. 589–628, zde s. 621 (latinský originál), a Ivan HLAVÁČEK (ed.), *Ze zpráv a kronik doby husitské*, Praha 1981, s. 279–280 (český překlad); srov. též R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 334–336.

³⁶⁸ K vládě Albrechta II. Habsburského a k jeho konfliktu s polskými Jagellonci souhrnně P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 50–56.

³⁶⁹ Tamtéž, s. 64–67.

³⁷⁰ Hynek GROSS – Theodor ANTL (edd.), *Druhý dodavek k dopisům rodu Rosenberského z let 1409–1528*, in: AČ XXI, ed. J. Kalousek, Praha 1903, s. 275–484, zde s. 296–297, č. 37 a 38.

³⁷¹ Aeneas Silvius PICCOLOMINI, *Historia Bohemica I*, hrsg. von J. Hejnic und E. Udolph, Köln-Weimar-Wien 2005 (= Bausteine zur slavischen Philologie und Kulturgeschichte – Neue Folge, Reihe B: Editionen 20/1), s. 462 (latinský originál); D. MARTÍNKOVÁ – A. HADRÁVOVÁ – J. MATL (edd.), *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 189 (český překlad). Srov. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 521.

v první polovině května, a Alžbětino poselstvo proto dorazilo pozdě, ale bavorský vévoda Albrecht, jehož si čeští stavové zvolili, Svatováclavskou korunu odmítl.³⁷² Interregnum tak nakonec trvalo až do roku 1453, kdy na český královský trůn usedl zanedlouho čtrnáctiletý Ladislav Pohrobek.

Za panování Fridricha III. Habsburského, který se vlády ve Svaté říši římské ujal po smrti Albrechta II., se Prokop kromě činnosti kancelářské uplatnil také jako diplomat při mnoha významných jednáních. Je přitom nasnadě, že řadu diplomatických úkolů plnil v Čechách. Jeden z nich zachytil k roku 1442 starý letopisec: „*Téhož léta ve čtvrtek na den Nalezení svatého Kříže (tj. 3. května) pan Jindřich Strážnický a Prokop z Rabštejna přijeli od králové uherské (tj. od královny vdovy Alžběty) a od římského krále i ode všech Rakús s dobrými novinami. Ale zjeviti nechtí až do budoucího sněmu, když se všickni sjedou.*“ Navzdory tomuto příslibu sdělili vzápětí poslové českým stavům informace, jež pro tehdy chystaný znojemský sněm nevěstily mnoho dobrého: „*Ale pověděli, že král římský všecky děti králové přenesl na jiná místa, nežli prvé byly. Krále mladého (tj. Ladislava Pohrobka) poslal na pomezí vlaské země rakúské na jeden hrad a dvě dcerky do Nového Města svého. Také pověděli, že vejvoda cilský, starší i mladší, odpověděli králi římskému a dobyli jemu několik měst pro neupřímnost a lest, kterůž má proti králové tajně, a že přenesl a poslal jinam děti její.*“³⁷³ Čeští stavové si už dříve jako jednu z podmínek Ladislavova uznání určili, aby byly královně její děti vydány, a to bylo za popsaných okolností těžko myslitelné.³⁷⁴ Alžbětě Lucemburské nebylo dáno, aby se uznání dědických nároků svého synka ze strany českých stavů dožila. Zemřela koncem roku 1442 a Ladislav poté vyrůstal na dvoře svého poručníka, římskoněmeckého krále Fridricha III., ve Vídeňském Novém Městě.

Nedlouho po popsané misi doprovodil Prokop z Rabštejna Fridricha III. do Cách a tam byl u příležitosti jeho královské korunovace, jež se uskutečnila v neděli 17. června 1442, poprvé pasován na rytíře.³⁷⁵ V Čechách je Rabštejn znovu doložen koncem roku 1443. 9. prosince toho roku mu totiž byl ze Štýrského Hradce do Čech adresován dopis s upomínkou, aby se tam dlouho nezdržel a nezapomínal na své přátele.³⁷⁶ Jeho pisatelem byl významný humanista a diplomat Enea Silvio Piccolomini (1405–1464), pozdější papež

³⁷² O Albrechtově volbě a jeho následném odmítnutí detailně R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 522–542.

³⁷³ NK ČR, sign. XXII.A.2 (vitrínová signatura LIV.D.1), fol. 250v–251r (podle tohoto rukopisu transkribuji); F. PALACKÝ (ed.), *Starší letopisové čeští*, s. 128, č. 358; J. CHARVÁT (ed.), *Dílo Františka Palackého* II, s. 119, č. 358; F. ŠIMEK (ed.), *SLČ z vratislavského rukopisu*, s. 96; F. ŠIMEK – M. KANÁK (edd.), *SLČ z rukopisu křižovnického*, s. 168.

³⁷⁴ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 602–603.

³⁷⁵ K tomu blíže v podkap. 3.2.

³⁷⁶ Rudolf WOLKAN (ed.), *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini* I/1. Briefe aus der Laienzeit (1431–1445). Privatbriefe, Wien 1909 (= FRA II/61), s. 239–240, č. 102.

Pius II., který počátkem roku 1443 zakotvil ve Fridrichově kancláři,³⁷⁷ stal se sekretářem příštího císaře (*imperialis secretarius*)³⁷⁸ a s Prokopem záhy navázal úzké přátelství. Silviovou doménou bylo jemné předivo církevní politiky, oscilující tehdy mezi doznívajícím konciliarismem a znovu se upevňujícím papežstvím. Od zmiňovaného roku 1443 byla přitom převaha římského papeže Evžena IV. (pontifikát 1431–1447) v celoevropském měřítku zcela zjevná. Fridrich III. ale – podobně jako kurfiřti – dlouho zachovával neutralitu a na Evženovu stranu se definitivně přiklonil teprve v roce 1446, a to i zásluhou neúnavné agitace Eney Silvia. V únoru 1447 se pak velká část říšských knížat včetně kurfiřtů dohodla s kurií na tzv. knížecích konkordátech a slíbila poslušnost římskému papeži. Ukončení basilejského koncilu, zasedajícího již od roku 1431, se tak počátkem roku 1447 stalo jen otázkou času.³⁷⁹ V létě následujícího roku bylo skomírající církevní shromáždění přeloženo do Lausanne a v dubnu 1449 se koncil po abdikaci vzdoropapeže Felixe V. definitivně rozešel. Slovy Prokopa z Rabštejna: „*Basilienses se rozprchali jako lípový klíny sem i tam. Divný a nepoctivý konec to concilium vzelo.*“³⁸⁰

Vývoj církevní otázky v německých oblastech Svaté říše římské významně ovlivňoval názorovou hladinu v českých zemích. Jestliže Enea Silvio už 1. června 1445 tvrdí, že Češi budou při rozhodnutí ohledně církevního sporu následovat vůli krále Fridricha, i když ani sám pisatel prý ještě neví, ke které straně se panovník nakonec přikloní,³⁸¹ má jistě na mysli výše již zmiňovaného vůdce katolické strany Oldřicha II. z Rožmberka (1403–1462). Ten v té době už udržoval čilé styky nejen s Prokopem z Rabštejna, který se postupně stal jedním z jeho nejbližších přátel, ale i s kancléřem Kašparem Šlikem († 1449) a s Eneou Silviem, a v březnu se dokonce vypravil do Vídně za králem Fridrichem. Náboženská problematika se tehdy prolínala s otázkami mocenskými. Zatímco východočeské důsledně kališnické uskupení, v jehož čele po smrti Hynce Ptáčka z Pirkštejna († 1444) stanul mladý obratný politik Jiří z Poděbrad (1420–1471), usilovalo o vydání Ladislava Pohrobka do Čech a o jmenování českého zemského správce, Rožmberk tyto snahy systematicky mařil a krále Fridricha i jeho rádce zrazoval od jakýchkoli dohod s kališníky, kteří dále trvali na basilejských kompaktátech a Janu Rokycanovi jako pražském arcibiskupovi. Oldřichovi totiž tehdejší status quo

³⁷⁷ K dataci Eneova vstupu do říšské kanceláře tamtéž, s. 127, č. 45, pozn. 1.

³⁷⁸ K tomuto titulu F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXVIII s odkazy na příslušné prameny.

³⁷⁹ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 92–93; srov. též nové kompendium, které připravili Drahomír SUCHÁNEK – Václav DRŠKA, *Církevní dějiny*. Antika a středověk, Praha 2013, s. 363–365.

³⁸⁰ Prokopův list Oldřichovi II. z Rožmberka z 8. srpna 1448 – viz *AC II*, s. 443, č. 14, a B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka III*, s. 340–341, č. 484.

³⁸¹ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel I/1*, s. 507, č. 174.

vyhovoval. Absence legitimního vládce ho stavěla do pozice neoficiálně nejmocnějšího muže v Českém království, a tak neměl zájem na jakýchkoli změnách.³⁸²

Jeho pozornost více poutal spor církevní, konkrétně jednání mezi králem Fridrichem a papežským legátem Juanem Carvajalem. Římské kurii na tom, aby Oldřicha a jeho spojence získala na svoji stranu, velmi záleželo, a legát Carvajal dokonce v létě 1445, jak se dozvídáme z listu Prokopa z Rabštejna napsaného v Praze 31. srpna, vážil cestu do Oldřichovy českokrumlovské rezidence.³⁸³ Rožmberkovo uznání papeže Evžena IV. by přitom uvítal i král Fridrich. Ten se totiž v druhé polovině roku 1445 už také přikláněl na Evženovu stranu, jak vyplývá z dopisu Kašpara Šlika adresovaného 8. října Oldřichovi z Rožmberka.³⁸⁴ Fridricha III. tehdy v Čechách zastupoval opět Prokop z Rabštejna, a v průběhu roku 1445 proto do království opakovaně jezdil. O jedné z jeho cest se dozvídáme z listu novoměstského purkmistra Pavla Dětřichovice napsaného 5. února 1445 Rožmberkovi,³⁸⁵ Prokopův srpnový pobyt v Čechách je doložen výše citovaným dopisem jeho samotného. Z listopadové korespondence Eney Silvia s Janem Túškem,³⁸⁶ Janem Šindelem³⁸⁷ a Kašparem Šlikem³⁸⁸ pak vyplývá, že se Prokop právě vrátil z Čech, a v prosinci už byl Rabštejn opět v Čechách, podáváje zprávy příteli Oldřichovi.³⁸⁹ Pravděpodobně právě do doby na sklonku roku můžeme po vzoru Rudolfa Urbánka³⁹⁰ zařadit Prokopovo poslání, jež k roku 1445 zaznamenal soudobý starý letopisec: „*Téhož léta přijel udatný rytíř Prokop Rabštejn s bullemi od Eugenia papeže k rektorovi universitatis a k jiným doktoruom, místróm učení pražského, velmi ochotnými a vzáctnými (sic!) i příjemnými. Též přinesl bulle městóm pražským, žádost touž (tj. o uznání Evžena IV.) oznamuje jako učení pražskému.*“³⁹¹

³⁸² Rudolf URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, Praha 1918 (= Laichterův výbor nejlepších spisů poučných 43), s. 37–40; A. KUBÍKOVÁ, *Oldřich II. z Rožmberka*, s. 115–117.

³⁸³ AČ II, s. 431, č. 3; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka III*, s. 36–37, č. 48: „*Slyšel sem, že Karvyal u T[vě] M[ilos]ti byl; toť sem velmi rád slyšel, neb viem, že T[vá] M[ilos]t s ním o velmi potřebné věci rozmluvil.*“

³⁸⁴ AČ II, s. 409–410, č. 3; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka III*, s. 47–48, č. 64: „*Již moc toho concilium lehká bude. A zdá mi se, že se král bude declarovati pro domino Eugenio s větší stranú zemí německých.*“

³⁸⁵ AČ III, s. 29, č. 42; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka III*, s. 4, č. 5; P. ČORNEJ (ed.), *Království dvojího lidu*, s. 85, č. 24.

³⁸⁶ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel I/1*, s. 581–582, č. 194 (20. listopadu 1445).

³⁸⁷ Tamtéž, s. 582–584, č. 195 (20. listopadu 1445).

³⁸⁸ Tamtéž, s. 584–586, č. 196 (23. listopadu 1445).

³⁸⁹ Regest Rožmberkova dopisu Fridrichovi III. z 29. prosince 1445, v němž králi sděluje, co mu nyní Prokop ústně oznámil, otiskl Eduard Maria von LICHNOWSKY (ed.), *Geschichte des Hauses Habsburg VI. Von Herzog Friedrichs Wahl zum römischen König bis zu König Ladislaus Tode*, Wien 1842, s. CV, č. 1103.

³⁹⁰ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 69.

³⁹¹ NK ČR, sign. XXII.A.2 (vitrínová signatura LIV.D.1), fol. 258r (podle tohoto rukopisu transkribuji); F. PALACKÝ (ed.), *Starší letopisové čeští*, s. 140, č. 422; J. CHARVÁT (ed.), *Dílo Františka Palackého II*, s. 129, č. 422; F. ŠIMEK (ed.), *SLČ z vratislavského rukopisu*, s. 103; F. ŠIMEK – M. KAŇÁK (edd.), *SLČ z rukopisu křižovnického*, s. 178.

Oldřich z Rožmberka s podrobným projednáním svého uznání obediencie Evžena IV. nespěchal. Jak soudil Rudolf Urbánek, sledoval patrně své hmotné zájmy a zároveň se odvolával na dosud nerozhodnutou situaci v Německu.³⁹² Tam se na počátku roku 1446 situace opět zkomplikovala. Poté, co Evžen IV. z čela arcibiskupství trevírského a kolínského sesadil vůdce kurfiřtské opozice, klonící se spíše takticky než upřímně ke vzdoropapeži Felixovi V., totiž vznikl spolek porýnských kurfiřtů a nastal nový rozmach opozičního hnutí. Evženovo uznání v Čechách proto jak pro kurii, tak pro Fridricha nabývalo na důležitosti.³⁹³

V první polovině června 1446 se v Pelhřimově sešel dlouho plánovaný společný sjezd rožmberské a poděbradské strany, jehož další odklad se už Oldřichovi nepodařilo prosadit.³⁹⁴ Na sjezdu se ozýval důrazný odpor proti králi Fridrichovi, jenž prý nedbá prospěchu svého poručenice, a bylo rozhodnuto, že na příštím sněmu mají být zvoleni poslové, kteří u Fridricha vyjednávají, aby byl Ladislav Pohrobek Čechům do roka vydán. Dále měl sněm zvolit zemské správce, kteří by království spravovali až do Ladislavovy plnoletosti. Poděbradská strana tedy v tomto ohledu jednoznačně uspěla. Příští sněm se pak neměl rozejít dříve, než budou zvoleni také poslové o Rokycanovo potvrzení v arcibiskupském úřadě. Důležité přitom bylo, že poslové měli jít „*ku papeži nebo jinam, kdež by tomu najspěšnější konec státi se mohl*“.³⁹⁵ Jinými slovy – jednat se případně mohlo i s basilejským koncilem.

Pelhřimovská usnesení hrozila rušivě zasáhnout do zamýšlené akce o uznání Evžena IV. v Čechách, kterou Oldřich z Rožmberka s vědomím Fridrichova dvora i kuriálních kruhů chystal a v níž měl hrát hlavní roli Prokop z Rabštejna. Rožmberk se v Pelhřimově s předvídavou rozvahou alespoň zasadil o prodloužení lhůty pro konání příštího sněmu až na sv. Martina, takže na to, aby se o vyslovení poslušnosti papeži Evženovi pokusil, mu ještě nějaký čas zbýval. Přesto bylo třeba jednat rychle. Blížil se zářijový říšský sněm svolaný do Frankfurtu nad Mohanem, od něhož se očekávalo rozhodnutí církevního sporu v Německu, a akta o českém uznání Evžena IV. by pro něj byla jistě působivým příkladem. Do konce srpna proto muselo být vše hotovo.³⁹⁶

Asi začátkem července přijel Prokop k Oldřichovi na Krumlov a tam byl podle formuláře přineseného od krále Fridricha III. složen přiznávací list deklarující obedienci papeže Evžena IV. Jako první k němu přivěsil svou pečeť Oldřich z Rožmberka a hned po

³⁹² R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 67. Termín *Německo* (a od něj odvozené adjektivum *německý*) užívám v této práci jako jednoslovné označení německých oblastí Svaté říše římské, které jsou v literatuře rovněž označovány jako *užší Říše* – srov. P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ* VI, s. 31–32.

³⁹³ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 69; srov. D. SUCHÁNEK – V. DRŠKA, *Církevní dějiny*, s. 364.

³⁹⁴ Srov. zápis ze sjezdu z 12. června 1446 v *AC* I, s. 294–296, č. 20, z něhož vyplývá, že se ho zúčastnil i Prokopův bratr Jan, vyšehradský purkrabí.

³⁹⁵ Tamtéž, s. 296.

³⁹⁶ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 85–88.

něm tak učinil jeho věrný stoupenec Václav z Michalovic. Z Krumlova jel Rabštejn do Jindřichova Hradce k panu Menhartovi, pak ke Zdeňkovi Konopišťskému ze Šternberka a k dalším pánům. Do celé akce se zapojil i Prokopův bratr Jan, který zamířil za Zbyňkem Zajícem z Hazmburka. Oldřich současně svým přátelům a stoupencům rozesílal listy, jimiž je pobízel, aby i oni své pečeti přivěsili.³⁹⁷ Rožmberkova agitace ovšem neměla hladký průběh. Narážela na rozpaky právě i u vlastních straníků, jako byli Jan Smiřický či Zbyněk Zajíc, kteří sice v polovině července slíbili své pečeti přivěsit, ale neskřývali pochybnosti, zda se tak neděje na újmu pelhřimovských usnesení, a báli se proto, že tím opět dojde k nové roztržce.³⁹⁸ Tím spíše pak tato akce vzbudila odpor u příslušníků strany poděbradské, hlavně u Aleše Holického ze Šternberka.³⁹⁹ Na toho se obrátil jak Prokop z Rabštejna, tak sám Oldřich se žádostí, aby podobný přiznávací list vydal i on se svými přáteli. Aleš to však v dopise z 21. července odmítl s tím, že „*tento běh zdá se mně nám k veliké hanbě i potupě*“, a navrhl, aby se rozhodnutí o této záležitosti ponechal na sněmu, neboť tak to bude mít větší váhu.⁴⁰⁰ Nic platná nebyla ani o šest dní později odeslaná Oldřichova odpověď s upozorněním, že po frankfurtském sněmu, kdy bude Evžena uznávat už celé křesťanstvo, nepřinese již české přiznání valný užitek a že se v té věci obrátí i na pana Jiříka,⁴⁰¹ ani osobní intervence Prokopa z Rabštejna.⁴⁰²

Starý letopisec nás informuje, že 30. července přijel Prokop do Prahy opatřen listy od papeže a krále Fridricha, v nichž stálo, že v případě jejich „*poslušenství kostelu římskému*“ Evžen IV. „*chce se míti laskavě k Království českému a učiniti jemu všechny věci potřebné*“.⁴⁰³ I v otázce potvrzení arcibiskupa a v jiných věcech byl prý papež připraven Čechům vyhovět,

³⁹⁷ Srov. Oldřichův nedatovaný list Kašparu Šlikovi, napsaný někdy po 6. červenci (AČ II, s. 413–415, č. 6; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 115–116, č. 163), a obdobný dopis adresovaný v téže době Janovi Smiřickému (B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 117–118, č. 165).

³⁹⁸ Srov. dopis Jana Smiřického Prokopovi z Rabštejna z 16. července 1446 v AČ II, s. 432–433, č. 5. Z něj se také dozvídáme o cestě Jana z Rabštejna za Zbyňkem Zajícem. Jan tu není přímo jmenován („*pan Rabštejn, bratr tvůj*“) a R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 89–90, se zprvu domníval, že šlo asi o kněze Jindřicha, posléze však svůj názor změnil – viz TÝŽ, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 207, pozn. 57; – srov. též Rožmberkův list Smiřickému citovaný v předchozí poznámce, kde je zmínka o témže Prokopovu bratrovi, jehož editorka ztotožnila právě s Janem z Rabštejna.

³⁹⁹ O neúspěšném vyjednávání s Alešem Holickým nejnověji Vít KOULA, *Aleš Holický ze Šternberka*. Šlechtic a politik polipanské doby, diplomová práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2015, s. 73–74, a Michal SYKORA, *Aleš Holický ze Šternberka a česká šlechta v první polovině 15. století*, bakalářská práce obhájená na KDDD PedF UK, Praha 2016, s. 66.

⁴⁰⁰ Alešův list Oldřichovi II. z Rožmberka z 21. července 1446, otištěný v AČ II, s. 22–23, č. 8; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 122–123, č. 171.

⁴⁰¹ AČ II, s. 24–25, č. 29; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 127–128, č. 176.

⁴⁰² Srov. pozdější narážku v listu Kašpara Šlika z 26. listopadu 1446, vydaném v AČ II, s. 415–417, č. 7, zde s. 416; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 165–167, č. 231, zde s. 167.

⁴⁰³ NK ČR, sign. XXII.A.2 (vitrínová signatura LIV.D.1), fol. 261v (podle tohoto rukopisu transkribuji); F. PALACKÝ (ed.), *Starší letopisové čeští*, s. 142–143, č. 436; J. CHARVÁT (ed.), *Dílo Františka Palackého* II, s. 131, č. 436; F. ŠIMEK (ed.), *SLČ z vratislavského rukopisu*, s. 106–107; F. ŠIMEK – M. KAŇÁK (edd.), *SLČ z rukopisu křižovnického*, s. 191–192.

budou-li o to žádat jednomyslně.⁴⁰⁴ Na počátku srpna se v Praze konal sjezd předních členů poděbradské strany, na který byl podle letopiscovy zprávy pozván i rektor pražské univerzity, mistři a kněží. Bylo zde projednáno Rabštejnovo poselství i celá probíhající akce, načež se shromáždění 5. srpna usnesli ponechat rozhodnutí až na příští sněm, neboť se týkalo celé země a bylo „*neslýchané a neobyčejné*“ jednat o tom „*stranně a roztržené*“. Oldřich z Rožmberka byl proto vyzván, aby „*neráčil kvapiti takového listu* (tj. příznávacího, který už zpečetil) *vydávati, ale toho ponechati do sněmu najprvé budoucího*“.⁴⁰⁵ Příznačné je, že se i nyní ozývá ujištění, že Češi stojí v poslušenství podle kompaktát a že z něj nikdy nevystoupili. Je to zároveň i ohlášení podmínky, na níž se utrakvistické uznání zakládá.

To, že se sjezd konal právě v Praze, mohlo být pro hlavní město výstrahou a pobídkou, aby zaujalo podobné stanovisko, a Pražané se tehdy k Oldřichovi zřejmě opravdu nepřipojili.⁴⁰⁶ Univerzita ani pražská kapitula ale takovou zdrženlivost nezachovaly. Vysoké učení, na němž měli rozhodující vliv nejumírněnější kališníci, se k papeži Evženovi přihlásilo ve formě zvláštního listu již 2. srpna, tedy ještě před sjezdem poděbradské strany, patrně však své příznání utajilo.⁴⁰⁷

Oldřich z Rožmberka výzvy pražského sjezdu nedbal a již 10. srpna vydal deklaraci, již se jeho strana přihlásila k papeži Evženovi IV. a která se formálně vydávala za hlas celého království. Píše se v ní, že nyní, kdy je království obtíženo tolika nezbytnostmi, již nelze mlčet jako dříve a je třeba vyslovit se pro „pravého a nepochybného“ (*verum et indubitatum*) papeže Evžena. Své pečeti kromě již zmíněných Oldřicha II. z Rožmberka, Václava z Michalovic, Menharta z Hradce, Zdeňka Konopišťského ze Šternberka, Zbyňka Zajíce z Hazmburka a Jana Smiřického přivěsili také Mikuláš Zajíc z Hazmburka na Kosti, Jan z Hradce, Hanuš z Kolovrat a Hašek z Valdštejna.⁴⁰⁸

Protest pražského sjezdu však přece jen nezůstal bez následků – Oldřich s odesláním deklarace dlouho otálel a poslal ji až po přímé výzvě krále Fridricha, takže české příznání

⁴⁰⁴ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 90–91.

⁴⁰⁵ List pánů poděbradské strany adresovaný 5. srpna 1446 Oldřichovi II. z Rožmberka – viz *AC* III, s. 38–39, č. 57; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 129–130, č. 178. Z dopisu také vyplývá, že výše zmíněný Aleš Holický ze Šternberka nebyl zdaleka jediný příslušník tohoto uskupení, na kterého se Oldřich předtím obrátil: „*Některé z nás obeslal jsi a druhých jest nás došlo, kterak žádáš, abychom k žádosti krále římského listy svými a pečeti našimi visutými vyznali se státi a zuostati v poslušenství otce svatého Eugenia papeže.*“ O tři dny později byl králi Fridrichovi III. poslán podobný list se žádostí, aby jim „*jako slibův svých stálým a upřímným bohda křesťanům*“ neměl za zlé, že mu dají odpověď na Prokopovo poselství až ze sněmu – viz *AC* V, ed. František PALACKÝ, Praha 1862, s. 269–270, č. 3.

⁴⁰⁶ Soudí tak Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy* VI, Praha 1885, s. 134, i R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 93.

⁴⁰⁷ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 93–94.

⁴⁰⁸ Text deklarace otiskl Joseph CHMEL (ed.), *Fortsetzung des Reiseberichtes des Herrn Regierungsrathes Chmel*, in: *Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Classe* V, Wien 1850, s. 591–728, zde s. 668–669, písm. k; srov. též R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 94–95, jemuž ovšem v seznamu zúčastněných šlechticů vypadl Jan z Hradce.

došlo na královský dvůr až v listopadu, dávno po skončení frankfurtského sněmu. Přesto deklarace svůj význam neztratila. Na zářijovém říšském sněmu totiž nedopadlo vše tak, jak se očekávalo – byl zde sice položen základ k Evženovu uznání, ale k začlenění celého Německa do jeho obediencie bylo ještě daleko.⁴⁰⁹

V Čechách ovšem popsaná akce vzbudila mnoho hořkosti a výčitek. Ohlas toho nacházíme později u Prokopa z Rabštejna, když v korespondenci s Oldřichem z Rožmberka nazývá stranu druhou, která dílčí uznání Evžena IV. bez řádného usnesení zemského sněmu pokládala za hanbu a nečest pro celé království, „*pňové a tetřevi*“.⁴¹⁰ Rabštejn sám byl přitom podezírán, že za svou činnost očekává arcibiskupský úřad, musel snést mnoho posměšků, a dokonce mu prý hrozilo i nebezpečí, v němž se ho ujal jedině pan Oldřich.

Sněm plánovaný původně na sv. Martina se nakonec konal až v druhé polovině listopadu. Byl hojně navštíven a zúčastnili se ho i zástupci vedlejších zemí Koruny české – lze ho tedy pokládat za sněm generální. Jeho jednání navazovala na sjezd pelhřimovský a také tentokrát patřila hlavní iniciativa straně poděbradské. Byla zde zopakována pelhřimovská usnesení o Ladislavovi a Rokycanovi, otázka správy země ale byla prozatím odložena. Dále byli zvoleni členové poselstva, jež mělo při jednáních s kurií a Evženem IV. dosáhnout schválení Jana Rokycany v úřadu pražského arcibiskupa,⁴¹¹ složení poselstva ale bylo posléze obměněno a na cestu se delegace vydala až v půli března 1447.⁴¹² U kurie potom nalezla situaci již značně změněnou. Mezitím totiž došlo k jednání s poselstvem německým a ke smrti papeže Evžena.

Poslové římského krále Fridricha III., jimiž byli Enea Silvio Piccolomini a Prokop z Rabštejna, vyjeli z Vídně 26. listopadu 1446.⁴¹³ Cestou do Říma se k nim připojili poslové zastupující některé kurfiřty, knížata, arcibiskupy a biskupy z německých oblastí Svaté říše

⁴⁰⁹ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 95–96.

⁴¹⁰ Prokopův list Oldřichovi z Rožmberka z 19. února 1447, otištěný v *AC* II, s. 433–437, zde s. 435; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 185–189, č. 259, zde s. 188.

⁴¹¹ K průběhu sněmu podrobně R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 97–108.

⁴¹² R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 160–161; k otázce složení českého poselstva nově D. KOZLER, *Prokop z Rabštejna*, s. 104–105.

⁴¹³ O průběhu jednání poselstva nás podrobně informuje především výše citovaný Prokopův list Oldřichovi z Rožmberka z 19. února 1447 a Eneova zpráva králi Fridrichovi, kterou otiskl Rudolf WOLKAN (ed.), *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini* II. Briefe als Priester und als Bischof von Triest (1447–1450), Wien 1912 (= *FRA* II/67), s. 237–263, písm. a. Silvio však v této zprávě, sepsané až po návratu z Říma, jako datum odjezdu nesprávně uvádí 16. listopad (tamtéž, s. 237–238) a od něj tento údaj převzali G. VOIGT, *Enea Silvio de' Piccolomini* I, s. 381; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 96; D. KOZLER, *Prokop z Rabštejna*, s. 34. (Naproti tomu Mandell CREIGHTON, *A History of the Papacy during the Period of the Reformation* II. The Council of Basel – The Papal Restoration. 1418–1464, London 1882, s. 264, a Ludwig PASTOR, *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters* I. Geschichte der Päpste im Zeitalter der Renaissance bis zur Wahl Pius' II., Freiburg im Breisgau 1901^{3–4}, s. 333–334, ač je jejich výklad jinak detailní, žádné konkrétní datum nezmiňují.) To, že ve skutečnosti poslové vyjeli až o deset dní později, nepochybnitelně dokládá dopis Kašpara Šlika adresovaný Oldřichovi z Rožmberka z Vídně 26. listopadu 1446 („*ex Vienna sabbato post Katherine*“): „*A dnes jsú odjeli do Říma mistr Eneas a pan Prokop Rabštejn*.“ Viz *AC* II, s. 415–417, č. 7; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 165–167, č. 231.

římské a ve Věčném městě pak byla celkem šedesáticenná výprava slavnostně přivítána v sobotu 7. ledna následujícího roku. Z listu, který zástupci Fridricha III. do Říma vezli, se přitom dozvídáme, že Prokop se na tuto významnou diplomatickou misi vydal už jako Fridrichův *consiliarius*, tj. jako člen jeho královské rady.⁴¹⁴ Po veřejném slyšení konaném ve středu 11. ledna, jež bylo úvodem k dalšímu jednání zvláštní komise z kardinálského kolegia s německým poselstvem, se papež „*velmi roznemohl a ležel trdně*“. Přesto Evžen IV. královské zástupce asi o 14 dní později přijal, sám leže na loži. Při tomto soukromém slyšení (*audientia privata*) se jednalo i o českých záležitostech. Rabštejn chválil Oldřicha z Rožmberka jako horlivého a vždy poslušného katolíka, bez něhož by on jen sotva vymohl českou deklaraci pro papeže. V reakci na jeho i Carvajalovy chvalořeči papež slíbil, že uvaží, jak Oldřicha za jeho zásluhy odměnit. Prokop Rožmberka horlivě doporučoval také u kardinálů, zvláště u Domenika Capraniky, který byl za Evženovy nemoci pokládán za vážného kandidáta na svatopetrský stolec. I podle Prokopa to byl „*velmi dobrý člověk a múdry*“, jenž „*velikú k papežství naději má*“.⁴¹⁵

V úterý 7. února se Evžen IV., skoro již umíraje, dočkal triumfu nad basilejským koncilem. Na loži ležícímu papeži, kolem něhož se rozestavilo kardinálské kolegium, totiž poslové krále Fridricha složili slib poslušnosti.⁴¹⁶ Poté Prokop a Enea spolu s dalšími posly, kardinály a preláty, jejichž celkový počet Rabštejn odhadl na šest tisíc, vyšli *ad consistorium publicum* a prohlášení obediencie římskému papeži zopakovali. Následně poslové předali list s prohlášením Fridricha III. i další příznávací listy. Hned po tom Fridrichově byl jménem

---

⁴¹⁴ RG V, č. 1952, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/5/1952>> [cit. 2017-05-20]. Tato skutečnost dosud nebyla v literatuře reflektována. P.-J. HEINIG, *Kaiser Friedrich III.* I, s. 746, kladl Prokopovo jmenování císařským radou zcela mylně do roku 1453, R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 200, pozn. 4, do roku 1448 a nejnověji D. KOZLER, *Prokop z Rabštejna*, s. 39, do roku 1447. Citovaný dokument navíc pochází z 23. listopadu 1446, a potvrzuje tedy správnost naší datace počátku Prokopovy a Eneovy cesty. Uvedme v této souvislosti na pravou míru ještě jeden omyl. P.-J. HEINIG, *Kaiser Friedrich III.* I, s. 745, tvrdí, že Rabštejn se v dopise Oldřichovi z Rožmberka z května 1446 označil jako sekretář římské královské kanceláře. Odkazuje se přitom na práci Otty HUFNAGELA, *Caspar Schlick als Kanzler Friedrichs III.*, in: MÖG, Ergänzungsband 8, Innsbruck 1911, s. 253–460, zde s. 325, pozn. 3. Ten na daném místě uvedl do němčiny přeložený výňatek z Prokopova česky psaného listu slovy: „Im Mai 1446 schrieb der böhmische Ritter und Sekretär in der königlichen Kanzlei Prokop von Rabstein an Ulrich von Rosenberg.“ Heinig si neuvědomil, že informace o úřadu sekretáře nepochází z dopisu samotného (AČ II, s. 431–432, č. 4; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 87–89, č. 126), nýbrž pouze z pera Hufnagelova a že není faktograficky správná.

⁴¹⁵ AČ II, s. 433–434; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 186–187.

⁴¹⁶ Nešlo ovšem o uznání ze strany celé Svaté říše římské. Rabštejn (AČ II, s. 436–437) i Enea Silvio (R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel* II, s. 247–248) uvádějí seznam, podle kterého se do obediencie římského papeže kromě krále Fridricha III., několika knížat, arcibiskupů a biskupů začlenily z kurfiřtství zatím jen Čechy, Braniborsko a Mohuč. Přesto to byl pro papeže nemalý úspěch.

Království českého čten list členů rožmberské strany a list pražské kapituly,⁴¹⁷ listy pražské univerzity a plzeňského landfrýdu byly jen ukázány.⁴¹⁸

Po ukončení konzistoře se po celém městě rozezněly zvony a Řím pak celou noc oslavoval pálením ohňů, trubením v ulicích i střelbou z děl pochování německé neutrality – „oné prokleté neutrality“ (*illius maledictae neutralitatis*), jak praví Rabštejn. I druhý den byl svěcen jako den sváteční a veškerý obchod i řemesla stály. Příští neděli se potom konalo slavné procesí od sv. Marka na Laterán do chrámu sv. Jana, kde po mši za přítomnosti všech kardinálů a prelátů bylo německým poslům ještě jednou děkováno. Čechům se při všech těchto příležitostech dostalo od kardinálů velikého uznání a cti. „Protož, milý pane,“ napsal Prokop Rožmberkovi, „*neželej své pečeti přivěšenie, neb z toho čest velikú jsi měl, když tvé jméno tu ohlášeno a pečet, ješto cti vrch jest.*“ Sám Rabštejn přitom cítil velké zadostiučinění: „*A coť sem já měl o to tam utrhanie, posměchov a nebezpečnosti, ale měl sem zde za to dosti dieky, cti a chvály, bohu milému a s[vatému] Petru děkuje.*“⁴¹⁹

Papež Evžen IV. se ze svého úspěchu, který konci jeho pontifikátu dodal náležitého lesku, dlouho netěšil. Již 23. února 1447 zemřel. Prokop z Rabštejna papežovu brzkou smrt v citovaném listu Oldřichovi II. z Rožmberka z 19. února předvídal a předestřel i další postup Fridrichova poselstva: „*Ale bojím se pohřéchu, žeť nám na vsáký den umře. Umře-liť, tehdy musíme my zde zóstatí při volení nového [papeže], jakož cardináli s námi o tom mluvie. A já snad musím miesto césárovo zde zdržeti et observare conclavim, a když by měl korunován býti, kón pod ním vésti, jakož T[vá] M[ilos]t vie. Neb mluvili s námi cardinálové někteří, abychom pro nic neodjiezďeli a abychom conclave drželi, ješto to úrad césárov jest.*“⁴²⁰ Za pozornost stojí také Prokopova poznámka, jež výmluvně vypovídá o tom, jak se tento diplomat uměl pohybovat v kuriálních kruzích: „*Bud' pak ktož bud' nový papež, mám velikú známost s kardinály a od mnohých přezeň velikú; také seznámím se s novým a T[vú] M[ilos]t také recommendabo.*“⁴²¹

Po Evženově smrti německé poselstvo v Římě skutečně zůstalo. Z listu, který Kašpar Šlik 9. dubna 1447 adresoval Oldřichovi z Rožmberka, se dozvídáme, že náš Prokop byl při volbě nového papeže *custos conclavis* na místě římského krále.⁴²² To znamená, že patřil ke strážcům brány ke konkláve, v němž se kardinálové shromáždili v sobotu 4. března večer. „A

⁴¹⁷ Podle R. URBÁNKA, *Věk poděbradský* I, s. 707, se však pražská kapitula vzdala neutrality již dříve, patrně na konci roku 1444 nebo na počátku roku následujícího, a její list z roku 1446 byl do Říma poslán jen ze solidarity s ostatními katolíky.

⁴¹⁸ AČ II, s. 435; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 187.

⁴¹⁹ AČ II, s. 435–436; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 187–188.

⁴²⁰ AČ II, s. 434; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 186.

⁴²¹ AČ II, s. 434; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 187.

⁴²² AČ II, s. 418–419, č. 9; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 205–206, č. 284.

ta se Čechům čest děje, ježto jiným velikým poslom jiných králův, kteří při tom byli, se nestala,“ dodal Kašpar.⁴²³ Vlastní volba probíhala v neděli 5. a v pondělí 6. března a jako nový papež z ní ve třetím skrutiniu vyšel kardinál Tommaso Parentucelli, zvaný Bononiensis, který přijal jméno Mikuláš V. Pan Oldřich tohoto humanismem prodchnutého rodáka ze Sarzany, jenž posléze proslul jako zakladatel Vatikánské apoštolské knihovny, dobře znal, Prokop ho dokonce v onom dopise z 19. února označil jako Oldřichova „*velikého přetele*“. Po skončení volby vedl Rabštejn Mikulášova bílého koně při jízdě z konkláve, konaného v kostele Panny Marie nad Minervou, ke sv. Petru a nesl papežskou kápi uprostřed vlnícího se davu, v němž jen díky ozbrojencům nebyli umačkáni.⁴²⁴ Podobné pocty se pak Prokopovi vedle zástupců neapolských a baronů římských dostalo i 19. března téhož roku při papežské korunovaci, jak ve své korespondenci s Oldřichem z Rožmberka předjímal. Papež tehdy po mši projížděl na koni římskými ulicemi, v levici drže zlatou růží a pravicí žehnaje lidu, a Enea Silvio v tomto průvodu nesl kříž před pontifikem.⁴²⁵

Vzhledem k dřívějším stykům nově zvoleného papeže s českými katolíky se Prokop z Rabštejna v korespondenci s Oldřichem z Rožmberka nezdráhal označovat Mikuláše V. jako „*tvého i našeho papeže velmi milého*“ nebo napsat, že „*božím darem tento papež nám dán*“.⁴²⁶ Svatý otec na staré přátele vskutku nezapomínal. Zatímco k tomu, aby k sobě hned po volbě povolal Rabštejna a Eneu Silvia a ujistil je o své přízni ke králi Fridrichovi, ho vedly spíše politické ohledy,⁴²⁷ ozývala se více intimita nedávné minulosti v tom, že k sobě oba častěji zval, a to zvláště večer, „*ješto již jiní otejdú*“.⁴²⁸ V tomto důvěrném styku se hovor dotýkal i českých záležitostí a podobně jako při častých návštěvách u kardinála Carvajala se české vzpomínky i nové plány pestře křížily. Zvláště jména Oldřicha z Rožmberka a Menharta z Hradce se tu vracela. Když pak Rabštejn ve středu 29. března z Věčného města odjížděl, papež ho znovu ujistil o své přízni k Oldřichovi. Přál si jen, aby se Rožmberk

⁴²³ Téže pocty se dostalo i Prokopovu souputníkovi Eneovi, jak vyplývá z jeho korespondence s Juanem Carvajalem. Viz R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel* II, s. 222, č. 44.

⁴²⁴ Dopis Prokopa z Rabštejna Kašparu Šlikovi ze 7. března 1447, otištěný v *AC* II, s. 437–438, č. 7.

⁴²⁵ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel* II, s. 260–261.

⁴²⁶ Prokopův list Oldřichovi II. z Rožmberka z 25. března 1447, edičně zpřístupněný v *AC* II, s. 438–439, č. 8; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 197–198, č. 274.

⁴²⁷ Ačkoli Mikuláš při tomto setkání tvrdil, že by Fridrich III. jen sotva našel podle svého srdce papeže sobě přátelštějšího (*AC* II, s. 437), vázala papeže a krále více vzájemná potřeba než přátelství. Svědčí o tom dopis z 9. dubna 1447 (tamtéž, s. 417–418, č. 8; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 203–205, č. 283), ve kterém Šlik psal z Lince Rožmberkovi o úmluvě s kardinály, že „*novovolený papež nemá korunován býti, leč prvé všecko to potvrdí, což nám starý dal*“. Kašpar tehdy ještě nevěděl, že papežská korunovace v Římě proběhla již 19. března.

⁴²⁸ *AC* II, s. 439; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 198.

v Čechách přičinil o umenšení bludů i svatokrádeže, k čemuž Prokop sám přidal výklad, že tím papež míní „*drženie sbožie kostelnieho*“.⁴²⁹

Na zpáteční cestě potkali Prokop z Rabštejna s Eneou Silviem někdy po 10. dubnu v Rovigu nedaleko Ferrary posly mířící z Českého království opačným směrem. Prokop je v ostrém dialogu zpravil o situaci u kurie a o marnosti jejich snažení. Ozvaly se tu již námitky, kterým čeští kališníci museli zanedlouho čelit v Římě: „*Slyšeli sme na cestě, jedúc do Říma, a tak jsmy zpraveni od Prokopa Rabštaina, že to nepodobné jest, by byl Rokycan arcibiskupem. (...) Item, že to arcibiskupstvie, pro tak dlúhý čas, jakož práva káží, spadlo jest na papeže. Item, ktoré jest Rokycanovo volenie? Kdež máte listy od kapitoly Pražské?*“⁴³⁰ Kališnická delegace tak už předtím, než 1. května vjela do města nad Tiberou, tušila, že se svými požadavky neuspěje. Po několikerém květnovém slyšení před novým papežem Mikulášem V. a po rozhovorech s někdejším účastníkem basilejského koncilu Heinrichem Kalteisenem a kardinálem Juanem Carvajalem pak už bylo více než patrné, že vítězíci papežství chápe kompaktáta jen jako provizorium, které je třeba odstranit, že Jana Rokycanu v arcibiskupském úřadu nepotvrdí, pokud se nezrekne kalicha, a že bude žádat navrácení sekularizovaných statků pražské arcidiecéze.⁴³¹

Jako nutnou součást církevní restaurace v Čechách přitom tehdy římská kurie chápala ukončení sedisvakance, trvající od roku 1421. V kuloárech už se skloňovalo jméno budoucího pražského metropolity – měl se jím stát náš Prokop. Jedním z původců této myšlenky snad mohl být Oldřich z Rožmberka, jemuž by se Rabštejn jako arcibiskup jistě zamlouval, a Prokopovu kandidaturu patrně navrhoval i Fridrich III. a pražská kapitula.⁴³² Přestože někteří poutníci vracející se v roce 1447 z Říma přinášeli zprávy, že již byl za arcibiskupa potvrzen,⁴³³ Prokop z Rabštejna arcibiskupskou kandidaturu, která mu byla ve Věčném městě

⁴²⁹ Prokopův dopis Oldřichovi z Rožmberka, který napsal 2. května 1447 v Marburgu na zpáteční cestě z Říma – viz AČ II, s. 439–440, č. 9; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 220–221, č. 311. Patrně to ovšem – jak soudí R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 165, a v jeho stopách F. HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu* III, s. 61 – nebyl jen díky vzkazovaný po Rabštejnovi, jímž papež Oldřichovu zásluhu o českou deklaraci odměnil. Papežská přízeň se pravděpodobně projevila i ve formě finanční a roli doručovatelů zřejmě plnili blíže nám neznámí Martin a kněz Jan, které Rožmberk poslal do Říma jako své zástupce.

⁴³⁰ O nastíněném vypjatém setkání jsme informováni z obou stran – máme k dispozici jednak dva listy Prokopa z Rabštejna adresované 2. května 1447 a 8. srpna 1448 Oldřichovi z Rožmberka (AČ II, s. 439–440 a 443, č. 9 a 14; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 220–221 a 340–341, č. 311 a 484), jednak zprávy poslé Království českého z akt pražského svatojiřského sněmu roku 1448 (AČ II, s. 233–236, č. 15, citát na s. 233).

⁴³¹ Přehledně F. HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu* III, s. 61–63; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ* VI, s. 94; A. KALOUS, *Papežství a české země mezi reformou a reformací*, s. 161.

⁴³² Srov. AČ II, s. 233; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 166–168; F. HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu* III, s. 61.

⁴³³ Srov. dopis Ondřeje Sovy Oldřichovi z Rožmberka z jara 1447, který edičně zpřístupnila Blažena RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 201, č. 279. Ondřej v něm Rožmberka,

nabízena, odmítl. Sám to ve výše citovaném listu Oldřichovi z Rožmberka z 19. února 1447 komentoval slovy: „*Bycht' byl chtěl neřku prositi, ale jedno svoliti, byliť by mne ihned učinili arcibiskupem; sed ego nolui bonis respectibus.*“⁴³⁴ V jiné části dopisu se pak ozývá ohlas událostí roku 1446: „*Neb Buoh to vie, pro žádnú jinú věc, než pro Buoh a spravedlnost a svého pána kázáním vedl sem to, což sem najlěp uměl, ne pro arcibiskupstvie, jakož sú na mě smluvili.*“⁴³⁵ Za Prokopovým odmítnutím ovšem stály jistě pragmatičtější důvody než skromnost, touha po spravedlnosti a ryzí zbožnost. Rabštejn dobře znal všechny obtíže spojené s přijetím tohoto návrhu, dokud byl Rokycana živ, a navíc jeho kandidatuře bránila držba arcibiskupského zboží laiky. Nutno ovšem podotknout, že jestliže Prokop z přízně, kterou si v Římě získal, neprofitoval v otázce arcibiskupství, neváhal jí obratně využít ve prospěch svého rodu.⁴³⁶

Když se Rabštejn vrátil k Fridrichovu dvoru, těšil se z toho, že po úspěšné akci v Čechách i v Římě mu Fridrich III. projevuje větší přízeň.⁴³⁷ I poté však v Oldřichovi z Rožmberka, s nímž zůstával v poměrně intenzivním kontaktu, viděl „*svého milého pána a otce a zvláštneho dobrodějce, v němž já i svým bratrem v Čechách největší naději k našemu dobrému máme*“.⁴³⁸ S Oldřichem ho pojil mimo jiné i přátelský vztah k Juanu Carvajalovi, kardinálu sv. Anděla, který byl již 27. března 1447 jmenován papežským legátem *ad totam Germaniam* a jemuž byly svěřeny i Čechy a záležitost Rokycanova.⁴³⁹ Jejich úzké styky přibližuje list, který Prokop napsal Rožmberkovi 25. března, krátce před odjezdem z Říma: „*Legáta budem mieti ad Germaniam a mním, že kardinalis s[ancti] Angeli; ale jižť jezdí s velikým haufem, ne jako na Krumlově byl; ale proto často spolu téměř na všaký večer kolací mieváme a na T[vú] M[ilos]t vdy zpomenem, a když co jieme, tehdy on říká: ‚Tamen dominus de Rosis dicit, quando magnos pisces comedit: Ex quo Deus dedit nobis ista bona, quare non comederemus etc.‘, jako ste spolu mluvievali.*“⁴⁴⁰

Římského krále Fridricha zastupoval Rabštejn i při dalším jednání s Čechy. Poslové Jindřich ze Stráže a Přibík z Klenové, kteří byli k Fridrichovi III. se žádostí o vydání

---

dychtícího po nových zprávách, informoval o tom, že „*dvují pútníci k nám přišli jdúce z Říma, ti sú tak pravili, jistiece to, že by konečně pan Rabštajn stvrzen byl k arcibiskupství*“.

⁴³⁴ AČ II, s. 434; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 187.

⁴³⁵ AČ II, s. 435; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 188.

⁴³⁶ Srov. podkap. 2.6 a 3.2 této práce.

⁴³⁷ Srov. Prokopův list Oldřichovi z Rožmberka z 5. června 1447, otištěný v AČ II, s. 440, č. 10; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 229, č. 325.

⁴³⁸ Dopis Prokopa z Rabštejna z 8. srpna 1448 – viz AČ II, s. 443, č. 14; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 340–341, č. 484.

⁴³⁹ Prokopův list z 2. května 1447, edičně zpřístupněný v AČ II, s. 439–440, č. 9; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 220–221, č. 311. Formálně bylo Carvajalovo posláni i na Čechy rozšířeno až 4. srpna 1447 – viz R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 174.

⁴⁴⁰ AČ II, s. 439; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 197–198.

Ladislava Pohrobka do jednoho roku a zároveň s pohrůzkou cizí kandidatury na český trůn vyslání svatomartinským sněmem, se totiž na počátku roku 1447 vrátili z Vídně jen s příslibem dalšího jednání, k němuž mělo dojít tamtéž 29. září.⁴⁴¹ Krátce před tímto plánovaným sjezdem, 21. září, se v Jindřichově Hradci sešel český sněm, jehož účastníky zde čekalo nepříliš příjemné překvapení v podobě listu královských poslů Prokopa z Rabštejna a Georga von Kainacha⁴⁴². Žádali v něm sněmovníky, aby jim „*ráčili gleit svůj bezpečný, přijeti, tu býti i odjeti dáti, a to listem, a po tomto poslu nám jej poslati*“. Král je k nim prý posílá, aby jim „*něco úmyslu J[eho] J[asnos]ti*“ oznámili, než se česká delegace vydá do Vídně.⁴⁴³

Na sněmu pak Fridrichovi poslové 24. září⁴⁴⁴ ke zkoprnělým Čechům pronesli, že pokud se do Vídně chystají jet se žádostí, aby jim Fridrich III. svého poručenice Ladislava Pohrobka „*vydati ráčil za krále a za pána*“, mohou si celou cestu ušetřit, protože „*by tehdy nákladové i ta práce vaše nadarmo byla*“. Římskoněmecký panovník se Prokopovými ústy vymluvil, že posledním dvěma českým poslům neporozuměl a „*nesrozuměl jest, že (...) by měl král Ladslav vám vydán býti*“. Vzhledem k tomu, že už dříve tuto možnost zavrhl, ho prý vůbec nenapadlo, že by takový požadavek mohl být vznesen znovu.⁴⁴⁵ Fridrich si byl velmi dobře vědom toho, že dokud bude Ladislavovým poručníkem, uchová si vliv na dění v českém soustátí, v Uhrách i v Horních a Dolních Rakousích a zajistí všechny tyto země pro habsburskou dynastii. Proto nehodlal zlatovlasého chlapce nikomu vydat až do doby jeho právní zletilosti. Prodlužování interregna, a tím i nejistoty v českých zemích a v Uhrách bylo z Fridrichova pohledu v nejvlastnějším zájmu habsburského rodu. Tato taktika se ostatně ukázala jako neobyčejně účinná a dlouho i úspěšná.⁴⁴⁶

Jednání římského krále zapůsobilo na sněmovníky jako výsměch a vyvolalo v nich trpké ponížení. Na další cestu do Vídně tak už Češi neměli ani pomyslení.⁴⁴⁷ Po tomto krachu

⁴⁴¹ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 113–114.

⁴⁴² U tohoto i dalších německých jmen, jež se v pramenech i v literatuře vyskytují ve více variantách, dávám přednost té podobě, kterou jako základní uvádí P.-J. HEINIG, *Kaiser Friedrich III.* I–III.

⁴⁴³ *AC* II, s. 219, č. 6.

⁴⁴⁴ Srov. *osvědčovanie na krále římského*, vzniklé na českém zemském sněmu v Praze 3. března 1448 a otištěné tamtéž, s. 229–232, č. 14, zde s. 231.

⁴⁴⁵ Tamtéž, s. 219–220, č. 7; srov. též list Fridricha III. ze 7. října 1447, otištěný tamtéž, s. 223–226, č. 10.

⁴⁴⁶ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ* VI, s. 88. K jindřichohradeckému sněmu blíže V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy* VI, s. 150–151; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 142–144; František TEPLÝ, *Dějiny města Jindřichova Hradce* I/1. Od nejstarší doby až do vymření rodu pánů z Hradce, Jindřichův Hradec 1927, s. 192–193; D. KOZLER, *Prokop z Rabštejna*, s. 40–41.

⁴⁴⁷ Srov. text, který shromáždění Fridrichovi poslalo, v *AC* II, s. 221–223, č. 8. Popsanou diplomatickou misi poslů Fridricha III. Habsburského zachytil i starý letopisec, který rovněž zdůraznil, že „*to poselství uslyševše pání (sic!) a jiní, velmi byli zamúcení a roztržiti*“. Viz NK ČR, sign. XXII.A.2 (vitrínová signatura LIV.D.1), fol. 266v–267r (podle tohoto rukopisu transkribuji); F. PALACKÝ (ed.), *Starí letopisové čeští*, s. 149, č. 460; J. CHARVÁT (ed.), *Dílo Františka Palackého* II, s. 136–137, č. 460; F. ŠIMEK (ed.), *SLČ z vratislavského rukopisu*, s. 110–111; F. ŠIMEK – M. KAŇÁK (edd.), *SLČ z rukopisu křižovnického*, s. 206–207.

upřeli čeští stavové svou pozornost k jednání s legátem Carvajalem. Ten však coby prostředník Fridricha III. uzavřel 17. února 1448 s papežstvím tzv. vídeňský konkordát, a taktické ohledy kurie na české utrakvisty tak vzaly za své. Jejich manévrovací možnosti se s úspěchy papalismu na úkor konciliarismu povážlivě zužovaly.⁴⁴⁸ Ani následný květnový pobyt Juana Carvajala v Praze žádné konkrétní výsledky nepřinesl (až na doručení papežské schvalovací buly pražské univerzitě) a naopak vyvolal velké pobouření, zvláště když vyšlo najevo, že legát nemá zplnomocnění potvrdit kompaktáta. Na základě toho, že Carvajal v souladu s vídeňskými instrukcemi zdůraznil dědická práva Ladislava Pohrobka na český trůn, se navíc rožmberské straně podařilo prosadit sněmovní usnesení, jímž byla lhůta daná Fridrichovi III. k vydání mladého krále prodloužena o další rok.⁴⁴⁹

V napjaté atmosféře roku 1448, zjištěné nejen Carvajalovou legací a pokračujícím zápasem o Rokycanu a kompaktáta,⁴⁵⁰ ale také červnovým ustavením Poděbradské jednoty a její letní ofenzivou, se přátelské styky Prokopa z Rabštejna s kardinálem obrátily proti němu. Z listu Prokopova staršího bratra Jana adresovaného 1. září 1448 Oldřichovi II. z Rožmberka už víme, že když bojovníci Poděbradské jednoty táhli koncem srpna od Kutné Hory ku Praze, vydrancovaly Prokopovy Plaňany a ještě jednu jeho ves. „*A tak lidé pravie,*“ vysvětluje Jan, „*že z pravé nepříezni se jemu to stalo pro cardinála etc.*“⁴⁵¹ Následné obsazení Prahy jako politicky nejdůležitějšího místa v zemi, k němuž došlo 3. září, a organizační stmelení utrakvismu přišly z pohledu Poděbradské jednoty v pravou chvíli. Sbližování umírněných kališníků s katolíky by totiž nemohlo skončit jinak než jejich splynutím s římskou církví. Ovládnutí hlavního města a obnovení plné kontroly nad pražskou univerzitou dosavadní tendence zvrátily a byly významné i ve vztahu k zahraničí. Samotný Jiří z Poděbrad byl přitom svou jednotou vnímán a titulován jako „*správce všech obcí k pravdě boží příchýlných, zvláště měst pražských*“.⁴⁵²

⁴⁴⁸ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 94; srov. D. SUCHÁNEK – V. DRŠKA, *Církevní dějiny*, s. 365–366.

⁴⁴⁹ Ke Carvajalově legaci souhrnně F. HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu III*, s. 66–66; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 95; B. ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin IV*, s. 130–132; A. KALOUS, *Papežství a české země mezi reformou a reformací*, s. 161–162. Detailní výklad podal R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 231–258.

⁴⁵⁰ Zmar nadějí v dosažení dohody s římskou kurií i agonie basilejského koncilu přispěly k semknutí českých kališníků. Představitelé kališnických stavů, kteří byli přítomni na květnovém sněmu v Praze, slavnostně slíbili zachovávat kompaktáta a obdobné usnesení přijali i pražští utrakvističtí kněží a obce Starého a Nového Města pražského. Viz F. HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu III*, s. 66–68, a P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 95–96.

⁴⁵¹ *AC III*, s. 48–49, č. 72, písm. B; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka III*, s. 346–348, č. 491; P. ČORNEJ (ed.), *Království dvojího lidu*, s. 98–100, č. 33.

⁴⁵² P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 98–100, citát na s. 100.

V následujících měsících zprostředkovával Prokop z Rabštejna jednání mezi Oldřichem z Rožmberka a Fridrichem III.⁴⁵³ Králova ochota pomoci za vzniklé situace rožmberské straně proti Jiřímu z Poděbrad, kterou Rabštejn v listopadu v Krumlově proklamoval,⁴⁵⁴ byla však jen formální.⁴⁵⁵ Zvláště Rožmberkovy stupňující se finanční požadavky nenašly na královském dvoře příliš pochopení.⁴⁵⁶ Přesto se Oldřich na Prokopa na sklonku ledna 1449 obrátil znovu. Informoval ho o bezvýsledném jednání s Poděbradem v Pelhřimově, kterého se zúčastnil i Prokopův bratr Jan, bývalý vyšehradský purkrabí. Oldřich z Hradce zde Jiřího marně žádal, aby jeho otec Menhart, jenž byl po dobytí Prahy jako konvertita sesazen z úřadu nejvyššího purkrabího a internován v Poděbradech, „*konečně propuštěn byl, Praha navracena, a každý k svému úřadu a k svému statku zase připuštěn*“. Rožmberk proto ještě jednou Prokopa prosil, aby se u krále Fridricha přimluvil: „*A protož, milý pane Rabštajne, prosímť tebe, přičiň se, což budeš moci, zdali by mi J[eho] M[ilos]t jakú milostivú odpověď dal; neb sám můžeš rozuměti, že je toho veliké potřebí.*“⁴⁵⁷

Další vývoj událostí v Čechách určila vážná nemoc, která v poděbradském zajetí Menharta z Hradce postihla. Pro Jiřího to byla s ohledem na veřejné mínění záležitost krajně choulostivá. V obavách, aby starý šlechtic nezemřel na jeho hradě, Menharta 1. února 1449 propustil. Bývalý nejvyšší purkrabí ale již dva dny nato v Říčanech zemřel. Tato skutečnost dala ihned vzniknout spekulacím, že jeho skon má na svědomí Poděbrad, který pana Menharta neváhal otrávit. Pod dojmem této nešťastné události se pak 6. února sešla ve Strakonících rožmberská strana a o dva dny později ustavila tzv. Strakonickou jednotu. Ta programově usilovala o obnovení statu quo před 3. zářím 1448 a v jejím čele stanul Oldřich II. z Rožmberka spolu se svým nejstarším synem Jindřichem.⁴⁵⁸

V dubnu 1449 uzavřeli zástupci obou znepřátelených táborů, Poděbradské jednoty a Jednoty strakonické, v Jindřichově Hradci roční příměří, které válku mezi nimi načas odložilo. Bez ohledu na to však obě strany zbrojily a snažily se získat spojence v zahraničí. Zatímco Poděbradská jednotu se orientovala na saského vévodu Viléma, Hohenzollerny a bavorského vévodu Otu, Oldřich z Rožmberka pokračoval ve snaze získat na svoji stranu krále Fridricha. Ten ale i nadále zachovával neutralitu, aby si nesvazoval ruce do budoucna.⁴⁵⁹

⁴⁵³ Srov. zmínky v Oldřichově korespondenci: B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka III*, s. 361, č. 508; s. 373–374, č. 527; s. 380, č. 538.

⁴⁵⁴ Tamtéž, s. 374: „*velmi pěkně k našim věcem J[eho] M[ilos]t se stavie*“.

⁴⁵⁵ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 342.

⁴⁵⁶ Srov. Rabštejnův dopis Oldřichovi z 24. ledna 1449, který edičně zpřístupnili J. PELIKÁN – B. RYNEŠOVÁ (edd.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka IV*, s. 2–3, č. 3.

⁴⁵⁷ Tamtéž, s. 4–5, č. 5.

⁴⁵⁸ Blíže R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 348–353; Strakonickou jednotou a jejími členy se nedávno zevrubně zabýval L. PÁTÝ, *Strakonická jednotu*, který se na řadě míst dotýká i působení Prokopa z Rabštejna.

⁴⁵⁹ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 105.

Nová Rožmberkova aktivita v tomto směru tentokrát nenašla pochopení ani u jeho dlouholetého přítele Prokopa z Rabštejna, který mu 5. června 1449 z Vídně napsal: „*T[vá] M[ilos]t psal K[rálově] M[ilos]ti etc. Činíš jako ten, ješto by rád našemu dobrému, a my sami nic nedbáme; a ktož sám svého dobrého nedbá, co pak ty máš se o to starati? Jižť všichni viděli sú vaši pilnost: nám v uši nejde, a snad také odjinad někaká ponucenie jsú. Jiným nemním by to šlo, že k T[vé] M[ilos]ti nenie posláno, jediné nedbáním; nedbajž také nic.*“⁴⁶⁰ Rezervovaný postoj Fridricha III. k Oldřichovi a Strakonické jednotě snad již souvisel s poklesem vlivu Kašpara Šlika, předního Rožmberkova straníka na královském dvoře. Ten pak, stíhán problémy pracovními i osobními (těžce nesl smrt své ženy Anežky Olešnické), vážně onemocněl. Následky cévní mozkové příhody, jež ho postihla, věrně zachytil náš Prokop: „*Pan Cašpar, náš dobrý přétel, velmi nemocen; šlak jej porazil, ruka a noha a pól jeho jako mrtvo a jedna strana levá téměř všecka. Strach na všakú hodinu, že pójde; neb dobrého rozumu nemá ani dobře lidí zná.*“⁴⁶¹ Snad nedlouho poté, v půli července 1449, Prokopův a Oldřichův společný přítel zemřel.⁴⁶² Rožmberk v něm ztratil dobrého přítele a horlivého přímluvce a napříště už mohl využívat jen vlivu Rabštejna a Eney Silvia.

V létě téhož roku se příslušníci a příznivci Poděbradské a Strakonické jednoty, ale i neutrálové, kterých v Českém království nebylo málo,⁴⁶³ sešli na sněmu v Jihlavě. Jeho jednání začalo 7. srpna 1449 a své zástupce na něj vyslal i král Fridrich. Byli jimi Prokop z Rabštejna a Heidenreich Truchseß.⁴⁶⁴ Ve velké světnici na radnici, kde sněm zasedal, byli slyšeni 26. srpna, jejich poselství však nic nového nepřineslo.⁴⁶⁵ Dalším jednáním

⁴⁶⁰ J. PELIKÁN – B. RYNEŠOVÁ (edd.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka IV*, s. 64–65, č. 79, citát na s. 64.

⁴⁶¹ Tamtéž, s. 65.

⁴⁶² O Šlikovi, jehož závratná kariéra byla do značné míry předobrazem dráhy Prokopa z Rabštejna, bude podrobněji pojednáno v podkap. 3.1 této práce. Po vzoru O. HUFNAGELA, *Caspar Schlick als Kanzler Friedrichs III.*, s. 451, kladou Kašparovu smrt do poloviny července 1449 obě nejnovější zpracování: Petr ELBEL – Andreas ZAJIC, *Die zwei Körper des Kanzlers? Die „reale“ und die „virtuelle“ Karriere Kaspar Schlicks unter König und Kaiser Sigismund – Epilegomena zu einem alten Forschungsthema I*, MHB 15/2, 2012, s. 47–143, zde s. 134, a Michal NOVOTNÝ, *Z měšťanského domu přes císařský dvůr na hrad Loket. Kariéry Kašpara a Matesa Šliků v Čechách, Říši a Sasku (1390–1487)*, disertační práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2015, s. 99. Ani v jednom případě ovšem autoři nevzali v potaz důležitý fakt, že 16. červenec připadl v roce 1449 na středu (srov. M. BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, s. 550), a nikoli na sobotu, jak uvádí zápisek v rukopise, o nějž se Hufnagelův výklad opírá. K tomu blíže Kazimierz JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich. Piastowie wrocławscy, legnicko-brzescy, świdniccy, ziebiccy, głogowscy, żagańscy, oleśniccy, opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy*, Kraków 2007, s. 447–448, který uvažuje o jiných datech, jež na sobotu připadají, a za nejpravděpodobnější den Kašparovy smrti pokládá 5. červenec. Nutno ovšem podotknout, že žádný ze jmenovaných badatelů se nijak nevypořádal se závažnými námitkami R. URBÁNKA, *Věk poděbradský II*, s. 381–382, podle něhož Šlik zemřel spíše až v listopadu. Datace smrti Kašpara Šlika je tak značně nejistá a měla by být podrobena důkladné revizi.

⁴⁶³ Srov. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 379–380.

⁴⁶⁴ Srov. německy psaný list Fridricha III. z 10. srpna 1449, jímž Prokopa a Heidenreicha jihlavskému sněmu doporučuje, v SOA v Třeboni, Historica, inv. č. 1553, sign. 1164, dostupné online z <<http://digi.ceskearchivy.cz/cs/112275/3>> [cit. 2017-07-19].

⁴⁶⁵ *AC II*, s. 263–265, č. 35.

s Fridrichem III. pak sněm pověřil Oldřicha z Rožmberka.⁴⁶⁶ Ten se v prosinci vydal do Vídeňského Nového Města, ale ve věci zamýšleného sjezdu krále s českými stavy nic určitého nevyjednal. Zároveň se znovu pokusil získat Fridricha konečně na stranu Strakonické jednoty, i tento pokus však skončil jako všechny předchozí.⁴⁶⁷

Na jaře následujícího roku došlo k prvnímu otevřenému střetnutí mezi Poděbradskou a Strakonickou jednotou, konflikt ale skončil patovou situací, a obě strany proto daly přednost smírnému východisku. Způsob řešení četných lokálních konfliktů souvisejících s nepřátelstvím mezi oběma jednotami pak určil svatokateřinský sněm konaný na přelomu let 1450 a 1451.⁴⁶⁸ Náš Prokop byl o těchto událostech jistě dobře informován od Oldřicha z Rožmberka, s nímž i nadále zůstával v kontaktu. Oldřich koncem ledna 1451 pověřil Pešíka z Bělé, aby Rabštejna navštívil a přinesl od něj čerstvé zprávy z prostředí královského dvora.⁴⁶⁹ O necelých pět měsíců později, 16. června téhož roku, pak Prokop po treboňském hejtmanovi poslal Rožmberkovi „*list papežův velmi pilný, kterýž nyní z Říma pánu píše*“.⁴⁷⁰ Jak je vidět, Oldřich i Prokop udržovali kontakty se svým starým přítelem Tommasem Parentucellim i čtyři roky poté, co jako Mikuláš V. usedl na svatopetrský stolec.

Účastníci svatokateřinského sněmu rokovali rovněž o otázce vydání Ladislava Pohrobka do Čech a rozhodli se zvolit poselstvo k opětovnému jednání s králem Fridrichem III. o této záležitosti.⁴⁷¹ Ani tentokrát však kýženého cíle nebylo dosaženo. Fridrich nehodlal svolit k tomu, aby se jedenáctiletý Ladislav stal v Čechách loutkou, o kterou by se přetahovala obě hlavní uskupení.⁴⁷² Přesvědčivě to ilustrovalo rokování českého zemského sněmu v Benešově u Prahy, který byl hlavní politickou, náboženskou i společenskou událostí roku 1451 v Českém království.

Sněm, přeložený z Prahy do Benešova kvůli morové epidemii, se sešel v polovině července a své poselstvo na něj vyslal i římský král Fridrich III., jak počátkem dubna v odpovědi českým poslům slíbil. V čele královského poselstva stál Enea Silvio Piccolomini, tehdy již biskup sienský, a dalšími členy byli Heidenreich Truchseß, Albrecht von Ebersdorf a Prokop z Rabštejna, který měl především úlohu překladatele a tlumočníka. Enea tehdy na

⁴⁶⁶ Srov. *noviny české* ze září 1449, otištěné tamtéž, s. 265–267, č. 36, a list Aleše Holického ze Šternberka Oldřichovi z Rožmberka z 27. listopadu 1449 tamtéž, s. 40–41, č. 39; J. PELIKÁN – B. RYNEŠOVÁ (edd.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* IV, s. 133–134, č. 163. O ostatních záležitostech, které se na sněmu projednávaly, R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 390–394.

⁴⁶⁷ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 404.

⁴⁶⁸ K událostem roku 1450 souhrnně P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ* VI, s. 105–107.

⁴⁶⁹ J. PELIKÁN – B. RYNEŠOVÁ (edd.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* IV, s. 314, č. 445.

⁴⁷⁰ Tamtéž, s. 318, č. 455.

⁴⁷¹ Srov. sněmovní instrukce poslům z 6. ledna 1451, otištěné v *AČ* II, s. 295–301, č. 50, a zprávu o poselstvu z konce března tamtéž, s. 301–303, č. 51.

⁴⁷² Tamtéž, s. 303–304, č. 52; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ* VI, s. 107; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 499–502.

českou půdu vkročil vůbec poprvé (a zároveň i naposledy)⁴⁷³ a po návratu do Vídeňského Nového Města barvitě vylíčil své zážitky z diplomatické mise v obsáhlém listu kardinálu Juanu Carvajalovi.⁴⁷⁴

Cestou z Jindřichova Hradce do Benešova dali poslové přednost noclehu v tábořské pevnosti před skromným ubytováním v některé vsi. Táboři přijali žádost královského poselstva o pohostinství se zjevnou radostí, provedli ho městem, v němž Enea Silvio spatřoval „*hnízdo nepravosti*“ a „*příbytek Satanův*“, a důstojně posly ubytovali. Druhého dne zrána přišli konšelé pozvat Fridrichovy vyslance k přátelskému posezení, rakouští členové delegace ale trvali na rychlém odjezdu, protože se báli případné konfrontace s muži „*nestvůrné bezbožnosti*“, a navíc nechtěli v době nedělních bohoslužeb přijít s kacíři do styku.⁴⁷⁵

Do Benešova dorazilo poselstvo ještě téhož dne, v neděli 18. července 1451, a zdrželo se zde čtyři dny. Enea tu zblízka poznal předáky české kališnické i katolické aristokracie (s výjimkou členů Strakonické jednoty, z nichž se zúčastnil jen Jindřich z Rožmberka) a zástupce dvanácti měst včetně Tábora.⁴⁷⁶ Většinu jmen zúčastněných šlechticů i měst Silvio zachytil bez zkomolení, jistě i zásluhou Prokopa z Rabštejna. Jednání probíhala v napjaté atmosféře, neboť Eneovi připadla nevděčná úloha oznámit sněmovníkům nové odmítnutí české žádosti o vydání Ladislava Pohrobka, který je „*ještě dietětem*“ a „*kralovati a užitečně tohoto království vést nemohl by*“. Závěrem Silvio české stavy opět vyzval, aby vyčkali Ladislavovy zletilosti: „*Čekajte trpělivě ostatku času, nebo brzo běžie léta a mǐjie, i zklamává běžný věk.*“ Eneovu řeč, přednesenou v působivé latině, tlumočil do češtiny náš Prokop, který pak sněmovníkům předal i písemný překlad biskupova projevu.⁴⁷⁷ Program čtyřdenního pobytu královských poslů v Benešově však netvořily jen oficiální sněmovní schůze. Neméně důležitá byla jednání soukromá, jež probíhala stranou pátravých zraků nezvaných pozorovatelů a posluchačů. Nejpodstatnější přitom byla Eneova rozmluva s Jiřím z Poděbrad,

⁴⁷³ F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXXIV.

⁴⁷⁴ Latinský originál tohoto listu z 21. srpna 1451 nejlépe vydal R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel* III/1, s. 22–57, č. 12, český překlad, z něhož v hlavním textu cituji, pak pořídil Augustin KADLEC (ed.), *List Eneáše Silvia o cestě na sněm do Benešova a o dvojí zastávce v Táboře*, in: JSH 22/3–4, 1953, s. 107–112, 133–148. Dopis mistrně rozebral a do širších souvislostí Eneova přístupu k české otázce zasadil Howard KAMINSKY, *Pius Aeneas among the Taborites*, Church History 28/3, 1959, s. 281–309, zvláště s. 287–295.

⁴⁷⁵ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel* III/1, s. 22–27; A. KADLEC (ed.), *List Eneáše Silvia*, s. 107–110. Ke dvěma Eneovým zastávkám v Táboře srov. též G. VOIGT, *Enea Silvio de' Piccolomini* II, s. 26–29; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 527–533; F. HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu* III, s. 78–80; Anna CÍSAŘOVÁ KOLÁŘOVÁ, *Návštěva Eneáše Silvia v Táboře před pěti sty lety*, in: JSH 20/2, 1951, s. 61–64; František ŠMAHEL, *Dějiny Tábora I/2. 1422–1452*, České Budějovice 1990, s. 537–539; TÝŽ, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXXIV–XXXV; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ* VI, s. 107–108; Milan ŠIMEK, *Pius II. a utrakvismus*. Disertační práce obhájená na HTF UK, Praha 2009, s. 58–60; D. KOZLER, *Prokop z Rabštejna*, s. 47–49.

⁴⁷⁶ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 505.

⁴⁷⁷ Prokopův překlad Silviovy řeči byl edičně zpřístupněn v *ACČ* II, s. 304–307, č. 53, odkud také cituji. K průběhu sněmovního jednání blíže R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 505–509.

kterou opět tlumočil Prokop z Rabštejna. Rostoucí význam muže, jemuž v září 1449 vyhlásila všechna tři pražská města věrnost jako zemskému správci,⁴⁷⁸ přirozeně neunikl pozornosti královského dvora a bylo v zájmu samotného Fridricha III. získat Jiřího na svoji stranu.⁴⁷⁹ Silvio si z rozhovoru s Poděbradem odnesl vcelku příznivý dojem, byť kališnický vůdce nekompromisně trval na platnosti kompaktát a hájil Jana Rokycanu.⁴⁸⁰

Když při zpáteční cestě jeli Fridrichovi poslové, doprovázeni Jindřichem z Rožmberka, opět kolem Tábora, Eneovi už se znovu „*k nepřátelům víry*“ nechtělo. Prokop ho ale přesvědčil: „*Jen jdi do města, nyní budeš mít možnost říci, co onehdy jsi říci chtěl; nyní budeš moci upokojit svoje svědomí,*“ pobídl Rabštejn svého přítele v narážce na jeho vyjádření ze závěru jejich první zástavky v „*útočisti kacírů*“.⁴⁸¹ Tehdy Silvio svým druhům řekl, že chtějí-li všichni učinit svému svědomí zadost, je třeba, aby táborským konšelům „*něco řekli, aby se nedomnívali, že se nám líbí, co oni dělají*“. Prokop s ním souhlasil, ale jejich rakouští kolegové, „*lidé zaječího srdce*“, trvali na urychleném odjezdu.⁴⁸² Tentokrát už tedy k Eneově rozmluvě s tábory došlo. Diskuse, kterou sienský biskup s duchovními představiteli obce nad Lužnicí v čele s Mikulášem Biskupcem z Pelhřimova vedl a již posléze volně parafrázoval v dopise Juanu Carvajalovi,⁴⁸³ ovšem ani o krok nepřiblížila vzájemné porozumění dvou rozdílných světů. Když pak královští poslové odjížděli do Českého Krumlova za panem Oldřichem, Silviovi připadalo, že „*byl mezi barbary za ledovým mořem, mezi lidožrouty a mezi obludnými národy Indie a Lybie*“, a soudil, že „*není opravdu na celé zemi, již oblévá moře, obludnějšího národa, než jsou táboři*“.⁴⁸⁴

Vyčerpaný a nemocný „*starší pán z Růže*“, jehož Enea Silvio s Prokopem po druhé zastávce v Táboře navštívili, se v listopadu 1451 rozhodl k přelomovému kroku. Dominium, které v revolučních i porevolučních časech podstatně rozšířil, předal svou abdikací listinou synům Jindřichovi, Janovi a Joštovi a stáhl se do ústraní. Politické dění sice zcela neopustil, ale nadále už do něj zasahoval spíše jen zpovzdálí a svým způsobem tak předjal porážku vlastní strany. V téže době také zcela ustávají Oldřichovy korespondenční styky s Prokopem z Rabštejna. Na podzim 1451 se Rožmberkův úhlavní nepřítel Jiří z Poděbrad dočkal významného úspěchu, když ho římský král Fridrich III. na základě doporučení Eney Silvia (a

⁴⁷⁸ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 100.

⁴⁷⁹ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 512.

⁴⁸⁰ Celou rozmluvu posléze Enea reprodukoval ve výše zmíněném listu kardinálu Carvajalovi – viz R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel III/1*, s. 28–36; A. KADLEC (ed.), *List Eneáše Silvia*, s. 110–112, 133–136. Srov. též detailní rozbor, který podal R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 511–527.

⁴⁸¹ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel III/1*, s. 36; A. KADLEC (ed.), *List Eneáše Silvia*, s. 136.

⁴⁸² R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel III/1*, s. 27; A. KADLEC (ed.), *List Eneáše Silvia*, s. 109–110.

⁴⁸³ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel III/1*, s. 36–56; A. KADLEC (ed.), *List Eneáše Silvia*, s. 136–148.

⁴⁸⁴ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel III/1*, s. 56; A. KADLEC (ed.), *List Eneáše Silvia*, s. 148.

navzdory Oldřichovým protestům) schválil ve funkci zemského správce, přestože nedosáhl uznání v celém Českém království.⁴⁸⁵

Dále nehodlal Fridrich III., který se tou dobou v Rakousích sám potýkal s odbojem vedeným Ulrichem Eytzingerem, český problém jakkoli řešit. Koncem roku 1451 se raději i s princem Ladislavem vydal na dlouho připravovanou cestu do Itálie pro císařskou korunu. Fridrichova korunovační jízda, financovaná převážně papežskou pokladnou, diplomaticky připravovaná Eneou Silviem Piccolominim a pojatá jako manifestace vzájemné součinnosti světské i duchovní hlavy křesťanstva, evropské veřejnosti působivě sdělovala, že éra konciliarismu skončila a pilíře křesťanského univerzalizmu opět spolehlivě plní svou funkci.⁴⁸⁶ V doprovodu krále Fridricha, který císařskou hodnost přijal od papeže Mikuláše V. v neděli 19. března 1452 v římském chrámu sv. Petra, přitom nemohl chybět ani Prokop z Rabštejna, jehož dlouholeté věrné služby nezůstaly při té příležitosti bez odměny. Na římském mostě přes Tiberu byl Prokop již podruhé pasován na rytíře a celému jeho rodu byl polepšen erb.⁴⁸⁷

Fridrichova netečnost, a především koncentrovaný katolický nápor přiměly Poděbradskou jednotu k protitahu. 27. dubna 1452 zvolil pražský zemský sněm, jehož se zúčastnili nejen představitelé Poděbradské jednoty, ale i mnozí přívrženci Jednoty strakonické a také zástupci osmnácti královských měst, Jiřího z Poděbrad hlasy kališníků i katolíků „*za zprávcí mocného a pravého v témž Království českém*“. Linie dlouhodobě prosazovaná východočeskými utrakvisty tak došla takřka obecného uznání.⁴⁸⁸ Po následném vojenském zákroku proti Táboru, který se Jiřímu nehodlal podřídit, uznali 1. září 1452 kališnického vůdce za zemského správce i představitelé města nad Lužnicí a tábořská církevní organizace poté definitivně zanikla. Brzy po kapitulaci Tábora přijali závěry dubnového zemského sněmu také ostatní Poděbradovi nepřátelé, včetně Oldřicha z Rožmberka. Jiří si tak vydobyl obecné uznání a dovršil proces náboženského i politického sjednocování utrakvismu.⁴⁸⁹

Ve stejný den, kdy Tábor kapituloval před zemským správcem, byl římský císař Fridrich III. nucen uzavřít se vzbouřenými rakouskými stavy, podporovanými hrabětem Ulrichem Celským, částí uherských stavů i českými protivníky Jiřího z Poděbrad, smlouvu o vydání Ladislava Pohrobka. Spojené opozici, jejíž vojska oblehla Vídeňské Nové Město, totiž

---

⁴⁸⁵ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 108–109.

⁴⁸⁶ Tamtéž, s. 111.

⁴⁸⁷ Blíže podkap. 3.2 této práce.

⁴⁸⁸ K průběhu svatojiřského sněmu blíže R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 632–637; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 109–110.

⁴⁸⁹ Souhrnně P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 110–111; B. ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin IV*, s. 128.

nemohl odolat.⁴⁹⁰ 4. září 1452 převzali dvanáctiletého krále předáci rakouské opozice a dovedli ho do jásající Vídně. Propuštění zlatovlasého mladíka zákonitě přineslo zvrát ve středoevropských poměrech. Ladislav Pohrobek se jako poslední mužský potomek albertinské linie habsburské dynastie ujal otcovského dědictví, zatímco državy Fridricha III. se znovu omezily na tzv. Vnitřní Rakousy (Štýrsko, Korutany, Kraňsko). V Uhrách pak zemský sněm potvrdil Ladislavovo královské důstojenství a János Hunyady rezignoval na úřad zemského správce, který zastával od roku 1446.⁴⁹¹

Jasnou odpověď na klíčovou otázku, jaký postoj k vydání Ladislava Pohrobka zaujme zemský správce Jiří z Poděbrad, dostala česká společnost 1. května 1453. Tehdy Jiří ve Vídni složil Ladislavovi přísahu věrnosti a na oplátku se mu dostalo potvrzení kapitulačních požadavků, na jejichž schválení záviselo Habsburkovo přijetí a následná korunovace v Českém království. Ladislav slíbil zasadit se o Rokycanovo potvrzení v arcibiskupském úřadě a respektovat Poděbradovy rady, potvrdil kompaktata i politické a majetkové poměry v zemi. Pro Jiřího byly neméně významné dva královské zápisy z 1. a 2. května. První z nich nařizoval všem úřadům Českého království, aby poslouchaly Jiříkovy příkazy, a druhý, který byl zatím tajný, prodlužoval Poděbradovo funkční období jako zemského správce o dalších šest let.⁴⁹²

V souvislosti s chystaným nástupem Ladislava Pohrobka na český trůn se Jiří z Poděbrad v průběhu roku 1453 horlivě staral také o obnovení české královské kanceláře. Do jejího čela si zemský správce vyhlédl Prokopa z Rabštejna, jehož měl v předchozích letech při nejednom jednání možnost poznat nejen coby zdatného překladatele a tlumočníka, ale především jako zkušeného, schopného a výmluvného diplomata Fridricha III.

2.5.2.2 *Humanista?*

Prostřednictvím styků s Eneou Silviem Piccolominim, který bývá v literatuře označován jako „apoštol zaalpského humanismu“,⁴⁹³ se Prokop z Rabštejna v říšské kanceláři seznámil

---

⁴⁹⁰ Právě těchto akcí se týká relace o vojenské výpravě Jindřicha z Rožmberka na pomoc Ulrichu Eytzingerovi, začleněná do řady textů *SLČ* a rozebraná v oddílech 1.1.1 a 2.5.1 této práce.

⁴⁹¹ Souhrnně P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ* VI, s. 111–112, z podrobnějších zpracování nejnověji D. PAPAŽÍK, *Ladislav Pohrobek*, s. 101–105.

⁴⁹² Bližší R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 681–711, a recentně D. PAPAŽÍK, *Ladislav Pohrobek*, s. 117–119.

⁴⁹³ Termínem „Apostel des Humanismus in Deutschland“ označil Eneu Silvia Georg VOIGT, *Enea Silvio de' Piccolomini, als Papst Pius der Zweite, und sein Zeitalter* II, Berlin 1862, s. 342. Spojení „apoštol zaalpského humanismu“ v jeho stopách užívá František Šmahel – viz F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 20; TÝŽ, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XVIII; TÝŽ, *Badatelské a ediční dozvuky jubilea Eneáše Silvia Piccolominiho*, in: A. Baďurová et al. (redd.), *Humanismus v rozmanitosti pohledů. Farrago festiva Iosepho Hejnic nonagenario oblata*, Praha 2014, s. 183–194, zde s. 183. Srov. též Johannes HELMRATH, *Vestigia Aeneae imitari*. Enea Silvio Piccolomini als „Apostel“ des Humanismus. Formen und Wege seiner Diffusion, in: týž, *Wege des*

s tímto novým duchovním proudem. Jeho vlivné známosti mu pak v tehdejší humanistickém světě vynesly značnou slávu i jako učenci a literátovi, přestože sám vyšší literární ambice neměl. Připomeňme, že 26. června 1444 věnoval Enea Prokopovi svůj spis o štěstí (*Somnium de Fortuna*),⁴⁹⁴ v jehož úvodu autor vyjádřil přesvědčení, že vzhledem ke svým ctnostem, ušlechtilosti a poctivosti by si Rabštejn zasloužil v diplomatickém světě přednější místo než takové, jaké nyní zaujímá.⁴⁹⁵ O tři dny později ho Silvio v dopise kancléři Kašparu Šlikovi nazval významným literátem a rytířem⁴⁹⁶ a ani později mu neváhal příležitostně zalichotit.⁴⁹⁷

Prokop z Rabštejna byl častým adresátem Eneových dopisů, které se vyznačovaly „humanistickou slohovou elegancí, skvělou výmluvností, užíváním neotřelých básnických obrazů, odkazy na klasické autory, samolibým vtípem a sebechválou i falešnou skromností“.⁴⁹⁸ Typickým příkladem takového humanistického epistolárního projevu je výše zmíněné *Somnium de Fortuna*, řešící alegorickou formou otázku smyslu štěstí v lidském životě a poukazující na jeho vrtkavost.⁴⁹⁹ Naproti tomu listy Prokopovy jsou věčné a zabývají se téměř výlučně otázkami politickými, vynikají konkrétním a jasným podáním. Rabštejn byl totiž více diplomatem než literátem a pochvalná pojmenování, jež mu Enea Silvio adresoval, například „*insignis litteratusque miles Procopius*“⁵⁰⁰ či „*miles litteratus et prestans*“⁵⁰¹, byla

---

Humanismus. Studien zu Praxis und Diffusion der Antikeleidenschaft im 15. Jahrhundert. Ausgewählte Aufsätze I, Tübingen 2013 (= Spätmittelalter, Humanismus, Reformation 72), s. 73–113.

⁴⁹⁴ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel I/1*, s. 343–353, č. 151. Ještě za adresátova života, v roce 1468, přeložil Niklas von Wyle toto dílko do němčiny – viz Hans RUPPRICH (ed.), *Die Frühzeit des Humanismus und der Renaissance in Deutschland*, Leipzig 1938 (= Deutsche Literatur. Sammlung literarischer Kunst- und Kulturdenkmäler in Entwicklungsreihen, Reihe Humanismus und Renaissance, Bd. 1), s. 36; edice Niklasova německého překladu byla otištěna tamtéž, s. 234–248. Do češtiny jmenovaný Piccolominiho spis přeložil a roku 1516 pod názvem *Enea Silvia poety o Štěstí i divný i užitečný sen* v Praze vydal Mikuláš Konáč z Hodiškova – viz Václav HANKA, *České prvotisky*, ČČM 26/3–4, 1852, s. 109–126, 62–111, zde s. 78, č. 74, a zvláště M. KOPECKÝ, *Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova*, s. 98–107. Konáčův překlad se dochoval v konvolutu různých textů uloženém ve Strahovské knihovně, sign. DR IV 23/5 (M); spis má samostatnou paginaci (31 stran), která v Manuscriptoriu odpovídá fol. 185r–200r.

⁴⁹⁵ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel I/1*, s. 343: „*Noctu preterita priusquam me quieti committerem, multa mecum de te locutus sum mirabarque tuis virtutibus non dari locum convenientem, quia licet acceptus sis cesari, non tamen, ut par esset, efferrí te video. Nam cum reluceat in te nobilitas et probitas, non video, cur inter primores poni non debeas.*“ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 646, se ovšem domnívá, že „Eneáš tu myslí spíše na sebe sama, že nemá na dvoře královském více vlivu, než na Rabštejna“.

⁴⁹⁶ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel I/1*, s. 297–298, č. 128. Editor klade vznik tohoto listu ke konci března 1444 a této datace se přidržuje i F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXIX. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 702, ale přesvědčivě doložil, že byl dopis napsán až o čtvrt roku později, 29. června 1444, jak je uvedeno v rukopisu.

⁴⁹⁷ Kupř. v listu z 10. března 1457 Enea Prokopovi napsal: „*Unice te amamus et tuas epistolas veluti Apollonis oracula ducimus.*“ Viz M. HOPPER (ed.), *Aeneae Sylvii ... opera quae extant omnia*, s. 782–783, č. CCXLVII.

⁴⁹⁸ Tak M. KOPECKÝ, *Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova*, s. 99, a znovu TÝŽ, *Pokrokové tendence v české literatuře od konce husitství do Bílé hory*, Brno 1979 (= Spisy Univerzity J. E. Purkyně v Brně. Filozofická fakulta 224), s. 155.

⁴⁹⁹ Obsah spisku podrobně popsal M. KOPECKÝ, *Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova*, s. 100–102.

⁵⁰⁰ Srov. pozn. 497, citát na s. 298.

⁵⁰¹ Srov. pozn. 496, citát na s. 343.

patrně jen výrazem respektu k Prokopově kancelářské latině.⁵⁰² To, že latinská stylistika byla Rabštejnovi zřejmě bližší než česká, ostatně ukazuje jeho korespondence s Oldřichem z Rožmberka, která místy nabývá makarónského rázu. Prokop totiž v některých dopisech prokládá český text latinskými vsuvkami nejen při doslovných citacích toho, co bylo řečeno při latinsky vedených jednáních, o nichž Rožmberka informoval, ale – patrně z pohodlnosti – i na jiných místech.⁵⁰³

Eneova chvála Prokopa z Rabštejna nezůstala v okruhu členů Fridrichovy kanceláře bez ozvěny. Jako příklad lze uvést dialog *De remedio amoris*, pokládáný za jedno z nejranějších děl německého humanismu. Johannes Tröster († asi 1485) jej sepsal v roce 1454, tedy již po Prokopově odchodu do Prahy na dvůr Ladislava Pohrobka, a nepochyboval v něm o tom, že „statečný a učený rytíř český“ (*strenuus doctusque miles Bohemus*) pomůže „svým zlatým perem“ (*aureo suo calamo*) k obnově náboženské jednoty v Českém království.⁵⁰⁴

Rabštejn ovšem nebyl zdaleka jediným Čechem, se kterým se Enea Silvio v kanceláři Fridricha III. setkal. Protože král Fridrich převzal do svých služeb osvědčené notáře a kancelisty svých předchůdců Zikmunda Lucemburského a Albrechta II. Habsburského, nalezlo v jeho kanceláři živobyť také několik dalších obyvatel Českého království. Vedle známého kancléře Kašpara Šlika šlo například o Františka z Bránic či Václava z Bochova.⁵⁰⁵ Styky Prokopa z Rabštejna a dalších jmenovaných osob s Eneou Silviem Piccolominim měly přitom dvojí význam.

---

⁵⁰² Srov. F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 63; TÝŽ, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXIX. Přidržuji se zde tohoto Šmahelova výkladu, neboť R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 208–209, podle mého názoru Prokopův literární význam poněkud přeceňuje. Předpokládá existenci jistých jeho hodnotných samostatných spisů, které se nedochovaly, a soudí, že Prokopovi čeští současníci jeho literární význam jen nedokázali patřičně docenit.

⁵⁰³ Srov. zvláště výše citovaný Rabštejnův list Oldřichovi z 19. února 1447.

⁵⁰⁴ První redakci dialogu *De remedio amoris* vydal z rukopisu sanktpöltenského Raimund DUELLIUS (ed.), *Miscellanea quae ex codicibus mss. collegit* I, Augustae Vindelicorum-Graecii 1723, s. 227–245, citát na s. 232; druhou redakci z manuskriptu kremsmünsterského zpřístupnil H. RUPPRICH (ed.), *Die Frühzeit des Humanismus*, s. 182–197, citát na s. 185 (zde ovšem v kratší podobě „*strenuus doctus Bohemus*“) – srov. též poznámkový aparát k edici na s. 314, jakož i příslušnou pasáž úvodu k celé antologii na s. 28. K autorovi díla blíže Franz Josef WORSTBROCK, *Tröster, Johannes*, in: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon* IX, Berlin-New York 1995, sl. 1078–1083 (zde také ve sl. 1082 výčet všech známých rukopisů). Dále např. J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, s. 25–26; Hanno WIJSMAN, *Een Italiaan in den vreemde*. De rol van Aeneas Silvius Piccolomini bij de verspreiding van het humanisme in Midden-Europa, *Leidschrift* 12/1, 1996, s. 33–51, zde s. 43; Michael H. SHANK, *Academic Consulting in Fifteenth-Century Vienna: The Case of Astrology*, in: E. Sylla – M. McVaugh (eds.), *Texts and Contexts in Ancient and Medieval Science. Studies on the Occasion of John E. Murdoch's Seventieth Birthday*, Leiden-New York-Köln 1997, s. 245–270, zde s. 264.

⁵⁰⁵ Okruh českých spolupracovníků Eney Silvia Piccolominiho v říšské kanceláři i dalších jeho ctitelů českého původu přehledně postihli zejména J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, s. 19–28, a F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXVIII–XXXIV. Převážně z jejich výkladu vychází D. KOZLER, *Prokop z Rabštejna*, s. 24–28, který zrevidoval některé faktografické údaje a doplnil několik podrobností týkajících se Prokopa z Rabštejna.

První spočívá v tom, že tyto kontakty byly oboustranně využívány k soukromým či politickým účelům, pro současného badatele někdy poněkud nečekaným. Víme například, že pozdější staroměstský kancléř Jan Tůšek z Pacova († 1463), jeden ze Silviových obdivovatelů žijících v českých zemích, opatřil italskému humanistovi na jeho vlastní žádost v polovině 40. let 15. století levnou bibli a že prostředníkem, který Eneovi předal Písmo a Tůškovi naopak peníze, byl Prokop z Rabštejna.⁵⁰⁶ Piccolomini zase svými přímluvami pomáhal Prokopovým mladším bratrům Jindřichovi a Janovi.⁵⁰⁷ Prokopovi se pak podpory zkušeného císařského sekretáře dostalo při budování obnovené české královské kanceláře v letech 1453–1454.⁵⁰⁸

Druhou rovinou nastíněných styků byla recepce humanistické stylistiky. Právě jejich prostřednictvím se totiž české prostředí seznamovalo s Eneovými latinskými spisy a listy, které měly pro pozvolné šíření nového stylu a elokvence v Čechách a na Moravě prvořadý význam.⁵⁰⁹ Milena Bartlová se dokonce nezdráhá hovořit o „pražském humanistickém kroužku okolo Prokopa z Rabštejna“.⁵¹⁰ Taková formulace je však značně nadnesená a zavádějící. Nevíme totiž nic o tom, že by Prokop byl vůdčí osobností nějaké humanisticky orientované skupiny, není doloženo, že by napsal nějaká literární díla, a ani jeho dochované dopisy nemají charakter humanistické epistolografie.⁵¹¹ Navíc je třeba mít na paměti, že

⁵⁰⁶ K této zajímavé epizodě blíže a s odkazy na prameny D. KOZLER, *Prokop z Rabštejna*, s. 25–26. Prokop tehdy využil toho, že do Čech v průběhu roku 1445 z diplomatických důvodů opakovaně jezdil.

⁵⁰⁷ Srov. podkap. 2.6 a 2.7 této práce.

⁵⁰⁸ Srov. oddíl 2.5.3.

⁵⁰⁹ Srov. J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, s. 18; F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 22, 46–49; Milan KOPECKÝ, *Český humanismus*, Praha 1988 (= České myšlení 14), s. 11–12, 246–247. Dodejme, že mimofádně horlivým opisovačem Silviových textů byl výše zmíněný Václav z Bochova. V říšské kanceláři sice působil jen krátce, ale v rukopise pražské lobkovické knihovny, který je dnes uložen v NK ČR, sign. XXIII.F.112 (M), se dochovaly jeho opisy 67 kusů Eneovy korespondence (odeslané i přijaté) z let 1431–1445 (v popisu knihy v Manuscriptoriu je omylem uveden rok 1455), mezi nimiž nechybí ani *Somnium de Fortuna* (fol. 111v–118r). K tomuto manuskriptu blíže R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel I/1*, s. VIII–IX, a Emma URBÁNKOVÁ, *Rukopisy a vzácné tisky pražské univerzitní knihovny*, Praha 1957, s. 39–40.

⁵¹⁰ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 652.

⁵¹¹ Známé je jen Rabštejnové zprostředkování kontaktu mezi Eneou Silviem a slavným astronomem, matematikem, mistrem pražské univerzity a někdejším osobním lékařem Václava IV. i Zikmunda Lucemburského Janem Ondřejovým, řečeným Šindel († 1456). Ten si před polovinou 40. let přečetl několik Silviových listů a pochvalně se o nich vyjádřil. Když se pak o tom prostřednictvím společného přítele Prokopa z Rabštejna dozvěděl jejich autor, nemeškal a dopisem z 20. listopadu 1445 Janovi s předstíranou skromností květnatě poděkoval. Právě z tohoto děkovného listu víme o Prokopově zprostředkování: „*Reversus nunc ad cesarem insignis miles Procopius de Rabenstein, tui meique amantissimus, retulit, quod mihi summe voluptati fuit, me tibi dilectum esse measque litteras, quas sepe ad amicos scribo, tuo iudicio admodum commendari.*“ Viz R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel I/1*, s. 582–584, č. 195, zde s. 582. K naznačeným kontaktům, v nichž vidí „nejranější stopu pronikání humanismu na pražskou univerzitu“, srov. František ŠMAHEL, *Počátky humanismu na pražské univerzitě v době poděbradské*, in: týž, *Alma mater Pragensis. Studie k počátkům Univerzity Karlovy*, Praha 2016, s. 527–549, citát na s. 542. K samotnému Šindelovi blíže Josef SMOLÍK, *Mathematikové v Čechách od založení university Pražské až do počátku tohoto století*, Praha 1864, s. 14–16 (jedná se o separátní vydání práce, která v průběhu roku 1864 vycházela na pokračování v časopise *Živa*; výrok o Prokopovi zde otištěn na s. 15); František Michálek BARTOŠ, *Rektor Jan Šindel*, in: VČAVU 56, 1947 [vyd. 1948], s. 27–34; Karel BERÁNEK, *Andreae Iohannes (Šindel Jan)*, in: J. Adamec – L. Hlaváčková (red.), *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348–1939 I*, Praha 1988, s. 51–52; Jaroslav FOLTA, *Andreae, Iohannes*, in: BSČZ I,

význam textů Eney Silvia pro rodící se český humanismus spočíval především ve zmiňované propagaci humanistické stylistiky, zatímco jejich myšlenkový přínos byl jen velmi omezený.⁵¹²

To ale na druhou stranu neznamená, že by humanistické záliby byly u Rabštejna zcela vyloučeny. Jeho mladší bratr Jan o Prokopovi ve svém *Dialogu* píše jako o „muži vlídné laskavosti a nemalé moudrosti“ (*vir et humanitatis benigne et prudencie non parve*)⁵¹³ a je známo, že Prokop vlastnil minimálně dva rukopisy, jež by zájmu o humanismus odpovídaly. Podívejme se tedy, co víme o Prokopově knihovně.

Prokopovi z Rabštejna bylo dosavadním bádáním přiřknuto vlastnictví čtyř dochovaných manuskriptů. Bez jakýchkoli pochybností můžeme jako Prokopův označit papírový rukopis z počátku 15. století, který obsahuje Cassiodorovy *Variae* a je pod signaturou M II 17 uložen v historických fondech Vědecké knihovny v Olomouci.⁵¹⁴ Rabštejnovi jej – nevíme kdy⁵¹⁵ – daroval známý novoměstský písař Prokop.⁵¹⁶ Dosvědčuje to

---

Praha 2004, s. 89–90; Alena ŠOLCOVÁ, *Mistr Jan Šindel – pravděpodobný tvůrce matematického modelu pražského orloje*, *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie* 54/4, 2009, s. 307–317; Petr HLAVÁČEK, *Jan Šindel († 1456)*, *Astronom, lékař a univerzitní profesor*, in: P. Hlaváček et al., *Kacířská univerzita*, s. 39–41.

⁵¹² Tuto skutečnost zdůrazňuje F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 22.

⁵¹³ B. RYBA (ed.), *Jana z Rabštejna Dialogus*, s. 32; D. MARTÍNKOVÁ (ed.), *Poselství ducha*, s. 26.

⁵¹⁴ Podrobný popis kodexu podali Miroslav BOHÁČEK – František ČÁDA (edd.), *Beschreibung der mittelalterlichen Handschriften der Wissenschaftlichen Staatsbibliothek von Olmütz*, hrsg. von H.-B. Harder und H. Rothe, Köln-Weimar-Wien 1994, s. 360–361, č. 185. Podle kolofonu na fol. 160r (srov. tamtéž, s. 360) dokončil písař Bartoloměj z Úterý svou práci pro Jana Kardinála „ante Letare anno Domini M^o CCCC^o primo“, tj. před tzv. Družebnou nedělí (4. neděle postní a zároveň 3. před Velikonocemi), jež v roce 1401 připadla na 13. březen – srov. M. BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, s. 530–531 a 912. (Nejde tedy o Letnice – neděli 22. května, jak mylně uvádí Jana PODRAZILOVÁ, *Soupis kolofonů knihoven benediktinů v Rajhradě, mikulovské dietrichsteinské, františkánů v Dačicích a Vědecké v Olomouci*, diplomová práce obhájená na ÚPVHA FF MU, Brno 2010, s. 35, pozn. 64.) Zcela v souladu s touto písařovou datací jsou výsledky filigranologické analýzy, kterou provedl Stanislav PETR, *Verzeichnis der Wasserzeichen*, in: H. Rothe (red.), *Beschreibung der mittelalterlichen Handschriften der Wissenschaftlichen Staatsbibliothek von Olmütz*, Registerband, Köln-Weimar-Wien 1998, s. 187–249, zde s. 217, č. 185. Ta ukázala, že celý text Cassiodorových *Varii* byl napsán na složky papíru, jež se používaly v letech 1400–1403 (bylo zde identifikováno pět různých filigránů, jejichž datace se vzájemně překrývají). Pouze na úvodních foliích I–VI, která jsou prázdná (na první z nich posléze humanista Jan napsal své osobní latinsko-řecké motto „*E caelo cecidit Γνωθι σεαυτόν*“), byl rozpoznán filigrán doložený k roku 1419. Nejdříve z tohoto roku tedy může pocházet dobová vazba rukopisu, jež se dochovala dodnes.

⁵¹⁵ Autoři citovaní v pozn. 518 na základě slova *militi* obsaženého v dedikaci tvrdí, že se tak stalo před Prokopovým povýšením do panského stavu, které, vycházejíce z mylného výkladu Bohumila Ryby, chybně kladou do roku 1463 (nejstarší doklad o Rabštejnově příslušnosti k vyšší nobilitě přitom pochází z 6. května 1458 – srov. podkap. 3.2 této práce). Je však třeba upozornit na skutečnost, že Prokop byl jako *miles* označován i v době, kdy už byl prokazatelně příslušníkem panského stavu. Jako doklad lze uvést kupř. formulaci z papežské listiny vydané 27. března 1462, jejíž opis je uložen v NA, Sbírka prepisů z italských a vatikánských archivů (1401–1814), inv. č. 299, kart. 52a, složka Registra Vaticana Pii II.: „*dilecti filii nostri Procopii, illustri filii Georgii, Boemie regis, cancellarii ac liberi domini loci de Rabenstein militisque*“ (srov. též regest v RG VIII, č. 5765, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/8/5765>> [cit. 2017-05-20]). Tato titulatura totiž pouze odkazuje na kdykoli v průběhu života proběhnuvší akt rytířského pasování, jež představovalo čestné osobní (nedědičné) vyznamenání pro daného šlechtice, a nevyjadřuje postavení jejího nositele ve stavovské struktuře. Nejsou ostatně nijak neobvyklé ani případy rytířských pasování příslušníků vyšší šlechty. Srov. Robert ŠIMŮNEK, *Rituály, ceremoniály a symbolická komunikace v životě české středověké šlechty*, in: M. Nodl – F. Šmahel (redd.), *Slavnosti, ceremonie a rituály v pozdním středověku*, Praha 2014, s. 269–313, zde s. 273–275.

jeho dedikace na zadním přidešti: „*Insignis et preclse magnificencie domino validissimeque strenuitatis glorioso militi, domino Procopio de Rabsstein, incliti regni Bohemie supremo cancellario, Procopius, civitatis Karoli notarius, dominacionis sue famulator, hunc librum donando postulat perobnixe, ut dum ipsum dominacio sua conspexerit, huius servuli sui dignetur promotura domineaque subvencione graciosius reminisci.*“⁵¹⁷ Po Prokopovi byl majitelem této knihy jeho mladší bratr Jan, který proslul svou skvostnou knihovnou, profilovanou již výrazně humanistickým směrem. Zda mu Prokop manuskript přenechal ještě za svého života, jak se domnívají Kamil Boldan s Miladou Studničkovou (pro humanistu Jana měl podle nich asi větší cenu),⁵¹⁸ nebo zda jej Jan po Prokopovi zdědil, jak soudili autoři katalogu rukopisů olomoucké vědecké knihovny,⁵¹⁹ nelze s jistotou rozhodnout.

S velkou pravděpodobností patřil Prokopovi z Rabštejna také rukopis Národní knihovny ČR se signaturou VIII.D.16.⁵²⁰ Jedná se o papírový kodex nejspíše domácího původu, jenž obsahuje Ciceronovy *Epistolae ad familiares* a podle kolofonu na závěrečném fol. 192v byl dokončen 11. dubna 1470.⁵²¹ Je dílem jediného písaře, užívajícího již hybridního písma blízkého humanistické minuskule.⁵²² Naproti tomu výzdoba na počátečním fol. 1r, která vznikla v okruhu iluminátorské dílny mistra Valentina Noha, ještě plně zapadá do kontextu pozdně gotické knižní malby. Tvoří ji rozměrná malovaná iniciála E zobrazující písaře Cicerona a běžná akantová rozvilina, dochovaná vzhledem k silnému poškození folia jen zčásti.⁵²³

Zdvojené (byť „rytířskou formulací“ proložené) označení *domino* naopak spíše nasvědčuje tomu, že věnování spadá do doby, kdy už byl Prokop *pánem*.

⁵¹⁶ Na to, že uvedený rukopis patřil kancléři Prokopovi z Rabštejna, poprvé upozornil Theodor MOMMSEN (ed.), *Cassiodori Senatoris Variae*, Berlin 1894 (= MGH, Auctores antiquissimi XII), s. XCIV, č. 64, a po něm v edičních poznámkách o Rabštejnovi R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel* I/1, s. 239, pozn. b, a TÝŽ (ed.), *Briefwechsel* III/1, s. 357, pozn. a. Mommsen ovšem vznik manuskriptu mylně klade do roku 1451, protože špatně přečetl datum v kolofonu („*ante letare anno domini M^oCDL primo*“) – srov. podrobný výklad o dataci vzniku rukopisu výše. K osobě donátora recentně Kateřina JÍSOVÁ, *Novoměstský písař Prokop*, in: E. Doležalová – P. Sommer (redd.), *Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou*. Věnováno Františku Šmahelovi k životnímu jubileu, Praha 2016, s. 538–544.

⁵¹⁷ Text dedikace otiskli M. BOHÁČEK – F. ČÁDA (edd.), *Beschreibung der mittelalterlichen Handschriften*, s. 360–361, a K. BOLDAN – M. STUDNIČKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 108 (zde však autorům vypadlo druhé *domino* před Prokopovým jménem).

⁵¹⁸ K. BOLDAN – M. STUDNIČKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 108.

⁵¹⁹ M. BOHÁČEK – F. ČÁDA (edd.), *Beschreibung der mittelalterlichen Handschriften*, s. 361.

⁵²⁰ Tento rukopis – na rozdíl od manuskriptu olomouckého – lze studovat v digitalizované podobě online v Manuscriptoriu, kde je rovněž k dispozici jeho podrobný popis. Viz <http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR_VIII_D_16_2ACL8C0-cs> [cit. 2017-01-16].

⁵²¹ Tento údaj má klíčový význam pro dataci Prokopovy smrti – srov. oddíl 2.5.3 této práce.

⁵²² Pavel SPUNAR, *Der humanistische Kodex in Böhmen als Symbol der antiken (fremden) Kultur*, in: J. Autenrieth – U. Eigler (redd.), *Renaissance- und Humanistenhandschriften*, München 1988 (= *Schriften des Historischen Kollegs – Kolloquien* 13), s. 99–104, zde s. 102.

⁵²³ Srov. Jaroslav PEŠINA, *Studie k malířství poděbradské doby*, *Umění*. Časopis Ústavu pro teorii a dějiny umění ČSAV 7/3, 1959, s. 196–227, zde s. 218–221 a 227.

Při horním okraji téhož folia je pak rozvinuta mluvící páska s vepsaným kryptogramem *L. D. P. D. R. N. S. D. G. R. B.* Právě z něj se usuzuje na Prokopovo vlastnictví popisované knihy. Jako první přišel s touto domněnkou Josef Truhlář, jenž ve svém katalogu latinských rukopisů klementinské knihovny kryptogram rozvedl do tvaru *L[iber] D[omini] P[rocopii] D[e] R[abstein] N[otarii] S[erenissimi] D[omini] G[eorgii] R[egis] B[ohemiae]*.⁵²⁴ Rudolf Urbánek posléze nabídl alternativní výklad, že se původně jednalo o rukopis humanisty Jana z Rabštejna a ten jej potom daroval bratru Prokopovi. Pak bychom podle Urbánka mohli číst: *L[iber] D[onatus] P[rocopio] D[e] R[abstein] N[otario] S[erenissimo] D[omini] G[eorgii] R[egis] B[ohemiae]*.⁵²⁵ Naposledy se k této otázce vyjádřili Kamil Boldan s Miladou Studničkovou, kteří připouštějí obě možnosti, v případě samotného rozvedení kryptogramu se ale kloní spíše k verzi Truhlářově. Každopádně o vlastnictví tohoto kodexu Prokopem z Rabštejna nepochybují,⁵²⁶ stejně jako před nimi Urbánkova dcera Emma⁵²⁷ a Pavel Spunar.⁵²⁸ Vzhledem k tomu, že ani Urbánek, ani Boldan se Studničkovou neměli možnost prostudovat Janovy autografy a jeho rukopis znali pouze z několika fotografií pořízených ve Schläglu počátkem 30. let 20. století zásluhou Bedřicha Mendla, jsem se s prosbou o posouzení Urbánkovy hypotézy obrátil na belgického badatele Woutera Brackeho. Ten před nedávnem studoval rukopisy humanisty Jana uložené v Belgické královské knihovně i v klášterní knihovně ve Schläglu a prováděl paleografické analýzy předpokládaných Janových autografů. Podle jeho názoru rukopis Národní knihovny ČR se signaturou VIII.D.16 skutečně mohl napsat Jan z Rabštejna, zde užívané písmo je velmi blízké jeho známým autografům. Podobně jako Boldan se Studničkovou však Bracke není přesvědčen o správnosti Urbánkovy výkladu výše citovaného kryptogramu.⁵²⁹

Vedle těchto dvou knih, jež nasvědčují jeho zájmu o humanismus, byly v dosavadní literatuře s Prokopem spojeny ještě další dva rukopisy. Jeden z nich pro rabštejnské bádání objevil v roce 1839 František Palacký při svých průzkumech ve Vatikánské apoštolské

⁵²⁴ Josef TRUHLÁŘ (ed.), *Catalogus codicum manu scriptorum Latinorum qui in C. R. bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur* I, Praha 1905, s. 556, č. 1511.

⁵²⁵ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 210, pozn. 70. Jako hlavní argument ve prospěch domněnky, že manuskript napsal humanista Jan, Urbánkovi posloužil pentametr „*Contingimus portum, quo mihi cursus erat*“ (Ovidius, *Remedia amoris* 812). Ten totiž nacházíme nejen v kolofonu popisovaného pražského kodexu, ale také v jednom z Janových drkolenských rukopisů, kde následuje po textu Aristotelovy *Politiky* – viz G. VIELHABER – G. INDRA (edd.), *Catalogus Codicum Plagensium (Cpl.) manuscriptorum*, s. 249, č. 143 (Cpl. 59). Zároveň však znalec poděbradského věku poukázal na skutečnost, že jednoznačný závěr nelze vyslovit bez detailnějšího srovnání písma obou manuskriptů.

⁵²⁶ K. BOLDAN – M. STUDNÍČKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 107.

⁵²⁷ E. URBÁNKOVÁ, *Rukopisy a vzácné tisky*, s. 22.

⁵²⁸ P. SPUNAR, *Der humanistische Kodex in Böhmen*, s. 102.

⁵²⁹ E-mailové sdělení prof. Woutera Brackeho z 24. 1. 2017: „These past days I had a look on the pictures I took at the time in Schlägl and I must say that indeed Jan could be the author, but I am not 100% sure. (...) The writing is surely very similar. I don't think Urbanek's identification of the abbreviation is correct, although I have found this kind of abbreviation (not the same, of course) in one of the Schlägl mss.“

knihovně a podal o tom zprávu tehdejšímu redaktorovi *Muzejníku* Pavlu Josefu Šafaříkovi.⁵³⁰ Papírový kodex snad z počátku 15. století, který je ve jmenované instituci dodnes uchováván pod signaturou Vat. lat. 3995,⁵³¹ obsahuje tzv. moravskou redakci známé formulářové sbírky Johanna z Gelnhausenu (*Collectarius perpetuarum formarum*), doplněnou dalšími formulářovými kusy. Tato redakce vznikla patrně v 80. letech 14. století, byla věnována moravskému markraběti Joštovi Lucemburskému a dochovala se právě jen ve vatikánském opisu.⁵³² Pro nás je pak klíčové, že Palacký zde v různých dodatcích a margináliích rozpoznal (jemu dobře známé) ruce Prokopa z Rabštejna a Eney Silvia Piccolominiho.⁵³³ Lze se proto domnívat, že si tuto původně kancelářskou pomůcku opatřil náš Prokop a později ji daroval Eneovi, kterému posloužila jako cenný pramen pro jeho *Historii českou*.⁵³⁴ Prokop ostatně Silvia zasvěcoval do české problematiky a stejně jako Kašpar Šlik byl jedním z jeho hlavních informátorů o nedávné české minulosti. Zájem o dění v sousední zemi byl totiž v říšské kanceláři považován za samozřejmý, zvláště když šlo o získání uprázdněného českého trůnu pro nezletilého Ladislava Pohrobka.⁵³⁵

Jako zatím poslední, čtvrtý byl do souvislosti s Prokopem z Rabštejna uveden rukopis pocházející z někdejší mannheimské dvorské knihovny, který je nyní součástí rukopisného

⁵³⁰ František PALACKÝ, *Psaní Fr. Palackého redaktoru*, ČČM 13/2, 1839, s. 240–243, zde s. 242–243.

⁵³¹ Ve Vatikánské apoštolské knihovně probíhají od roku 2010 rozsáhlé digitalizační práce, jejichž cílem je postupně převést do digitální podoby celý rukopisný fond knihovny (více než 80 tisíc manuskriptů). Vaticanani latini (Vat. lat.) je nejpočetnější z celkem 135 sbírek, z nichž tento fond sestává, a v Digitální vatikánské knihovně z ní bylo dosud (červenec 2017) zpřístupněno již více než 3 500 rukopisů. Manuskript č. 3995 je zde od počátku roku 2017 k dispozici v podobě digitalizovaného mikrofilmu: <http://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.3995> [cit. 2017-07-06].

⁵³² K rukopisu Vat. lat. 3995 blíže Beda DUDÍK, *Iter Romanum* I. Historische Forschungen, Wien 1855, s. 291–294; F. TADRA, *Kanceláře a písaři*, s. 73–74; TÝŽ (ed.), *Summa cancellariae (Cancellaria Caroli IV.)*. Formulář král. kanceláře české XIV. století, Praha 1895 (= Historický archiv 6), s. XX–XXI; Hans KAISER, *Der collectarius perpetuarum formarum des Johann von Gelnhausen*, Strassburg 1898, s. 25–27; Harry BRESSLAU, *Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien* II/1–2, Berlin 1968⁴, s. 276–277. Všichni uvedení badatelé se primárně zaměřovali na obsahovou stránku kodexu. Na zevrubné kodikologické posouzení a přesnější dataci vzniku tak tento manuskript stále čeká.

⁵³³ F. PALACKÝ, *Psaní Fr. Palackého redaktoru*, s. 242–243.

⁵³⁴ Soudí tak K. BOLDAN – M. STUDNÍKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 108.

⁵³⁵ Srov. kupř. Josef PEKAŘ, *Žižka a jeho doba* I. Doba se zvláštním zřetelem k Táboru, Praha 1933², s. 161, a TÝŽ, *Žižka a jeho doba* II. Jan Žižka, Praha 1935², s. 128; Arturo CRONIA, *České husitství a italský humanismus*, in: týž, *Čechy v dějinách italské kultury (Tisíciletá žeň)*, Praha 1936, s. 51–63, zde s. 54–55; F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXVIII–XXIX; Paolo NARDI, *Enea Silvio Piccolomini v Čechách a „Historia Bohemica“*, in: A. Pazderová – L. Bonelli Conenna (redd.), *Siena v Praze*, s. 20–25, zde s. 21; M. NOVOTNÝ, *Z měšťanského domu přes císařský dvůr*, s. 117–118; na konkrétním příkladě nejnověji též Vojtěch BAŽANT, *Příběhy stadického krále*. Několik pohledů na jednu událost, in: E. Doležalová – P. Sommer (redd.), *Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou*, s. 13–25, zde s. 21. Enea Silvio přes vysoké mínění o sobě samém oceňoval dobré vlastnosti i schopnosti svých českých kolegů a známých, s nimiž ho pojily vesměs přátelské vztahy. Konkrétně Kašpara Šlika i našeho Prokopa dokonce ve své *Historii české* zvěčnil jako všeobecně vážené muže – viz A. S. PICCOLOMINI, *Historia Bohemica* I, s. 430, 432 a 434 (o Šlikovi) a s. 462 (o Prokopovi); A. HADRAVOVÁ – D. MARTÍNKOVÁ – J. MATL (edd.), *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 175 a 177 (o Šlikovi) a s. 189 (o Prokopovi).

fondy Bavorské státní knihovny v Mnichově a má signaturu Clm 10024.⁵³⁶ Stalo se tak na prahu 21. století zásluhou výše již zmiňovaných badatelů Kamila Boldana a Milady Studničkové. Ti tehdy měli možnost studovat originál manuskriptu a podali jeho podrobný popis. Jedná se o poměrně malý, neúplně dochovaný pergamenový kodex české provenience, do něhož jediný písař ve 30. letech 15. století opsál kaligrafickou bastardou malého modulu latinský text Nového zákona. Později – patrně v 50. letech – byla do rukopisu domalována heraldická výzdoba, která jej prokazatelně spojuje s rodem mladších Rabštejnů.⁵³⁷

Manuskript neobsahuje provenienční poznámky ani kryptogram, a proto je podle jmenovaných autorů třeba brát v potaz možnost, že původně nešlo jen o Nový zákon, nýbrž o celou bibli – v takovém případě by se provenienční údaje nacházely na jejím ztraceném počátku.⁵³⁸ Rozhodně však mnichovský Nový zákon nelze považovat za dochovanou část bible, jejíž napsání zadal v roce 1416 Jan z Rabštejna písaři Janovi z Hradce Králové.⁵³⁹ Brání v tom jednak datace (Nový zákon je zhruba o dvě desetiletí mladší), jednak skutečnost, že ve smlouvě mezi objednavatelem a zhotovitelem je výslovně stanoveno, že bible má mít v každém sloupci po 50 řádcích, kdežto mnichovský Nový zákon jich má povětšinou jen 34. Za nejpravděpodobnějšího objednavatele a držitele popsaného kodexu označili Boldan se Studničkovou Prokopa z Rabštejna. Jako rozhodující argument uvádějí skutečnost, že na čtyřech klíčových místech rukopisu se objevuje polepšený rabštejnský erb, který v roce 1452 obdržel od císaře Fridricha III. právě náš Prokop.⁵⁴⁰

V souvislosti s mnichovským Novým zákonem připomínají citování badatelé Rabštejnovu charakteristiku, již ve své *Ephemeridě*, vydané roku 1584, podal Prokop Lupáč z Hlavačova: „*Vir illustri nobilitate, tum doctrinae eruditione suorum temporum praestans, et eloquentia, studiiue indefessi industria insignis, cuius certum argumentum praestant sacra Biblia, inter tantam negotiorum publicorum molem propriis eius manibus descripta eleganter.*“⁵⁴¹ Z Lupáčova textu je zřejmé, že v době jeho vzniku ona bible, kterou měl Prokop navzdory svému veřejnému zaneprázdnění vlastnoručně opsat, ještě existovala.

---

⁵³⁶ Tento manuskript byl v roce 2014 digitalizován a lze jej studovat online – viz <<http://nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb00092818-7>> [cit. 2017-01-20].

⁵³⁷ K. BOLDAN – M. STUDNIČKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 98–104. Tito autoři zde zpřesnili popis, který ve svém katalogu zveřejnili Elisabeth REMAK-HONNEF – Hermann HAUKE (edd.), *Katalog der lateinischen Handschriften der Bayerischen Staatsbibliothek München*. Die Handschriften der ehemaligen Mannheimer Hofbibliothek Clm 10001–10930, Wiesbaden 1991 (= Catalogus codicum manu scriptorum Bibliothecae Monacensis IV/1), s. 23–24.

⁵³⁸ K. BOLDAN – M. STUDNIČKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 109.

⁵³⁹ Srov. podkap. 2.3 této práce.

⁵⁴⁰ Srov. jejich pečlivý a přesvědčivý rozbor: K. BOLDAN – M. STUDNIČKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 106–107.

⁵⁴¹ Prokop LUPÁČ Z HLAVAČOVA, *Rerum Boemicarum Ephemeris, sive Kalendarium historicum*, Pragae 1584, fol. K8v.

Bohuslav Balbín, jenž z Lupáčova výkladu vycházel, k tomu však o století později už dodával: „*Quem elegantem et dignissimum viri laborem memoriae causa diu servavit familia Rabsteinensis*.“⁵⁴² Tehdy už tedy byla bible ztracená a o jejím držení rabštejnským rodem se dochovala jen tradice. Již Rudolf Urbánek si položil otázku, zda tu nedošlo k záměně s biblí, jejíž zhotovení si v roce 1416 objednal Prokopův otec a která jako vynikající rodová památka mohla být později spojována se jménem slavného kancléře.⁵⁴³ Kamil Boldan a Milada Studničková ovšem upozornili na to, že Prokopem opsanou biblí lze hypoteticky ztotožnit právě s mnichovským Novým zákonem. Této identifikaci se zdá jednoznačně odporovat skutečnost, že zatímco Prokopovy vlastnoručně psané listy uložené v archivní sbírce Historica Třeboň jsou psány zběžnější gotickou kurzivou, Nový zákon je opsán pečlivou kaligrafickou bastardou. Na druhé straně je ale třeba počítat s tím, že školený písař zvládal více typů písma a že jiného užil pro svou soukromou korespondenci a jiného při opisování rukopisu, který měl sloužit k jeho reprezentaci. Boldan se Studničkovou proto závěrem konstatují, že „dnes známý srovnávací materiál asi neumožňuje dát na položenou otázku jednoznačnou odpověď“.⁵⁴⁴

Vraťme se však k problému, který nás ke shrnutí dosavadních poznatků o knihovně Prokopa z Rabštejna přivedl, totiž k otázce jeho vztahu k humanismu. Prokop bývá v literatuře běžně označován za humanistu,⁵⁴⁵ Emma Urbánková o něm dokonce psala jako „velkém českém humanistovi“⁵⁴⁶ a Zdeněk Kalista jako o „významném pěstiteli humanistické literatury latinské“.⁵⁴⁷ Provedený rozbor ale ukázal, že taková označení jsou velmi nadnesená. Prokop se v říšské kanceláři s humanismem zcela jistě seznámil, jeho vztah k tomuto novému duchovnímu proudu byl však daleko spíše jen pasivně receptivní než aktivně tvůrčí. Není doloženo, že by napsal nějaká literární díla, a ani jeho dochované dopisy nemají charakter

⁵⁴² Bohuslav BALBÍN, *Epitome historica rerum Bohemicarum*, Pragae 1677, s. 564.

⁵⁴³ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 210.

⁵⁴⁴ K. BOLDAN – M. STUDNIČKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 110.

⁵⁴⁵ Vedle výše citované studie R. Urbánka srov. např. F. HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu* III, s. 107 (o Eneovi Silviovi: „Stýkal se s mnohými Čechy, zvláště s Prokopem z Rabštejna, českým humanistou, katolíkem, ale věrným Jiřimu.“); V. VOJTÍŠEK, *Vývoj královské české kanceláře*, s. 509 (o Prokopovi: „Byl i velmi vzdělaný a měl zálibu v humanismu, jehož duch pronikal říšskou kancelář.“); J. VLČEK, *Dějiny české literatury* I/1 (1960), s. 236 („Už i tak vynikající osobnosti, jako byl šlechtý Prokop Pflug z Rabštejna, (...) činně se účastnili humanistického umění.“); J. MACEK, *Jiří z Poděbrad*, s. 82 (o Piccolominiho cestě na benešovský sněm v roce 1451: „Měl po boku českého humanistu Prokopa z Rabštejna, rytíře Jindřicha Truchsera a Albrechta z Ebersdorfu.“); P. SPUNAR, *Der humanistische Kodex in Böhmen*, s. 102 (o Prokopovi: „der tschechische Humanist, Katholik und Kanzler von Ladislaus Posthumus und Georg von Poděbrady“); P. ČORNEJ (ed.), *Království dvojího lidu*, s. 388 (o Rabštejnovi: „proslul humanistickými zájmy“).

⁵⁴⁶ E. URBÁNKOVÁ, *Rukopisy a vzácné tisky*, s. 22.

⁵⁴⁷ Zdeněk KALISTA, *Stručné dějiny československé*, Praha 1992², s. 154–155.

humanistické epistolografie. Prvním humanistickým tvůrčím počinem v českých zemích se stal až známý *Dialogus* Prokopova mladšího bratra Jana.⁵⁴⁸

2.5.3 Kancléřem a diplomatem českých králů (1453 – asi 1470)

Česká královská kancelář zanikla po smrti Václava IV. roku 1419. Za husitské revoluce převzala některé její funkce kancelář Starého Města pražského. Úlohu zemských desek, jež Zikmund Lucemburský v roce 1420 převezl na Karlštejn, plnily v tomto období staroměstské městské knihy. Po přijetí ryšavého Lucemburka za českého krále vzniklo při říšské kanceláři samostatné oddělení pro české záležitosti, které mělo vlastní úředníky a vedlo i samostatná královská registra. Jeho bezprostředním představeným však byl říšský kancléř, jímž tehdy byl Kašpar Šlik. V této podobě patrně české oddělení fungovalo i za krátké vlády Albrechta II. Habsburského. Po jeho smrti ale zaniklo a zemská správa pak při zajišťování potřeb domácích i cizích užívala jen příležitostných orgánů.⁵⁴⁹

V souvislosti s nástupem Ladislava Pohrobka na český trůn v roce 1453 bylo tedy nutné českou královskou kancelář znovu vybudovat.⁵⁵⁰ Předběžná jednání o obsazení klíčového úřadu kancléře Prokopem z Rabštejna, vedená zemským správcem Jiřím z Poděbrad, probíhala na jaře téhož roku. List Eney Silvia, který 7. června adresoval kardinálu Juanu Carvajalovi, prozrazuje, že tehdy se už na císařském dvoře s Prokopovým odchodem do Prahy – byť ne s jistotou – počítalo.⁵⁵¹ K definitivní dohodě mezi Poděbradem a Rabštejnem došlo patrně během Prokopova červencového pobytu v Praze. V listu, jež 14. července 1453 z hlavního města poslal jistému bratru Bernardinovi, se totiž už neváhal podepsat jako *cancellarius*.⁵⁵²

Kancléř, stojící v čele královské kanceláře, býval v pozdním středověku členem užší královské rady a patřil mezi přední rádce panovníka. Rozhodoval o personálním obsazení

⁵⁴⁸ Srov. F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 91.

⁵⁴⁹ O kanceláři Václava IV. podrobně pojednal Ivan HLAVÁČEK, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel (IV.) 1376–1419*. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Diplomatik, Stuttgart 1970 (= Schriften der Monumenta Germaniae Historica 23). K vývoji po Václavově smrti srov. V. VOJTÍŠEK, *Vývoj královské české kanceláře*, s. 508–509, a Mlada HOLÁ – Martin HOLÝ, *česká kancelář*, in: Akademická encyklopedie českých dějin II, Praha 2011, s. 33–35, zde s. 33 (pod stejným názvem a v téměř totožné podobě bylo toto heslo přetištěno in: K. Schelle – J. Tauchen (redd.), *Encyklopedie českých právních dějin I*, Plzeň-Ostrava 2015, s. 548–552, zde s. 549).

⁵⁵⁰ Ladislavovou kanceláři se zabývali zejména Václav RAMEŠ, *Listiny, listy a kancelář Ladislava Pohrobka (1452–1457)*, strojopis diplomové práce obhájené na KPVHAS FF UK, Praha 1982 (medailonek Prokopa z Rabštejna na s. 72–73); TÝŽ, *Příspěvek k otázce vývoje panovnícké pečeti v královské kanceláři Ladislava Pohrobka*, Zpravodaj Klubu genealogů a heraldiků Ostrava, č. 29, 1987, s. 8–15; J. KNITTEL, *Český dvůr Ladislava Pohrobka*, zvláště s. 101–116 (Prokopův medailon na s. 103–107); D. PAPAŽÍK, *Ladislav Pohrobek*, s. 260–263 (Rabštejnův medailonek na s. 261).

⁵⁵¹ Srov. citát v pozn. 345.

⁵⁵² F. TADRA (ed.), *K pobytu Jana Kapistrana*, s. 36, č. II. Tento dopis unkl pozornosti D. PAPAŽÍKA, *Ladislav Pohrobek*, s. 261, který uvádí, že poprvé se Rabštejn ve funkci kancléře objevuje 23. srpna 1453 ve Vidni.

kanceláře i o systému jejího fungování a v případě potřeby byl pověřován vedením důležitých diplomatických misí.⁵⁵³ Prokop měl tedy pro znovuzřízení úřad českého kancléře ty nejlepší předpoklady. Byl to zkušený diplomat evropského rozhledu, měl dlouholeté zkušenosti z kancelářské praxe a disponoval obdivuhodnými kontakty včetně vazeb na císaře i římskou kurii. Vývoj situace v Čechách po celou dobu svého působení v říšské kanceláři bedlivě sledoval a nejednou do něj i významně zasáhl. Mladého krále navíc znal z prostředí dvora jeho poručníka Fridricha III. Habsburského a vhodným kandidátem na kancléře nastupujícího katolického panovníka byl i po stránce konfesijní. Projevoval se jako věrný katolík, nebyl však nábožensky militantní a dobře si uvědomoval specifika českých náboženských a politických poměrů,⁵⁵⁴ což zase jistě konvenovalo kališníkovu Jiřímu z Poděbrad jako zemskému správci.

V létě 1453 se Prokop ještě vrátil na císařský dvůr, ale brzy se znovu vydal do Prahy.⁵⁵⁵ Tam se 28. října zúčastnil Ladislavovy korunovace a krátce poté byl oficiálně uveden do funkce. Kancléřem se prý stal „*optima regis et omnium baronum voluntate*“, z čehož se těšil dokonce i císař Fridrich.⁵⁵⁶ 15. listopadu Enea blahopřál Prokopovi ke jmenování a současně mu sdělil, že mu na jeho přání posílá jako pomocníka doktora práv Mikuláše Liscia z Volterry (Niccolò Lisci di Volterra).⁵⁵⁷ Rabštejn ho počátkem roku 1454 jmenoval protonotářem⁵⁵⁸ a Mikuláš pak v české královské kanceláři působil až do konce Pohrobkovy vlády.⁵⁵⁹ I jeho

---

⁵⁵³ J. KNITTEL, *Český dvůr Ladislava Pohrobka*, s. 101.

⁵⁵⁴ Dokládá to mimo jiné i výše citovaný list adresovaný bratru Bernardinovi. Ten byl prostředníkem františkánského misionáře Jana Kapistrána (Giovanni da Capestrano), který z pověření papežské kurie už v roce 1451 kázal na Moravě a s dílčími úspěchy se tam snažil přivést kališníky zpět do lůna římské církve. Utrávený v Čechách však pro jeho snahy pochopení neměli a znemožnili mu přístup do Prahy. Kapistrán proto nyní prostřednictvím bratra Bernardina žádal kancléře Prokopa, aby se u krále přimluvil za vydání glejtu, jenž by mu zaručil bezpečnou cestu do Čech. Rabštejn Bernardinovi odpověděl, že sám by sice Kapistránův příchod uvítal, ale vzhledem ke stávajícím neurovnaným poměrům v Čechách považuje tuto žádost za nesplnitelnou. K tomu srov. též R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 828–835.

⁵⁵⁵ Srov. Eneův list Juanu Carvajalovi z 16. října 1453, který vydal R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel* III/1, s. 302–311, č. 172, zde s. 310.

⁵⁵⁶ Dopis Eney Silvia kardinálu Carvajalovi z 24. listopadu 1453 tamtéž, s. 364–367, č. 186, citát na s. 365.

⁵⁵⁷ Tamtéž, s. 357–359, č. 183.

⁵⁵⁸ Srov. Eneovy listy Mikuláši Listiovi a Prokopovi z Rabštejna z 6. února 1454 (tamtéž, s. 439–440, č. 252 a 253).

⁵⁵⁹ F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXX, uvádí, že Lisciovy stopy v českém prostředí mizí už v červnu 1457, opíraje se o údaje, které snesl R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 23, pozn. 43. Ten však v tomto případě pouze časově vymezil výskyt Mikulášova jména v listinách otištěných v *CIM* III, jiné prameny nevzal v potaz. Z listů, jež Enea Silvio Mikulášovi posílal, je přitom zřejmé, že Liscius v Čechách působil až do podzimu 1457 – srov. G. VOIGT (ed.), *Die Briefe des Aeneas Sylvius*, s. 415, č. 457 (3. července 1457); s. 417, č. 498 (1. října 1457); s. 418, č. 519 (2. listopadu 1457). Lisciovo jméno najdeme také v konfirmační listině, kterou král Ladislav vydal pro město Brno 16. listopadu 1457 a jejíž obsah i diplomatický popis podala Markéta KOCIANOVÁ, *Listiny z let 1283–1310, jejich konfirmace do konce 15. století a opisy v úředních knihách Archivu města Brna*, bakalářská práce obhájená na ÚPVHA FF MU, Brno 2008, s. 39–40, č. 20. O týden později byl rodák z toskánské Volterry přímým svědkem překvapivé smrti mladého krále a poslal o tom zprávu Eneovi Silviovi, jeho list se ale (podobně jako dopis Prokopa z Rabštejna – srov. dále v hlavním textu) nedochoval – viz R. URBÁNEK, *Konec Ladislava Pohrobka*, s. 149–153. Teprve po Ladislavově smrti Mikulášovy stopy v českém prostředí skutečně mizí. Liscius tedy – v tom musíme dát Šmahelovi za pravdu – s největší

angažování nasvědčuje tomu, že se Prokop při budování nové české královské kanceláře nechal významně inspirovat kanceláří Fridrichovou.⁵⁶⁰

Rabštejn ani po definitivním odchodu do Prahy a po povolání Mikuláše Liscia nepřerušil styky s říšskou kanceláří. Přesvědčivě to dokládá jeho korespondence s Eneou Silviem, která na přelomu let 1453 a 1454 naopak nabyla na intenzitě.⁵⁶¹ Bylo tomu tak i proto, že další životní plány sblížovaly sienského biskupa s Jiřím Poděbradským. Enea tehdy pomýšlel na cestu do Říma, odkud se chtěl vrátit jako kardinál a legát. Jeho pozornost přitom poutala jak otázka turecká, jež po dobytí Konstantinopole osmanskými Turky 29. května 1453 získávala na naléhavosti, tak problematika česká. Obě tyto záležitosti podle něj mohly být řešeny společně, neboť se přímo týkaly Ladislava Pohrobka, krále českého i uherského.⁵⁶²

V listu papeži Mikulášovi V. z 24. listopadu 1453, jímž zároveň Svatého otce informoval o Ladislavově korunovaci a Prokopově jmenování, Silvio tvrdí, že zemský správce projevil přání, aby mu sienský biskup přijel do Prahy vypomoci v církevních záležitostech. Podle Eney Silvia by to bylo žádoucí, protože Jiří drží Ladislava ve své moci, a dokonce s ním spí v jedné ložnici, cestu však nechce podniknout bez papežova předchozího souhlasu.⁵⁶³ V tomto dopise ještě Enea pomlčel o svém záměru zapojit Jiřího z Poděbrad do přípravy zamýšlené protiturecké kruciáty. V dopise z 12. prosince téhož roku ale už žádal kancléře Prokopa, aby mu podal zprávu o postoji pražského dvora k postupu Turků, a zároveň se zajímal o aktuální náboženské poměry v Čechách.⁵⁶⁴

S Rabštejnem zůstával Silvio ve stálém styku. Hned 17. prosince se na něj obrátil s prosbou o pomoc v souvislosti se svým úsilím o dosažení kardinálské hodnosti⁵⁶⁵ a krátce nato už od Prokopa dostal opisy přímluvných listů Ladislava Pohrobka, vydaných jeho kanceláří českou i uherskou.⁵⁶⁶ 10. ledna 1454 pak Enea poslal Rabštejnovi na základě jeho dotazů informace o různých kancelářských zvyklostech, které Prokop potřeboval jako

---

pravděpodobností nenásledoval Prokopa z Rabštejna, který jako kancléř přešel do kanceláře krále Jiřího z Poděbrad. Pro Mikulášovo alespoň přechodné působení v Jiříkově kanceláři, jež předpokládá Ivan HLAVÁČEK, *Der böhmische Königshof im 15. Jahrhundert, besonders unter Georg von Podiebrad (1458–1471)*, in: *Studia historica Tyrnaviensia* III, Trnava 2003, s. 205–224, zde s. 215, pozn. 33, neexistují žádné doklady. Nelze proto souhlasit s tvrzením Blanky ZILYNSKÉ, *Dvůr krále Jiřího ve světle současného poznání*, MHB 17/2, 2014, s. 17–36, zde s. 25, že Mikuláš Liscius sekundoval Prokopovi z Rabštejna v Poděbradově kanceláři – tato charakteristika platí pouze pro kancléř Pohrobkovu.

⁵⁶⁰ J. KNITTEL, *Český dvůr Ladislava Pohrobka*, s. 106.

⁵⁶¹ Srov. G. VOIGT (ed.), *Die Briefe des Aeneas Sylvius*, s. 407–410, č. 315, 324, 330, 347 a 366 (dopisy z 12. prosince 1453 až 6. února 1454).

⁵⁶² R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 790–791.

⁵⁶³ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel* III/1, s. 362–364, č. 185.

⁵⁶⁴ Tamtéž, s. 376–378, č. 194.

⁵⁶⁵ Tamtéž, s. 391, č. 205.

⁵⁶⁶ Tamtéž, s. 391–394, č. 206.

představený české královské kanceláře.⁵⁶⁷ To jen potvrzuje naši domněnku o tom, podle jakého vzoru Rabštejn obnovenou českou kancelář budoval. Začátek Silviova listu zároveň ukazuje, že i po změně Prokopova působiště byla mezi ním a císařem Fridrichem III. nadále silná vazba: „*Magnifice vir, amice honorande. Reddite sunt mihi littere vestre paulo antequam heri peterem curiam. Quarum particulam majestati cesaree ad verbum legi, ubi vestra servitia sue magnitudini offertis. Audivit libenter sublimitas ejus verba vestra dixitque, bonum est, quod illic unum fidelem habemus et quoniam vos primum de sua promotione mihi verbum fecistis multum placuit et alia dixit in commendationem vestram, que non est opus referre. Illud sat est, quia gratiosissimum habetis in cesare dominum.*“⁵⁶⁸ Poté, co se císař musel smířit s tím, že Ladislava Pohrobka už nemá ve své moci, velmi vítal skutečnost, že nejbližším spolupracovníkem mladého krále je v Praze jeho dlouholetý věrný diplomat, který mu i nyní nabízí své služby.

22. ledna 1454 se Enea Silvio obrátil přímo na zemského správce Jiřího z Poděbrad. Chválil ho za jeho politické úspěchy a vyjádřil naději, že obdobné úspěchy bude mít i na poli církevním. Jen on prý může dosáhnout toho, aby se České království v církevních záležitostech zcela podřídilo Apoštolskému stolci. A tento krok je podle Silvia nutný, protože jedině sjednocené křesťanství může čelit postupující islámské expanzi.⁵⁶⁹ Není známo, zda Jiří na tento list odpověděl. V každém případě ho lichotivé vidiny vlastní reputace, pokud by Eneovy rady uposlechl, nechávaly chladným.⁵⁷⁰

Citlivá konfesijní otázka byla tehdy velmi aktuální. Kališnickou většinu v Českém království totiž zneklidňoval katolický ráz dvora Ladislava Pohrobka i skutečnost, že se kapitula a administrátor katolické církve, jímž byl Václav z Krumlova, vrátili do Prahy hned roku 1453. Tak jako při každém posílení katolicismu v pražských městech se český utrakvismus začal strachovat o svou identitu, vybojovanou v krvavých zápasech. Další sbližování s katolicismem pokládali dědicové revolučního myšlení za nepřijatelné.⁵⁷¹ Tehdejší radikalizace utrakvismu je jasně patrná z temperamentní řeči starého husitského harcovníka Beneše Mokrovouského z Hustířan, která byla pronesena 19. března 1454 v Praze na českém zemském sněmu a představovala jistou obdobu lednového listu Eney Silvia. Někdejší spolubojovník Jana Žižky v ní pochválil Jiřího z Poděbrad za péči o České království, ale jako prioritu vyzdvihl záležitosti konfesijní, tj. důslednou obhajobu utrakvismu včetně potvrzení

⁵⁶⁷ K tomu nejnověji Daniel LUGER, *Humanismus und humanistische Schrift in der Kanzlei Kaiser Friedrichs III. (1440–1493)*, Wien 2016 (= MIÖG, Ergänzungsband 60). Za poskytnutí digitální kopie této knihy děkuji dr. Robertovi Novotnému.

⁵⁶⁸ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel III/1*, s. 403–404, č. 215, citát na s. 403.

⁵⁶⁹ Tamtéž, s. 425–427, č. 237.

⁵⁷⁰ Srov. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 792–793, a TÝŽ, *Dvě studie o době poděbradské*, s. 109–110.

⁵⁷¹ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 121–122.

Jana Rokycany v úřadu pražského arcibiskupa. Tento proslov vyvolal svou prudkou přímostí nemalé rozpaky. Ty byly v případě mladého panovníka, o němž bylo známo, že týnského kazatele nemá příliš v lásce a vyhýbá se husitským bohoslužbám, umocněny tím, že Benešově v češtině pronesené řeči ani následné vzrušené diskusi příliš nerozuměl a jen z volání Rokycanova jména se dohadoval, o co vlastně jde. Přivolał proto kancléře Prokopa z Rabštejna a ten mu pak německy vše vysvětloval a tlumočil rozhovor mezi ním a vedle sedícím Jiříkem.⁵⁷²

Rabštejnův přítel Enea Silvio, který se dosud na plánovanou cestu do Věčného města nevydal, se v té době stále zabýval tureckým nebezpečím, jež mu nedávalo spát. Po květnovém říšském sněmu v Řeznu pronesl své vzrušené výzvy ke křížové výpravě proti Turkům i na sněmu, který se 29. září sešel ve Frankfurtu nad Mohanem a jehož se jako jeden ze zástupců Ladislava Pohrobka zúčastnil i náš Prokop.⁵⁷³ Eneovy velkolepé, humanistickou elokvencí vyšperkované proslovy měly sice v humanistických kruzích značný ohlas, ale říšská knížata z pasivity neprobudily.⁵⁷⁴

V neděli 24. listopadu 1454 ukončil král Ladislav Pohrobek svůj třináctiměsíční pobyt v Praze a vydal se na holdovací cestu do vedlejších zemí Koruny české.⁵⁷⁵ Spolu s mladým panovníkem vyjel z Prahy zemský správce a hofmistr Jiří z Poděbrad a v početném doprovodu obou mužů nemohl chybět kancléř Prokop z Rabštejna, jehož přítomnost byla důležitá mimo jiné i proto, že se předpokládalo vyhotovení řady listin. 27. listopadu dorazila výprava do prvního většího královského města v Horní Lužici – do Žitavy. Měšťané zde krále Ladislava nadšeně přivítali, složili mu hold a slíbili poslušnost a panovník jim naoplátku, jak při takovém obřadu bylo zvykem, potvrdil veškerá dosavadní privilegia.

O dva dny později už byl královský průvod slavnostně přivítán ve Zhořelci, kam se sjeli zástupci dalších měst hornolužického Šestiměstí, aby na zhořelecké radnici složili králi holdovací přísahu. Ladislav pak hostitelskému městu opět potvrdil všechna privilegia a ve zvláštních listinách navíc prohlásil, že zemská šlechta a města mu poskytly mimořádné daně a pomoc a že tato skutečnost nemá být na újmu jejich práv a svobod. Na těchto dokumentech

---

⁵⁷² Benešovo vystoupení a následnou vzrušenou diskusi zaznamenal anonymní pozorovatel (snad z Uher), jehož zprávu v úplnosti edičně zpřístupnil Johann LOSERTH (ed.), *Ein Gesandtschaftsbericht aus Prag vom Jahre 1454*, MVGDB 18/4, 1879–1880, s. 299–306. Detailnější pozornost této události věnovali V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy* VI, s. 251–252; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 796–798; D. PAPAŽÍK, *Ladislav Pohrobek*, s. 150–151.

⁵⁷³ Prokopovu přítomnost na frankfurtském sněmu dokládá záznam v rukopise uloženém v ÖNB, Cod. Ser. n. 3344, fol. 224v, který otiskl Heinrich von ZEIßBERG (ed.), *Zur Geschichte der Minderjährigkeit Herzog Albrechts V. von Österreich*, AÖG 86/2, 1899, s. 455–550, zde s. 484–485. Ke sněmům v Řeznu a ve Frankfurtu blíže R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 918–923.

⁵⁷⁴ F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXIV.

⁵⁷⁵ O Ladislavově cestě do vedlejších korunních zemí souhrnně pojednali především R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 901–911, a recentně D. PAPAŽÍK, *Ladislav Pohrobek*, s. 159–166.

přítom skutečně nacházíme kancelářskou poznámku „*Ad mand[atum] d[omi]ni regis Procopius de Rabenstein, cancellarius*“.⁵⁷⁶ Cenné svědectví o tom, jak Zhořelečtí návštěvu panovníka a jeho dvora zabezpečili po materiální stránce, podávají ve vzácné úplnosti dochované radniční účty města Zhořelce. Víme tak, že pro krále a pro zemského správce byl připraven honosný dům zvaný *Schönhof*, který dodnes stojí v rohu Dolního náměstí (*Untermarkt*) hned naproti radnici. Přední členové panovníkova doprovodu měli jen o málo skromnější ubytování zajištěno rovněž na *Untermarkt*, konkrétně Prokop z Rabštejna přebýval u jistého Urbana Emericha v domě s pozdějším číslem popisným 1. Mezi účetními záznamy zhořeleckých radních najdeme i detailně rozepsané výdaje za potraviny a nápoje poskytnuté králi a jmenovitě uvedeným členům dvora. V případě kancléře Prokopa to byla polovina vola, čtyři skopci, dvanáct slepic, půl sudu odrůdy vína označované jako *Reinfal*, jedenáct větelů běžného vína, jeden větel pšeničného piva, třicet nejnoků (tj. lososovitých marén), deset živých štik, dvacet kaprů a třicet strychů ovsa pro koně.⁵⁷⁷ Tyto potraviny a nápoje uváděné u jednotlivých významných osob jistě posloužily i k nasycení dalších, jménem nám neznámých členů výpravy, kteří tvořili jejich osobní doprovod, a část byla patrně podle dobových zvyklostí rozdána potřebným. Je však pravděpodobné, že určité množství nespotřebovaných potravin, zvláště živá zvířata, bylo určeno jako zásoby na další cestu.⁵⁷⁸

V neděli 1. prosince 1454 opustila výprava Zhořelec a vydala se k hlavnímu cíli své cesty – do slezské Vratislavi. Kancléř Prokop z Rabštejna tam nejel poprvé. Už na jaře téhož roku byl do slezské metropole vyslán spolu s nejvyšším purkrabím Zdeňkem Konopišťským ze Šternberka, aby zde jménem krále Ladislava přijali holdovací přísahu. To ale tamější radní a spolu s nimi i Středečtí a Namyslovští v listu ze 7. května 1454 odmítli s tím, že od časů Jana Lucemburského až do vlády Albrechta II. Habsburského věrnostní přísahy nikdy neskládali jinak než přímo do rukou českého panovníka, který jim následně potvrdil všechna privilegia. Neopomněli také připomenout, že podle tradice mají ve Vratislavi složit lenní slib

⁵⁷⁶ Jako příklad uvádím listinu vydanou ve Zhořelci 30. listopadu 1454, kterou edičně zpřístupnil [Johann Caspar GEMEINHARDT (ed.)], *Lusatia superior diplomatica continuata*, s. I. 1734, s. 33–34, č. 16.

⁵⁷⁷ Poučení o jednotlivých nápojích, surovinách a pokrmech, které se z nich ve středověku připravovaly, lze najít u Magdaleny BERANOVÉ, *Jídlo a pití v pravěku a ve středověku*, Praha 2015³, passim. K vinné odrůdě *Reinfal* blíže Maria BESSE, „*Erlesenes*“ in *der mittelalterlichen Literatur*. Zur Funktionalität des Weines und zur Bedeutung exklusiver Weinsorten fremder Herkunft in mittelhochdeutschen Festtagsbeschreibungen, in: A. Greule – H.-W. Herrmann – K. Ridder – A. Schorr (redd.), *Studien zu Literatur, Sprache und Geschichte in Europa*. Wolfgang Haubrichs zum 65. Geburtstag gewidmet, St. Ingbert 2008, s. 31–47, zde s. 45.

⁵⁷⁸ Zmiňované seznamy potravin a nápojů byly edičně zpřístupněny – viz *Codex diplomaticus Lusatiae superioris* IV. Oberlausitzer Urkunden von 1437–1457, hrsg. von Richard JECHT, Görlitz 1911–1927, s. 920–921 (zde též na s. 921 v pozn. 3 identifikace Prokopova hostitele). Jejich rozbor provedla a další zajímavé údaje ze zhořeleckých radničních účtů snesla Lenka BOBKOVÁ, *Přivítat a pohostit*. Holdovací cesta krále Ladislava do Horní Lužice roku 1454, in: D. Dvořáčková Malá – J. Zelenka (redd.), *Dvory a rezidence ve středověku III*, s. 253–269.

zeměpánovi i slezská knížata, a to na „*uff unsers gnedigisten herrn koniges hofe*“.⁵⁷⁹ Bylo tedy jasné, že se zlatovlasý král bude muset do slezské metropole vypravit osobně.

Královský průvod dojel do Vratislavi 6. prosince 1454 a mladý panovník se zde zdržel až do konce ledna 1455. Příslahu věrnosti přijal 11. prosince a po celou dobu jeho pobytu ve městě se konaly různé církevní i světské slavnosti, hostiny, koňské dostihy a další kratochvíle.⁵⁸⁰ Probíhala zde však i politická jednání, v nichž jako královi zástupci figurovali Jiří z Poděbrad a Prokop z Rabštejna.⁵⁸¹ Týkala se mimo jiné probíhajícího sporu o to, zda je Lehnice lénem spadlým na českého krále a zda (a případně jak) by Lehničtí měli být potrestáni za vzpouru proti králi. Jasného výsledku této pře ale prozatím nebylo dosaženo.⁵⁸²

31. ledna 1455 výprava slezskou metropolí opustila a vydala se přes Svídnici, kde král Ladislav přijal hold svídnicko-javorských stavů, a Kladsko na Moravu a odtud překvapivě do Vídně, kterou mladý panovník v únoru 1455 učinil svou rezidencí, zatímco Praha na dlouhé tři roky opět osiřela.⁵⁸³ Byl to výsledek pokračujícího zápasu rakouských, českých a uherských stavů o určující míru vlivu na urozeného jinocha se zlatými lokny, jenž jen pozvolna sbíral státnické zkušenosti. Na situaci v Českém království ovšem Ladislavova nepřítomnost nic podstatného nezměnila. Největší moc zůstávala v rukou zemského správce Jiřího z Poděbrad. Stabilizace poměrů zemi jednoznačně prospívala a s odstupem času dala vzniknout idealizovanému líčení poklidného období s lácí potravin i řemeslných výrobků, které dobře ilustruje známé úsloví, že „*za krále Holce byla za groš ovce*“.⁵⁸⁴

Prokop se i nadále uplatňoval nejen jako kancléř a diplomat, ale také coby překladatel a tlumočník. Bylo tomu tak i při jednáních, jež vedl Jiří z Poděbrad v březnu 1455 ve Vídeňském Novém Městě s Eneou Silviem Piccolominim, zastupujícím císaře Fridricha III. Rokování se opět týkalo ožehavé náboženské problematiky, především otázky potvrzení kompaktát a Jana Rokycany jako pražského arcibiskupa.⁵⁸⁵ Následná smrt papeže

⁵⁷⁹ *Scriptores rerum Silesiacarum* VIII. Politische Correspondenz Breslaus 1454–1463, ed. Hermann MARKGRAF, Breslau 1873, s. 1–4, č. 2, citát na s. 3; srov. Mlada HOLÁ, *Curia imperialis*. K možnosti ubytování dvora českých králů ve Vratislavi a k funkcím jejich sídel (1335–1526), in: D. Dvořáčková Malá – J. Zelenka (redd.), *Dvory a rezidence ve středověku II*, s. 169–196, zde s. 179–180.

⁵⁸⁰ Vedle souhrnných zpracování citovaných výše srov. též např. Mlada HOLÁ, *Holdovací cesty a návštěvy českých králů ve slezské Vratislavi v pozdním středověku (1437–1526)*, in: L. Bobková et al., *Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice a Dolního Slezska na přelomu středověku a raného novověku (1437–1526)*, Praha 2010 (= *Tempora et memoria* 1), s. 166–191, zde s. 174–178.

⁵⁸¹ Srov. Joseph CHMEL (ed.), *Urkunden, Briefe und Actenstücke zur Geschichte der habsburgischen Fürsten K. Ladislaus Posth., Erzherzog Albrecht VI. und Herzog Siegmund von Österreich aus den Jahren 1443–1473*, Wien 1850 (= *FRA II/2*), s. 71–73, č. 78, zde s. 73.

⁵⁸² Blíže R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 908–911.

⁵⁸³ D. PAPAŽÍK, *Ladislav Pohrobek*, s. 166–167.

⁵⁸⁴ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 124.

⁵⁸⁵ K novoměstskému jednání Poděbrada s Eneou Silviem blíže R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 932–935, a J. SMOŁUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej*, s. 100.

Mikuláše V. a volba Alfonsa de Borji, který na svatopetrský stolec usedl v dubnu 1455 jako Kalixt III., oživily naděje českých kališníků na úspěch v této věci.

Hlavním vyjednávačem o české otázce se stal Enea Silvio, který se na cestu do Věčného města vydal po polovině července jako mluvčí dvou panovníků. Na vyřešení této záležitosti totiž záleželo nejen králi Ladislavovi, ale i císaři Fridrichovi, jenž si chtěl uchovat dobré vztahy s Poděbradem i s českými stavy.⁵⁸⁶ Sám Enea si přitom od svých aktivit, jak už víme, sliboval získání vytouženého kardinálského klobouku. Při jednání s novým papežem postupoval pragmaticky. Protože války, misijní kampaně ani církevní tresty za dlouhá desetiletí nedonutily kališnické Čechy zřít se kompaktát, bude podle Silvia lepší jim je povolit (avšak jen pro žijící pokolení) a náboženským smírem si zavázat Jiřího z Poděbrad k vojenské výpravě proti Turkům.⁵⁸⁷ Obdobně přitom o kompaktátech smýšlel i Prokop z Rabštejna.⁵⁸⁸ Pokud šlo o znovuobsazení pražského arcibiskupského stolce, navrhoval Enea – podobně jako už při jednání s Poděbradem ve Vídeňském Novém Městě –, aby si Češi zvolili dvanáct kandidátů (mezi nimi i Rokycanu), z nichž by pak papež vybral nového arcibiskupa.⁵⁸⁹ Sienský biskup tu tedy mluvil více sám za sebe než za ty, jichž se spor týkal. Přijetí jeho návrhu navíc mělo u kurie vlivné odpůrce, především Juana Carvajala a Jana Kapistrána, kteří svými protesty podněcovali neústupnost proti kacírské zemi. Jednání tak znovu uvázla na mrtvém bodě.⁵⁹⁰ Pokud se Silvio domníval, že vyřešením české otázky snáze dosáhne kardinálské hodnosti, mýlil se. Když ho 18. prosince 1456 papež Kalixt III. jmenoval kardinálem římské baziliky sv. Sabiny, ocenil v první řadě jeho protiturecké iniciativy. Do střední Evropy se pak už Enea nevrátil, ale o dění v tomto regionu se nadále živě zajímal.⁵⁹¹

Angažoval se i v dalších jednáních o české otázce, která u římské kurie probíhala od podzimu 1456. V souvislosti s plánovaným obsazením pražského arcibiskupství se tehdy v kuloárech skloňovalo jméno Cosme de Montserrat, jehož nositelem byl apoštolský datář a zpovědník katalánského původu.⁵⁹² Rokycanu zamýšlela kurie „*přiměřenými poctami obdařiti*“ (podle soudobých pověstí dokonce i kardinálskou hodností) výměnou za to, že se arcibiskupského úřadu vzdá.⁵⁹³ Enea Silvio však nedlouho poté tento plán narušil, když přišel s návrhem jiného kandidáta. Novým pražským arcibiskupem se podle něj měl stát český kancléř a jeho starý přítel Prokop z Rabštejna, který měl oproti svému soupeři neocenitelné

⁵⁸⁶ R. URBÁNEK, *Dvě studie o době poděbradské*, s. 117.

⁵⁸⁷ Blíže tamtéž, s. 118–123.

⁵⁸⁸ Tamtéž, s. 119–120.

⁵⁸⁹ Tamtéž, s. 123–124.

⁵⁹⁰ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* III, s. 98–99.

⁵⁹¹ F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXIV a XXXVIII.

⁵⁹² R. URBÁNEK, *Dvě studie o době poděbradské*, s. 126–128; F. HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu* III, s. 99–100.

⁵⁹³ R. URBÁNEK, *Dvě studie o době poděbradské*, s. 127 a 132.

přednosti v podobě českého původu a dokonalé znalosti českých poměrů a jenž mohl počítat s přímluvou krále Ladislava Pohrobka i císaře Fridricha III.⁵⁹⁴ Sám Prokop ovšem ke své kandidatuře přistupoval stejně rezervovaně jako v roce 1447. Enea na něj proto v předjaří 1457 naléhal jak přímo,⁵⁹⁵ tak prostřednictvím jejich společných přátel Mikuláše Liscia⁵⁹⁶ a Jana Nihiliho.⁵⁹⁷ Neváhal se v této věci obrátit i na kardinála Carvajala⁵⁹⁸ a krále Ladislava⁵⁹⁹ a zároveň se snažil oddálit konečné rozhodnutí kurie. Arcibiskupská otázka pak skutečně na nějaký čas ustoupila do pozadí a znovu se vynořila teprve na počátku listopadu, kdy už byl Ladislav Pohrobek opět v Praze.⁶⁰⁰ Silvio tehdy Rabštejna pobízel, aby maje krále u sebe kul železo, dokud je žhavé, a připomínal mu, „*quanto labore conclusionem in re Bohemica deduximus*“.⁶⁰¹ Ani tentokrát ale Prokopa k žádné akci nevyburcoval. O tři týdny později pak mladý panovník nečekaně zemřel a za změněné situace už k obsazení pražského arcibiskupského stolce nedošlo.⁶⁰²

V době, kdy Enea Silvio vyvíjel v popsané záležitosti největší aktivitu, došlo k jinému úmrtí, které Prokopa osobně zasáhlo. 8. či 9. března 1457 skonal v Praze jeho starší bratr Jan.⁶⁰³ Prokopa zpráva o bratrově smrti zastihla zrovna na cestě z Budína, kde tehdy s králem pobýval,⁶⁰⁴ do Prahy, kam ho panovník poslal urovnat spor mezi Jiřím z Poděbrad a Zdeňkem Konopišťským ze Šternberka.⁶⁰⁵ Po příjezdu do Čech se tak Prokop spolu se svým bratrem Janem mladším, který se vrátil z Itálie, musel věnovat rovněž vyřizování dědických a jiných rodinných záležitostí.⁶⁰⁶

Koncem září 1457 se do Prahy po téměř třech letech vrátil Ladislav Pohrobek a v hlavním městě se rozproudily přípravy na chystanou velkolepou svatbu sedmnáctiletého panovníka s francouzskou princeznou Magdalenou. Takový sňatek sliboval přinést Ladislavovi spojenectví nevěština otce Karla VII., mocného vládce, který v roce 1453 dovedl

⁵⁹⁴ R. URBÁNEK, *Dvě studie o době poděbradské*, s. 132–133; F. HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu III*, s. 100.

⁵⁹⁵ M. HOPPER (ed.), *Aeneae Sylvii ... opera quae extant omnia*, s. 782–783, č. CCXLVII (10. března 1457).

⁵⁹⁶ Tamtéž, s. 782, č. CCXLVI (10. března 1457), a s. 788–789, č. CCLIX (1. dubna 1457).

⁵⁹⁷ Tamtéž, s. 781, č. CCXLIII (10. března 1457).

⁵⁹⁸ Tamtéž, s. 780, č. CCXXXIX (8. března 1457).

⁵⁹⁹ Tamtéž, s. 783, č. CCXLIX (10. března 1457).

⁶⁰⁰ R. URBÁNEK, *Dvě studie o době poděbradské*, s. 134.

⁶⁰¹ M. HOPPER (ed.), *Aeneae Sylvii ... opera quae extant omnia*, s. 811, č. CCCX (2. listopadu 1457).

⁶⁰² Blíže R. URBÁNEK, *Dvě studie o době poděbradské*, s. 135–139.

⁶⁰³ Srov. podkap. 2.4 této práce.

⁶⁰⁴ K uherským událostem, jež přiměly Ladislava Pohrobka k cestě do Budína, souhrnně P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 126–128.

⁶⁰⁵ Víme o tom ze zprávy zhořeleckého městského písaře Johanna Bereita ze 13. března 1457, kterou edičně zpřístupnil F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge*, s. 96, č. 94. Ke sporu mezi zmíněnými muži, který se Prokopovi urovnat nepodařilo a jenž se posléze dále vyostřoval, blíže TÝŽ, *Konec Ladislava Pohrobka*, s. 107–109.

⁶⁰⁶ F. ŠMAHEL, *Jan z Rabštejna*, s. 75.

do vítězného konce stoletou válku s Anglií.⁶⁰⁷ Svatební veselí se však nekonalo. 20. listopadu 1457 propukla u zlatovlasého mladíka závěrečná fáze zákeřné choroby a o tři dny později v odpoledních hodinách vydechl mladý král naposledy.⁶⁰⁸ Prokop z Rabštejna byl jedním z přímých svědků panovníkova skonu, jeho svědectví v podobě listu Eneovi Silviovi se ale nedochovalo.⁶⁰⁹ Příčinu Ladislavova úmrtí nedokázala tehdejší medicína zjistit. I to byl důvod, proč se – podobně jako dříve v případě úmrtí Menharta z Hradce, ale také královského prokurátora Jana staršího z Rabštejna – i nyní v katolických kruzích záhy vyrojily spekulace, že král zemřel násilnou smrtí, za jejíž přípravou měl stát mocichtivý zemský správce Jiří z Poděbrad.⁶¹⁰

Záhadnou Pohrobkovu smrt se po staletí nedařilo plně objasnit, ač tento problém poutal pozornost nejednoho historika. Nejzevrubněji se skonem mladého krále zabýval Rudolf Urbánek, jehož badatelské úsilí bylo v tomto směru motivováno snahou sejmout z jeho oblíbeného „husitského krále“ podezření z toho, že dal zlatovlasého panovníka otrávit. Velký znalec poděbradské éry dospěl při svém zkoumání ke správnému závěru, že Ladislav zemřel přirozenou smrtí (což by podle něj dosvědčil i ztracený list Prokopa z Rabštejna),⁶¹¹ za příčinu úmrtí však mylně považoval „mor hlízový“.⁶¹² Definitivně byla tato otázka zodpovězena až v 80. letech 20. století, kdy bylo pod vedením lékaře a antropologa Emanuela Vlčka provedeno vědecké zkoumání Ladislavových tělesných ostatků. Jeho závěr zní: „Patologické změny postihující celou kostru krále, histologické vyšetření chorobných ložisek a chorobopis rekonstruovaný podle údajů historických pramenů prokazují, že král Ladislav Pohrobek zemřel 23. listopadu 1457 přirozenou smrtí, a to na akutní hemoblastomatózu lymfatického typu – ‚leukemii‘.“⁶¹³ V roce 2013 byla z iniciativy olomouckého historika

---

⁶⁰⁷ Podrobně R. URBÁNEK, *Konec Ladislava Pohrobka*, s. 110–127, o přípravách v Praze zvláště s. 119–120, a nejnověji D. PAPAŽÍK, *Ladislav Pohrobek*, s. 201–205.

⁶⁰⁸ Detailní popis Ladislavových posledních dní podal R. URBÁNEK, *Konec Ladislava Pohrobka*, s. 128–136, a recentně stručněji D. PAPAŽÍK, *Ladislav Pohrobek*, s. 205–208.

⁶⁰⁹ Víme o něm jen z dopisu sekretáře rakouské kanceláře Johanna Rotha, který byl 20. prosince 1457 z Vídně odeslán do Říma Eneovi Silviovi Piccolominimu. Jeho znění otiskl František PALACKÝ (ed.), *Zeugenverhör über den Tod König Ladislaw's von Ungarn und Böhmen im Jahre 1457*. Eine kritische Zusammenstellung und Würdigung, Prag 1856, s. 19–20, č. 10. Srov. též R. URBÁNEK, *Konec Ladislava Pohrobka*, s. 149–153, kde se autor na základě analýzy souvisejících pramenů snaží obsah ztraceného Rabštejnova dopisu rekonstruovat.

⁶¹⁰ Srov. např. P. ČORNEJ, *Ladislav Pohrobek*, s. 261, či D. PAPAŽÍK, *Ladislav Pohrobek*, s. 223–225.

⁶¹¹ R. URBÁNEK, *Konec Ladislava Pohrobka*, s. 149.

⁶¹² TÝŽ, *Věk poděbradský III*, s. 207.

⁶¹³ Stručné výsledky antropologicko-lékařského průzkumu kosterních pozůstatků Ladislava Pohrobka publikoval Emanuel Vlček časopisecky již v roce 1986. Dlouhou řadu dalších prací věnovaných této problematice zakončila podrobná stať otištěná ve třetím dílu knihy *Fyzické osobnosti českých panovníků*, z níž zde vycházíme. Viz Emanuel VLČEK, *Fyzické osobnosti českých panovníků III*. Čeští králové II. Atlas kosterních pozůstatků českých králů Ladislava Pohrobka, Jiřího z Poděbrad a Habsburků pohřbených v Praze s podrobným komentářem a historickými poznámkami, Praha 2000, s. 11–40, citát na s. 40. Jen pro úplnost dodejme, že s tvrzením o moru jako příčině Pohrobkovy smrti se lze ojediněle setkat i v současné odborné literatuře. Poněkud překvapivě s ním přichází například F. ŠMAHEL, *Jan z Rabštejna*, s. 75. TÝŽ, *Poslední chvíle, pohřby a hroby českých králů*, in: M. Nodl – F. Šmahel (redd.), *Slavnosti, ceremonie a rituály*, s. 121–197, zde s. 193, pozn. 206,

Davida Papajíka, který v té době připravoval monografii o Ladislavu Pohrobkovi, dokumentace z vyšetření provedených v 80. letech znovu posouzena předními odborníky v příslušných lékařských specializacích (hematoonkologie, patologie, radiologie) a předchozí závěry týmu vedeného Emanuelem Vlčkem byly potvrzeny. Dle současné mezinárodní klasifikace Pohrobkova diagnóza zní: „akutní B-lymfoblastická leukémie“. ⁶¹⁴

Situace ve střední Evropě na přelomu let 1457 a 1458 připomínala poměry po skonu Ladislavova otce. Zatímco o rakouské dědictví vzplál spor mezi císařem Fridrichem III. a jeho bratrem Albrechtem VI. Habsburským, uherské stavy se tentokrát rozhodly pro různé řešení. 24. ledna 1458 proklamoval uherský sněm, zasedající v Pešti, novým králem Matyáše Hunyadyho, řečeného Korvín, který byl synem Jánose Hunyadyho, nedávno zesnulého bývalého gubernátora a úspěšného bojovníka proti osmanským Turkům. Matyáš uspěl i přesto, že nebyl ani členem panovnické dynastie, ani vévodou, knížetem či hrabětem, nýbrž pouhým pánem (*baro*), jemuž podle středověkých zvyklostí královská koruna nepříslušela. ⁶¹⁵ Králem se stal především zásluhou papežské diplomacie. Kalixt III. totiž prostřednictvím Juana Carvajala volitelům vzkázal, že uklidnění Uher považuje vzhledem k osmanské hrozbě za prvořadou záležitost a že v mladém kandidátovi na královský trůn spatřuje pokračovatele v otcově díle. ⁶¹⁶

Matyášova volba fakticky otevřela cestu na český trůn Jiřímu z Poděbrad. Jeho výchozí pozice však byla daleko složitější. Přátelská součinnost mezi Jiřím a Matyášem, potvrzená též dohodou o budoucím sňatku Poděbradovy dcery Kateřiny (Kunhuty) s uherským vládcem, se sice římské kurii zdála nanejvýš účelná, jelikož slibovala vytvoření silné koalice proti islámu, zájemců o český trůn ale bylo podstatně více. Nejvýznamnější z nich byli saský vévoda Vilém, manžel Pohrobkovy sestry Anny Habsburské, a francouzský princ Karel. První z nich přitom mohl počítat s podporou ve Slezsku a v Horní Lužici a snažil se naklonit si i katolické šlechtice a některá města v Čechách. Mezi významné katolíky, na které se v lednu 1458 Vilém v této věci obrátil, patřil i kancléř Prokop. ⁶¹⁷

Od počátku roku 1458 bylo zřejmé, že o novém panovníkovi rozhodne česká zemská obec, zatímco zástupci ostatních zemí Koruny české obsadí role pozorovatelů. Volební sněm byl ve velké síni Staroměstské radnice zahájen koncem února, historická schůze, na níž

---

pak uvádí, že se opírá o práci R. URBÁNKA, *Konec Ladislava Pohrobka*, který podle něj „vše podstatné zjistil a kriticky utřídil“.

⁶¹⁴ D. PAPAŽÍK, *Ladislav Pohrobek*, s. 229–232.

⁶¹⁵ Jeden precedens ovšem v soudobé Evropě přece jen existoval, neboť v roce 1448 byl švédským králem zvolen říšský maršál Karl (VIII.) Knutsson. K tomu blíže Jaroslav BOUBÍN, *Česká „národní“ monarchie*. K domácím zdrojům a evropskému kontextu království Jiřího z Poděbrad, Praha 1992 (= Práce Historického ústavu ČAV, Řada A – Monographia, sv. 5), s. 35–40.

⁶¹⁶ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 152–153.

⁶¹⁷ F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge*, s. 124, č. 127.

nechyběl ani Prokop z Rabštejna,⁶¹⁸ pak začala v ranních hodinách 2. března 1458. Mezi zástupci královských měst i v kurii nižší šlechty zřetelně převažovali Jiříkovi přívrženci, určující však bylo stanovisko vyšší nobility. Bez ohledu na přání davů, svolávajících na náměstí gubernátorovo jméno, se katoličtí páni odebrali k separátní poradě. Krátce po poledni se představitelé katolického panstva, jež ve vypjatém okamžiku rezignovalo na legitimistické principy, vrátili do velké síně a českým králem povolali Jiřího z Poděbrad. Významnou roli přitom jistě hrála skutečnost, že coby důsledný obhájce kompaktát byl dosavadní zemský správce vnímán jako garant porevolučního statu quo, tedy faktického záboru církevních statků, z nichž mnohé držela katolická šlechta. Jestliže však zvolení Matyáše Korvína uherským králem hodnotili současníci jako odvážné, představovala pražská volba krok na samé hranici rizika. Na český trůn usedl nejen pouhý *baro*, ale také husita, a tedy v očích většiny Evropy kacír, což hrozilo komplikacemi jak ve vztahu k ostatním korunním zemím, tak v poměru k zahraničí, kde Jiřího volba vyvolala velké rozčarování. Pro kališníky byl ale tento krok znamením, že se husitismus nevzdává a bude nadále usilovat o mezinárodní uznání.⁶¹⁹

Zatímco v českých i středoevropských politických dějinách představuje nástup Jiřího z Poděbrad na český trůn významný mezník, v chodu české královské kanceláře tato událost žádný předěl neznamenal.⁶²⁰ Nový panovník ji po Ladislavu Pohrobkovi převzal zřejmě bez výraznějších změn. Tuto kontinuitu ztělesňoval Prokop z Rabštejna, který i nadále zastával úřad kancléře,⁶²¹ a byl tedy vedle nejvyššího purkrabí Zdeňka Konopišťského ze Šternberka (jehož spor s Jiřím Poděbradským z první poloviny předchozího roku byl již urovnán) fakticky nejdůležitějším zemským úředníkem, maje na starosti celou královu písemnou

⁶¹⁸ Neúplný seznam účastníků volby sepsaný členy saského poselstva a otištěný tamtéž, s. 131–132, sice Prokopovo jméno neuvádí, najdeme je ale v listu českých stavů z 15. března 1458, jímž sněmovníci oznamovali výsledek volby do slezské Vratislavi – viz *Scriptores rerum Silesiacarum* VII. Historia Wratislaviensis von Mag. Peter Eschenloer, ed. Hermann MARKGRAF, Breslau 1872, s. 18–19. Srov. též Adolf BACHMANN, *Ein Jahr böhmischer Geschichte*. Georgs von Podiebrad Wahl, Krönung und Anerkennung, AÖG 54/1, 1876, s. 37–174, zde s. 90–91; Zdeněk Václav TOBOLKA, *O volbě a korunování Jiřího z Poděbrad*, Praha 1896, s. 18; Rudolf URBÁNEK, *Volba Jiřího z Poděbrad za krále českého*, Praha 1926, s. 134–135.

⁶¹⁹ O volbě Jiřího z Poděbrad českým králem a jejím širším kontextu nově pojednal Petr Čornej, který také podal přehled četné starší literatury a z jehož výkladu zde vycházíme. Viz P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 154–160, a Petr ČORNEJ, *Volba Jiřího z Poděbrad českým králem (Historické předpoklady a dobový kontext)*, in: týž, *Světla a stíny husitství. Události, osobnosti, texty, tradice*, Praha 2011, s. 267–275.

⁶²⁰ Královskou kancelář a dvorem Jiřího z Poděbrad se dosud zabývali zejména Václava KALVASOVÁ VOPATOVÁ, *O listinách a kanceláři Jiřího z Poděbrad (1458–1471)*, strojopis rigorózní práce obhájené na KPVHAS FF UK, Praha 1979; I. HLAVÁČEK, *Der böhmische Königshof*, s. 205–224; H. PREISLER, *Královská rada Jiřího z Poděbrad*, zvláště s. 47–60; Marie HYKEŠOVÁ, *Život na středověkém dvoře. Komparace dvora Karla IV. a Jiřího z Poděbrad*, bakalářská práce obhájená na FHS UK, Praha 2011, zvláště s. 44–68; B. ZILYNSKÁ, *Dvůr krále Jiřího*; Zdeněk BERAN, *Katolické panstvo na dvoře Jiřího z Poděbrad. Procesy vzájemné konvergence a divergence*, MHB 17/2, 2014, s. 37–75; Robert NOVOTNÝ, „*Hvězdy přejasně okolo slunce*.“ Šlechta na dvoře Jiřího z Poděbrad, s. 56–66, poznámky na s. 223–226.

⁶²¹ I. HLAVÁČEK, *Der böhmische Königshof*, s. 214–215.

agendu.⁶²² Jistě to můžeme přičíst nejen Prokopovým mimořádným kancelářským a diplomatickým zkušenostem, ale rovněž jeho náboženské umírněnosti a střízlivým politickým postojům. Politická stabilita českých zemí za Poděbradovy vlády ostatně ve značné míře závisela právě na vztazích mezi příslušníky kališnické a katolické konfese, a proto si nový král musel v náboženské sféře počínat až úzkostlivě, aby nepopudil stoupence obou kompaktát povolených vyznání.⁶²³ Je také pravděpodobné, že si Jiří z Poděbrad chtěl ponecháním katolíka v klíčovém kancléřském úřadu naklonit papežskou kurii.⁶²⁴ Ba co víc, snad právě během prvních dvou měsíců svého panování povýšil král Jiří rabštejnský rod do panského stavu.⁶²⁵

I v Poděbradových službách plnil Rabštejn mnohé diplomatické úkoly. Už v dubnu 1458 ho čekala cesta na slezský sjezd do Vratislavi. Slezsko (podobně jako Horní Lužice) pohlíželo na Jiřího nástup na královský trůn odmítavě a neúspěšný kandidát Vilém Saský, rozladěný a ponížený okolnostmi pražské volby, viděl ve sjezdu příležitost, jak oživit své naděje na Svatováclavskou korunu. Proto vyslal své posly do slezského hlavního města vedle Wettinů a Hohenzollernů, kteří Vilémovy požadavky podporovali, i Jiří z Poděbrad. 7. dubna požádali Zdeněk Konopišťský ze Šternberka, Prokop z Rabštejna a Jindřich z Lipé, kteří stáli v čele delegace, o ochranný glejt a o deset dní později už přijeli do Vratislavi.⁶²⁶ Na vratislavskou veřejnost, jež neměla Poděbrada příliš v lásce, však velkolepé poselstvo působilo více než dráždivě a městští radní museli vynaložit veliké úsilí, aby byl glejt dodržen. Podle vratislavského kronikáře Petra Eschenloera dokonce „*musten alle nacht, die weile sie zu Breslow woren, dise behmische herren lossen bewachen*“ a i sami Češi byli nuceni držet brannou pohotovost.⁶²⁷ Není tedy divu, že platnost pražské volby Jiříkovi poslové před Slezany neobhájili. Závěry hojně navštíveného sjezdu ovšem rozčarovaly i saského vévodu Viléma. Po dvou dnech dohadování totiž shromáždění prohlásilo, že Slezané hodlají setrvat při Koruně české, otázku přijetí budoucího krále ale nechalo otevřenou, dokud o ní

---

⁶²² V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy IX*, s. 22 (srov. též přehled zemských i dvorských úředníků a dalších dvořanů na s. 253–264), a R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 74.

⁶²³ Srov. I. HLAVÁČEK, *Der böhmische Königshof*, s. 215–217, a P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 197.

⁶²⁴ Soudí tak K. BOLDAN – M. STUDNIČKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 105.

⁶²⁵ Srov. podkap. 3.2 této práce.

⁶²⁶ SRS VII, s. 20–21.

⁶²⁷ Johann Gottlieb KUNISCH (ed.), *Peter Eschenloer's ... Geschichten der Stadt Breslau, oder Denkwürdigkeiten seiner Zeit vom Jahre 1440 bis 1479 I. J. 1440–1466*, Breslau 1827, s. 54; Peter ESCHENLOER, *Geschichte der Stadt Breslau I. Chronik bis 1466*, hrsg. von G. Roth, Münster etc. 2003 (= Quellen und Darstellungen zur schlesischen Geschichte 29/1), s. 215 (podlé této nové, kritické edice cituji).

nerozhodnou „patriční místa“, tj. papež a císař.⁶²⁸ Na uznání ze strany Slezska si tak král Jiří musel ještě delší dobu počkat.

Příznivěji se pro něj vyvíjela situace na Moravě a Chebsku, kde dosáhl plného uznání již na podzim 1458.⁶²⁹ Chebští přitom složili králi hold 30. listopadu na základě jeho příslibu, že je nechá při katolické víře a potvrdí jim všechna privilegia, která chebský městský stát obdržel od předchozích panovníků.⁶³⁰ Při tomto aktu byl obdarován nejen král s královnou, kteří dostali čtrnáct věder a deset mázů medoviny, ale i někteří jejich dvořané včetně Prokopa z Rabštejna. Ten obdržel 80 zlatých, z toho 60 výslovně „*fur die bestetigung brife*“, tedy právě za zmíněné potvrzení výsad.⁶³¹ Konfirmační listina byla vydána hned následujícího dne a v madační poznámce skutečně najdeme Prokopovo jméno.⁶³²

Čelit možnému oslabení Koruny české a zároveň vylepšit svůj obraz na mezinárodní scéně hodlal nový panovník pomocí brzké korunovace, jež měla potvrdit legitimitu jeho královského důstojenství, a to i z církevního hlediska. Najít biskupa, který by akt vykonal, však nebylo snadné. Kanonicky nepotvrzený pražský arcibiskup Jan Rokycana vůbec nepřipadal v úvahu, olomoucký biskup Tas z Boskovic zatím nebyl vysvěcen a vatislavský biskup Jošt (II.) z Rožmberka, syn Poděbradova velkého rivala Oldřicha II. z Rožmberka, se postavil na stranu slezské opozice.⁶³³ Jiří se proto brzy po svém zvolení obrátil s žádostí o pomoc na Matyáše Korvína a ten mu již v polovině března slíbil poslat jednoho z biskupů. Ve skutečnosti byl ale uherský panovník jen prostředníkem. Do režie příprav Poděbradovy korunovace totiž výrazně promluvila římská kurie, která prostřednictvím v Uhrách pobývajících legáta Carvajala vyslala do Prahy rábského biskupa Augustina a vácovského biskupa Vincence. Její v zásadě vstřícný přístup byl motivován pragmatickou úvahou. Jiřího prostřednictvím zamýšlela kurie plně začlenit kališníky do katolické církve a zároveň v českém králi viděla jednoho z vůdců plánované protiturecké kruciáty. Královskou

⁶²⁸ K průběhu vatislavského sjezdu podrobně R. URBÁNEK, *Dvě studie o době poděbradské*, s. 189–199, a TÝŽ, *Věk poděbradský* III, s. 339–345.

⁶²⁹ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ* VI, s. 162–164.

⁶³⁰ Srov. Adolf BACHMANN (ed.), *Urkunden und Actenstücke zur österreichischen Geschichte im Zeitalter Kaiser Friedrichs III. und König Georgs von Böhmen (1440–1471)*, Wien 1879 (= FRA II/42), s. 266, č. 190.

⁶³¹ Tyto zajímavé údaje z chebské knihy výdajů (*Ausgabebuch*) zpřístupnil Karl SIEGL, *Zeugnisse für die Rechtgläubigkeit der Stadt Eger vor Verhängung des Interdikts im J. 1467*, *MVGDB* 42/4, 1903–1904, s. 393–420, zde s. 397, pozn. 3.

⁶³² *Codex juris municipalis regni Bohemiae* III. Privilegia královských měst venkovských z let 1420–1526, edd. Jaromír ČELAKOVSKÝ – Gustav FRIEDRICH, Praha 1948, s. 358–360, č. 209.

⁶³³ Působením Jošta II. z Rožmberka v čele vatislavské diecéze se v rámci své práce o životě a kariéře tohoto významného šlechtice blíže zabývala Tereza OPAVOVÁ, *Jošt II. z Rožmberka (1430–1467)*, bakalářská práce obhájená na HÚ FF JU, České Budějovice 2009, s. 54–73 (k problému provedení Poděbradovy korunovace s. 56).

korunovaci však papežství podmínilo složením přísahy v duchu křesťanské pravověrnosti, jejíž text Apoštolská stolice připravila v úzké součinnosti s legátem Carvajalem.⁶³⁴

Tajnou přísahu složil Jiří z Poděbrad spolu se svou manželkou Johanou z Rožmitálu ve světnici Královského dvora na Starém Městě pražském v sobotu 6. května 1458. Kromě obou uherských biskupů a jejich doprovodu jí byli přítomni také čtyři čeští a moravští katolíci. Byli jimi olomoucký biskup Tas z Boskovic, opat louckého kláštera Přibyslav, nejvyšší sudí Zbyněk Zajíc z Hazmburka a kancléř Prokop z Rabštejna. Královský pár se v přísaze zavázal zachovávat věrnost a poslušnost římskokatolické církvi i papeži, vyznávat, chránit a bránit křesťanskou víru, vést své poddané k plné jednotě s obecnou církví v záležitostech víry i ritu a netrpět žádné kacířské sekty a hereze. Výklad, že se tím Jiří zřekl kalicha, však neobstojí. Ve znění přísahy se totiž o kompaktátech, na nichž nový český král založil svůj politický program, nevyskytovala ani jediná zmínka. V dané situaci to byl jistě výsledek oboustranného kompromisu, který umožňoval dvojí interpretaci. Papežská kurie mohla tvrdit, že Poděbrad je správným křesťanem, který se zavázal odstoupit od husitské hereze, zatímco český panovník mohl prohlašovat, že se kališnické konfese nevzdal, jelikož kompaktáta pojala roku 1436 utrakvisty zpět do lůna katolické církve. Ještě téhož dne potvrdil Jiří opis přísahy, který měl být poslán papeži do Říma. Své pečeti k němu přivěsili Zbyněk Zajíc, náš Prokop a také Zdeněk Konopišťský ze Šternberka. Tato zlistiněná verze přísahy je pro rabštejské bádání velmi důležitá, protože je zde kancléř Rabštejn titulován už jako *baro* – pán.⁶³⁵

Výsledek popsaného tajného aktu v danou chvíli vyhovoval oběma stranám. Jiří z Poděbrad mohl být 7. května 1458 ve svatovítské katedrále slavnostně korunován a posílit tím svoji prestiž, kdežto římská kurie získala na českého krále potřebný bič. Splnění každé jeho žádosti týkající se náboženské problematiky včetně kompaktát mohla nyní odmítat či alespoň podmiňovat s poukazem na vlastní výklad korunovační přísahy a připravila si tak půdu pro úplné zrušení kompaktát a odstranění husitské anomálie. Zároveň ji ovšem Poděbradova tajná přísaha kryla před možnými výtkami kvůli spolupráci s králem kacířů.⁶³⁶

⁶³⁴ Celá záležitost byla přítom pro Kalixta III. i Jiřího z Poděbrad natolik delikátní, že úloha římské kurie zůstala před českou i zahraniční veřejností skryta a vyslání obou biskupů bylo prezentováno jako přátelské gesto uherského krále Matyáše.

⁶³⁵ Listina se dochovala v několika opisech. Jde především o dvěma veřejnými notáři ověřený opis, který 10. listopadu 1466 poslal do Říma na žádost papeže Pavla II. Matyáš Korvín. Tuto kopii včetně Matyášova průvodního dopisu, jenž tvoří její nedílnou součást, otiskl Augustin THEINER (ed.), *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia* II. Ab Innocentio Pp. VI. usque ad Clementem Pp. VII. 1352–1526, Romae-Parisiis-Pestini-Vindobonae 1860, s. 405–406, č. DLXXX. Novější, kritickým aparátem opatřená edice je uložena v NA, Sbírka prepisů z italských a vatikánských archivů (1401–1814), inv. č. 299, kart. 52b, složka Archivio di S. Angelo. Jiný opis, nadepsaný *Iu[r]a[me]ntu[m] p[er]fidissimi Georgii de Podiebrath* a datovaný rokem 1468, byl vevázan do rukopisu NK ČR, sign. I.E.30 (M), a dnes je označen jako fol. 148r–148v.

⁶³⁶ Problematika tajné přísahy Jiřího z Poděbrad a jeho ženy se – podobně jako okolnosti Poděbradovy volby – dlouhodobě těší značné pozornosti české i zahraniční historiografie. Dosud nejpodrobněji téma zpracoval R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* III, s. 345–357, 366–371. Dále uveďme alespoň nejnovější práce, poskytující

V následujících týdnech se do Říma vypravila hned dvě česká poselstva. Dochovaly se však o nich pouze torzovité zprávy, takže o jejich složení a o průběhu jednání, která u kurie vedla, se můžeme jen dohadovat. Podle Rudolfa Urbánka bylo první z nich zřejmě vypraveno hned po korunovaci s opisem tajné přísahy,⁶³⁷ zatímco druhé se do Věčného města vydalo o něco později a mělo jednat o jistých dalších požadavcích. V čele druhé delegace prý stál náš Prokop, který snad za krále Jiřího (nikoli za celé království) složil papeži slib poslušnosti.⁶³⁸ Na Rabštejovu účast usuzuje Urbánek z formulace, kterou čteme v podání Fantina de Valle ke králi Jiřímu z června 1462: „(...) *ipse primus inter omnes illas (sic!) vos intytulaverit; hujus intytulacionis bullam magnificus et gloriosus dominus Procopius, liber dominus de Rabinsteyn, attulit*“.⁶³⁹ Papež Kalixt III. († 6. 8. 1458)⁶⁴⁰ tedy Poděbrada nazval českým králem a příslušnou bulu Jiřímu donesl Prokop z Rabštejna, z čehož vyplývá Rabštejnova cesta do Říma. V souladu s touto domněnkou jsou přitom i skutečnosti, jež ještě Urbánek neznal. 27. dubna 1458 byla u kurie kladně vyřízena supplika vyšehradského probošta Jana z Rabštejna a ten dostal dispens, aby mohl držet i jiné, podle kanonického práva nekompatibilní obročí.⁶⁴¹ Někdy v téže době také Kalixt III. rozhodl, že Janovi svěří úřad apoštolského protonotáře.⁶⁴² Takřka s jistotou tak můžeme říci, že se Prokop v roce 1458 do města nad Tiberou skutečně vypravil a že tam pobýval koncem dubna.⁶⁴³

Krátce po Rabštejnově cestě došlo k další změně na svatopetrském stolci. Po zesnulém Kalixtovi III. spočinula v sobotu 19. srpna 1458 tiára na hlavě Prokopova starého přítele Eney Silvia Piccolominiho. Jménem Pius, které si zvolil, dával nový Svatý otec najevo, že se rozloučil se svým předchozím, příliš světským životem.⁶⁴⁴ Někdejší účastník basilejského

---

též přehled starších zpracování: P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 160–162; J. SMOLUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej*, s. 111–116; Petr ČORNEJ, *Kvadratura kruhu (Jiří Poděbradský, kompaktáta a papežství)*, in: *týž*, *Světla a stíny husitství*, s. 276–285, zvláště s. 279–280. Mylný je výklad B. ZLÁMALA, *Příručka českých církevních dějin IV*, s. 147–150, podle něhož složil král Jiří přísahu s výše popsaným obsahem 7. května 1458 veřejně, zatímco tajně byla o den dříve složena přísaha jiná, ústní, v níž se Poděbrad pravděpodobně zřekl husitství.

⁶³⁷ Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL, *Diadochus II*. O stavu panském a rozmnožení jeho, Praha 1602, s. 185, uvádí český překlad průvodního listu, který měl Jiří z Poděbrad poslat papeži Kalixtovi III. do Říma spolu s opisem korunační přísahy. Tento průvodní dopis nese datum 6. května 1458.

⁶³⁸ R. URBÁNEK, *Dvě studie o době poděbradské*, s. 222–228; TÝŽ, *Věk poděbradský III*, s. 400–401; TÝŽ, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 222.

⁶³⁹ *SRS VIII*, s. 107–111, č. 97, písm. A.

⁶⁴⁰ To, že šlo skutečně o Kalixta III., a ne až o jeho nástupce Pia II., doložil R. URBÁNEK, *Dvě studie o době poděbradské*, s. 224, pozn. 3.

⁶⁴¹ *RG VII*, č. 1749, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/rg/7/1749>> [cit. 2017-08-01].

⁶⁴² Příslušná bula byla však expedována až Piem II. 11. září 1458 – viz *RG IX*, č. 3619, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/rg/9/3619>> [cit. 2017-08-01] a *RG VIII*, č. 3443, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/rg/8/3443>> [cit. 2017-08-01].

⁶⁴³ V tomto bodě upřesňuji výklad R. URBÁNKA, *Dvě studie o době poděbradské*, s. 224, který Rabštejnovu cestu kladl až do června.

⁶⁴⁴ Bliže Georg VOIGT, *Enea Silvio de' Piccolomini, als Papst Pius der Zweite, und sein Zeitalter III*, Berlin 1863, s. 3–17; J. SMOLUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej*, s. 131–135.

koncilu a znalec středoevropských poměrů pokračoval v linii svých bezprostředních předchůdců. Římskokatolickou církev hodlal po porážce konciliarismu řídit jako hierarchicky strukturovanou monarchii v čele s papežem, jeho hlavním cílem ovšem bylo zachránit západokřesťanskou civilizaci před tureckým nebezpečím. Hrozící katastrofu mohla podle něj odvrátit pouze opětovná jednota křesťanské církve a svornost křesťanských panovníků, kteří by ve znamení kříže vytáhli do boje proti Turkům a vyhnali je z Evropy. Klíčová úloha v tomto projektu přitom i nadále připadala Jiřímu z Poděbrad a Matyáši Korvínovi.⁶⁴⁵

Český král vyslal své poselstvo k novému papeži někdy na počátku roku 1459. V jeho čele ovšem tentokrát nestál kancléř Prokop, nýbrž jeho mladší bratr Jan, který se dosud politického života neúčastnil. Do Sieny, kde tehdy Pius pobýval, dorazilo poselstvo nejspíše začátkem března. Papež od něj očekával, že slavnostní formou složí slib poslušnosti nejen za Jiříka, ale i za všechny jeho poddané. Toho se však Pius II. nedočkal, neboť Jan z Rabštejna tak 9. března učinil pouze jménem krále a jeho rodiny,⁶⁴⁶ a to ještě jen v soukromém slyšení, podobně jako snad už předchozího roku jeho starší bratr u Kalixta III. Tuto netaktnost byl ale Svatý otec ochoten Poděbradovi zatím prominout, protože bez něj a jeho bojovníků si nedokázal protitureckou kruciátu představit.⁶⁴⁷

Vstřícnost corsignanského rodáka vůči volenému českému králi šla dokonce tak daleko, že Poděbrada podpořil v jeho sporech se vzpurnou a sebevědomou Vratislaví a přiměl ji, aby vyslala do Prahy oficiální poselstvo. Delegace, která 13. ledna 1460 vstoupila do Královského dvora, si sice vynutila tříletý odklad přísahy, za slib loajality druhého největšího města českého soustátí ale tato výhrada Poděbradovi stála.⁶⁴⁸ Jestliže však Pius II. očekával od Jiřího podporu a navázání těsné součinnosti s Matyášem Korvínem, trpce se zklamal. Český panovník se totiž v oblasti zahraniční politiky přednostně orientoval na císaře Fridricha III., jehož oficiální uznání chtěl získat. V květnu 1459 přijeli na císařský dvůr vyjednávat Jiřího poslové Prokop z Rabštejna, Zdeněk Konopišťský ze Šternberka a Vilém z Rýzemberka na Rabí. Do Prahy se v první polovině června vrátili s císařovou žádostí, aby se král „*v jeho věci vsadil a jemu v jeho věcech postatný* (tj. nápomocný) *byl a chřbet držal*“, z čehož sám „*čest i užitek měl mieti*“.⁶⁴⁹ Jinými slovy – za oficiální uznání Jiřího z Poděbrad jako českého krále požadoval Fridrich pomoc proti Matyáši Korvínovi, s nímž tehdy soupeřil o uherskou korunu.

⁶⁴⁵ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 166–167; P. ČORNEJ, *Kvadratura kruhu*, s. 280.

⁶⁴⁶ SRS VIII, s. 12–13, č. 16.

⁶⁴⁷ K poselstvu Jana z Rabštejna blíže G. VOIGT, *Enea Silvio de' Piccolomini III*, s. 440–441; R. URBÁNEK, *Dvě studie o době poděbradské*, s. 300–302, 330–332; TÝŽ, *Věk poděbradský III*, s. 496–500; TÝŽ, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 222; J. SMOŁUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej*, s. 172.

⁶⁴⁸ F. HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu III*, s. 154–155; P. ČORNEJ, *Kvadratura kruhu*, s. 280–281; A. KALOUS, *Papežství a české země mezi reformou a reformací*, s. 165.

⁶⁴⁹ J. CHMEL (ed.), *Materialien II*, s. 175, č. CXLI.

Pro Jiřího to bylo téma mimořádně citlivé, neboť ho s Matyášem spojovaly vzájemné protislužby, budoucí osud mladičké dcery Kateřiny i obdobné postavení v evropské politice.⁶⁵⁰ Přesto neváhal císaři 15. června vlastnoručně psaným listem odpovědět, že se podvoluje i slovem svým královským slibuje „*jeho milosti věrně a se vši pilností postatný býti a věci jeho jednati a působiti buďto v říši, neb jinde tak, jako by naše vlastnie byly a zvláště pomocný chcem jeho milosti býti a jednati v království uherském k korunování a ku panování v něm buďto smlouvami, nebo mocí*“.⁶⁵¹ Vše pak bylo definitivně sjednáno na klíčovém sjezdu v Brně, kde jistě nechyběl ani náš Prokop.⁶⁵² Zde císař 31. července 1459 – s vědomím Apoštolské stolice⁶⁵³ – uznal Poděbradovo královské důstojenství i kurfiřtskou hodnost, přijal od něj lenní slib a potvrdil všechna privilegia českého státu.⁶⁵⁴

Jiří z Poděbrad tak konečně dosáhl nesporného uznání z Fridrichovy strany, což výrazně zvýšilo jeho kredit vůči zahraničí, daň za tento úspěch však byla vysoká. Počátkem srpna uzavřel s císařem smlouvu o společném postupu proti Matyáši Korvínovi, což představovalo pravý opak politiky prosazované papežem. Není divu, že po těchto zákulisních jednáních – byť byla motivována snahou udržet celistvost Koruny české a dosáhnout mezinárodního respektu – ztratil Matyáš v českého krále důvěru a jejich vztahy se už nikdy nevrátily na úroveň z první poloviny roku 1458. Nic na tom nezměnila ani skutečnost, že se vojenské tažení proti Matyášovi, plánované na léto 1460, nakonec neuskutečnilo.⁶⁵⁵

Spolu s důvěrou Matyáše Korvína ztrácel Poděbrad i přízeň papeže Pia II. Svatý otec sledoval se znepokojením nejen dosavadní Jiřího netečnost v turecké otázce a uzavření smluv s císařem Fridrichem, ale také partii, kterou Jiřík rozehrál v německých oblastech Svaté říše římské v domnění, že dosáhne titulu římského krále a císařova spoluvládce.⁶⁵⁶ I v této linii Poděbradovy politiky, jejíž kořeny sahají do roku 1459 a která se plně rozvinula v roce 1460, se významně uplatňoval náš Prokop.

V říši probíhal už od roku 1458 mocenský konflikt (tzv. markraběcí válka) mezi Hohenzollerny (Albrecht Achilles a kurfiřt Fridrich II. Braniborský), kteří spoléhali na podporu císaře Fridricha III. a saských Wettinů, a Wittelsbachy (zejména Fridrich I. Falcký a bavorský vévoda Ludvík, zvaný Bohatý), mezi jejichž spojence patřil především císařův bratr Albrecht VI. Habsburský a mohučský arcibiskup Diether von Isenburg. V této situaci se

---

⁶⁵⁰ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 171.

⁶⁵¹ J. CHMEL (ed.), *Materialien II*, s. 175, č. CXLI.

⁶⁵² R. URBÁNEK, *Věk poděbradský III*, s. 527.

⁶⁵³ P. ČORNEJ, *Kvadratura kruhu*, s. 281.

⁶⁵⁴ K průběhu brněnského sjezdu blíže R. URBÁNEK, *Věk poděbradský III*, s. 536–546; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 172–173.

⁶⁵⁵ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 173.

⁶⁵⁶ P. ČORNEJ, *Kvadratura kruhu*, s. 281.

pomyslným jazýčkem na vahách stal Jiří z Poděbrad a zvláště česká vojenská síla, která ve střední Evropě stále požívala značného respektu. Jiří však dlouho zachovával neutralitu⁶⁵⁷ a důkladně rozvažoval, na čí stranu se v nastíněném konfliktu přiklonit, aby to pro něj bylo co možná nejvýhodnější.

V průběhu roku 1460 vysílal český král opakovaně svá poselstva k císaři Fridrichovi. Jejich pravidelným členem byl český kancléř Prokop z Rabštejna.⁶⁵⁸ Ani on ovšem nedokázal zajistit u císaře nějaký posun ve věci Poděbradových říšských plánů, za jejichž vznikem stál wittelsbašský diplomat Martin Mair.⁶⁵⁹ Jiří se tak po měsících váhání přece jen připojil k proticísařské straně, jejíž linie, zdůrazňující hluboké říšské reformy, se v některých bodech (kritický vztah k papežství, podpora konciliarismu) stýkala s tradičními husitskými názory. Sbližení českého krále s Ludvíkem Bohatým vyústilo v uzavření tří smluv. 8. května 1460 byla v Praze podepsána spojenecká smlouva, ve které si obě strany slíbily pro případ potřeby vojenskou pomoc,⁶⁶⁰ i smlouva o zasnubách Poděbradovy dcery Ludmily s Ludvíkovým synem Jiřím (Georgem). V obou dokumentech přitom mezi svědky z české strany vystupují i rabštejnští bratři Prokop a Jan.⁶⁶¹ V poslední smlouvě, datované 8. říjnem 1460, se pak bavorský vévoda Ludvík zavázal podporovat Jiříkovu volbu římským králem.⁶⁶² Protihodnotou mu byl příslib doživotního výkonu úřadu říšského hofmistra s roční rentou 8 000 zlatých. S návrhem na volbu Jiřího z Poděbrad římským králem nebo alespoň gubernátorem říše navíc vyslovil souhlas také mohučský arcibiskup Diether von Isenburg a zejména Fridrich I. Falcký. Poděbradovi tak fakticky připadla úloha „bílého koně“ v riskantní partii rozehrané Wittelsbachy, kteří sledovali vlastní mocenské zájmy a v politickém zápase se účelově opírali o kritiky papežství a stoupence konciliarismu. Jiří si úskalí svého postavení

⁶⁵⁷ Na slavném sjezdu v Chebu v dubnu 1459 uzavřel Poděbrad přátelské smlouvy s představiteli obou hlavních znesvářených bloků. Z českého pohledu byly přitom nejceněnější smlouvy s Wettiny, neboť se v nich saský vévoda Vilém vzdal sám za sebe, jménem manželky Anny i svých potomků nároků na České království a k němu náležející země včetně Slezska. K tomu blíže P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 168–171.

⁶⁵⁸ Složení Jiříkových poselstev zachytil T. EBENDORFER, *Chronica Austriae*, s. 466: „de Sternberg, Procopius de Rabmstain, eiusdem (tj. Poděbradův) cancellarius, et quidam de Rabm“ (tedy Zdeněk Konopišťský ze Šternberka, Prokop z Rabštejna a Vilém z Rýzemberka na Rabí); s. 471: „dominus Stenko de Sternberg et Procopius de Rabmstain, cancellarius, et alter dictus de Corvo“ (tj. titíž); s. 472: „reverendus videlicet pater dominus Prothasius, Olumucensis episcopus, dominus Benesius de Schorhow alias de Swartzperg, patruus eiusdem dominus Hainricus de Colobrat et dominus Procopius de Rabenstain, cancellarius“ (tedy Tas z Boskovic, Beneš Černošský z Boskovic, Jindřich z Kolovrat a Prokop z Rabštejna); s. 496: „dominum de Sternnberg alias Holizki et Procopium de Rabmstain“ (v případě prvního jména jde zřejmě o omyl, poslem byl i tentokrát Zdeněk Konopišťský ze Šternberka – kromě edičního aparátu srov. též R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 360).

⁶⁵⁹ Srov. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 348–352.

⁶⁶⁰ NA, Archiv České koruny (1158–1935), inv. č. 1668 (M). Srov. též registry, jež připravili F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge*, s. 224–225, č. 219, a Antonín HAAS (ed.), *Archiv Koruny české VI*. Katalog listin z let 1438–1526, Praha 1958, s. 79–80, č. 127.

⁶⁶¹ F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge*, s. 225, č. 220.

⁶⁶² NA, Archiv České koruny (1158–1935), inv. č. 1673 (M). Srov. též registry: F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge*, s. 232–233, č. 227, a A. HAAS (ed.), *Archiv Koruny české VI*, s. 81–82, č. 132.

byl jistě dobře vědom, ale zároveň kalkuloval s tím, že případný úspěch mu může přinést pronikavé zvýšení autority na evropské scéně.⁶⁶³

Papež Pius II. mezitím přitvrdil kurz a ve snaze upevnit moc a autoritu Apoštolského stolce vydal 18. ledna 1460 slavnou bulu *Execrabilis*, jež zdůrazňovala papežovo monarchické postavení a pod hrozbou klatby zakazovala odvolání k budoucímu koncilu. K Jiřímu se však Pius i nadále choval obezřetně a zatím stále trpělivě vyčkával, zda k němu „husitský král“ vyšle oficiální poselstvo, které by mu veřejně a za všechny obyvatele českého soustátí složilo slib poslušnosti. Tajnou korunovační přísahu měl přitom v rukávu jako trumf.⁶⁶⁴ V létě 1460 pak vyslal do Prahy Fantina de Valle, který působil u římské kurie jako Poděbradův prokurátor, s pověřením, aby u Jiřího vypravení českého obedienčního poselstva uspil.⁶⁶⁵ Český král si ve své odpovědi z 12. září postěžoval na zlobu pomlouvačů a na nepřázeň poměrů doma i v sousedství a ujistil papeže, že tajnou korunovační přísahu dodrží a že do Hromnic (tj. 2. února) 1461 k němu vyšle své obedienční poselstvo. To za něj prý veřejně a podle zvyku jeho předchůdců složí slib poslušnosti a také sjedná „*causam reduccionis regni*“. Jiří přitom zdůrazňoval, že tak chce učinit „*non armis sed consilio et prudencia magis*“. Podrobněji měl papeže o všem informovat prokurátor Fantin.⁶⁶⁶ V listu z 1. listopadu 1460 následně český král Piovi oznámil, že v čele slavného poselstva bude stát olomoucký biskup Tas z Boskovic a kancléř Prokop z Rabštejna. Poděbrad věřil, že váha jejich osobností bude ve shodě se závažností věci samé.⁶⁶⁷

Už 27. listopadu – snad ještě předtím, než obdržel druhý Jiříkův dopis⁶⁶⁸ – ale Pius adresoval českému panovníkovi list, jímž na něj apeloval, aby se zdržel veškerého nepřátelství vůči císaři, a zároveň mu důrazně doporučil, aby se spokojil s rozsahem své říše a nežádal více, než mu Bůh dal. Papež totiž nestrpí, aby se císaři, který se tolik zasloužil o katolickou církev, stala křivda.⁶⁶⁹ Ve stejném duchu psal Pius také Prokopovi z Rabštejna, svému starému příteli z Fridrichovy kanceláře: „*Moneas, ut sit regno suo contentus : aliena injuste non quaerat. Ingratae enim sunt Deo viae hujusmodi, et hominibus multum non placent : gratiam et bonum nomen in Ecclesia quaerat : haec sunt status sui fundamenta praecipua : hoc etiam illud, per quod crescere, et gloriam sibi parere possit, etc.*“⁶⁷⁰ Tyto

⁶⁶³ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 182; P. ČORNEJ, *Kvadratura kruhu*, s. 281–282.

⁶⁶⁴ P. ČORNEJ, *Kvadratura kruhu*, s. 282.

⁶⁶⁵ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 366; F. HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu III*, s. 156.

⁶⁶⁶ SRS VIII, s. 47–48, č. 45.

⁶⁶⁷ Tamtéž, s. 49, č. 47; k obsahu obou citovaných dopisů srov. též J. SMOŁUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej*, s. 217–218.

⁶⁶⁸ Srov. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 366.

⁶⁶⁹ *Caesaris S. R. E. Card. Baronii, Od. Raynaldi et Jac. Laderchii ... Annales ecclesiastici XXIX*. 1454–1480, Barri-Ducis-Parisiis-Friburgi Helv. 1880, s. 251, č. 82.

⁶⁷⁰ Tamtéž, č. 83. V citátu ponechávám trojstupňovou latinskou interpunkci používanou v této edici.

listy daly Jiřímu z Poděbrad jasně najevo, že v cestě za korunou římskoněmeckého krále mu bude stát nejen císař Fridrich, ale i papež Pius II. Český král se proto snažil vyvarovat toho, aby dal kurii přímý podnět k zakročení, což znamenalo mimo jiné i další odklad vypravení obedienčního poselstva do Říma.⁶⁷¹

Rozhodnutí o Jiříkově říšském plánu mělo padnout na sjezdu říšských knížat, hrabat i měst, který se za účasti Jiřího z Poděbrad a arcivévody Albrechta VI. Habsburského konal v únoru 1461 v Chebu. Zde se však Hohenzollernům, nehodlajícím připustit vzestup svých konkurentů Wittelsbachů, podařilo zmařit přijetí jakýchkoli konstruktivních závěrů. Tím Poděbradova naděje na zvolení římským králem či správcem říše (*protector et conservator*), vládnoucím vedle císaře, prakticky padla. Zcela se pak rozplynula na přelomu února a března v Norimberku, kde Hohenzollernové setrvali v odporu. Bez jednoznačné podpory kurfiřtů ztrácel celý projekt Jiřího kandidatury smysl. Smělý plán ovšem ztroskotál i z důvodů vnitropolitických. Předáci kališnické církve totiž pochopili, že v případě kandidatury bude Poděbrad vystaven v říši velkému tlaku, aby se vzdal kalicha, a zprávy o sbližování českého krále s katolickými panovníky vyvolaly v Praze obavy, zda Jiří husitskou konfesi neopouští. Rozbouřené veřejné mínění bylo třeba zklidnit. Poděbrad proto 15. května 1461 na zemském sněmu vydal listinu, v níž slíbil zachovávat všechna práva a svobody Českého království, kompaktáta, a dokonce i čtyři artikuly pražské.⁶⁷² Na jaře 1461 se tak v plné nahotě ukázalo, že Jiříkova naděje na získání římské koruny byla od počátku mizivá.⁶⁷³

V letních měsících téhož roku plnil náš Prokop důležité diplomatické úkoly v říši. Jiří z Poděbrad se vzhledem ke své tehdejší ošemetné mezinárodněpolitické pozici zdráhal přistoupit k vojenskému zásahu v markraběcí válce, k němuž byl vybízen, a raději se prostřednictvím svého kancléře a dalších diplomatů snažil vyjednat příměří. Nejvýznamnější bylo velké poselstvo, které do Vídně dorazilo 8. srpna 1461. Vedle Prokopa z Rabštejna v něm byli zastoupeni Zdeněk Konopišťský ze Šternberka, Zbyněk Zajíc z Hazmburka, Vilém z Rýzemberka na Rabí, Burian Trčka z Lípy a Jošt z Einsiedlu.⁶⁷⁴ Po dlouhých a spleťitých jednáních se nakonec poslům podařilo zadaný úkol splnit. Rabštejn koncem srpna u Fridricha III. vyjednal, aby všechny své spory s bratrem Albrechtem, s Matyášem Korvínem i s Ludvíkem Bavorským postoupil králi Jiřímu. Pověření napsal císař Prokopovi vlastní rukou a zapečetil je svým prstenem. Svou přízeň vůči českému panovníkovi vyjádřil Fridrich III. také tím, že 25. srpna předal Rabštejnovi list, jímž Poděbradovi a jeho synům udělil

⁶⁷¹ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 366–367.

⁶⁷² Text již tehdy značně poškozené listiny otiskl Josef KALOUSEK, *České státní právo*, Praha 1892², s. 568.

⁶⁷³ Bližší F. HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu* III, s. 157–158, a P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ* VI, s. 182–184.

⁶⁷⁴ Tento výčet uvádí T. EBENDORFER, *Chronica Austriae*, s. 526 a 534.

čekatelství na hrabství Katzenellenbogen.⁶⁷⁵ 6. září 1461 pak byla v dolnorakouském Laxenburku uzavřena smlouva o příměří, které mělo trvat do 24. června 1462.⁶⁷⁶

Opojen tímto diplomatickým úspěchem, jenž otevřel cestu k urovnání Jiřího vztahů s císařem Fridrichem⁶⁷⁷ a který byl zvýrazněn dalšími mírovými smlouvami ze 7. prosince 1461,⁶⁷⁸ usoudil český panovník, že právě teď nastala správná chvíle k vyslání poselstva k papeži.⁶⁷⁹ 11. prosince poslal Piovi II. radostnou zprávu o uzavření obecného příměří, z níž dýchá Jiříkovo uspokojení a sebevědomí.⁶⁸⁰ Prohlásil se za strůjce vytouženého „svatosvatého pokoje“ (*sacrosancta pax*), kterým byla střední Evropa vyvedena „z časů nejbouřlivějších“ (*ex turbulentissimis temporibus*), a neopomněl přitom položit důraz na své postavení jako „věrného knížete i krále křesťanského“ (*fidelis princeps et rex christianus*). Veškeré jeho úsilí prý směřuje k tomu, aby vzrostla sláva obou hlav křesťanství, aby byla Svátá říše římská upevněna a aby Turci byli své hlavní naděje – válek mezi křesťany – zbaveni. Nyní, po skončení tolika důležitých jednání, při nichž nemohl postrádat svého kancléře Prokopa z Rabštejna, už nebude otálet s vypravením slavného poselstva, jež pod Prokopovým vedením přijede do Říma „*cum instructio pro fausta et felici deo juvante concordia nostri regni*“. Tehdy ještě Jiří netušil, že naděje na potvrzení kompaktát, které zamýšlel od papeže získat výměnou za slib poslušnosti, se již brzy ocitne v říši chimér...

Obedienční poselstvo, jemuž král Jiří 8. ledna 1462 vystavil plnou moc⁶⁸¹ a které o několik dní později vyjelo z Prahy,⁶⁸² mělo vyvážené složení. Kancléř Prokop z Rabštejna byl

⁶⁷⁵ Josef EMLER (ed.), *Listiny archivu někdy Olešnického nyní ve státním archivu Vratislavském chované a Čech a Moravy se týkající (1415–1525)*, in: AČ XV, ed. J. Kalousek, Praha 1896, s. 171–285, zde s. 239, č. 124.

⁶⁷⁶ Blíže a s odkazy na další prameny i literaturu R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 471–475.

⁶⁷⁷ Srov. prohlášení císařských zástupců ze 7. prosince 1461, které vydal Adolf BACHMANN (ed.), *Briefe und Acten zur österreichisch-deutschen Geschichte im Zeitalter Kaiser Friedrich III.*, Wien 1885 (= FRA II/44), s. 295, č. 207.

⁶⁷⁸ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 504–506.

⁶⁷⁹ Již 30. června 1461 vydal Pius II. pro Jiřího posly ochranný glejt na cestu do Říma a zpět, který platil „*octo menses et non ultra*“. Viz AČ XV, s. 236–237, č. 122. Poselstvo tedy bylo třeba vypravit co nejdříve, aby mohlo glejt uplatnit.

⁶⁸⁰ SRS VIII, s. 67–68, č. 66.

⁶⁸¹ Augustin THEINER (ed.), *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia* II. Ab Ioanne Pp. XXIII. usque ad Pium Pp. V. 1410–1572, Romae 1861, s. 130.

⁶⁸² Jedna ze dvou verzí zprávy starého letopisce o této misi (texty K, L, M, O, R) uvádí, že poslové vyjeli „*léta od narodenie božieho 1462 ten týden po Božiem křtění*“ (tj. po 6. lednu) – viz F. ŠIMEK (ed.), *SLČ z vratislavského rukopisu*, s. 129. Víme však, že faktograficky není zcela spolehlivá, protože jako jednoho z poslů mylně uvádí pana Malovce. J. COCHLÄUS, *Historiae Hussitarum libri duodecim*, s. 426, píše, že český král vyslal svoji delegaci „*peracta Epiphaniae Octava*“. Oktáv Zjevení Páně připadá na 13. leden, a proto bývá v literatuře počátek cesty obedienčního poselstva nejčastěji kladen ke 14. lednu 1462 – srov. např. M. JORDAN, *Das Königthum Georg's von Poděbrad*, s. 48; Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy* VII, Praha 1886, s. 31; A. PATERA (ed.), *Poselství*, s. 321; Kamil KROFTA, *Václav Koranda mladší z Nové Plzně a jeho názory náboženské*, in: Sborník Městského historického musea císaře a krále Františka Josefa I. v Plzni III. Sborník Strnadův, Plzeň 1914, s. 46–103, zde s. 52; F. HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu* III, s. 160; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 510; P. ČORNEJ (ed.), *Království dvojího lidu*, s. 412; Martin ŠANDERA, *Zdeněk Kostka z Postupic – „alter ego“ husitského krále. Životní osudy předního kališnického šlechtice poděbradské éry*, in: V. Wolf (red.), *Od Jana Žižky k Poděbradům*, s. 99–120, zde s. 109.

katolík a starý přítel Eneův, kališnický pán Zdeněk Kostka z Postupic patřil k nejbližším Poděbradovým spolupracovníkům, utrakvističtí mistři Václav z Vrbna, děkan u sv. Apolináře v Praze, a Václav Koranda mladší pak reprezentovali kališnickou církev a zároveň i pražskou univerzitu. Tuto čtveřici doplnil Antonio Marini z Grenoblu, jeden ze zahraničních rádců krále Jiřího,⁶⁸³ a ve Vídni se k výpravě připojil ještě Wolfgang Forchtenauer jako zástupce císaře Fridricha III. Habsburského. O všech jednáních poselstva nás informuje střízlivě a věcně podaná relace Václava Korandy mladšího.⁶⁸⁴

Na základě panovníkovy plné moci měli Jiřího poslové pouze složit papeži slib poslušnosti, zatímco „k jednání o jiných věcech“ (*ad alias res tractandas*) – tím se jistě mínilo potvrzení kompaktát – jim král dal „*mandatum speciale*“.⁶⁸⁵ České poselstvo dorazilo do Říma ve středu 10. března 1462 za deštivého a bouřlivého počasí,⁶⁸⁶ které jako by předznamenávalo výsledek jeho diplomatické mise. Politická konstelace, v níž se Poděbradovi vyslanci chystali na audienci u papeže, nebyla českým plánům příznivá. Jiříkovo velké gesto „mírotvorce“ z předchozího roku ztratilo již na počátku roku 1462 svou působivost, neboť císař Fridrich nařídil válku v říši obnovit.⁶⁸⁷ Ještě horším znamením však byla skutečnost, že nový francouzský král Ludvík XI. ustoupil v zájmu zlepšení vztahů s kurií od pověstné *Pragmatické sankce* z roku 1438, kterou jeho otec zavedl ve Francii platnost většiny dekretů basilejského koncilu. Dosáhl-li totiž Pius II. zásadního ústupku ve Francii,

---

⁶⁸³ Plná moc Jiřího z Poděbrad se vztahovala na všech pět uvedených poslů. U Antonia Mariniho přítomnost s jistotou nevíme, zda spolu s ostatními cestoval z Prahy, nebo zda se k nim přidal až v Římě, jak soudil A. PATERA (ed.), *Poselství*, s. 321. Obě možnosti připouští František ŠMAHEL, *Antonio Marini z Grenoblu a jeho „Memorandum“ o nutnosti protiturecké aliance*, in: P. Soukup – J. Svátek et al., *Křížové výpravy v pozdním středověku. Kapitoly z dějin náboženských konfliktů*, Praha 2010, s. 171–190, zde s. 173.

⁶⁸⁴ Jako první text Korandovy česky psané relace zpřístupnil K. J. ERBEN (ed.), *Výbor z literatury české* II, sl. 663–714. Kritické vydání, z něhož dále cituji, připravil A. PATERA (ed.), *Poselství*, s. 321–354, a jako součást textu *G SLČ* relaci otiskli M. KAŇÁK – F. ŠIMEK (edd.), *SLČ z rukopisu křížovnického*, s. 232–271. Stručnější latinské zprávy, jejichž autorem je vratislavský prokurátor v Římě Johann Kitzing (srov. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 521, pozn. 4), byly vydány v *SRS* VIII, s. 85–87, č. 80. Problematika jednostranného zrušení kompaktát papežem Piem II. za přítomnosti českého obedičního poselstva v Římě se stala předmětem zájmu mnoha českých i zahraničních badatelů. Uveďme zde alespoň nejvýznamnější zpracování: F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého* IV/2, s. 190–209; M. JORDAN, *Das Königthum Georg's von Poděbrad*, s. 48–73; G. VOIGT, *Enea Silvio de' Piccolomini* III, s. 458–469; Adolf BACHMANN, *Deutsche Reichsgeschichte unter Friedrich III. und Max I. I.*, Leipzig 1884, s. 196–209; V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy* VII, s. 35–43; Ludwig PASTOR, *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters* II. Geschichte der Päpste im Zeitalter der Renaissance von der Thronbesteigung Pius' II. bis zum Tode Sixtus' IV., Freiburg im Breisgau 1904^{3–4}, s. 172–177; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 520–538; F. G. HEYMANN, *George of Bohemia*, s. 262–278; O. ODLOŽILÍK, *The Hussite King*, s. 130–134; J. MACEK, *Jiří z Poděbrad*, s. 144–145, 149–151; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ* VI, s. 201–203; J. SMOŁUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej*, s. 242–250. S důrazem na roli Prokopa z Rabštejna jsem o této misi pojednal ve své bakalářské práci – viz D. KOZLER, *Prokop z Rabštejna*, s. 78–85.

⁶⁸⁵ A. THEINER (ed.), *Vetera monumenta* II, s. 130. Tamtéž, s. 130–131, je otištěn stručný formulář slibu poslušnosti.

⁶⁸⁶ *SRS* VIII, s. 85. Císařův zástupce podle tohoto pramene dorazil do Věčného města o dva dny dříve, patrně se tedy během cesty z Vídne od českých poslů oddělil a jel napřed.

⁶⁸⁷ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 511 a 523.

rozhodně nehodlal tolerovat kompaktáta, jež byla pokládána za dílo konciliarismu, kterému vyhlásil otevřený boj.⁶⁸⁸

Neblahé tušení Čechům potvrdily už předběžné rozhovory. K prvnímu soukromému slyšení došlo v sobotu 13. března a pozvání na ně byli jen Prokop z Rabštejna a Zdeněk Kostka, kteří stáli v čele poselstva. Papež jim dal důrazně najevo, že král Jiří, který „*z té roty šibalské a bludné vyzdvižen jest*“, nesplnil korunovační přísahu, nesjednotil své poddané s obecnou církví a spolu se svou chotí navštěvuje kališnické bohoslužby. Proto slib poslušnosti nepřijme, nesloží-li poselstvo přísahu, že jejich panovník uvede všechny tyto záležitosti do pořádku. Oba čeští zástupci ale tento Piův požadavek odmítli s tím, že mohou učinit jen to, k čemu byli králem pověřeni, a „*co nám nenie poručeno, učiniti nemóžem*“. Ve snaze změnit jejich postoj pak papež jmenoval čtyřčlennou kardinálskou komisi ve složení Basilius Bessarion, Mikuláš Kusánský, Juan Carvajal a patriarcha Isidor, která měla s Čechy vést další přípravná jednání.⁶⁸⁹ Českou stranu na nich opět zastupovali oba páni, Kostka a Rabštejn.

Z Korandovy relace víme, že Prokopovým úkolem bylo složit papeži slib poslušnosti, zatímco „*některé prosby*“, jež měly po tomto aktu následovat, byly v gesci ostatních členů poselstva. Rabštejnův pohled na kompaktáta se od 30. let 15. století, kdy se hlásil ke šlechtickému uskupení, jehož členové chápali kompaktáta jako dohodu, která pojala utrakvisty zpět do lůna obecné církve, výrazně změnil a Jiří z Poděbrad od něj nemohl očekávat, že se bude u římské kurie osobně zasazovat o jejich potvrzení. Poté, co ve 40. letech zvítězilo v zápase s konciliarismem papežství, které kompaktáta nikdy výslovně neuznalo, už Prokop ve stycích s jinými katolíky uznával, že Čechy nejsou v jednotě s katolickou církví, a dával najevo přání, aby se to změnilo. To mu ovšem nebránilo v tom, aby byl kancléřem a jedním z nejbližších spolupracovníků „husitského krále“ a aby kooperoval s jeho utrakvistickými rádci. Z hlediska spolupráce na stavovském základě je přímo symbolické, že v čele slavného obedienčního poselstva stál spolu s utrakvistou Zdeňkem Kostkou z Postupic, jenž byl Poděbradem – patrně stejně jako Prokop – povýšen do panského stavu.⁶⁹⁰ Byl to ostatně právě Rabštejn, kdo v rámci přípravných jednání českého poselstva pronesl 16. března 1462 směrem ke kardinálu Bessarionovi výrok, který posléze vstoupil do dějin: „*A jakož viete, že dvój jest lid v Čechách, a král náš jest pán obého lida, musí oboje snášeti; nebo*

⁶⁸⁸ P. ČORNEJ, *Kvadratura kruhu*, s. 282. Termínem *kompaktáta* zde máme na mysli úmluvy husitů s basilejským koncilem. Potvrzení tzv. *širších kompaktát*, prolamujících mantinely církevního práva, vůbec nepřicházelo v úvahu, stejně jako diskuse o přijímání dětí pod obojí způsobou.

⁶⁸⁹ A. PATERA (ed.), *Poselství*, s. 322–323; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 525; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ* VI, s. 202.

⁶⁹⁰ Srov. podkap. 3.2.

*přidržel-li by se jedné strany a je nakládal, strach jest, by mu se druhá nezprotivila.*⁶⁹¹ Kuriální strana však tento argument nepřijala a dávala Čechům za příklad francouzského krále Ludvíka XI.

Po marných pokusech kardinálské komise o změnu postoje předních členů českého obedienního poselstva došlo konečně v sobotu 20. března 1462 k jeho veřejnému slyšení před papežem ve velké konzistoři. Češi při něm stáli za sedadly 24 kardinálů naproti papežovu trůnu. Jako první se svou řečí vystoupil císařův zástupce Wolfgang Forchtenauer, který Svatého otce požádal, „*aby král český v svých prosbách byl uslyšán*“.⁶⁹² Po něm přišel na řadu Prokop z Rabštejna. Nejprve omluvil krále Jiřího, „*že tak dlouho prodléval učiniti poslušensvie*“, a poté složil papeži slib poslušnosti, ovšem opět jen jménem panovníkovým. Když se ho papež otázal, zda tak činí i jménem stavů a království, poradil se Prokop se svými společníky a „*učinil jest tak*“.⁶⁹³

Vzápětí došlo na vrcholný bod programu. Václav Koranda mladší ve své pečlivě připravené řeči, rekapitulující smysl husitského zápasu a prosycené přesvědčením o jeho mesianistickém charakteru, požádal papeže Pia II., aby potvrdil kompaktáta a smířil tak Čechy s ostatním křesťanským světem.⁶⁹⁴ Téměř dvouhodinová odpověď Svatého otce, ve které se Pius zaskvěl humanistickou elokvencí i oslnivou znalostí českých dějin,⁶⁹⁵ směřovala k jasnému závěru. Kompaktáta povolil basilejský koncil v roce 1436 pouze tehdy žijícím dospělým husitům, „*z nichžto málo zůstává živých*“, a nikoli i dalším generacím. „*Protož,*“ pravil papež, „*ta kompaktáta zrušena sú a žádné nejsou moci, a nyní teď pravíme, že již za nic nestojie.*“⁶⁹⁶ V závěru svého proslovu pak Pius zopakoval, že Jiří z Poděbrad nedostál svým slibům a přísahám a že „*královstvie jeho nestojí v jednotě s cirkví svatú, ale jest od nie odděleno a v bludiech stojí po dnes*“. Proto papež jeho slib poslušnosti nepřijme, dokud vše, co český panovník „*slíbil a přísáhl*“, skutečně nesplní. O konečné odpovědi se prý ještě poradí s kardinálským kolegiem.⁶⁹⁷

⁶⁹¹ A. PATERA (ed.), *Poselství*, s. , s. 324–325; k citovanému výroku blíže D. KOZLER, *Prokop z Rabštejna*, s. 81.

⁶⁹² Forchtenauerovu řeč vydal jako první dodatek ke Korandově relaci A. Patera v *AČ VIII*, s. 355–356.

⁶⁹³ A. PATERA (ed.), *Poselství*, s. 328.

⁶⁹⁴ České znění Korandovy řeči je součástí jeho relace (tamtéž, s. 328–336), verze latinská je otištěna jako druhý dodatek na s. 356–360.

⁶⁹⁵ Český text Piovy řeči byl edičně zpřístupněn tamtéž, s. 336–342.

⁶⁹⁶ Tamtéž, s. 341. To ovšem byla, jak upozornil P. ČORNEJ, *Kvadratura kruhu*, s. 282–283, čirá demagogie. Husitští vyjednavací totiž vtělení takto formulovaného bodu do textu kompaktát zabránili a pojistili se proti němu úmluvami s císařem Zikmundem. Ten dal souhlas k tomu, aby fary podobojí zůstaly v husitských rukou, čímž fakticky zajistil životnost přijímání podobojí i v dalších generacích.

⁶⁹⁷ A. PATERA (ed.), *Poselství*, s. 341–342. K jednání ve velké konzistoři 20. března 1462 zvláště R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 528–531; z nejnovější literatury srov. P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 202, a J. SMOŁUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej*, s. 245–247.

V průběhu následujícího týdne se konala další dvě soukromá jednání, nic nového však už přinést nemohla. Definitivní výrok zazněl ve středu 31. března 1462 na dalším zasedání velké konzistoře za přítomnosti čtyř tisíc lidí: „*Jedno, že poslušenstvie krále se nepřijímá, jediné leč v skutku vyplení bludy; druhé, že přijímanie pod obojí způsobu lidu obecniemu jest staveno, a že kompaktáta moci nemají a již sú odvolána.*“⁶⁹⁸ Českým poslům byl pak vydán úřední výtah z Piovy konečné odpovědi.⁶⁹⁹ Eneu Silvia, který se v papežském úřadu stavěl do pozice představitele, záruky i ochránce univerzalistických nároků církve a její jednoty, patrně k popsanému klíčovému rozhodnutí přimělo především zklamání z toho, že se Jiří z Poděbrad v rozporu s původním očekáváním římské kurie nedokázal dohodnout s Matyášem Korvínem na protitureckém tažení a naopak se v říši spojoval s lidmi protipapežského a konciliaristického smýšlení. Rozčarování Svatého otce bylo veliké. Svědčí o tom i skutečnost, že do Prahy jako svého nuncia nedlouho po odjezdu české delegace urážlivě vyslal dosavadního Jiříkova prokurátora Fantina de Valle, který zradil zájmy svého krále.⁷⁰⁰ Apoštolský stolec ve své „české“ politice přitvrdil v naději, že Poděbrada donutí k užší spolupráci. Byl to však, jak se brzy ukázalo, mylný odhad.⁷⁰¹

1. dubna české poselstvo ještě jednou stanulo tváří v tvář papeži Piovi, jenž je přijal v zahradě před šesti kardinály a jedním biskupem a znovu je nabádal, aby přiměli krále Jiřího k odstoupení od utrakvismu. Věřil přitom, že lid, který krále miluje, neodolá a půjde za ním.⁷⁰² Na zpáteční cestu z neúspěšné diplomatické mise se česká delegace vydala v sobotu 3. dubna 1462,⁷⁰³ avšak bez našeho Prokopa. Dosavadní literatura⁷⁰⁴ vychází ze stručných latinských poznámek o Poděbradovu obedienním poselstvu, jež František Palacký otiskl

⁶⁹⁸ A. PATERA (ed.), *Poselství*, s. 348–353 (Korandův český výtah z Piovy konečné odpovědi českým poslům), citát na s. 353. Originální latinské znění Piova proslovu, v němž ani tentokrát nechyběl širší historický exkurz (zmínka padla i o Eneově návštěvě Táboru v roce 1451), jako první edičně zpřístupnil Gian Domenico MANZI (ed.), *Pii II. P. M. olim Aeneae Sylvii Piccolomini Senesis orationes politicae, et ecclesiasticae* II, Lucae 1757, s. 93–100, a posléze je v téměř stejné podobě vydal z rukopisu rajhradského kláštera A. Patera jako třetí dodatek ke Korandově relaci v *AC* VIII, s. 360–363; srov. rovněž německý překlad Piovy řeči in: J. G. KUNISCH (ed.), *Peter Eschenloer's ... Geschichten der Stadt Breslau* I, s. 181–187; P. ESCHENLOER, *Geschichte der Stadt Breslau* I, s. 362–369.

⁶⁹⁹ Otiskl jej H. Markgraf v *SRS* VIII, s. 82–83, č. 78, a po něm A. Patera jako čtvrtý dodatek ke Korandově relaci v *AC* VIII, s. 363–364 (zde na konci se jmenovitým výčtem všech pěti zástupců Jiřího z Poděbrad). Z literatury k zasedání velké konzistoře 31. března 1462 srov. zvláště G. VOIGT, *Enea Silvio de' Piccolomini* III, s. 465–467; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 532–533; J. SMOŁUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej*, s. 248–249.

⁷⁰⁰ O Fantinově české misi nově pojednal J. SMOŁUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej*, s. 250–257.

⁷⁰¹ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ* VI, s. 202–203.

⁷⁰² A. PATERA (ed.), *Poselství*, s. 353–354.

⁷⁰³ List Johanna Kitzinga vratislavské městské radě z 6. dubna 1462, otištěný v *SRS* VIII, s. 87–89, č. 81, zde s. 88.

⁷⁰⁴ Kupř. F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého* IV/2, s. 206; G. VOIGT, *Enea Silvio de' Piccolomini* III, s. 468; A. BACHMANN, *Deutsche Reichsgeschichte* I, s. 209; V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy* VII, s. 43; F. HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu* III, s. 164; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 535; s pochybnostmi D. KOZLER, *Prokop z Rabštejna*, s. 85.

z jednoho lipského rukopisu.⁷⁰⁵ Po zprávě o sobotním odjezdu ostatních poslů, kteří jsou zde označeni jako *ambassiatores infideles*, se v nich píše: „*Sequenti vero die D[ominus] Procopius de Rabenstein, probus catholicus, sequebatur; qui perdidit tres equos in urbe nocturno tempore.*“⁷⁰⁶ Nové a zásadní poznatky ale v tomto směru přinášejí dosud opomíjené záznamy ve vatikánských registrech, z nichž vyplývá, že Rabštejn zůstal v Římě přinejmenším o týden déle. 3. dubna, kdy zbytek českého poselstva Věčné město opustil, vydala papežská kancelář listinu, kterou byl Prokopův bratr Jan jmenován papežským referendářem.⁷⁰⁷ O den později udělil Pius Prokopovi i jeho dědicům povolení legitimovat 20 levobočků a právo jmenovat z papežské moci dva notáře. Dále bylo Rabštejnovi 6. dubna poskytnuto povolení užívat přenosný oltář před rozedněním a konečně 11. dubna získal Prokop licenci na volbu zpovědníků pro 25 osob obou pohlaví.⁷⁰⁸ Z dopisu Jiřího z Poděbrad, jež 23. června 1462 adresoval císaři Fridrichovi III., se pak dozvídáme, že na zpáteční cestě se Prokop ještě zastavil u císaře ve Štýrském Hradci.⁷⁰⁹

Hlavní část poselstva dorazila do Prahy v první polovině května.⁷¹⁰ Panovníka ale poslové v hlavním městě nezastihli. Jiří byl totiž zaneprázdněn rozhovory s polským králem, a proto na zrušení kompaktát delší čas nereagoval. K papežovým požadavkům se veřejně vyjádřil až během léta, zato bez diplomatických vytáček. Na klíčovém českém zemském sněmu, který byl ve čtvrtek 12. srpna 1462 o deváté hodině ranní zahájen v Královském dvoře na Starém Městě pražském,⁷¹¹ se Jiří z Poděbrad ujal úvodního slova a sněmovníkům sdělil, že ve své stálé snaze o dobro a čest království i Koruny si již byl jist příznivým výsledkem poselstva do Říma a že neví, jaká překážka to zmařila. Hned poté následovala několikahodinová relace poslů, jež doložila, že šlo o jednostranný zásah papežského absolutismu. Král pak ve své reakci ostře kritizoval Pia II. za cílenou snahu destabilizovat české země a prohlašoval, že kompaktáta schválil basilejský koncil i papež Evžen IV., takže

⁷⁰⁵ F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge*, s. 268–269, č. 276, písm. A.

⁷⁰⁶ Tamtéž, s. 269.

⁷⁰⁷ RG VIII, č. 3443, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/8/3443>> [cit. 2017-08-02]; opis listiny je uložen v NA, Sběrka přepisů z italských a vatikánských archivů (1401–1814), inv. č. 299, kart. 52b, složka Registra Vaticana, č. 147.

⁷⁰⁸ Regesty všech tří citovaných dokumentů byly zpřístupněny v RG VIII, č. 5037, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/8/5037>> [cit. 2017-08-02].

⁷⁰⁹ A. BACHMANN (ed.), *Briefe und Acten*, s. 420–423, č. 329.

⁷¹⁰ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 535–536.

⁷¹¹ Prameny přibližující průběh srpnového pražského sněmu byly sneseny a podrobně zhodnoceny tamtéž, s. 561, pozn. 87. Nejvýznamnější jsou dvě latinsky psané zprávy, které otiskl F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge*, s. 272–277, č. 281. Z literatury zůstává dosud nejdetailejší právě zpracování R. URBÁNKA, *Věk poděbradský* IV, s. 561–567.

tyto úmluvy i nadále platí.⁷¹² Jako důkaz, že on sám se utrakvismu nikdy nezřekl, neváhal přečíst české znění tajné korunovační přísahy. Poděbradovo strhující vystoupení poté vyvrcholilo působivým přihlášením se ke kalichu jako pevné součásti rodové tradice, za kterou je král připraven „*položiti nejen korunu, nýbrž i životy s chotí svou i s dětmi svými*.“⁷¹³ „Husitský král“ tímto proslovem překročil pomyslný Rubikon. Opustit kališnickou konfesi a kompaktáta už nemohl. Za jeho pevný postoj a rozhodný projev mu poděkoval utrakvista Zdeněk Kostka z Postupic, jenž mu za všechny kališníky slíbil oddanou pomoc. Naproti tomu katoličtí mluvčí vyjádřili loajalitu Koruně české i katolické církvi.

Následujícího dne, v pátek 13. srpna, dostal na sněmu prostor k vyjádření nuncius Fantin de Valle. Ten, maje za tlumočníka probošta vyšehradského Jana z Rabštejna, prohlásil kompaktáta za zrušená, kritizoval krále Jiřího za svévolnou interpretaci korunovační přísahy, jejíž výklad přísluší pouze papeži, a užil při tom „*slov neslušných, potupných a sobě nepatřičných*“, namířených proti panovníkovi i Koruně.⁷¹⁴ Taková opovážlivost nemohla zůstat bez trestu. V sobotu, již po skončení sněmu, přikázal král Fantina zatknout. Sřet mezi světskou a duchovní mocí nemohl být ilustrován názorněji, byť Jiří nuncia po čase propustil. Panovníkův hněv se přitom „*in eadem hora*“ obrátil i proti našemu Prokopovi, který se Fantina zastal.⁷¹⁵ Musel se zavázat, že až do odvolání neopustí svůj dům, a byla mu odňata kancelářská registra i další věci.⁷¹⁶

Podle starého letopisce Jiří z Poděbrad „*také kancléře Rabštýna kázal jíti, protože jest byl v Římě po jiných posléch pozuostal a jednal jinak, než mu bylo od krále rozkázáno*“.⁷¹⁷ Konkrétnější představu o důvodech Prokopova zatčení si můžeme udělat na základě dosud nezohledněných vatikánských pramenů. Nyní již víme, že Rabštejnův odjezd se nezpозdil jen o jeden den z důvodu ztráty koní, jak se dříve soudilo, nýbrž alespoň o týden, během kterého bylo Prokopovi uděleno hned několik prestižních výsad. Co se pak týče jeho činnosti v době

⁷¹² V případě tvrzení o konfirmaci kompaktát papežem se však jednalo o chybnou interpretaci Evženova listu z 11. března 1436, pokládaného utrakvisty za součást kompaktát. Viz P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 203.

⁷¹³ Cituji podle překladu R. URBÁNKA, *Věk poděbradský IV*, s. 562.

⁷¹⁴ Viz Poděbradův dopis Vilémovi Saskému, který vydal A. BACHMANN (ed.), *Urkunden und Actenstücke*, s. 349–350, č. 260: „*Sein wir von demselben vnserm procurator, wiewol er vnser maiestat, fast vnzimlichen mit smehunge seiner vngepurlichen wortt angezogen worden, vns vnd vnser cron zu vnwillen, aufrure vnd zuruttung der eynung, die durch vnser vorfaren loblicher gedechtnusz begrieffen vnd gemacht sein.*“

⁷¹⁵ Srov. nedatovaný list někoho z katolické konzistoře, jímž svolával duchovní ke svatoludmilské synodě (na 16. září) a který otiskl F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge*, s. 279, č. 283: „*Cancellarius est captivus regis proinde, quod veritatem dixit et confitebatur contra adversarium* (tj. proti Poděbradovi); *vivit tamen vita incolumis.*“

⁷¹⁶ Tamtéž, s. 277; o tom, že „*registra i jiné všecky věci vzaty jsú od něho*“, psal 5. září 1462 Janovi z Rožmberka miličínský farář Jan Kaplicer – viz Antonín REZEK (ed.), *Dopisy rodů Hradeckého a Rosenberského od roku 1450 do 1526*, in: *Archiv český VII*, ed. J. Kalousek, Praha 1887, s. 201–400, zde s. 240, č. 60.

⁷¹⁷ F. PALACKÝ (ed.), *Starší letopisové čeští*, s. 177–178, č. 539; J. CHARVÁT (ed.), *Dílo Františka Palackého II*, s. 158–159, č. 539; F. ŠIMEK (ed.), *SLČ z vratislavského rukopisu*, s. 129 (podle této edice cituji).

římského pobytu celého českého poselstva, zmiňují dosavadní zpracování Rabštejnovo separátní jednání s kardinály 14. března a případně také výrok, že „*náš král nýjasnější miení a chce konečně ty* (tj. utrakvisty) *k jednotě cierkve svaté přivést*“, který Prokop pragmaticky pronesl o čtyři dny později ve snaze obměkčit kardinály a uvolnit tak cestu k přijetí slibu poslušnosti papežem.⁷¹⁸ Jiné římské aktivity Prokopa z Rabštejna zatím badatelům zůstávají skryty. Vatikánská registra a zejména registra suplik přitom prozrazují, že Prokop ve Věčném městě zprostředkoval žádosti celé řady katolíků a církevních institucí v českých zemích a přičinil se o jejich úspěšné vyřízení. Šlo mimo jiné o opaty cisterciáckých klášterů na Zbraslavi a v Oseku⁷¹⁹ nebo o kancléřova kaplana Petra Schrama.⁷²⁰ Všechny tyto suppliky byly kladně vyřízeny v sobotu 27. března 1462.⁷²¹

Uvědomíme-li si, že klíčový úkol celého poselstva skončil naprostým krachem a většina poslů se do Prahy v první polovině května 1462 vrátila s nepořízenou, zatímco Rabštejn přicestoval až později samostatně a obtěžkán mnoha listinami dokládajícími papežovu přízeň, nelze se divit, že – slovy Josefa Truhláře⁷²² – „bouře nevole strhla se nad hlavou nešťastného jednatele, když do Čech se vrátil, poněvadž tušili v něm všichni jednatele neupřímného“. Přesto se domnívám, že Prokopovo počínání nelze jednoduše interpretovat jako neloajální vůči králi Jiřímu. Je totiž třeba odlišit Prokopa jako jednotlivce a papežova starého přítele na jedné straně a na straně druhé jako člena poselstva, které přijelo do Říma s úkolem, jehož splnění za daných okolností nebylo reálné.⁷²³

O týdnech následujících po Rabštejnově zatčení prameny mlčí. Víme jen, že někdy na přelomu srpna a září byl z domácího vězení přepraven do internace v Poděbradech.⁷²⁴ Jisté však je, že byl brzy plně rehabilitován. Zprávu starého letopisce, že král „*potom jest jeho*

⁷¹⁸ Srov. A. PATERA (ed.), *Poselství*, s. 324 a 325.

⁷¹⁹ RG VIII, č. 2472, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/8/2472>> [cit. 2017-08-02]; opis listiny je uložen v NA, Sbírka prepisů z italských a vatikánských archivů (1401–1814), inv. č. 299, kart. 52b, složka Registra supplicationum.

⁷²⁰ RG VIII, č. 4977, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/8/4977>> [cit. 2017-08-02]; opis listiny je uložen v NA, Sbírka prepisů z italských a vatikánských archivů (1401–1814), inv. č. 299, kart. 52b, složka Registra supplicationum.

⁷²¹ Srov. též další příklady: RG VIII, č. 3703, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/8/3703>> [cit. 2017-08-02]; RG VIII, č. 4685, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/8/4685>> [cit. 2017-08-02] (opis v NA, Sbírka prepisů z italských a vatikánských archivů (1401–1814), inv. č. 299, kart. 52b, složka Registra supplicationum); RG VIII, č. 5765, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/8/5765>> [cit. 2017-08-02] (opis v NA, Sbírka prepisů z italských a vatikánských archivů (1401–1814), inv. č. 299, kart. 52a, složka Registra Vaticana Pii II.).

⁷²² J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, s. 28.

⁷²³ V této souvislosti připomeňme, že to nebylo poprvé, co se Rabštejnovy známosti s vlivnými katolickými představiteli obrátily proti němu – srov. výše vyplnění dvou Rabštejnových vesnic roku 1448, v jehož pozadí bylo Prokopovo přátelství s Juanem Carvajalem.

⁷²⁴ AČ VIII, s. 240. V Poděbradech byl po přesunu z vazby na staroměstské radnici nějakou dobu držen i prokurátor Fantin, na svobodu se dostal 26. října 1462 – k tomu blíže R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 567–573.

propustil a úřad jemu zase vrátil“,⁷²⁵ potvrzuje skutečnost, že již 26. září byl Rabštejn panovníkem vyslán k císaři Fridrichovi do Vídně.⁷²⁶ Je možné, že Jiří z Poděbrad tehdy stále ještě doufal, že Prokopovy přátelské styky s papežem by mohly přispět ke zmírnění ožehavých náboženských problémů.⁷²⁷ Letní události v Praze totiž výrazně změnily vnímání české otázky v zahraničí a Poděbradův mezinárodní kredit prudce klesl. Papež Pius II. provedl v politice vůči slezské Vratislavi dokonalý obrat a 24. září ji zprostil povinnosti složit přísahu českému králi ve sjednané tříleté lhůtě.⁷²⁸ Přímluvný list císaře Fridricha III. z 1. října, jehož sepsání ve Vídni vyjednal náš Prokop,⁷²⁹ v Římě zatím nic nezměnil. Do karet však Jiřímu nahrála bezvýchodná situace, v níž se císař krátce poté ocitl a která mu umožnila obsadit se do role udatného zachránce světské hlavy křesťanstva.

Od poloviny října 1462 obléhali Fridricha III. s jeho rodinou a nevelkým počtem ozbrojenců nespokojení Vídeňané, vedení purkmistrem Wolfgangem Holzerem, a vojáci Albrechta VI. ve vídeňském Hofburgu. Na žádost o pomoc reagoval Poděbrad pohotově. Spolu se svým synem Viktorinem a s českými i moravskými šlechtici, mezi nimiž nechyběl ani Prokop z Rabštejna,⁷³⁰ přitáhl v listopadu vojensky k Vídni a na počátku prosince zprostředkoval uzavření kompromisní dohody v Korneuburgu. Na jejím základě předal Fridrich III. za náhradu 4 000 zlatých ročně vládu nad Dolními Rakousy včetně Vídně na osm let svému bratru Albrechtovi VI. Císař, vděčný za propuštění a záchranu rodiny, pak nešetřil uznáním ani odměnami. Byla to ostatně právě jeho další přímluva, díky níž Pius II. na přelomu let 1462 a 1463 odložil soudní příchystanou proti Poděbradovi. Štědrost přitom neprojevoval Fridrich jen směrem k českému králi a jeho rodině, ale v následujících letech i vůči řadě zúčastněných šlechticů z českých zemí. Konkrétně náš Prokop, který v březnu 1464 zavítal do Vídeňského Nového Města s dalším diplomatickým posláním,⁷³¹ kvitoval 2. května téhož roku 300 zlatých a 1 100 liber feniků.⁷³²

⁷²⁵ F. PALACKÝ (ed.), *Starší letopisové čeští*, s. 178; J. CHARVÁT (ed.), *Dílo Františka Palackého II*, s. 159; F. ŠIMEK (ed.), *SLČ z vratislavského rukopisu*, s. 129.

⁷²⁶ Srov. *SRS VIII*, s. 140–141, č. 117; V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy VII*, s. 54; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 537, pozn. 60, a 573.

⁷²⁷ Soudil tak již J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, s. 28.

⁷²⁸ F. HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu III*, s. 169; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 204.

⁷²⁹ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 619.

⁷³⁰ Mezi zúčastněnými šlechtici uvádí Prokopa ve své veršované kronice Michael Beheim – viz Theodor Georg von KARAJAN (ed.), *Michael Beheim's Buch von den Wienern*. 1462–1465, Wien 1843, s. 155.

⁷³¹ Srov. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 742–743.

⁷³² J. CHMEL (ed.), *Regesta II*, s. 412, č. 4070. O české pomoci císaři Fridrichovi detailně pojednal R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 620–630; k odměnám a darům českým šlechticům blíže A. BACHMANN, *Deutsche Reichsgeschichte I*, s. 351–352 (v Prokopově případě však nesprávně uvádí 91 liber feniků).

Rabštejn hrál významnou roli i v okázalém aktu, jenž se uskutečnil v Praze 21. února 1463. Šlo o knížecí investituru Poděbradových synů Viktorina, Jindřicha a Hynka. Císaře zde zastupovala trojice poselů – Prokop z Rabštejna, Zdeněk Konopišťský ze Šternberka a Jošt z Einsiedlu, kteří od Fridricha III. přivezli knížecí pláště a klobouky a v Královském dvoře na Starém Městě pražském je potomkům krále Jiřího slavnostně předali.⁷³³

Pod dojmem papežské buly z 29. března 1463, kterou Pius II. převzal Vratislav pod přímou ochranu Apoštolského stolce a osvobodil ji od povinnosti složit přísahu věrnosti panovníkovi,⁷³⁴ se Jiří z Poděbrad na sklonku jara téhož roku opět pokusil získat pro zápas s římskou kurií i katolické stavy. Výsledkem jeho působení na červnovém pražském sněmu byl však jen list českých stavů z 10. června 1463, jímž byl papež žádán o odklad všech dalších procesů, které by v Českém království i v jeho sousedství mohly způsobit nové nesnáze a války. Stavové v něm vyjádřili víru, že král najde cestu k zachování míru a že ve zmíněných zemích nastane „pokoj a svornost“ (*pax et concordia*). Pod tento list se podepsalo více než pět desítek pánů a rytířů, mezi nimi i kancléř Prokop z Rabštejna, jeho bratři Jan a Václav a jejich synovec Jindřich.⁷³⁵ Kýženou manifestační podporu pak král Jiří neobdržel ani na červencovém sněmu v Brně.⁷³⁶ V téže době byla přitom uzavřena dlouho připravovaná smlouva mezi Fridrichem III. a Matyášem Korvínem, která z pohledu římské kurie otevírala možnost uspořádání velké protiturecké kruciáty v čele s Fridrichem a Matyášem a v režii papeže Pia.⁷³⁷

V srpnu 1463 došlo k podpisu dalšího důležitého dokumentu, tentokrát však v Praze a z iniciativy Jiřího z Poděbrad. Ten do hlavního města Českého království svolal zástupce obou znesvářených stran ve válce v říši. Účast zástupce Fridricha III. vyjednali Prokop z Rabštejna a Jan Calta z Kamenné Hory, kteří již 9. dubna 1463 přijeli do Vídeňského Nového Města.⁷³⁸ 24. srpna byla pod Poděbradovou taktovkou uzavřena smlouva, která

⁷³³ KNM, sign. III B 12 (M), fol. 87r (text *L SLČ*); NK ČR, sign. XIX.A.50, fol. 345r (text *M SLČ*); F. PALACKÝ (ed.), *Starší letopisové čeští*, s. 179–180, č. 542; J. CHARVÁT (ed.), *Dílo Františka Palackého II*, s. 160, č. 542; F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge*, s. 298, č. 299; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 639.

⁷³⁴ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 204.

⁷³⁵ Přímluvný list českých stavů z 10. června 1463 byl otištěn v *SRS VIII*, s. 219–220, č. 162, písm. A; srov. též R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 657, a J. SMOŁUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej*, s. 294. O Jindřichovi z Rabštejna více v podkap. 2.8.

⁷³⁶ K brněnskému sněmu souhrnně P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 205–206.

⁷³⁷ Smlouva, jejíž uzavření zprostředkovali kardinálové Bessarion a Carvajal, byla dovršena 17.–19. července 1463 ve Vídeňském Novém Městě, resp. v Šoproni. Císař v ní uznal Matyáše jako uherského krále a následně mu vydal Svatoštěpánskou korunu, čímž konečně umožnil jeho řádnou korunovaci. Korvín naopak souhlasil s nástupnictvím Fridricha III. či jeho synů v případě, že sám zemře bez legitimních mužských dědiců, a Habsburk rovněž získal oprávnění užívat až do konce svého života titul uherského krále. Viz tamtéž, s. 211–212.

⁷³⁸ Srov. A. BACHMANN (ed.), *Briefe und Acten*, s. 513–515, č. 407, zde s. 515 (přípisek pod dopisem), a s. 530–531, č. 422; TÝŽ (ed.), *Urkunden und Actenstücke*, s. 354–356, č. 266, zde s. 355.

ukončila vlekoucí se konflikt mezi Hohenzollerny a Wittelsbachy, a ve svatovítské katedrále mohl být slavnostně vyhlášen mír.⁷³⁹ Byl to nepochybný úspěch Jiříkovy diplomacie.

O rok později, 14. srpna 1464, zemřel papež Pius II., jenž v posledních měsících svého života vytrvale usiloval o realizaci dlouho zamýšlené křížové výpravy proti Turkům. Její realizace se však nedočkal, neboť tehdejší křesťanská Evropa postrádala sílu i vůli k uskutečnění takového tažení.⁷⁴⁰ Naštěstí pro Jiřího z Poděbrad a k nelibosti Vratislavských uvážlivý papež nespěchal s vyhotovením a expedicí buly obsahující pŕuhon na českého krále. Až do posledních chvil si uchovával naději, že Poděbrada přece jen získá pro své záměry. Jeho nástupce Pietro Barbo, který přijal jméno Pavel II., pak Jiříkovi poskytl čas na urovnání sporných záležitostí. Byl to však jen odklad nevyhnutelné konfrontace.⁷⁴¹

Smrtí papeže Pia II. a nástupem Pavla II. na svatopetrský stolec vstoupil zápas o dědictví předčasné české reformace do dalšího dějství. V něm už osobnost stárnoucího kancléře Prokopa z Rabštejna ustupuje do pozadí. Nečetné zmínky v pramenech nám neumožňují souvisleji rekonstruovat poslední léta Prokopova života, a tak se musíme spokojit jen s uvedením jednotlivých událostí, při nichž se Rabštejn připomíná.

V roce 1465 se Prokop zúčastnil disputace mezi Janem Rokycanou a jeho oponenty Hilariem Litoměřickým a Václavem Křižanovským, která proběhla 7.–11. února v Praze v rámci českého zemského sněmu. Jiří z Poděbrad tehdy na množící se stížnosti katolického duchovenstva, jehož sebevědomí bylo papežovým zrušením kompaktát značně posíleno, zareagoval tím, že do Královského dvora svolal zemský sněm a pozval na něj kněží obou stran, kteří zde v panovníkově přítomnosti měli hledat konsenzus formou disputace. Té nebylo přítomno jen duchovenstvo, nýbrž i řada světských účastníků sněmu. Právě vzhledem k vysoké účasti laiků probíhala disputace v češtině, a nikoli v latině. Ústředním bodem rozpravy byla otázka kompaktát, jejich obsahu a výkladu. Na vystoupení učenců přítom reagovali také přítomní šlechtici, např. Zdeněk Kostka z Postupic, Zdeněk Konopišťský ze Šternberka či Jan Malovec z Pacova, účastník českého poselstva do Říma v roce 1447. Právě jeho připomínka je pro nás zajímavá, ostatní průběh disputace jen stručně nastíníme.

Jan Malovec prohlásil, že při pobytu českých poslů v Římě mu jeden z kardinálů řekl, že kdyby zůstal ve Věčném městě na Hod boží velikonoční, mohl by od papeže přijímat *sub utraque specie*. Hned nato povstal kancléř Prokop, aby to vysvětlil. Papež prý, sedě na svém

⁷³⁹ Ludvík Bohatý se v uzavřené smlouvě zavázal vydat Albrechtu Achillovi bez náhrady obsazená města a hrady i rezignovat na držbu města Donauwörth, zatímco Hohenzollern ustoupil od požadavku mimořádných pravomocí norimberského zemského soudu. Viz R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 678–679, a P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ* VI, s. 186.

⁷⁴⁰ Souhrnně F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXVI–XXVII.

⁷⁴¹ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ* VI, s. 214–215. Další vývoj přehledně shrnuli P. ČORNEJ, *Kvadratura kruhu*, s. 284–285, a A. KALOUS, *Papežství a české země mezi reformou a reformací*, s. 167–169.

stolci, podává některým osobám *sub prima specie* (tj. hostii) a kardinál jáhen pak, stojí u rohu oltáře, „*dat illi de calice, cui Papa dedit corpus Christi*“. Protože se však o to mezi účastníky disputace následně strhl velký spor, musel Rabštejn tuto záležitost druhý den ještě jednou – a ne bez rozpaků – vysvětlovat. Kardinál podle jeho slov sice podává z kalicha, ale „*an sit ibi sanguis Christi vel vinum, illud sibi non constat*“. Prokop přitom znovu zopakoval, že neví, „*si cardinalis porrigit sanguinem Christi. (...) Sed ipse Papa non dat alicui de calice.*“⁷⁴²

Vedle problematiky laického kalicha a kompaktát vůbec se během pěti dnů diskutovalo také o dalších věroučných otázkách, prostor ale dostaly rovněž stížnosti na aktuální situaci a naopak nechyběla ani historizující argumentace. Ač bychom vzhledem k účelu celého shromáždění očekávali od disputace nějaký závěr, žádný zřejmě nepřišel. Rokycana se sice považoval za vítěze, avšak administrátor Hilarius proti takovému hodnocení protestoval. Král se přesvědčil, že tudy cesta nevede. Stupňovaná agitace Hilaria Litoměřického a především následná eskalace konfliktu s papežstvím i vnitřní opozicí ostatně další podobnou disputaci vylučovaly.⁷⁴³

Nastoupený tvrdý kurz římské kurie vůči „husitskému králi“ je jasně patrný z listu, který Prokopovi z Rabštejna 28. srpna 1465 poslal Juan Carvajal a jenž se dochoval v soudobém českém překladu: „*Dávali sme jemu (tj. králi Jiřímu) rozličné obyčeje, radili sme často, aby se s křesťanskú cirkví spojil, ale on na to nic netbal, ale zavřený v neviere zuostáva. Již stolice papežská usúdila jest proti němu jíti a odsúditi, že královstvie k němu nepríslušie, ani jeho déle chce trpěti k ohyzdě viery a k pohoršení a škodě křesťanów. Již sekyra k kořenu položena jest, kterážto vytne, což vyřato má býti! Všemohúci Buoh náš vaše duostojenstvie zachovaj!*“⁷⁴⁴

Z následujícího roku 1466 se dochoval Prokopův dopis, který 13. února adresoval Janovi z Rožmberka a na základě něhož si můžeme udělat představu o běžných problémech,

⁷⁴² Benedikt Václav STRAHL [– Mikuláš Adaukt VOIGT] (edd.), *Hilarii Litomericensis S. ecclesiae Pragensis decani Disputatio cum Ioanne Rokycana coram Georgio rege Bohemiae per quinque dies habita anno MCCCCLXV*, Pragae 1775, s. 65–66; M. JORDAN, *Das Königthum Georg's von Poděbrad*, s. 124–125; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* III, s. 993.

⁷⁴³ O nastíněné disputaci nově pojednala a prameny i literaturu k ní snesla Blanka ZILYNSKÁ, *Synody v Čechách 1440–1540. Proměny synodální praxe v Čechách v kontextu vývoje synodality v Evropě*, disertační práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2008, s. 83–86, 171–174, a TÁŽ, *Hilarius Litoměřický a Václav Křižanovský versus Jan Rokycana o Hromnicích 1465*, in: M. Šandera – Z. Beran et al., *Poděbradská éra v zemích České koruny*, s. 98–104, poznámky na s. 236–242. Zde také (s. 241, pozn. 51) definitivní prokázání Voigtova podílu na vydání výše citované Strahlovy edice, který nedávno znovu zpochybnila Eva HYNDRÁKOVÁ, *Mikuláš Adaukt Voigt a česká historická věda na konci 18. století*, disertační práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2012, s. 82. Vedle literatury uváděné Zilynskou srov. též Petr VOIT (ed.), *Bohemica 1500–1800*. Antikvariát „U Karlova mostu“ Praha. Nabídkový katalog I, Praha 1996, s. 386–387.

⁷⁴⁴ P. ČORNEJ (ed.), *Království dvojího lidu*, s. 155–156, č. 69. Překlad Carvajalova listu je obsažen ve sbírce písemností označované jako *Cancellaria regis Georgii*. Její rozbor podali především Hermann MARKGRAF, *Die „Kanzlei“ des Königs Georg von Böhmen*, in: *Neues Lausitzisches Magazin* 47, 1870, s. 214–238 (ke Carvajalovu dopisu s. 226, č. 170), a Rudolf URBÁNEK, „*Kancelář krále Jiřího*“, ČČH 17/1, 1911, s. 13–27, jehož stať byla později přetištěna in: týž, *Z husitského věku*, s. 216–229.

jež tehdy musel Rabštejn řešit.⁷⁴⁵ Jeho list je reakcí na Rožmberkovu stížnost, že Netolickým bylo kvůli neplacení cla zabaveno sukno. „*To se jest ještě bylo stalo za nebožtíka Stibora, úředníka mého,*“ vysvětlil Prokop s tím, že „*některým, kteříž za to prosili, kázal sem vrátiti, ale tak mne moji zpravovali, že Netoličtí nevyprosili, aby jim vráceno bylo, ale ještě hrdě mluvili.*“ Přesto Rabštejn Janovi přislíbil „*jim kázati vrátiti aneb z rukojemství propustiti, jestližeť jsú sukna vyručili*“. „*A za to Netolických jich hrdé mluvení,*“ dodal charakteristicky Prokop, „*dadie-li mi lagu vlašského poctú, nebuduť se z toho hněvati; pakliť mi nedadie, děkovati jim nebudu, ale vašeho psanie poživu, nebt' bych vám rád učinil, co by libo bylo.*“ Ješitnost starého kancléře se pak znovu ozývá v závěrečných káravých slovech: „*Ale zač já prosím, řiedko mě kdy uslyšíš, a zač sám mne prosíš, vdycky to učiním. A toť stavím k tvému rozsúzení.*“

Prostřednictvím kancelářských poznámek můžeme Rabštejnovu činnost v královské kanceláři stopovat do 11. dubna 1467.⁷⁴⁶ O tři dny později byl Prokop jednou z šedesáti osob, před nimiž Jiří z Poděbrad v Královském dvoře na Starém Městě pražském přečetl slavnou *Apelaci* proti postupu papeže Pavla II., jenž na sklonku předchozího roku – jak kardinál Carvajal už dříve předjímal – prohlásil Jiřího za sesazeného z trůnu, zprostil jeho poddané všech přísah a uvrhl ho do klatby jako kacíře.⁷⁴⁷ Naposledy pak o Prokopovi slyšíme 9. února 1468. Toho dne král Jiří adresoval Matyáši Korvínovi list, v němž mu blahopřál k jeho nedávnému vítězství na Balkáně. Rozhodl se prý poslat k němu svého kancléře Prokopa z Rabštejna, který mu měl spolu s gratulací přinést informace i ohledně jiných záležitostí. Rabštejn však náhle onemocněl, a pokud se brzy neuzdraví, hodlal Poděbrad vyslat do Uher někoho jiného.⁷⁴⁸ Ani Prokopova mise by však zřejmě již nezabránila vstupu Matyáše Korvína do války proti Jiřímu z Poděbrad, k němuž se tehdy schylovalo.⁷⁴⁹ Zmíněný Jiříkův list je posledním dokladem o Rabštejnově kancléřském působení i o jeho životě vůbec. Ve starší historiografii se proto objevila domněnka, že Prokop snad zemřel už téhož roku.⁷⁵⁰ Jde však spíše jen o ojedinělé výjimky.⁷⁵¹

⁷⁴⁵ AČ VII, s. 261–262, č. 100.

⁷⁴⁶ CIM III, s. 504–506, č. 292.

⁷⁴⁷ F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge*, s. 454–458, č. 393, Prokopovo jméno na s. 457.

⁷⁴⁸ J. TELEKI (ed.), *Hunyadiak kora Magyarországon* XI, s. 305–307, č. CDLVI.

⁷⁴⁹ Soudí tak Antonín KALOUS, *Matyáš Korvín (1443–1490)*. Uherský a český král, České Budějovice 2009 (= Koruna 2), s. 125; k Prokopovu posláni do Uher srov. též např. V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy* VII, s. 201, či O. ODLOŽILÍK, *The Hussite King*, s. 203.

⁷⁵⁰ Tuto dataci Rabštejnova úmrtí najdeme už u Václava Březana – viz SOA v Třeboni, sbírka Cizí rody – registratura, sign. Pluh z Rabštejna, fol. 12r: „*Léta Páně 1468 týž pan Prokop umřel.*“ Později se k ní přiklonili V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy* IX, s. 22 a 260, a Adolf BACHMANN, *Deutsche Reichsgeschichte unter Friedrich III. und Max I. II*, Leipzig 1894, s. 171.

⁷⁵¹ Výjimečně se lze setkat i s informací, že Prokop z Rabštejna zemřel již v roce 1457 – srov. H.-J. OLSZEWSKY, *Johannes Rabenstein*, in: BBKL III, sl. 535, a F. J. WORSTBROCK, *Johannes von Rabenstein*,

Naprostá většina autorů se totiž opírala (a dosud opírá) o údaj, který ve svém historickém kalendáři z roku 1584 přinesl Prokop Lupáč z Hlavačova. Ten Rabštejnovu smrt položil k 11. dubnu 1472.⁷⁵² Lupáčova datace přešla i do encyklopedického spisu Georga Crügera s názvem *Sacri pulveres*,⁷⁵³ jehož svazek věnovaný dubnovým událostem byl vydán v roce 1669, a posléze vstoupila do obecného historického povědomí. Najdeme ji u starších autorů (např. u Königa,⁷⁵⁴ Palackého,⁷⁵⁵ Sedláčka,⁷⁵⁶ Truhláře,⁷⁵⁷ Wolkana,⁷⁵⁸ Masáka,⁷⁵⁹ J. V. Nováka,⁷⁶⁰ Grossmanna,⁷⁶¹ Kočky,⁷⁶² Beera⁷⁶³ či Ruppricha⁷⁶⁴), ve starší i novější encyklopedické literatuře (kupř. v Riegrově *Slovníku naučném*,⁷⁶⁵ *Ottově slovníku naučném*⁷⁶⁶ a *Masarykově slovníku naučném*,⁷⁶⁷ v *Malé československé encyklopedii*,⁷⁶⁸ v *Allgemeine Deutsche Biographie*⁷⁶⁹ i *Neue Deutsche Biographie*,⁷⁷⁰ v 1. vydání *Lexikon für Theologie und Kirche*,⁷⁷¹ v *Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder*,⁷⁷² v hesláři *Biografického slovníku českých zemí*⁷⁷³ nebo v *Ottově encyklopedii ČESKO*⁷⁷⁴), jakož i u současných či v nedávné době působících českých i zahraničních historiků (např. u Milana Kopeckého,⁷⁷⁵ Josefa Janáčka,⁷⁷⁶ Pavla Spunara,⁷⁷⁷ Petra Čorneje,⁷⁷⁸ Paula-Joachima

---

in: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon* IV, sl. 713. Tento zjevný omyl vznikl záměnou s údajem o smrti Prokopova staršího bratra Jana.

⁷⁵² P. LUPÁČ Z HLAVAČOVA, *Rerum Boemicarum Ephemeris*, fol. K8v.

⁷⁵³ Georg CRÜGER, *Sacri pulveres mensis Aprilis*, Pragae 1669, s. 69.

⁷⁵⁴ V. KÖNIG, *Genealogisch-Historische Beschreibung*, s. 808.

⁷⁵⁵ AČ II, s. 427; František PALACKÝ, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: J. Charvát (ed.), *Dílo Františka Palackého I*, Praha 1941, s. 321–417, zde s. 358.

⁷⁵⁶ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého VII. Písecko*, Praha 1890, s. 224; TÝŽ, *Hrady, zámky a tvrze království Českého XIV*, s. 174.

⁷⁵⁷ J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, s. 28.

⁷⁵⁸ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel I/1*, s. 239, č. 102, pozn. b.; TÝŽ (ed.), *Briefwechsel III/1*, s. 357, č. 183, pozn. a.

⁷⁵⁹ A. MASÁK, *Pečeti šlechty české, moravské a slezské*, s. 11.

⁷⁶⁰ Jan Václav NOVÁK – Arne NOVÁK, *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až do politického osvobození*, Olomouc 1922³ (= Sborník příruček pro učitelstvo a studentstvo 13), s. 47.

⁷⁶¹ K. GROSSMANN, *Die Frühzeit des Humanismus*, s. 209.

⁷⁶² V. KOČKA, *Dějiny politického okresu kralovického II*, s. 84.

⁷⁶³ K. BEER, *Neue Forschungen*, s. 27.

⁷⁶⁴ H. RUPPRICH (ed.), *Die Frühzeit des Humanismus*, s. 314.

⁷⁶⁵ Heslo *Pflug (Pluh) z Rabsteina*, in: RSN VI, s. 328.

⁷⁶⁶ Heslo *z Rabšteina*, in: OSN XXI, s. 10.

⁷⁶⁷ Heslo *z Rabšteina*, in: Masarykův slovník naučný VI, Praha 1932, s. 4.

⁷⁶⁸ Heslo *Prokop z Rabštejna*, in: *Malá československá encyklopedie V*, s. 114.

⁷⁶⁹ Heslo *Rabenstein, Procop von*, in: ADB XXVII, s. 95.

⁷⁷⁰ Heslo *Rab(en)stein*, in: NDB XXI, s. 75.

⁷⁷¹ Heslo *Rabenstein, Johannes von*, in: LThK VIII, sl. 601.

⁷⁷² Heslo *Pflug von Rab(en)stein*, in: BLGBL III, s. 202.

⁷⁷³ J. NOVOTNÝ (red.), *Biografický slovník českých zemí*. Heslář, část III, s. 278.

⁷⁷⁴ Heslo *z Rabštejna*, in: *Ottova encyklopedie ČESKO. A–Ž*, Praha 2008, s. 624.

⁷⁷⁵ M. KOPECKÝ, *Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova*, s. 99.

⁷⁷⁶ J. JANÁČEK – J. LOUDA, *České erby*, s. 237.

⁷⁷⁷ P. SPUNAR, *Der humanistische Kodex in Böhmen*, s. 102.

⁷⁷⁸ P. ČORNEJ (ed.), *Království dvojího lidu*, s. 388.

Heiniga,⁷⁷⁹ Františka Šmahela,⁷⁸⁰ Jana Halady,⁷⁸¹ Karla Kuči,⁷⁸² Jana Kumpéry,⁷⁸³ Roberta Šimůnka,⁷⁸⁴ Jana Pelanta⁷⁸⁵ či Stanislava Petra⁷⁸⁶). Výjimkou není ani objemná německá příručka k dějinám českých zemí,⁷⁸⁷ nové, kritické vydání Eneovy *Historie české*⁷⁸⁸ nebo reprezentativní kolektivní monografie o rodu Poděbradů.⁷⁸⁹

Rudolf Urbánek ovšem už před téměř 80 lety doložil, že tato datace není správná.⁷⁹⁰ Všiml si totiž, že pětinasobný doktor evropských univerzit Pavel Židek († 1471) ve své *Spravovně*, jež byla dokončena 11. listopadu 1470, hovoří o Prokopovi už jako o *nebožtíkovi*.⁷⁹¹ Zmíněné datum tedy lze označit za *terminus ad quem* Rabštejnovy smrti. Následně se Urbánek pokusil ohraničit období, během něhož mohl slavný kancléř zemřít, i z druhé strany. Podklady mu pro to poskytly výsledky kodikologického a literárněhistorického bádání, které Prokopovi přičly vlastnictví rukopisu s Ciceronovými *Epistolae ad familiares*, jenž byl dokončen 11. dubna 1470. Pokud je tento výklad správný, znamená to, že onoho dne byl Rabštejn ještě nepochybně naživu a že zmíněné datum můžeme považovat za *terminus post quem* jeho úmrtí. A protože se Židek o Prokopovi zmiňuje na konci druhé knihy své *Spravovny*, tj. asi ve třetině celého díla, je podle Urbánka „třeba předpokládati, že Prokop zemřel brzo po 11. dubnu 1470“. ⁷⁹² Není přitom bez zajímavosti, že právě 11. duben uvádí Prokop Lupáč jako datum Rabštejnovy smrti. Je tedy pravděpodobné, že Lupáč tento rukopis znal a datum uvedené v kolofonu na závěrečném foliu 192v omylem přijal za datum Prokopova úmrtí, avšak se změnou letopočtu na rok 1472.⁷⁹³

Podle Valentina Königa po sobě Prokop zanechal syna Václava a dceru Ludmilu.⁷⁹⁴ Zatímco v prvním případě jde pouze o jeden z jeho četných genealogických omylů, neboť Václav byl Prokopovým mladším bratrem, s Ludmilou by König pravdu mít mohl. Jistá

⁷⁷⁹ P.-J. HEINIG, *Kaiser Friedrich III.* I, s. 745; III, s. 1737.

⁷⁸⁰ F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXIX; TÝŽ, *Enea Silvio Piccolomini a česká otázka*, s. 10; TÝŽ, *Husitské Čechy*, s. 384.

⁷⁸¹ J. HALADA, *Lexikon české šlechty*, s. 451.

⁷⁸² Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku V*, Praha 2002, s. 656.

⁷⁸³ J. KUMPERA, *Osobnosti a západní Čechy I*, s. 417; TÝŽ, *Z historie šlechtických rodů*, s. 400.

⁷⁸⁴ R. ŠIMŮNEK, *Reprezentace české středověké šlechty*, s. 468.

⁷⁸⁵ J. PELANT, *Erby české, moravské a slezské šlechty*, s. 362.

⁷⁸⁶ Stanislav PETR, *Rukopis Historie české Eneáše Silvia Piccolominiho v knihovně Casanatense v Římě*, in: A. Baďurová et al. (redd.), *Humanismus v rozmanitosti pohledů. Farrago festiva Iosepho Hejnic nonagenario oblata*, Praha 2014, s. 165–181, zde s. 166.

⁷⁸⁷ Karl BOSL (red.), *Handbuch der Geschichte der böhmischen Länder I. Die böhmischen Länder von der archaischen Zeit bis zum Ausgang der hussitischen Revolution*, Stuttgart 1967, s. 592.

⁷⁸⁸ A. S. PICCOLOMINI, *Historia Bohemica I*, s. 097, 463 a 645.

⁷⁸⁹ Ondřej FELCMAN – Radek FUKALA et al., *Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat*, Praha 2008 (= *Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska 6*), s. 743.

⁷⁹⁰ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 210–211.

⁷⁹¹ Z. V. TOBOLKA (ed.), *M. Pavla Židka Spravovna*, s. 54.

⁷⁹² R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 210, pozn. 70.

⁷⁹³ Tamtéž.

⁷⁹⁴ V. KÖNIG, *Genealogisch-Historische Beschreibung*, s. 809.

Ludmila (Lidmila) z Rabštejna se totiž objevuje v genealogických výpiscích Vincenta a S. Wilhelmo (1640–1700), příslušníka řádu bosých augustiniánů. Erb vyobrazený u jejího jména dokládá, že nepochybně patřila mezi mladší Rabštejny, a jejím manželem měl být královský hofmistr Jan z Roupova († 1493).⁷⁹⁵ To by Prokopově dceři odpovídalo jak chronologicky, tak co do postavení jejího manžela. Vzhledem k tomu, že ani Vincentovy materiály nejsou zcela prosty chyb a omylů, je sice namístě obezřetnost, ale ve prospěch tohoto výkladu svědčí ještě jedna skutečnost. Byl to právě Jan z Roupova, komu Václav z Rabštejna v roce 1474 prodal staroměstský dům U sovy, který zdědil po smrti svých sourozenců Prokopa a Jana, a témuž Janovi z Roupova roku 1493 postoupil Ladislav z Rabštejna zápis na prachatické panství.⁷⁹⁶

Další tvrzení Valentina Königa, že se v roce 1444 Rabštejn oženil s Kateřinou z Vartenberka,⁷⁹⁷ nejsme na základě dostupných pramenů schopni potvrdit ani vyvrátit. Zajímavá je ale okolnost, že nedlouho před údajnou svatbou, v listu z 9. prosince 1443, varoval Enea Silvio Piccolomini svého přítele před ženami. Jeho replika, které předchází zpráva o pití vína ve Štýrsku, začíná otázkou „*Quid tibi de mulieribus dicam?*“ a následně Enea Prokopa mimo jiné upozorňuje na to, že „*amor cecus est*“.⁷⁹⁸ Je-li Königův údaj správný, možná by se mohlo jednat o vtipnou narážku rozverného humanisty na blížící se sňatek.⁷⁹⁹

Zbývá ještě zodpovědět otázku, zda Prokop zastával úřad českého kancléře až do své smrti, nebo zda byl na tomto postu již dříve někým vystřídán. Mnohá dosavadní literatura uvádí, že Prokop byl z kancléřské funkce sesazen,⁸⁰⁰ a jeho konec v úřadě bývá často kladen do roku 1468.⁸⁰¹ Autoři se však neshodnou, kdo byl jeho nástupcem. Zatímco podle V. Vojtíška to byl Prokopův bratr Jan,⁸⁰² F. Palacký⁸⁰³ či O. Odložilík⁸⁰⁴ se domnívali, že

⁷⁹⁵ Martina JERÁNKOVÁ, *Erbovní galerie jako prostředek reprezentace raněnovověké šlechty (Rekonstrukce zaniklé erbovní galerie na hradě Roupov na základě rukopisů z fondů Národní knihovny České republiky)*, in: Studie o rukopisech 36, 2005–2006, s. 141–203, zde s. 153, 165 a tab. 8 na s. 203. Jan z Roupova zastával úřad královského hofmistra v letech 1472–1493 – viz Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526)* I–II, Praha 2001², s. 322.

⁷⁹⁶ Srov. podkap. 3.3 této práce.

⁷⁹⁷ V. KÖNIG, *Genealogisch-Historische Beschreibung*, s. 808.

⁷⁹⁸ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel* I/1, s. 239–240, č. 102.

⁷⁹⁹ Dříve jsem Silviovu výstrahu pokládal za možný argument ve prospěch Rabštejnovy příslušnosti k duchovnímu stavu (D. KOZLER, *Prokop z Rabštejna*, s. 56–57), ta se ale po zhodnocení dříve neznámých pramenů jeví jako nepravděpodobná – viz oddíl 2.5.1.

⁸⁰⁰ Srov. např. J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, s. 28; A. SEDLÁČEK – J. V. NOVÁK, *z Rabšteina*, in: OSN XXI, s. 10; V. VOJTÍŠEK, *Vývoj královské české kanceláře*, s. 509; J. HALADA, *Lexikon české šlechty*, s. 451.

⁸⁰¹ Srov. kupř. F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého* IV/2, s. 583, pozn. a; A. RYBIČKA, *Pflug (Pluh) z Rabšteina*, in: RSN VI, s. 328; H. RUPPRICH (ed.), *Die Frühzeit des Humanismus*, s. 314; P. ČORNEJ (ed.), *Království dvojího lidu*, s. 388; K. LAMBRECHT, *Rab(en)stein*, in: NDB XXI, s. 75.

⁸⁰² V. VOJTÍŠEK, *Vývoj královské české kanceláře*, s. 509.

⁸⁰³ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého* IV/2, s. 583, pozn. a.

Rabštejna nahradil Ctibor Tovačovský z Cimburka. A. Bachmann pak uvádí, že ještě před Ctiborem stanul v čele české královské kanceláře přinejmenším dočasně zderazský probošt Pavel.⁸⁰⁵

I při řešení tohoto problému se můžeme opřít o Urbánkovu studii *Tři Janové z Rabštejna*. Slánský rodák v ní klade důraz na odlišení Prokopova reálného kancléřského úřadu od titulu „nejvyšší kancléř Království českého“, který byl od první poloviny 13. století – konkrétně od roku 1225⁸⁰⁶ – spojen s vyšehradským proboštvím, a jehož nositelem se tak v 50. letech 15. století stal Prokopův mladší bratr Jan. Tento titul byl pouze čestný a nezakládal žádnou skutečnou úřední pravomoc, vyšehradští probošti tedy do vlastní agendy královské kanceláře nezasahovali.⁸⁰⁷ Ke znepřehlednění situace pro pozdější historiky přispělo ve skutečnosti to, že humanista Jan Prokopa v královské kanceláři několikrát zastupoval v době jeho nepřítomnosti, což lze interpretovat jako projev panovnickovy mimořádné důvěry.⁸⁰⁸ Poprvé se tak stalo v roce 1462, kdy byl Prokop v Římě. Z března toho roku pochází několik listin vydaných královskou kanceláří, které nesou mandační poznámku „*Ad mandatum domini regis Johannes de Rabenstein, prepositus Wissegradensis*“.⁸⁰⁹ Nevíme ale, zda Jan zastával v kanceláři bratrovu funkci i za choulostivé situace po bouřlivém srpnovém sněmu, kdy byl Prokop svého úřadu načas zbaven.

Po návratu do čela královské kanceláře se Prokop znovu podepisoval jako *cancellarius*.⁸¹⁰ Poté, co v roce 1468 z pramenů zmizel, nacházíme na Poděbradových listinách již jen poznámky „*Ad mandatum domini regis*“,⁸¹¹ případně „*Ad relacionem*“ některého úředníka nebo pána,⁸¹² nikoli však signatury kancléřovy. Zdá se tedy, že Prokop nepřestával být titulárně kancléřem, přestože tento úřad nadále fakticky nevykonával, ať už

---

⁸⁰⁴ O. ODLOŽILÍK, *The Hussite King*, s. 224–225.

⁸⁰⁵ A. BACHMANN, *Rabenstein, Procop von*, in: ADB XXVII, s. 95.

⁸⁰⁶ Srov. V. VOJTÍŠEK, *Vývoj královské české kanceláře*, s. 505; Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích*, s. 52; M. HOLÁ – M. HOLÝ, *česká kancelář*, in: Akademická encyklopedie českých dějin II, s. 33; Karolina ADAMOVÁ – Antonín LOJEK, *Role vyšehradských proboštů ve středověké právní a politické kultuře Českého království*, in: B. Nechvátal (red.), *Královský Vyšehrad IV. Sborník příspěvků ze semináře 940 let Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*, Praha 2012, s. 309–314, zde s. 309. Jan KOTOUS, *K historickoprávnímu vývoji postavení vyšehradské kolegiální kapituly*, in: tamtéž, s. 28–48, zde s. 31, uvádí nesprávně rok 1226.

⁸⁰⁷ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 216; srov. též B. RYBA, *K biografii humanisty Jana z Rabštejna*, s. 264, či F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 77, jakož i práce citované v předchozí poznámce. Prokop se obvykle nazýval jen „kancléřem“ (*cancellarius*), případně „kancléřem českým“. S označením „nejvyšší kancléř“ (*cancellarius supremus*) se lze v jeho případě setkat jen zcela ojediněle – srov. AČ XV, s. 302, a dedikaci citovanou na s. 96 mojí práce.

⁸⁰⁸ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 217.

⁸⁰⁹ Srov. CIM III, s. 423–424, č. 247 (17. března 1462); s. 424–426, č. 248 (18. března); 426–427, č. 249 (26. března).

⁸¹⁰ Tamtéž jsou pro to doklady od 10. března 1463 (s. 440–442, č. 254) do 11. dubna 1467 (s. 504–506, č. 292).

⁸¹¹ Srov. AČ XV, s. 252, č. 137 (12. března 1468), a dále.

⁸¹² Srov. CIM III, s. 523–524, č. 302 (5. března 1468): „*Ad relacionem Samuelis de Hradek, succamerarii*“, a dále.

pro nemoc či z vůle krále Jiřího.⁸¹³ Pro jeho setrvání ve funkci přitom svědčí také okolnost, že Poděbrad i za války s domácí opozicí a s Matyášem Korvínem většinou ponechával z politických důvodů katolíky v nejvyšších zemských úřadech.⁸¹⁴ Kancléřství Ctibora Tovačovského z Cimburka je pak přesvědčivě doloženo až od roku 1471.⁸¹⁵ Závěrem tedy můžeme konstatovat, že Prokop z Rabštejna si kancléřský úřad nejspíše podržel až do konce svého života⁸¹⁶ a že jeho mladší bratr Jan, který v roce 1470 přešel na stranu Matyáše Korvína, se skutečným kancléřem nikdy nestal.

2.6 Jindřich, litoměřický probošt († nejpozději 1453)

Prokopův mladší bratr Jindřich se narodil někdy před rokem 1419 a v dospělosti se stal knězem.⁸¹⁷ Kdy a kde mu byly jednotlivé stupně svěcení uděleny, ale nevíme. Jisté je, že nepatřil mezi kleriky vysvěcené v Praze v letech 1437–1439 biskupem Filibertem z Montjeu. Ten byl do Čech vzhledem k přetrvávající sedisvakanci vyslán basilejským koncilem s pravomocemi legáta *a letare*, aby zde v duchu kompaktát vykonával činnost vyhrazenou místnímu ordináři.⁸¹⁸ Jindřicha z Rabštejna nenacházíme ani mezi duchovními z českých zemí, kteří přijali svěcení u papežské kurie v období let 1420–1447.⁸¹⁹ Zřejmě byl tedy vysvěcen někde jinde v zahraničí, ale pozornosti českých badatelů a jejich edičním snahám dosud uniká.⁸²⁰ V pramenech se Jindřichovo jméno objevuje jen zřídka, a proto byl tento Rabštejn staršími autory mylně ztotožňován s humanistou Janem.⁸²¹ Nutno však konstatovat, že se s tímto omylem lze setkat i v současné odborné literatuře.⁸²²

⁸¹³ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 217–218.

⁸¹⁴ Srov. F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého* IV/2, s. 381.

⁸¹⁵ Srov. CIM III, s. 547–549, č. 318 (17. října 1471): „*Ad mandatum domini regis domino Stiborio de Czimburk, cancellario, referente*“, a dále.

⁸¹⁶ Tím se zároveň vyvrací tvrzení některých autorů, např. K. BOLDANA – M. STUDNÍČKOVÉ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 105, že Prokop (stejně jako Jan) přeběhl od Jiřího Poděbradského do tábora Matyáše Korvína. Taková domněnka postrádá jakoukoli oporu v pramenech.

⁸¹⁷ Srov. podkap. 2.5.1.

⁸¹⁸ Seznam ordinandů, kteří přijali svěcení z rukou biskupa Filiberta, vydal František ŠTĚDRÝ (ed.), *Rejstřík svěcenců na kněžství legáta sněmu basilejského Filiberta, biskupa kostnického*, Sborník Historického kroužku 5/2–3, 1904, s. 92–98, 139–143 (navzdory názvu edice zahrnuje soupis i svěcení na akolyty, podjáhy a jáhny). Filibertem z Montjeu a jeho působením v Čechách se dlouhodobě zabývá Blanka Zilynská – srov. její nejnovější stručné shrnutí s odkazy na další literaturu: Blanka ZILYNSKÁ, *Filibert de Montjeu*, in: P. Cermanová – R. Novotný – P. Soukup (redd.), *Husitské století*, s. 591.

⁸¹⁹ Aleš PORÍZKA, *Svěcenci z českých zemí u papežské kurie v letech 1420–1447*, in: I. Hlaváček – J. Hrdina (redd.), *Církevní správa a její písemnosti*, s. 245–264 (seznam ordinandů je otištěn jako jedna z příloh na s. 259–261).

⁸²⁰ Jindřicha z Rabštejna nenajdeme ani v nové edici Zdeňky HLEDÍKOVÉ (ed.), *Svěcení duchovenstva v církvi podjednou*. Edice pramenů z let 1438–1521, Dolní Břežany 2014.

⁸²¹ Např. F. PALACKÝ (*AC* II, s. 430, č. 2 – regest listu Prokopa z Rabštejna Oldřichovi II. z Rožmberka); A. BACHMANN, *Bemerkungen zu Johann's von Rabenstein „Dialogus“*, s. 4–5; A. SEDLÁČEK – J. V. NOVÁK, *z Rabštejna*, in: OSN XXI, s. 11; J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, s. 30; K. GROSSMANN, *Die Frühzeit des Humanismus*, s. 209; K. BEER, *Neue Forschungen*, s. 28, s humanistou

Poprvé se kněz Jindřich v pramenech objevuje v roce 1444, kdy se ucházel o místo faráře v Českých Budějovicích, které se uvolnilo smrtí faráře Mikuláše Saywla (Scheybla) patrně v květnu 1444.⁸²³ Z korespondence Oldřicha II. z Rožmberka s Budějovickými ze srpna 1444⁸²⁴ a s Prokopem z Rabštejna ze září téhož roku⁸²⁵ se dozvídáme, že se za Jindřicha přimlouval nejen jeho starší bratr, ale také Oldřich, Menhart z Hradce a Václav z Michalovic. Podporu našel Jindřich dokonce i u Eneý Silvia Piccolominiho.⁸²⁶ Přesto se nakonec českobudějovickým farářem nestal. Patronátní právo zde příslušelo českému králi a jako poručník nezletilého Ladislava Pohrobka si na ně činil nárok král římský Fridrich III. Habsburský, jenž podporoval kandidaturu litomyšlského biskupa Matěje Kučky.⁸²⁷ Rabštejn nezískal ani přízeň Budějovických, kteří Fridrichovi navzdory důsledně prosazovali svého kandidáta – bakaláře Ondřeje.

11. srpna k tomu purkmistr a rada Českých Budějovic Rožmberkovi napsali: „*Milý pane, toho sme dosti široce srozuměli i spraveni, že pověst jeho (tj. kněze Jindřicha) jest poctivý, dobrý, zachovalý a toho jemu pán Buoh přispoř. A o tu faru sme se všie obcí naše sebrali a v tom my i obec pilně sobě všecko povážili o faráře a na tom spolu suostali (sic!), že jakož biskupa (tj. Matěje Kučku) nezdálo se nám přijieti, že ižádného zákonika (tj. řeholníka, mnicha) nezdá se nám za faráře jmiati. A tak již tu faru městskému dietěti našemu (tj. bakaláři Ondřejovi) podali jsme (...).*“⁸²⁸ Budějovičtí zde narážejí na skutečnost, že Jindřich z Rabštejna byl členem řádu sv. Jana Jeruzalémského. Svěcením fary bakaláři Ondřejovi se tak chtěli vyhnout na jedné straně tomu, aby se jejich fara stala prebendou preláta žijícího jinde, a na straně druhé tomu, aby jejich farář podléhal vlivu některého mnišského řádu.⁸²⁹ Král Fridrich však jejich vůli nerespektoval a na českobudějovickou faru nadále prosazoval biskupa Matěje. Jindřich z Rabštejna byl v tomto sporu odsunut na vedlejší kolej a jeho bratru

---

Janem chybně spojovali jednání o českobudějovickou faru a o litoměřické proboštství, která budou popsána dále v hlavním textu. Na tento problém upozornil R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 702, a znovu TÝŽ, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 203–205.

⁸²² Kupř. H.-J. OLSZEWSKY, *Johannes Rabenstein*, in: BBKL III, sl. 535; Alfred A. STRNAD, *Die Rezeption von Humanismus und Renaissance in Wien*, s. 84–85; Petr HLAVÁČEK, *Kapitula sv. Štěpána – centrum katolické reformy nebo náboženského formalismu?* Kaleidoskop litoměřických dějin z doby české a evropské reformace, in: M. Hrubá – Z. Rašplíčková (red.), *Litoměřická kapitula. 950 let od založení*, Ústí nad Labem 2007, s. 73–80, zde s. 74; J. MACEK, *950 let litoměřické kapituly*, s. 51–52, označují humanistu Jana jako litoměřického probošta (a všichni kromě Olszewského ho navíc nazývají Pluhem), ačkoli toto beneficium ve skutečnosti získal v roce 1447 právě jeho starší bratr Jindřich.

⁸²³ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 700–701.

⁸²⁴ Oldřichův dopis Budějovickým z 9. srpna a jejich odpověď z 11. srpna 1444 – viz B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* II, s. 364–366, č. 418 a 420.

⁸²⁵ Prokopův list Rožmberkovi z 13. září 1444, otištěný v *AC* II, s. 430, č. 2; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* II, s. 371–372, č. 428.

⁸²⁶ Eneův dopis Kašparu Šlikovi z 29. června 1444, který edičně zpřístupnil R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel* I/1, s. 297–298, č. 128.

⁸²⁷ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 700.

⁸²⁸ B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* II, s. 366.

⁸²⁹ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 703.

Prokopovi nezbylo než se s tím smířit. Bratrovu vlivnému přímluvci Oldřichovi z Rožmberka napsal: „*Pakli by se zdálo T[vé] M[ilos]ti, že by ty práce naše daremnie byly, ale nechme toho tak.*“⁸³⁰ Zápas mezi zbývajícími dvěma kandidáty se pak s mnoha průtahy a peripetemií vlekl až do přelomu 40. a 50. let, kdy biskup Matěj zemřel a českobudějovickým farářem se definitivně stal Ondřej, který mezitím dosáhl mistrovského gradu.⁸³¹

Větší úspěch Prokop měl, když se během svého pobytu v Římě na počátku roku 1447 snažil získat pro Jindřicha probošství sv. Štěpána v Litoměřicích. I v tomto případě sice patronátní právo příslušelo českému panovníkovi, ale protože nebylo delší dobu uplatněno a probošství tak zůstávalo neobsazené, přešel patronát podle kanonického práva na Apoštolský stolec. Papež Evžen IV. litoměřické probošství Jindřichovi z Rabštejna 13. února 1447 skutečně udělil a zároveň mu dal dispenz, kterou jemu jako řádovému knězi výslovně umožnil přijímat jakákoli církevní benefícia včetně obročí světských.⁸³² Jeho bratr Prokop to v dopise Oldřichovi z Rožmberka z 19. února komentoval slovy: „*Uprosil sem bratru svému knězi probostvie litoměřické: prosím T[vé] M[ilos]ti, rač jemu raden býti a pomocen, a k tomu dispensacii, že móż všelikaké obroky držeti světské. A to probostvie, ačkoli de jure patronatus regio jest, ale že fatalia transiverunt, že nepodal žádný královým jménem, spadlo ad Sedem apostolicam.*“⁸³³

Jak se nový probošt vypořádal se skutečností, že statky i příjmy probošství byly tehdy zcela v rukou laiků, nevíme. Jindřich totiž tento úřad patrně dlouho nezastával, protože už při pražské korunovaci Ladislava Pohrobka 28. října 1453 se jako probošt litoměřický jmenuje Jan Papoušek ze Soběslavi.⁸³⁴ Jakékoli další zprávy o Rabštejnovi postrádáme, a tak se velmi

⁸³⁰ AČ II, s. 430; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* II, s. 371–372.

⁸³¹ Jednání o českobudějovickou faru věnoval v souvislosti s Jindřichem z Rabštejna pozornost již Václav Březan, ale mylně se domníval, že Prokop svému bratru post faráře úspěšně vyjednal – viz SOA v Třeboni, sbírka Cizí rody – registratura, sign. Pluh z Rabštejna, fol. 12v. Celý vleklý spor podrobně a komplexně vyložil R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 698–717, který upozornil na fakt, že zápas o faru v Českých Budějovicích výmluvně odrážel soupeření mezi basilejským koncilem a římským papežem. Matěj Kučka byl totiž na biskupa vysvěcen roku 1441 právě basilejským synodem, a proto se pražská kapitula, jež se na přelomu let 1444 a 1445 přiklonila na stranu papeže Evžena IV., postavila v tomto sporu proti němu. Do nastíněného zápasu zasáhl dokonce i samotný Svatý otec, který biskupa Matěje v listu ze 17. listopadu 1445 označil za „*syna nepravosti*“ a posléze vydal bulu, na jejímž základě byl biskup dán do klatby. 13. února 1447 – šest dní poté, co mu poslové krále Fridricha složili slib poslušnosti – však umírající papež vyhověl nové Fridrichově žádosti, zbavil Matěje všech církevních trestů a fakticky nařídil, aby mu byla fara odevzdána.

⁸³² V podobě regestů byl obsah obou listin zpřístupněn v RG V, č. 3015, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/5/3015>> [cit. 2017-05-20], opisy jsou uloženy v NA, Sbírka přepisů z italských a vatikánských archivů (1401–1814), kart. 50, inv. č. 279 (registra vatikánská 1431–1447). Právě z těchto dokumentů, na něž jako první upozornil R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 702, víme, že Jindřich byl bratrem svatojánského řádu.

⁸³³ AČ II, s. 436; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 188.

⁸³⁴ Tomáš Jan PEŠINA Z ČECHORODU, *Phosphorus septicornis...*, Pragae 1673, s. 237.

pravděpodobným jeví názor Kamila Boldana a Milady Studnickové, že Jindřich v té době už nebyl mezi živými.⁸³⁵

2.7 Jan, diplomat, humanista a vyšehradský probošt (1437–1473)

Humanista Jan z Rabštejna, autor proslulého *Dialogu*, je bezesporu nejznámějším představitelem západočeského šlechtického rodu mladších Rabštejnů. Přesto toho o něm, jak konstatoval František Šmahel,⁸³⁶ vlastně mnoho nevíme. Na základě pramenů z italských archivů, které dosud nebyly českým badáním nezohledněny, je ale možné některá bílá místa Janova životopisu zaplnit a jiné údaje revidovat. Cenné poznatky pro zodpovězení badatelské otázky zformulované v předmluvě naší práce, totiž jak se Jan vypořádával s dramatickými událostmi své doby, přitom může přinést i psychologický pohled na jeho osobnost.⁸³⁷

Prameny, které jsou z hlediska psychologie osobnosti relevantní, lze rozdělit do několika skupin. První z nich tvoří Janův literární odkaz. Jediným větším dílem, jež se dochovalo, je slavný *Dialogus*, pokládáný za první humanistický spis českého původu.⁸³⁸ Fiktivní rozhovor čtyř skutečných osob (jednou z nich je sám autor), v němž jsou reflektovány reálné události, je pro historika cenným pramenem pro dokreslení politického ovzduší doby. Důležitý však je i z hlediska psychologického, neboť nám dává nahlédnout do autorova smýšlení o probíhajících událostech, ukazuje, jak se Jan vyrovnával s vyhrocenou situací, do níž se dostal, a dokonce předznamenává jeho kroky v reálném životě. K dispozici máme také koncept jednoho Rabštejnova řečnického projevu – slavnostní řeči, která měla být pronesena (ale nakonec nebyla, protože našeho Jana v roli řečníka nahradil Martin Mair) při slavnostním otevření ingolstadtské univerzity v roce 1472.⁸³⁹ Tento projev nám přibližuje mimo jiné Rabštejnovy názory na vzdělání, na jeho význam a uplatnění.

Druhou skupinu pramenů představuje Janova korespondence. Z ní se však dochovaly jen zlomky, které vznikly z potřeb dne a nijak se neliší od ostatní soudobé české

---

⁸³⁵ K. BOLDAN – M. STUDNÍČKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 105.

⁸³⁶ F. ŠMAHEL, *Jan z Rabštejna*, s. 74.

⁸³⁷ Humanistou Janem a jeho *Dialogem* se chystám komplexně zabývat ve své disertační práci, a proto se zde omezím na právě uvedené dvě oblasti – na faktografickou revizi hlavních životopisných údajů Jana z Rabštejna a na psychologické posouzení jeho osobnosti. Z rozsáhlé literatury k psychologii osobnosti zde uvedme alespoň úspěšnou knihu Pavla ŘÍČANA, *Psychologie osobnosti*. Obor v pohybu, Praha 2010⁶.

⁸³⁸ Upozorníme zde na závažnou skutečnost, že všechny dosavadní edice *Dialogu*, citované v pozn. 48, byly zpracovány na základě dvou vratislavských rukopisů, jež sám Bohumil Ryba charakterizoval jako „vadné opisy“ – viz B. RYBA (ed.), *Jana z Rabštejna Dialogus*, s. 11–12. Na posouzení teprve čeká manuskript, který nově objevil Martin Wagendorfer – viz E. S. PICCOLOMINI, *Historia Austriacis* I, s. XCIV–XCVIII. Je uložen v Scheurl-Bibliothek (Norimberk), ms. 163.

⁸³⁹ Edice je citována v pozn. 49. I v tomto případě se ovšem objevil nový, dosud neznámý rukopis – viz Karl Heinz KELLER (ed.), *Die mittelalterlichen Handschriften der Universitätsbibliothek Eichstätt* III, Wiesbaden 2004, s. 412–428 (Cod. st 688).

kořespondence tohoto druhu.⁸⁴⁰ O Rabštejnově rozhledu, vybraném vkusu a širokém spektru intelektuálních zájmů pak podává svědectví jeho skvostná knihovna, profilovaná již výrazně humanistickým směrem. Do dnešních dnů se z ní dochovalo více než 50 rukopisů, a to převážně v hornorakouském klášteře Drkolná (Schlägl).⁸⁴¹ V nich navíc nacházíme množství Janových poznámek nejrozumnějšího charakteru i několik zajímavých kreseb, z nichž některé nám jako autorovy spontánní výtvořy poskytují další cenný materiál pro poznání Rabštejnovy osobnosti.⁸⁴²

Humanista Jan je jediný z pěti rabštejnských bratrů, u něhož můžeme konkrétněji určit dobu jeho narození. Prozradil nám ji sám v poznámkách, které zapisoval do svých drkolenských rukopisů. Nejednou v nich totiž uvedl nejen rok napsání, ale i svůj současný věk (srov. obr. 8).⁸⁴³ Víme tedy, že se narodil v roce 1437.⁸⁴⁴ Nejstarší, českým bádáním dosud nepostřehnutá zmínka o Janovi pochází z 18. března 1452, kdy papežská kurie kladně vyřídila jeho žádost, zprostředkovanou bratrem Prokopem, aby se navzdory nízkému věku mohl stát vyšehradským proboštem.⁸⁴⁵ O dva roky později se Jan zapsal ke studiu na boloňské univerzitě už jako *Iohannes de Rabenstein, prepositus Wieseградensis, supremus cancellarius regni Boemie*,⁸⁴⁶ neboť spolu s vyšehradským proboštským získal i čestný titul nejvyššího kancléře Království českého.

⁸⁴⁰ Přehled sedmnácti dochovaných listů Jana z Rabštejna podal B. RYBA, *K biografii humanisty Jana z Rabštejna*, s. 270–271. čtrnáct z nich bylo psáno česky a tři latinsky, obsahově se většinou týkají sporů se správci rožmberských statků na konci 60. let 15. století.

⁸⁴¹ Seznam Rabštejnových drkolenských manuskriptů otiskl Isfried H. PICHLER (ed.), *Urkundenbuch des Stiftes Schlägl*, s. 479. Rukopis č. 143 (Cpl 59), který uvádí jako deperditní, je nyní uložen v Královské knihovně v Bruselu jako MS IV 711 a v téže instituci byl identifikován ještě jeden Janův manuskript (MS 4031-4033) – viz Julia Haig GAISSER, *Schlägl 143 and Brussels IV.711*, Manuscripta. A Journal for Manuscript Research 25/3, 1981, s. 176–178, a Wouter BRACKE, *Erasmus and Lorenzo Valla's Adnotationes Novi Testamenti*. S dalšími kodexy, jež vlastnil humanista Jan, jsme se už setkali v podkap. 2.3 (kapitulní rukopis L. XI.) a 2.5 (Vědecká knihovna v Olomouci, sign. M II 17). V Národní knihovně v Paříži jsou pak uchovávány dva rukopisy, s nimiž Rabštejn v Itálii prokazatelně pracoval, ale které zřejmě nikdy nebyly jeho majetkem – viz Élisabeth PELLEGRIN, *La bibliothèque des Visconti et des Sforza, ducs de Milan, au XVe siècle*, Paris 1955 (= Publications de l'Institut de Recherche et d'Histoire des Textes 5), s. 111, A. 172, a s. 316, B. 580.

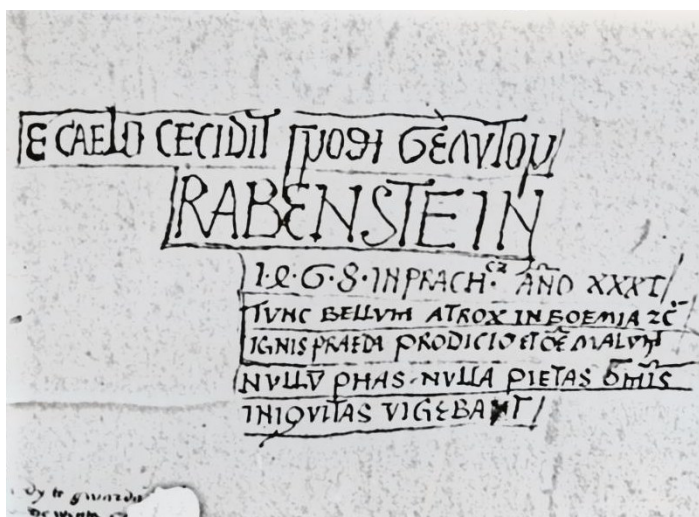
⁸⁴² Rabštejnovy poznámky zpřístupnili ve svém katalogu rukopisů drkolenského kláštera G. VIELHABER – G. INDRA (edd.), *Catalogus Codicum Plagensium (Cpl.) manuscriptorum*. Fotografie Janových spontánních výtvořů, které byly z jeho drkolenských rukopisů pořízeny na počátku 30. let 20. století zásluhou Bedřicha Mendla, jsou dodnes uloženy v HÚ AV ČR, Fotosbírka, Varia A 4 – Drkolná, inv. č. 2510 (tj. proven. č. 10–12) a inv. č. 4876 (tj. proven. č. 13–15). Otiskl je B. MENDL, *Knihovna Jana z Rabštejna*, s. 90, a R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 227–228 a 235.

⁸⁴³ G. VIELHABER – G. INDRA (edd.), *Catalogus Codicum Plagensium (Cpl.) manuscriptorum*, s. 21, č. 16 (Cpl 4), fol. 158v: „*Laus deo. Joannes de Rabenstein Papiae Anno MCCCCLXVII et tunc XXX annum peregrini vel agebam.*“ Tamtéž, s. 226, č. 127 (Cpl 49), zadní deska: „*Rabenstein 1468 in Prach[at]ic anno XXXI*“.

⁸⁴⁴ Jako první si toho povšiml R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 215.

⁸⁴⁵ RG VI, č. 3410, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/6/3410>> [cit. 2017-05-20]. Jako zatím jediná tento údaj registruje Ch. SCHUCHARD, *Professoren und Studenten*, s. 757.

⁸⁴⁶ Ernst FRIEDLÄNDER – Carlo MALAGOLA (edd.), *Acta nationis Germanicae universitatis Bononiensis ex archetypis tabularii Malveziani*, Berlin 1887, s. 199.

Obr. 8: Vlastnoruční zápisek Jana z Rabštejna v drkolenském rukopise č. 127 (Cpl 49) (fotografie)

Pozadí Janovy cesty za vzděláním nám odhaluje dopis, který Enea 14. prosince 1454 adresoval z Vídeňského Nového Měště Prokopovi z Rabštejna.⁸⁴⁷ Z listu vyplývá, že sedmnáctiletý Jan se u Silvia zastavil nedlouho předtím, a protože na něj udělal ten nejlepší dojem, představil ho sienský biskup císaři Fridrichovi. I jemu se Jan zalíbil, a tak na další cestu do Bononie na univerzitu odjížděl Prokopův mladší bratr s doporučujícím listem od samotného císaře.⁸⁴⁸ S jakými ambicemi mladý Jan do Itálie jel, ukazuje závěr uvedeného listu. Enea se u římské kurie – jak už prý dříve Prokopovi slíbil – měl pokusit vymoci pro Jana nějaké biskupství, zatím asi jen titulární. Z tohoto plánu, do něhož byl snad zasvěcen i Prokopův a Eneův společný přítel Mikuláš Listius,⁸⁴⁹ však nakonec sešlo.⁸⁵⁰

František Šmahel uvádí, že „šlechtictví a vysoká důstojenství dopomohla záhy Rabštejnovi k čestné funkci rektora zaalpských studentů, kterou na této universitě zastával jako druhý Čech“. Odkazuje se na přehled boloňských rektorů v knize Albana Sorbelliho⁸⁵¹ a tvrdí: „Protože roku 1466 (*sic!*, *správně 1456*) jsou vedeni za ultramontány rektoři dva, je nutno předpokládat, že Egidius de Anglia, který je zapsán na místě prvním, onemocněl nebo přerušil studia, a proto byl na jeho místo zvolen Jan z Rabštejna.“⁸⁵² Z podrobné monografie Carla Malagoly, na jejímž základě Sorbelli svůj přehled sestavil, se však dozvídáme, že

⁸⁴⁷ Dopis vydal G. CUGNONI (ed.), *Aeneae Silvii ... opera inedita*, s. 435, č. LIII. K jeho obsahu srov. R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 213–214.

⁸⁴⁸ Text Fridrichova doporučujícího listu, jenž nese datum 6. prosince 1454, otiskl C. PIANA (ed.), *Nuovi documenti*, s. 51.

⁸⁴⁹ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 214.

⁸⁵⁰ Srov. F. ŠMAHEL, *Jan z Rabštejna*, s. 75.

⁸⁵¹ Albano SORBELLI, *Storia della Università di Bologna I. Il medioevo (secc. XI–XV)*, Bologna 1944, s. 170. (Za opatření příslušné části knihy děkuji dr. Blance Zilynské.)

⁸⁵² F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 78.

skutečnost byla jiná. Egidius de Anglia, vlastně Giles Wytyngtone,⁸⁵³ byl v akademickém roce 1456/1457 *Rector Ultramontanorum*, zatímco Jan z Rabštejna *Vicerektor Ultramontanorum*, tedy prorektor za Wytyngtonova rektorátu.⁸⁵⁴ Tito prorektori nebyli ještě v pozdním středověku jmenováni každoročně, nýbrž jen nepravidelně,⁸⁵⁵ proto se v Sorbellim otištěném seznamu objevují dvě jména (ať už za ultramontány, Italy nebo artistry) u jednoho akademického roku pouze v některých případech.

Opravit musíme také v literatuře frekventovaný výklad, že Rabštejn v roce 1457 svá právnická studia z rodinných důvodů náhle přerušil, vrátil se do vlasti bez titulu a doktorát získal teprve v roce 1461 v Pavii. Poté, co Urbánek odlišil humanistu Jana od jeho staršího stejnojmenného bratra, nabyt Bohumil Ryba dojmu, že v roce 1457 byl budoucí autor *Dialogu* na získání doktorátu příliš mladý a studoval příliš krátce, a proto zformuloval tuto hypotézu.⁸⁵⁶ Následně ji zopakoval v úvodech ke svým edicím *Dialogu*⁸⁵⁷ a odtud se, mnohdy už v hávu prostého faktu, rozšířila do další literatury.⁸⁵⁸ Boloňská *Liber secretus iuris pontificii* nám však prozrazuje, že 15. března 1457 dostal Rabštejn dispens a 18. března pak vykonal závěrečné zkoušky a získal doktorát.⁸⁵⁹ Tyto údaje sice zpřístupnil už koncem 19. století ve svém biografickém slovníku boloňských studentů Gustav Knod,⁸⁶⁰ ale českým a z velké části i zahraničním bádáním jsou dodnes opomíjeny.⁸⁶¹

Po návratu do vlasti byl Jan z Rabštejna, do té doby titulární probošt vyšehradský, uveden králem Ladislavem ve skutečnou držbu vyšehradského probošství. Stalo se tak 13. listopadu 1457 s takovou okázalostí, že tento akt pobouřil kališnickou veřejnost, která se po zářijovém návratu katolického panovníka do Prahy obávala dalekosáhlých změn v náboženské oblasti.⁸⁶² O necelý rok později, 11. září 1458, byl Jan jmenován papežským protonotářem⁸⁶³ a na počátku roku 1459 aktivně vstoupil do politického života, když přijal účast v poselstvu Jiřího z Poděbrad k papeži Piovii II. Do Sieny, kde tehdy Pius pobýval,

⁸⁵³ Ztotožnění provedla Rosamond Joscelyne MITCHELL, *English Law Students at Bologna in the Fifteenth Century*, *The English Historical Review* 51/2, 1936, s. 270–287, zde s. 273–274.

⁸⁵⁴ Carlo MALAGOLA, *Monografie storiche sullo Studio bolognese*, Bologna 1888, s. 167.

⁸⁵⁵ Srov. např. Hastings RASHDALL, *The Universities of Europe in the Middle Ages* I. Salerno – Bologna – Paris, Oxford 1895, s. 189.

⁸⁵⁶ B. RYBA, *K biografii humanisty Jana z Rabštejna*, s. 268.

⁸⁵⁷ J. Z RABŠTEJNA, *Disputacio*, s. III; B. RYBA (ed.), *Jana z Rabštejna Dialogus*, s. 6.

⁸⁵⁸ Srov. kupř. F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 78, či F. ŠMAHEL, *Jan z Rabštejna*, s. 75.

⁸⁵⁹ C. PIANA (ed.), *Nuovi documenti*, s. 50; TÝŽ (ed.), *Il „Liber secretus iuris pontificii“*, s. 24.

⁸⁶⁰ Gustav C. KNOD, *Deutsche Studenten in Bologna (1289–1562)*. Biographischer Index zu den Acta nationis Germanicae universitatis Bononiensis, [Berlin] 1899, s. 426–427.

⁸⁶¹ Jednu ze zahraničních výjimek představuje S. CERRINI, *Giovanni di Rabenstein*, s. 502–503, která ovšem nesprávně uvádí, že se Jan stal doktorem obojího práva. Ve skutečnosti byl jen doktorem práva kanonického.

⁸⁶² Bliže R. URBÁNEK, *Konec Ladislava Pohrobka*, s. 121–123; TÝŽ, *Věk poděbradský* III, s. 202–203; TÝŽ, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 221.

⁸⁶³ RG VIII, č. 3443, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/8/3443>> [cit. 2017-08-01]. Opis dokumentu je uložen v NA, Sběrka přepisů z italských a vatikánských archivů (1401–1814), inv. č. 299, kart. 52b, složka Registra Vaticana, č. 12.

dorazilo poselstvo nejspíše začátkem března. Papež od něj očekával, že slavnostní formou složí slib poslušnosti nejen za krále Jiřího, ale i za všechny jeho poddané. Toho se však Pius II. nedočkal, neboť Jan z Rabštejna tak 9. března učinil pouze jménem krále a jeho rodiny, a to ještě jen v soukromém slyšení.⁸⁶⁴ Právě s touto cestou přitom bývá v literatuře dáváno do souvislosti jmenování humanisty papežským protonotářem a referendářem. Ve skutečnosti byl ale Jan papežským protonotářem jmenován už předchozího roku a titul referendáře získal naopak až 3. dubna 1462.⁸⁶⁵

V průběhu 60. let zastihujeme Jana střídavě v Itálii, kde pokračoval ve studiích v Pavii, a v Čechách, kde mu král Jiří svěřoval další diplomatické úkoly. Italská studia sehrála v Janově životě významnou roli. Slunná Itálie, prodchnutá tehdy svěžím duchem humanistických studií, mu doslova učarovala. Jan z Rabštejna se stal jedním z nemnoha lidí své doby, pro něž vzdělání nebylo jen nutným předpokladem církevní kariéry. Upřímná touha po poznání patří mezi nejvýraznější rysy jeho osobnosti.⁸⁶⁶ Do Itálie se Rabštejn rád vracel i po dosažení doktorátu. Svě studijní pobyty přitom neorientoval jen na práva. Jako správný humanista, vzhlížející k dědictví antického starověku, se učil řecky a studoval klasickou literaturu, stejně jako gramatiku, rétoriku a s nimi spojenou novodobou stylistiku. Velkou pozornost ale věnoval i přírodním vědám (zvláště astronomii) a zálibu našel rovněž v medicíně. Ze zápisku v Janově rukopise obsahujícím Mondinovu anatomii se dozvídáme, že v roce 1466 Rabštejn dokonce přihlížel pitvě, kterou na pavijské univerzitě předváděl dr. Mariliani.⁸⁶⁷ Na formování Janovy osobnosti měl nepochybně podstatný vliv i jeho starší bratr Prokop, jenž v něm pravděpodobně probudil humanistické zájmy už před jeho cestou do Itálie.

Prameny nám Jana z Rabštejna vykreslují jako aktivního člověka se širokým spektrem zájmů, velkým rozhledem a celoživotní upřímnou touhou po poznání, ne jen po titulu a kariéře. Zdůrazňoval, že je třeba studovat všechny obory, neboť každý může člověka vhodně poučit, a svým osobním příkladem dával najevo, že to nejsou jen planá slova. O Janově sečtělosti (a zároveň o jeho poctivém přístupu) svědčí skutečnost, že ve všech případech, kdy se ve svých textech odkazuje na autora doloženého v jeho knihovně, se vždy jedná o spis, který sám vlastnil, nebo dokonce glosoval. Víme také, že jeho znalosti antické kultury byly

---

⁸⁶⁴ SRS VIII, s. 12–13, č. 16.

⁸⁶⁵ RG VIII, č. 3443, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/8/3443>> [cit. 2017-08-02]; opis listiny je uložen v NA, Sběrka přepisů z italských a vatikánských archivů (1401–1814), inv. č. 299, kart. 52b, složka Registra Vaticana, č. 147.

⁸⁶⁶ F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 79.

⁸⁶⁷ „Anno domini MCCCCLXVI Papie sub Mariliano audiui praesente subjecto humano, quod anathomizatum est, et vidi. Johannes de Rabenstein etc.“ Viz G. VIELHABER – G. INDRA (edd.), *Catalogus Codicum Plagensium (Cpl.) manuscriptorum*, s. 252, č. 144 (Cpl. 235), fol. 116r [recte: 115r].

mnohem bezprostřednější, než tomu bylo například u Jana Husa. Vlastnoruční opisy děl římských básníků Gaia Valeria Catulla a Quinta Horatia Flacca pak dosvědčují, že stranou Rabštejnovy pozornosti nezůstala ani poezie.⁸⁶⁸

Našemu Janovi bylo vlastní racionální uvažování a hodnoty jako vlastenectví či náboženská tolerance. V *Dialogu* kupříkladu píše, že „největší lásku chováme ke svému národu a k vlasti“.⁸⁶⁹ Zároveň je z dochovaných písemných i výtvarných projevů Jana z Rabštejna patrná hloubavost a nostalgie. Ač v Itálii pobýval rád, nostalgicky zde vzpomínal na svoji vlast, a zejména na rodný kraj, o čemž svědčí kresba hradu Rabštejna a jeho okolí, které jsme se věnovali v první části práce. Když se pak Jan ocitl ve vyhrocené, mezní situaci, chyběla mu rozhodnost a osobní statečnost, naopak se dostavila pasivita a rezignovanost. Z hlediska antické „šťákové“ teorie temperamentu bychom tedy mohli říci, že u Jana převažovaly melancholické rysy osobnosti.

Z písemných pramenů, jež máme k dispozici, je zřejmá také Rabštejnova povýšenost. Sám sebe pokládal za autoritu, která může posuzovat a poučovat druhé. Svými méně vzdělanými názorovými oponenty opovrhoval, často byl vůči nim jízlivý a s gustem přitom používal ironii a sarkasmus. Velký znalec poděbradské éry Rudolf Urbánek ne náhodou hovoří o *humanistické ješitnosti* našeho Jana.⁸⁷⁰ Ta se projevovala mimo jiné nápadně častým a jakoukoli účelnost postrádajícím užíváním alfabety, v němž historikové oprávněně vidí samolibost (R. Urbánek) a *naivní pýchu* (F. Šmahel).⁸⁷¹ Rozpoznali totiž, že Rabštejn ve studiu řečtiny daleko nedošel a jeho znalosti se asi omezovaly právě jen na řeckou abecedu. Je ostatně prokázáno, že spisy řeckých autorů, na něž se odvolává, nečetl Jan v originále, nýbrž využíval latinských překladů.

Kromě alfabety psané latinské formy Rabštejnova jména a národnosti či obdobně vytvořených explicitů nacházíme v rukopisech z Janovy knihovny také latinsko-řecké heslo „*E caelo cecidit Γνωθι σεαυτόν*“, tj. „*Z nebe spadlo Poznej sám sebe*“. Známý a v psychologii i dnes používaný řecký aforismus, který byl prý napsán na Apollonově chrámu v Delfách a vyzývá k sebepoznání, převzal římský básník Juvenal a opatřil jej dodatkem, že tato maxima „*spadla z nebe*“. V citované rozšířené podobě se toto heslo stalo jakýmsi Rabštejnovým osobním mottem, jehož důsledné opakování je pro Janovy rukopisy příznačné. Na jeho interpretaci se však badatelé neshodnou. Bedřich Mendl v něm viděl obrácení pozornosti humanisty Jana k vnitřním zážitkům a připomínal Diltheyův výklad, že právě

---

⁸⁶⁸ F. ŠMAHEL, *Knihovna Jana z Rabštejna*, s. 100; TÝŽ, *Humanismus v době poděbradské*, s. 82.

⁸⁶⁹ D. MARTÍNKOVÁ (ed.), *Poselství ducha*, s. 51.

⁸⁷⁰ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 235.

⁸⁷¹ Tamtéž, pozn. 188; F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 80.

tímto způsobem se o století dříve italský literát Francesco Petrarca osvobodil od doktrín středověké scholastiky a „chtěl býti celým člověkem a život svůj plně a zcela vyžítí“.⁸⁷² Pravděpodobnější se mi jeví pojetí Rudolfa Urbánka, podle něhož šlo v Rabštejnově případě spíše o „zřetel k člověku vnějšímu“, který souvisel s jeho zájmem medicínským a přírodovědným.⁸⁷³

Řadu výše popsaných rysů Janovy osobnosti lze doložit na jedné konkrétní situaci, ke které se nám dochovalo nejvíce pramenů, z nichž můžeme vedle sledování Rabštejnova chování navenek usuzovat i na jeho motivy a na Janovo vnitřní prožívání. Jedná se o události let 1468–1470. Abychom mohli tuto epizodu Janova života podrobněji vylíčit, je třeba uvést její širší kontext. Jan z Rabštejna patřil k těm českým katolíkům, kteří viděli nejreálnější a zároveň pro obě strany – katolickou i kališnickou – nejvýhodnější řešení „české otázky“ v podpoře státoprávních snah „husitského krále“ Jiřího z Poděbrad. Odlišná víra i vysoké funkce v katolické církvi jim ale nikdy nedovolily bezvýhradně stanout po panovníkově boku. Neutrální stanovisko těchto osobností bylo oběma stranám ku prospěchu, protože měly důvěru jak katolíkům, tak utrakvistům, a mohly tedy plnit funkci jakýchsi prostředníků. Jakmile se však římská kurie chopila radikálnějších prostředků, začalo být neutrální stanovisko vlivných českých katolíků chápáno jako narušení jednoty a byl na ně vyvíjen nátlak, aby se neutrality vzdali. V roce 1465 tak učinil vratislavský biskup Jošt z Rožmberka a o dva roky později biskup olomoucký Tas z Boskovic.⁸⁷⁴

Vyšehradský probošt Jan z Rabštejna se tedy v roce 1468 vracel do Čech jako jediný z trojice předních prelátů českého státu, který se dosud nepřipojil k protipoděbradské Zelenohorské jednotě. Ocitl se v nezáviděníhodné situaci. Na jedné straně bylo jeho povinností uposlechnout papeže a odvrátit se od Jiřího z Poděbrad, jenž byl i se svou rodinou dán do klatby, na straně druhé se chtěl zachovat čestně ke králi, v jehož službách on i jeho bratr dlouhá léta působili. I nadále tak Jan zachovával neutralitu, a stal se proto terčem výčitek i otevřených útoků katolických předáků, jimž neunikl ani v odlehlých Prachaticích. K povolnosti ho měly přimět hospodářské sankce uplatňované rožmberskými správci vůči jeho poddaným, výhrůžky a nejružnější nařčení.⁸⁷⁵

Právě k těmto sporům se vztahuje většina dochované české korespondence Jana z Rabštejna. V listu adresovaném 29. října 1468 Janovi z Rožmberka, který už se také přidal k Poděbradovým odpůrcům a na němž pisateli jako na sousedovi velmi záleželo, Rabštejn

---

⁸⁷² B. MENDEL, *Knihovna Jana z Rabštejna*, s. 90.

⁸⁷³ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 237.

⁸⁷⁴ Opírám se zde o výklad F. ŠMAHELA, *Humanismus v době poděbradské*, s. 86.

⁸⁷⁵ Tamtéž; F. ŠMAHEL, *Jan z Rabštejna*, s. 77–78.

uvádí, že ho nepřátelé pomlouvají i na nejvyšších místech a že se z těchto nařčení hodlá očistit: „*Slyším také, že někteří dvorné řeči o mně mluví a to znamenitým pánuom pravie. Pak toť viem, žeť bohda vždy jsem byl a chci býti a sem křesťan dobrý a poslušný, ješto pak toho přede všemi učenými lidmi a zvlášť před Otcem svatým toho bych dovésti chtěl. I toť k tomu pravím, žeť nevie, co mluví.*“⁸⁷⁶

K onomu očištění přistoupil Jan z Rabštejna na počátku následujícího roku ve svém slavném *Dialogu*, sepsaném v Prachaticích. Všeobecně se má za to, že Giovanni Grassi, profesor práva na univerzitě v Pavii, jemuž byl spis dedikován, měl Rabštejna očistit u římské kurie, zároveň chtěl asi Jan tímto věnováním upozornit italské právní kruhy na pochybnou politiku kurie vůči Čechům.⁸⁷⁷ Jádrem díla, které je zasazeno do vnějšího rámce dopisu, má – jak už víme – formu fiktivního rozhovoru čtyř osob o příčinách válek, jež od roku 1467 zmítaly Českým královstvím. To autorovi umožnilo pronášet ústy rozmlouvajících osob výroky, které by v jiném literárním útvaru mohl napsat jen stěží.

Rabštejnovým hlavním cílem byla obrana vlastního stanoviska a tomuto záměru odpovídá i výběr účastníků smyšlené rozpravy, z nichž každý má ke zdůvodnění svého postoje odlišné motivy. Zdeněk Konopišťský ze Šternberka, někdejší spojenec a posléze úhlavní nepřítel krále Jiřího, stál v čele Zelenohorské jednoty a v *Dialogu* reprezentuje nesmiřitelné katolické magnáty, kteří spoléhali na vnější pomoc z Říma i z Uher, kde vládl další Poděbradův protivník Matyáš Korvín. Vilém mladší z Rýzmburka na Rabí se naopak držel principu tzv. nadkonfesijního křesťanství a povinnosti dostát přísaze dané zvolenému králi. Patřil k těm českým katolíkům, kteří Zdeňkovo počínání sledovali s nedůvěrou a byli proto podezříváni, že nadržují Poděbradovi. Jan ze Švamberka, generální převor českých johanitů, stál svými názory někde uprostřed. Autor, jenž je posledním ze čtveřice diskutujících, si Švamberka vybral za účastníka této rozpravy nepochybně proto, aby výroky vkládanými do jeho úst podpořil vlastní argumentaci.⁸⁷⁸

V úvodu k vlastní rozmluvě líčí Jan z Rabštejna adresátovi díla, jak po svém návratu z ciziny našel v Čechách otevřené sváry a rozbroje, jež mu připomínají někdejší italské boje mezi ghibelliny a guelfy. I v tomto případě stojí někteří na straně papeže a jiní po boku panovníka, což se promítlo i do jejich vztahu k Janovi: „*(...) jejich přání se totiž velmi různila a ti, které jsem opustil jako přátele, se stali, jak jsem se dověděl, nepřáteli.*“⁸⁷⁹ Rabštejn se prý náhodou ocitl mezi „*urozenými a slavnými muži, kteří mají podle domácích zvyklostí*

⁸⁷⁶ AČ VII, s. 364, č. 297.

⁸⁷⁷ F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 86–87.

⁸⁷⁸ Srov. např. B. RYBA (ed.), *Jan z Rabštejna Dialogus*, s. 8–9; F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 87; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 326; F. ŠMAHEL, *Jan z Rabštejna*, s. 78.

⁸⁷⁹ D. MARTÍNKOVÁ (ed.), *Poselství ducha*, s. 19.

pověst lidí vzdělaných a moudrých“. Ti se divili, proč se z románských zemí vrátil v tak pohnuté době. Odpověď, již se jim dostalo, vyjadřuje Janovo nesplnitelné přání a niternou touhu: „*Přišel jsem proto, abych žil na půdě vlasti a věnoval se nerušeně literární činnosti.*“⁸⁸⁰

Explicitně vyjadřovaná láska k vlasti a lítost nad jejím válečným pustošením v minulosti i v současnosti pak prostupují celým Rabštejnovým dílem. Jedna z nejpůsobivějších pasáží zní takto: „*Víme, že České království se počítá mezi nejvznešenější části svaté říše; je to nejmocnější vlast, a kdyby nebylo kacířství několika jednotlivců, i nejkřesťanštější lid, u něhož byly položeny nejhlubší základy víry, jak dokazují nejvýznamnější kláštery, chrámy, a co je nejdůležitější, onen nejsvětější chrám na Pražském hradě; a kolik je kromě toho mohutných kolegiálních chrámů, kolik klášterů, kolik vynikajících farností, z nichž větší část vidíme zbořenou, opuštěnou a zničenou! A toto vše způsobila nešťastně vedená válka proti kacířům, podobná této, takže když o tom sám u sebe uvažuji, propukám v pláč a slzy. Čteme díla mnohých významných spisovatelů, kteří psali o bídě lidského údělu, ale nelze jistě spatřit žádný bídnější los ve srovnání s naší českou vlastí. (...) Tróju zničila desetiletá válka; Čechy pustošily kruté boje po dvacet a více let. Řím se zhroutil, protože neodolal jedinkrát útoku Galů; Město pražské však trvá až podnes, ač sneslo četné pohromy, větší než ona galská; zboření Jeruzaléma popisují obsáhle Josefus a Hegesippus. Srovnáme-li s ním Čechy, postihla je mnohem větší zkáza. Kolik má [České] království sousedů, tolik [má] nepřátel. Prostý [sousední] lid totiž zuří nenávistí proti velmi mocnému českému národu. Tyto Čechy však, honosící se statečností a silou [vlastního] lidu, vynikají jako vládkyně mezi ostatními národy.*“⁸⁸¹

Rozhovor odehrávající se mezi jmenovanou čtveřicí je sice literární fikcí, ale zdaleka ne všechno je autorův výmysl. Dá se dokonce říci, že Rabštejn záměrně využil mnoho skutečných prvků, aby fikci co nejvíce přiblížil realitě a posílil tak přesvědčivost a dojem nestrannosti těch výpovědí, jimiž vyjadřoval vlastní názory. Účastníci fiktivní rozmluvy přitom – jak ověřil František Šmahel – nepronášejí nic, co by bylo v rozporu s povahou a postoji jejich skutečně existujících protějšků, a i mnohá fakta uvedená v *Dialogu* jsou odrazem reálných událostí.⁸⁸²

Jan z Rabštejna zde svou při vede po několika liniích. Poukazuje především na věrolomnost a mravní prohnitost vůdců Zelenohorské jednoty. Jak lze věřit v upřímnost nynějšího počínání Zdeňka Konopišťského – ptá se v *Dialogu* Vilém z Rabí –, když před lety

---

⁸⁸⁰ Tamtéž.

⁸⁸¹ Tamtéž, s. 56.

⁸⁸² F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 87; TÝŽ, *Jan z Rabštejna*, s. 78–79.

byl s Jiřím z Poděbrad jedna ruka? Poděbrad byl díky Zdeňkově podpoře zvolen českým králem a Šternberk pak z jeho podnětu rozchvátit majetek klášterů a kostelů, a dokonce oloupil i své příbuzné.⁸⁸³ Nyní zase – pokračuje posléze Vilém – bez vyhlášení války přepadl svého souseda shodné, katolické víry. A, jak dodal Rabštejn, „*to je hanebnost i u nevěřících*“.⁸⁸⁴ Není proto divu, že si takoví lidé, stojící v čele protipoděbradského odboje, vzali za své rádce povolné nedouky pochybné pověsti, zatímco učení katolíci zůstali stranou. Z autora zde zřetelně mluví vlastní ješitnost a hořkost, jež jeho výpadům proti „*mužům neznalým, neslavným nebo těm, kteří se pouze chlubí názvem doktora,*“ dodává sžíravé jízlivosti.⁸⁸⁵ Z těchto výroků je zřejmé, jak byl Rabštejn na své v zahraničí nabyté vzdělání hrdý a že měl sám o sobě a svých intelektuálních kvalitách dosti vysoké mínění. V *Dialogu* vystupuje Jan jako poučená a světznalá autorita, která ostatní účastníky rozpravy poučuje a dává přitom na odiv své znalosti, právnické vzdělání a humanistický rozhled i způsob myšlení. Z psychologického hlediska to vypovídá o skutečnosti, že Rabštejn intenzivně pociťoval potřebu společenského uznání i kladného sebehodnocení.

Poté, co ukázal, o jak nedůvěryhodné a pochybné lidi se papežská kurie v Čechách opírá, upozornil na neblahé hospodářské důsledky bratrovražedné války. Nemůže prý klidně snášet, že „*je vlast rozchvacována, ničena ohněm, loupežemi, kažena nesprávnou a falešnou mincí*“.⁸⁸⁶ Navíc podle Rabštejna nebylo vhodné, aby se kurie znovu pouštěla do válek s Čechy, ani z ryze vojenských důvodů.⁸⁸⁷ Zde se ozývá autorova špatně utajovaná hrdost nad válečnou proslulostí českých vojsk. A konečně Jan dodává, že ani z hlediska právního není postup římské kurie bez závad.⁸⁸⁸ Zkrátka všechno to, co se děje, bude sotva ke cti a ku prospěchu katolické víry. Na mnoha místech Janova textu je přitom patrný autorův racionalismus. Ten je obsažen v jednotlivých vývodech i otevřeně hlásán ústy Viléma z Rabí: „*Bůh nám dal rozum a jediné ze všech živočichů nás obdařil rozumem. (...) Jeho pomocí si vybíráme zbraně, zhotovujeme šaty a všechny ostatní životní potřeby. Tak tedy chtěl, abychom všechny své skutky konali moudře, po předchozí úvaze a prozíravě, a ačkoli je Nejvyšší připraven pomáhat pravdě, přece, jestliže se bez rozumu vystavujeme nebezpečí, odnímá nám svou pomoc, protože se zdá, jako bychom ho pokoušeli.*“⁸⁸⁹

Zároveň je ovšem třeba brát v potaz skutečnost, na niž před více než půlstoletím upozornil František Šmahel – že Jan z Rabštejna patřil mezi ty feudály, kteří mohli válkou

⁸⁸³ D. MARTÍNKOVÁ (ed.), *Poselství ducha*, s. 21–25.

⁸⁸⁴ Tamtéž, s. 49.

⁸⁸⁵ Tamtéž, s. 30–31.

⁸⁸⁶ Tamtéž, s. 51–52.

⁸⁸⁷ Tamtéž, s. 39.

⁸⁸⁸ Tamtéž, s. 53.

⁸⁸⁹ Tamtéž, s. 33.

jedině ztratit.⁸⁹⁰ Poddaných se kromě pohnutek humánních zastával i proto, že utrpí-li ve válce oni, citelně se to dotkne také důchodů jejich pánů, tedy i jeho. Je ostatně známo, že sám dovedl být vůči poddaným neúprosný.⁸⁹¹ V *Dialogu* hovoří jménem těch, kteří se v boji proti Jiřímu z Poděbrad přímo neangažovali a z případného vítězství své strany tak nemohli mít okamžitý hmotný užitek. Říká-li tedy v závěru svého díla, že nakonec nezáleží na statcích pozemských, ale na těch věčných – nebeských,⁸⁹² nezní jeho slova příliš upřímně. Jistý pragmatismus byl v pozadí Rabštejnovy argumentace nepochybně přítomen. Ke cti mu naopak lze přičíst to, že ač měl možnost přidat se ve vhodnou chvíli na stranu útočného katolicismu, až do roku 1470 tak neučinil.

Rabštejnovo volání po náboženském smíru a po rozumném narovnání s kališníky vyznělo rezignovaně. Pravda, ve svém díle vyjádřil nesouhlas s tím, aby se kacířství potlačovalo *mečem a ohněm*, a poukazoval na přijatelnější cestu *rozumu a lidskosti*. Také byl osobně přesvědčen, že nařizovat účast v náboženské válce, jak ji jménem papežské kurie požadoval Zdeněk ze Šternberka jako hejtman bojovné strany, je stejně neoprávněné, jako by bylo nutit všechny panny ke vstupu do kláštera. Všechna tato a další tvrzení si však náš Jan troufl pronést pouze jako námět k disputaci, a nikoli formou určitého tvrzení. Jak v předmluvě ke svému vydání *Dialogu* upozornil Bohumil Ryba, „zde tedy přes humanistické podání stál Rabštejn na stanovisku zcela středověkém, jež v scholastické terminologii rozlišovalo protiklad ‚disputative‘ – ‚assertive‘“.⁸⁹³ I v této učenecké rovině ovšem Rabštejn na konci svého spisu ustoupil. Po všech racionálních námitkách, velmi realistickém posouzení přítomnosti a pronikavém odhadu budoucnosti a navzdory veškeré upřímně procítěné bolesti nad pustošením milované vlasti ústy své postavy prohlásil: „*Již několikrát jsme říkali našemu nejsvětějšímu pánu, co zlého, co dobrého vzejde z těchto věcí; nicméně chce záležitost řešit mečem a ohněm. Přiznáváme, že je to naše zkáza; avšak staň se vůle papežova a apoštolské stolice! Necht' jsme zničeni, přece budeme žít!*“⁸⁹⁴

Ani v literárním díle tedy Jan z Rabštejna nenašel odvahu vzepřít se autoritě. Jak v *Dialogu* sám napsal, „*rozum ustupuje před mocí*“.⁸⁹⁵ Odvaha, rozhodnost a osobní statečnost, jež v kritických chvílích prokázal například Jan Hus, mu chyběla. Vzdal se tak svých názorů, přestože byl nadále přesvědčen o jejich správnosti. V tom byl podle Františka Šmahela „intelektuálem v pejorativním smyslu slova“.⁸⁹⁵ Je proto nasnadě, že vyústění *Dialogu*

⁸⁹⁰ F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 89.

⁸⁹¹ Upozornil na to již R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 229, který uvádí i konkrétní doklady.

⁸⁹² D. MARTÍNKOVÁ (ed.), *Poselství ducha*, s. 60.

⁸⁹³ B. RYBA (ed.), *Jana z Rabštejna Dialogus*, s. 9.

⁸⁹⁴ D. MARTÍNKOVÁ (ed.), *Poselství ducha*, s. 59.

⁸⁹⁵ F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 90.

předznamenalo Janův postup v reálném životě. Ještě nějaký čas sice (stejně jako jeho přítel Jan ze Švamberka) setrval v neutralitě, ale již v lednu 1470 se jednalo o jejím opuštění. Několik měsíců poté odjel z Prachatic a odebral se na dvůr uherského krále Matyáše Korvína, do jehož služeb vstoupil.⁸⁹⁶ Svoji roli zde sehrála hrozba klatby a asi i smrt Janova staršího bratra Prokopa, který zemřel nejspíše právě v roce 1470. Někdy v té době si také Jan na desku jednoho ze svých rukopisů latinsky poznamenal charakteristiku tehdejších poměrů. Tento zcela soukromý, spontánní písemný projev je v souladu s výroky, jež čteme v *Dialogu*, a velmi plasticky nám přibližuje vyústění vnitřního boje, který Rabštejn ve své mysli sváděl:

*„V ty časy v Království českém kdo mohl utéci, byl šťasten, neboť nebylo žádného místa pro dobrého člověka, krádeže, loupeže a kořistění panovaly, jinoši smutkem šedivěli, ze starců mnozí, byvše loupeží, ohněm a zkázou připraveni o všechn nábytek, všechn majetek, obydlí a vůbec o vše, byli dohnáni k tomu, že vlastníma rukama se oběsili. Šťasten, kdo mohl nepoznati příčin těchto časů. Za nich i vládnouti bylo nejpracnější i snášeti jho poddanství nejtvrší, přebývati doma nejtěžší a opustiti domov nejtrpčí. Tenkrát člověka nemohlo nic šťastnějšího potkati nad blaženou smrt. Kteréžto když jsem opět a opět žádané nemohl dosíci, posléze smuten byl jsem dohnán k tomu, abych opustil nejdražší vlast. Do těchto končin jsem já, Jan z Rabštejna, přišel, kosti jsou tu pochovány, duši přej, drahý poutníče, aby byla účastna blaženosti věčné.“*⁸⁹⁷

Tento zcela autentický text nám podává cenné svědectví o Rabštejnově osobnosti – konkrétně o jeho temperamentu, tj. celkovém stylu prožívání a jednání, který úzce souvisí s emočním aspektem osobnosti. Vlastnosti, jež z něj lze vyčíst, odpovídají učebnicové charakteristice melancholika – smutná nálada, trudnomyslnost, pesimismus, přecitlivělost, špatná přizpůsobivost. Navzdory zcestovalosti a šíři svých humanistických zájmů byl náš Jan introvert, který se v kritických chvílích uzavíral do sebe a trávil je se svými knihami, jež po celý život pečlivě shromažďoval a opatroval a do nichž zaznamenával, co právě prožíval. Rudolf Urbánek citovaný text právem označil za jakýsi Rabštejnov vlastní epitaf.⁸⁹⁸ Janovi nakonec skutečně nebylo dáno zemřít v Čechách, své milované vlasti. V létě 1473 byl jako posel Matyáše Korvína zajat a trvalo několik měsíců, než ho uherský král draze vyplatil. Zřejmě právě útrapy věznění pak způsobily, že nedlouho po propuštění – 18. listopadu 1473 – v Budíně ve věku pouhých 36 let zemřel.⁸⁹⁹

⁸⁹⁶ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 227–229.

⁸⁹⁷ Cituji zde překlad B. MENDLA, *Knihovna Jana z Rabštejna*, s. 90, který tamtéž otiskl i latinský originál.

⁸⁹⁸ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 229, pozn. 162.

⁸⁹⁹ Tamtéž, s. 230–231.

2.8 Václav († 1478/1479) a záhadný Jindřich († 1491/1492)

O Václavovi z Rabštejna se ve srovnání s jeho slavnými bratry Prokopem a humanistou Janem dochovalo poměrně málo zpráv. Kdy se narodil, nevíme, pravděpodobně však byl z pětice rabštejnských bratří nejmladší.⁹⁰⁰ První zmínku o něm nacházíme v papežské listině z 11. ledna 1463, která pozornosti badatelů zabývajících se Rabštejnem dosud unikala.⁹⁰¹ O pět měsíců později byl spolu se svými bratry Prokopem a Janem a se synovcem Jindřichem jedním ze signářů výše zmíněného listu pražského zemského sněmu, v němž čeští stavové žádali papeže Pia II. o odklad všech dalších procesů, které by v Českém království i v jeho sousedství mohly způsobit nové nesnáze a války.

Na rozdíl od všech svých bratrů nezastával Václav žádný důležitý úřad ani nebyl držitelem církevních beneficií. Sídliil „na Hrádku“, tj. na Sychrově,⁹⁰² a dědil po svých sourozencích Prokopovi a Janovi.⁹⁰³ Jeho manželkou byla Kateřina, dcera Buriana (I.) z Gutštejna, s níž měl dceru Mandelenu.⁹⁰⁴ Zajímavá zpráva pochází z 19. října 1477, kdy se *Wenntzlaw Freyher zum Rabenstein* v bavorském Waldkirchenu upsal na čtyři roky do služeb pasovského biskupa Ulricha von Nußdorfa. Jedním ze svědků přítomných uzavření tohoto závazku byl přítom prachatický purkrabí Burian z Martic.⁹⁰⁵ O Václavově zahraničním angažmá pak ale už nic neslyšíme a 6. července 1478 ho zastihujeme právě v Prachaticích, jež zdědil po humanistovi Janovi. Z jeho listu adresovaného krumlovskému purkrabímu Kunrátovi z Petrovic se dozvídáme, že *škuodce a lúpežník Bláha* a další jemu podobní Rabštejnovi „*chudé lidi vybíjeli a jim jich statky brali, a některé zmordovali a zranili, že do dnes chromí sú*“. Bláha byl za drancování zajat a na mučidlech posléze vyzradil jména svých společníků, mezi něž patřil také kovář ze Smědče. I on byl vsazen do žaláře, ale krumlovský purkrabí se za něj přimlouval a žádal o jeho propuštění. Václava z Rabštejna jeho prosby vyslyšel a kováře na rukojmí propustil, jak Kunráta ve své odpovědi informuje.⁹⁰⁶

⁹⁰⁰ Srov. R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 205–206. K Urbánkovu názoru se – byť ne s jistotou – přiklání K. BOLDAN – M. STUDNÍČKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 105.

⁹⁰¹ RG VIII, č. 3443, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/8/3443>> [cit. 2017-08-01]. Opis tohoto dokumentu, jemuž bude věnována pozornost v podkap. 3.2, je uložen v NA, Sběrka přepisů z italských a vatikánských archivů (1401–1814), inv. č. 299, kart. 52b, složka Registra supplicationum, č. 142.

⁹⁰² Srov. V. KOČKA, *Dějiny politického okresu kralovického II*, s. 85.

⁹⁰³ Srov. podkap. 3.3.

⁹⁰⁴ Srov. SOA v Třeboni, sbírka Cizí rody – registratura, sign. Pluh z Rabštejna, fol. 13r; HÚ AV ČR, fond Pozůstalost Augusta Sedláčka (1843–1926), skříň A, řada A05, zásuvka A05E, listek č. 269; A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého VII*, s. 225; V. KOČKA, *Dějiny politického okresu kralovického II*, s. 85; J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci a páni z Gutštejna*, s. 106; V. MODLITBOVÁ, *Sůl nad zlato?*, s. 29.

⁹⁰⁵ *Monumenta Boica XXXI/2*, München 1837 (= *Monumenta Boica – Collectio nova IV/2*), s. 542–544, č. CCXLII; srov. též J. MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích I–II*, s. 389, který však Václava mylně řadí mezi zchudlé vladyky.

⁹⁰⁶ *AC XXI*, s. 410, č. 267.

Citovaný dopis je zároveň posledním pramenem, v němž je Václav uveden jako živý. Za nebožtíka je explicitně označen 29. září 1480 v zápise v registrech komorního soudu, který tehdy řešil spor mezi Jindřichem z Rabštejna a poručníkem Václavovy dcery Burianem z Martice.⁹⁰⁷ V listu prachatického hejtmana Odolena z Chyš z 9. října 1479 je totiž zmíněn *pan Burján poručník*.⁹⁰⁸ Ten byl po Václavově smrti poručníkem nejen nezletilé Mandeleny, ale i celého prachatického panství.⁹⁰⁹ Jako na správce města se přitom na něj král Vladislav II. Jagellonský obrátil už o čtyři měsíce dříve, 10. června.⁹¹⁰ Je tedy zřejmé, že Václav z Rabštejna zemřel buď v druhé polovině roku 1478, nebo v první polovině roku 1479.⁹¹¹

Spolu s Václavem se v pramenech několikrát vyskytuje Jindřich z Rabštejna, který bývá dosavadními badateli pokládán za poněkud záhadnou postavu svého rodu.⁹¹² Setkáváme se s ním od roku 1463⁹¹³ do počátku 90. let, a nelze ho tedy ztotožnit s knězem Jindřichem, jenž patrně zemřel již v první polovině 50. let 15. století. August Sedláček se domníval, že se jednalo o Václavova syna,⁹¹⁴ a Josef Macek později jeho tvrzení bez pochybností přijal.⁹¹⁵ Přemysl Peer naopak Jindřicha pokládal za bratra Prokopa z Rabštejna, a tedy i za bratra Václavova.⁹¹⁶ Už Václav Březan ale napsal, že po Václavovi z Rabštejna „*Jindřich, strýc jeho, držel Prachatic*“.⁹¹⁷ Je přitom třeba si uvědomit, že substantivum *strýc* mělo ve staré i střední češtině podstatně větší sémantický rozsah, než jaký má v češtině moderní. Mohl jím být označen kterýkoli pokrevní příbuzný mužského rodu z otcovy strany. Jedním z možných významů je tedy i „synovec“.⁹¹⁸ A právě synovce humanisty Jana, a tedy i jeho bratra Václava v Jindřichovi tušil Václav Vladivoj Tomek.⁹¹⁹ S konkrétnějším výkladem posléze přišel Václav Kočka, někdejší amatérský regionální historik Rakovnícka a Kralovicka – podle něj

⁹⁰⁷ AČ VII, s. 552, č. 350.

⁹⁰⁸ AČ XXI, s. 203–204, č. 58.

⁹⁰⁹ CIM III, s. 715–718, č. 422

⁹¹⁰ Text panovníkova listu otiskl František Josef SLÁMA, *Obraz minulosti starožitného města Prachatic*, Praha 1838, s. 44–45. Jeho práci posléze doplnil a upravil Vincenc ŠOFFERLE, *P. Frant. Jos. Slámy Obraz minulosti starožitného města Prachatic*, Praha 1891, s. 77–78.

⁹¹¹ Srov. též V. MODLITBOVÁ, *Sůl nad zlato?*, s. 29, která se přiklání k roku 1479. Autorka ve své práci také důkladně objasnila právní status města v průběhu 15. století, jehož se výše citované prameny týkají. Výsledky jejího výzkumu budou stručně shrnuty v podkap. 3.3 mé práce.

⁹¹² Srov. nejnověji V. MODLITBOVÁ, *Sůl nad zlato?*, s. 30.

⁹¹³ Jindřich je jedním ze čtyř tehdy žijících představitelů rodu mladších Rabštejnů, v jejichž prospěch byla vydána výše citovaná papežská listina z 11. ledna 1463. A jak už víme, patřil rovněž mezi signatáře listu českých stavů z 10. června 1463.

⁹¹⁴ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého VII*, s. 225.

⁹¹⁵ Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526)* III–IV, Praha 2002², s. 164, pozn. 79.

⁹¹⁶ Přemysl PEER, *Přehledné dějiny Teplicka* II. Dějiny Teplicka do roku 1848, Teplice 1969 (= Monografické studie Oblastního vlastivědného muzea v Teplicích 4), s. 34.

⁹¹⁷ SOA v Třeboni, sbírka Cizí rody – registratura, sign. Pluh z Rabštejna, fol. 13r.

⁹¹⁸ Igor NĚMEC et al., *Slova a dějiny*, Praha 1980, s. 82–84; Zbyněk HOLUB, *K paralelám českých a slovanských pojmenování rodinných (s ohledem na systém jihočeských nářečí)*, in: I. Pospíšil – M. Zelenka – A. Zelenková (redd.), *Česká a slovenská slavistika na počátku 21. století (Stav – metodologie – mezinárodní souvislosti)*, Brno 2005 (= Brněnské texty k slovakistice 8), s. 61–76, zde s. 63.

⁹¹⁹ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy IX*, s. 77.

byl Jindřich synem vyšehradského purkrabího a posléze královského prokurátora Jana z Rabštejna.⁹²⁰

Vztah otec–syn ani bratr–bratr nemáme v případě Václava a Jindřicha z Rabštejna pramenně doložený a výše zmíněný zápis v registrech komorního soudu ani jednomu z nich příliš nenasvědčuje. Píše se v něm o úmluvě mezi „*nebožtíkem panem Janem, proboštem vyšehradským, učiněné a panem Václavem nebožtíkem, bratrem jeho, a jmenovaným panem Jindřichem*“.⁹²¹ Z této formulace i z obsahu celého zápisu je zřejmé, že Václav a Jindřich k sobě měli blízko a byli příbuzní, ale Jindřich podle všeho nebyl Václavovým synem ani bratrem. Toho si byl dobře vědom Rudolf Urbánek, který jen konstatoval, že „mezi Václavem a Jindřichem opravdu byla blízká souvislost“.⁹²²

Přijetí výše uvedené domněnky Václava Kočky je na překážku skutečnost, že dosavadní literatura se až na jednu výjimku o žádných potomcích královského prokurátora Jana z Rabštejna nezmiňuje a Bohumil Ryba výslovně uvádí, že „zemřel bezdětek“.⁹²³ Právě ona jediná a dosud zcela opomíjená výjimka, jíž je Kristenova kniha *Soud dvorský a jeho knihy za krále Ladislava* z roku 1931, vnáší do celého problému více světla. Autor zde totiž z popisu v deskách dvorských otiskl mandát krále Ladislava Pohrobka vydaný 23. dubna 1457, tedy nedlouho po Janově smrti, jímž panovník dvorským úředníkům přikazuje, aby požitky zemřelého královského prokurátora, které ještě nebyly zaplaceny,⁹²⁴ získali „*bratřie jeho a syn jeho*“.⁹²⁵ Z formulace „*list tento přečtíte, vraťte jej jeho bratřím* (nikoli synovi) *svrchupsaným*“ lze navíc usuzovat, že onen syn byl tehdy ještě nezletilý, a věkem by proto odpovídal našemu záhadnému Jindřichovi. Uvážíme-li ještě, že výše zmíněná papežská listina z 11. ledna 1463 uvádí jako v té době žijící členy rabštejnského rodu Prokopa, humanistu Jana, Václava a Jindřicha, je Jindřich jedinou osobou, s níž lze jménem neznámého syna královského prokurátora Jana ztotožnit. Kočkův výklad tak můžeme bez potíží přijmout jako správný.

Jindřich sídlil na hradě Oseku (Rýzmburku), jež od roku 1460 držel spolu s městem Duchcovem jako královskou zástavu jeho strýc Prokop.⁹²⁶ S ním ani se svým otcem Janem, kteří byli obratnými a respektovanými diplomaty, ale Jindřich neměl mnoho společného.

⁹²⁰ V. KOČKA, *Dějiny politického okresu kralovického* II, s. 85. Kočka se však mylí v genealogickém zařazení Václava z Rabštejna, jehož pokládá za Jindřichova bratra.

⁹²¹ AČ VII, s. 552, č. 350.

⁹²² R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 224, pozn. 146; srov. též D. KOZLER, *Prokop z Rabštejna*, s. 93, pozn. 484, a V. MODLITBOVÁ, *Sůl nad zlato?*, s. 30.

⁹²³ B. RYBA, *K biografii humanisty Jana z Rabštejna*, s. 265.

⁹²⁴ Miní se tím desátý díl všech odúmrtí, které král udělil ještě za Rabštejnova života, ale jež zatím nebyly *přesúzeny*, tj. jejichž udělení dané osobě ještě nepotvrdil dvorský soud po uplynutí tří dvoutýdenních lhůt, během kterých se mohl přihlásit případný dědic.

⁹²⁵ Z. KRISTEN, *Soud dvorský*, s. 14, pozn. 3.

⁹²⁶ Srov. podkap. 3.3.

V době tzv. druhé husitské války, jež od roku 1467 zmítala Čechami, totiž z Oseka a Duchcova učinil „skutečné hnízdo loupeživých rytířů“,⁹²⁷ kteří drancovali okolí a své kořistnické výpady podnikali i do přilehlého Saska. Rabštejnovi přitom bylo lhostejné, že český panovník Jiří z Poděbrad a po jeho smrti v roce 1471 i jeho nástupce Vladislav II. Jagellonský udržovali mezi Českým královstvím a saskými vévody křehké příměří.

Wettinští bratři Arnošt a Albrecht zareagovali na Jindřichovo pustošení rázně. 1. října 1473 mu vypověděli nepřátelství,⁹²⁸ následně vtrhli do Čech, oblehli Osek a opanovali jej i s Duchcovem. Královna Johana z Rožmitálu, vdova po Jiřím z Poděbrad a majitelka teplického panství, tuto trestnou výpravu 17. října schválila a vévody ujistila, že hrad nebude Rabštejnovi nikdy navrácen a bude svěřen jinému, vůči nim loajálnímu šlechtici.⁹²⁹ Jindřich byl pak donucen postoupit Osek Pavlu Kaplířovi ze Sulevic a přesídlil do Ploskovic u Litoměřic, kde se připomíná od roku 1474.⁹³⁰

Po těchto dramatických událostech se Jindřich z Rabštejna stáhl do ústraní a o jeho dalším životě nemáme mnoho dokladů. Z desek dvorských však víme, že v roce 1487 byla jeho manželkou Regina z Lichtenburka.⁹³¹ Od roku 1486 nebo 1487 seděl Rabštejn na Prachaticích⁹³² a připomíná se zde ještě 30. ledna 1491.⁹³³ 21. listopadu následujícího roku už

⁹²⁷ Tak M. B. SOUKUP, *Duchcov ve středověku*, s. 63.

⁹²⁸ Georg PILK, *Geschichte der Burg Rechenberg*, Neues Archiv für Sächsische Geschichte und Altertumskunde 16/1–2, 1895, s. 94–108, zde s. 105.

⁹²⁹ August MÜLLER (ed.), *Quellen- und Urkundenbuch des Bezirkes Teplitz-Schönau bis zum Jahre 1500*, Prag 1929 (= Stadt- und Urkundenbücher aus Böhmen 7), s. 158–160, č. 316. O dva dny později informovali saští vévodové Arnošt a Albrecht o proběhnuvší výpravě svého otce Viléma – viz tamtéž, s. 160–161, č. 317.

⁹³⁰ Srov. tamtéž, s. 161, č. 318, a s. 249, č. 557; A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého XIV*, s. 175; P. PEER, *Přehledné dějiny Teplicka II*, s. 34; M. B. SOUKUP, *Duchcov ve středověku*, s. 63; J. BOUKAL, *Počátky rodu erbu pŭlměsice*, s. 134–135.

⁹³¹ HÚ AV ČR, fond Pozůstalost Augusta Sedláčka (1843–1926), skříň B, řada B05, zásuvka B05D, listek č. 1238; tamtéž, skříň D, řada D11, zásuvka D11C, listek č. 989; V. KOČKA, *Dějiny politického okresu kralovického II*, s. 85.

⁹³² Jako Jindřich z Rabštejna a na Prachaticích se podepsal v listu adresovaném purkmistrovi a radě Českých Budějovic 5. ledna 1488 – viz AČ XXI, s. 217–218, č. 106. Dopis je odpovědí na předchozí zprávu Budějovických, s nimiž Jindřich vedl spor o svého poddaného Mygala, který do Budějovic utekl z prachatického panství – srov. J. MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích III–IV*, s. 493, jenž tento konkrétní případ zasadil do širšího kontextu. Z obsahu listu je zřejmé, že *súsedem* Budějovických Jindřich už nějakou dobu byl, a proto počátek jeho pobytu na Prachaticích kladu do roku 1486 nebo 1487. *Terminus post quem* nám poskytuje listina z 24. dubna 1486, jež dokládá, že Prachaticce tehdy držel Volf z Janovic na Rýzmberce, syn vzešlý z prvního manželství Kateřiny z Gutštejna, pozdější manželky Václava z Rabštejna – viz CIM III, s. 717–718. Srov. též V. MODLITBOVÁ, *Sůl nad zlato?*, s. 29–30 a tab. 1 v nepaginované příloze, která však mylně uvádí, že listinu vydal Volf společně se svým bratrem Smilem a že tehdy prachatické panství drželi společně. Ve skutečnosti byl jediným vydavatelem písemnosti a tehdejším držitelem Prachatic Volf („*Já Volf z Janovic a na Ryzmberce, toho času v držení Prachatic, znám činím listem tímto*“), zatímco Smil už byl v době vydání listiny po smrti („*pan Smil, bratr můj dobré paměti*“). Z dopisu Bohuslava ze Švamberka poslaného Vokovi z Rožmberka a datovaného „*sabbato ante dominicam oculi*“ bez uvedení letopočtu (AČ XXI, s. 420–421, č. 287) pak vyplývá, že v době jeho napsání byl jediným držitelem Prachatic naopak Smil („*pan Smil Rizmberský drží to zboží ve dvou tisících kopách*“). Zdá se tedy, že po smrti Kateřiny z Gutštejna, již byly Prachaticce postoupeny v roce 1481 (CIM III, s. 715–716), držel toto panství nejprve její syn Smil a teprve po jeho skonu jeho bratr Volf.

⁹³³ HÚ AV ČR, fond Pozůstalost Augusta Sedláčka (1843–1926), skříň B, řada B05, zásuvka B05D, listek č. 1241 a 1242; A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého VII*, s. 225.

se ale jako držitel prachatického panství uvádí jeho syn Ladislav a o svém otci píše jako o zemřelém.⁹³⁴ Hned v roce 1493 ovšem Ladislav toto lukrativní zboží prodal královskému hofmistrovi Janovi z Roupova.⁹³⁵ Byť tu patrně hrála roli spřízněnost s Roupovci, zapadá tato skutečnost do obrazu celkového poklesu významu a prestiže, jež rabštejnský rod za Jindřicha a jeho potomků zaznamenával. Zatímco kancléř Prokop a humanista Jan patřili k osobnostem, které svým významem dalece přesahovaly hranice Českého království, mezi dalšími představiteli rodu bychom důležité diplomaty či držele klíčových úřadů hledali marně. Koresponduje s tím i fakt, že Rabštejnové chybějí na seznamu panských rodů sestaveném v roce 1500.⁹³⁶

---

⁹³⁴ *CIM* III, s. 812–814, č. 483; srov. V. MODLITBOVÁ, *Sůl nad zlato?*, s. 30.

⁹³⁵ *CIM* III, s. 1006–1007.

⁹³⁶ Srov. podkap. 3.2.

3 SPOLEČENSKÝ A MAJETKOVÝ VZESTUP MLADŠÍCH RABŠTEJNŮ V 15. STOLETÍ

3.1 Místo mladších Rabštejnů mezi českou šlechtou v revolučním a porevolučním období

Jednou z významných vnitřních změn, které přinesla husitská revoluce, bylo podstatné posílení moci a vlivu vyšší i nižší šlechty obou kompaktáty povolených náboženských vyznání a vykročení směrem ke stavovskému systému.⁹³⁷ Charakteristickým projevem této skutečnosti se v porevolučním období stal zrod tzv. nové šlechty (slovy Josefa Petráně *nové aristokracie*), jejíž příslušníci se vyznačovali politickou aktivitou, činorodostí a dravostí.⁹³⁸ Hovoříme-li o zrodu nové šlechty, je samozřejmě třeba dodat, že se tak nestalo ze dne na den. Husitská revoluce – ona „doba vymknutá z kloubů“, jak ji nazval František Šmahel⁹³⁹ – zde spíše zapůsobila jako jakýsi katalyzátor dlouhodobého procesu, jehož kořeny je třeba hledat už ve 14. století.⁹⁴⁰

Cesty, jak se mezi „novou aristokracií“ zařadit, byly dvě – jedna vedla přes válečná bojiště, zatímco druhá přes panovnický dvůr, ať už český nebo říšský. Můžeme tedy mluvit o nové šlechtě válečnického typu a nové šlechtě typu dvorského. Tzv. dvorskou šlechtu je přitom třeba chápat jako živý organismus, který se vyvíjel a proměňoval především na základě osobních vazeb a schopností jednotlivců, nelze si ji představovat jako pevnou strukturu postavenou na rodovém principu. Přílehlavá jsou tu slova, jimiž Josef Petráň objasňoval své pojetí *aristokracie*: „Není to dědičná výsada rodová (...), každá generace a každý jednatel musí o toto postavení svádět konkurenční boj.“⁹⁴¹ Typickým zástupcem první, výrazně početnější skupiny nové šlechty byl někdejší husitský hejtman Jakoubek z Vřesovic nebo jeho druh z revolučních let Mikuláš Trčka z Lípy. Průkopníkem druhé zmíněné cesty se stal Kašpar Šlik, jehož brzy následoval Prokop z Rabštejna. Jako další

⁹³⁷ Srov. zvláště J. M. KLASSEN, *The Nobility*, s. 138–143; v rámci širší bilance P. ČORNEJ, *VDZKČ V*, s. 657–660, a nejnověji R. NOVOTNÝ, *Šlechta*, s. 290.

⁹³⁸ J. PETRÁŇ, *Skladba pohusitské aristokracie v Čechách*. Autor neztotožňoval *aristokracii* s panským stavem a řadil do ní i rody nižší šlechty, které zaznamenaly výrazný společenský a majetkový vzestup. Primárně z Petráňova výkladu, jak prozrazuje už název podkapitoly *Vznik pohusitské aristokracie*, vychází J. ČECHURA, *České země v letech 1437–1526 I*, s. 167–179, jenž se ovšem nevyvaroval některých nesrovnalostí. Například hned v prvním odstavci citované podkapitoly píše, že „Petráňova práce byla založena na analýze dat, která shromáždil legendární písecký rodák August Sedláček“ – ten se ovšem v roce 1843 narodil v Mladé Vožici.

⁹³⁹ Narážím zde na podtitul prvního svazku jeho monumentální syntézy – viz František ŠMAHEL, *Husitská revoluce I. Doba vymknutá z kloubů*, Praha 1995².

⁹⁴⁰ J. PETRÁŇ, *Skladba pohusitské aristokracie v Čechách*, s. 9–11.

⁹⁴¹ Tamtéž, s. 10.

příklady lze uvést Jošta z Einsiedlu, který začínal coby sekretář v královské kanceláři Jiřího z Poděbrad a posléze se uplatnil na dvoře Vladislava II. Jagellonského, či Beneše z Weitmile, jenž sloužil císaři Fridrichovi III. Habsburskému, byl jím povýšen do panského stavu a posléze se na dlouhá desetiletí stal nejvyšším mincmistrem Českého království.⁹⁴²

Závratná kariéra Kašpara Šlika († 1449), potomka chebské patricijské rodiny, byla v mnohém předobrazem dráhy Prokopa z Rabštejna. Kašpar začínal v roce 1415 nebo 1416 jako písař v kanceláři krále Zikmunda Lucemburského. Jeho vzestup se postupně zrychloval, a když se Šlik v letech 1429–1430 stal vicekancléřem, měl již – jak se proslýchalo – na Zikmundově dvoře rozhodující vliv. V roce 1430 Zikmund ocenil Kašparovy zásluhy rovněž úřadem zemského správce na Chebsku a 31. května 1433, v den své císařské korunovace, ho na římském mostě přes Tiberu pasoval na rytíře. V téže době Kašpar Šlik stanul jako první laik v dějinách Svaté říše římské v čele císařské kanceláře. Svůj vliv si Šlik podržel i za krátké vlády Albrechta II. Habsburského, který ho za kancléřské služby odměnil mimo jiné šlechtickým titulem spjatým se svobodným zbožím v uherském Bělehradu. Sňatek s Anežkou, dcerou olešnicko-kozelského knížete Konráda V. Kantnera, pak jen dovršil Kašparův sociální vzestup. Stinnou stránkou strmé kariéry jednoho z nejschopnějších politiků a diplomatů první poloviny 15. století byla skutečnost, že vydáním falešných privilegií zneužil Kašpar Šlik svého úřadu ve prospěch svých synů a dalších příbuzných.⁹⁴³

Už víme, že katoličtí Rabštejnové stáli za husitské revoluce na straně Zikmunda Lucemburského, byť konkrétní podobu jejich „věrných služeb“ neznáme. Poté, co stárnoucí Lucemburk v roce 1436 konečně usedl na český trůn, nezůstala jejich loajalita bez odměny. Jan z Rabštejna se stal purkrabím vyšehradským a jeho bratru Prokopovi se otevřela cesta do císařské kanceláře, v jejímž čele v té době stál právě Kašpar Šlik. Podle Rudolfa Urbánka si Prokop získal přízeň císaře Zikmunda i poskytovanými půjčkami.⁹⁴⁴ O císařových dluzích vůči Rabštejnům se dozvídáme jednak ze známého *Diadochu* Bartoloměje Paprockého

---

⁹⁴² Tamtéž, s. 48–49.

⁹⁴³ V posledních pěti letech byly dokončeny dvě zásadní práce o Kašparu Šlika. První z nich společně sepsali a následně časopisecky vydali Petr Elbel a Andreas Zajíc, autorem druhé, disertační práce je Michal Novotný (viz citace v pozn. 439), který v ní navázal na svoji práci diplomovou: Michal NOVOTNÝ, *Šlikové. Majetková struktura panství a společenské postavení rodu do roku 1487*, diplomová práce obhájená na ÚHSD FF UK, Praha 2007. (Jen na okraj zmiňme, že autor na s. 86–88 své disertace předestřel zajímavou, ale současně značně problematickou úvahu zpochybňující obecně přijímaný výklad o Šlikově původu a připouštějící možnost, že Kašpar byl levobočkem Zikmunda Lucemburského. Tím by se pak podle Novotného snadno dala vysvětlit Šlikova nevídaná kariéra a strmý společenský vzestup.) Z další literatury srov. např. J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, s. 19; P.-J. HEINIG, *Kaiser Friedrich III.* I, s. 638–646; F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXVIII–XXIX; Franz FUCHS, *Schlick, Kaspar*, in: *Neue Deutsche Biographie* XXIII, Berlin 2007, s. 77–78.

⁹⁴⁴ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 208.

z Hlohol,⁹⁴⁵ jednak ze zápisu pozdějšího římskoněmeckého krále a císaře Fridricha III. Habsburského, který byl edičně zpřístupněn v *Regestech* Josepha Chmela.⁹⁴⁶

Zikmund zapsal Prokopovi z Rabštejna a jeho staršímu bratru Janovi – není známo kdy – dluh 200 kop grošů českých na některých českých městech a jeho nástupce Albrecht II. jej poté převedl na staroměstské masné krámy, z nichž měl být dluh splácen po dvaceti kopách grošů. Protože však Rabštejnové od Albrechtovy smrti v roce 1439 až do roku 1446 nic nedostali, zapsal jim král Fridrich na tento dluh, který mezitím v důsledku Prokopovy služby králům Fridrichovi a Ladislavu Pohrobkovi opět vzrostl na 160 kop, na Židech v Budějovicích roční plat 24 kop grošů až do uhrazení celého dluhu. Později, koncem roku 1448, Fridrich k tomuto zápisu připojil ještě dluh vůči oběma bratřím ve výši 75 uherských zlatých.⁹⁴⁷ Podle Paprockého byl nakonec zápis postoupen nejvyššímu sudímu Zbyňku Zajícovi z Hazmburka. Nevíme, kdy přesně se tak stalo, ale z titulatury u jména vyšehradského probošta Jana z Rabštejna (*prothonotarius Stolicie apoštolské*), jenž byl svědkem tohoto právního pořízení, lze usuzovat, že to bylo někdy mezi roky 1458 a 1462.

V uvedených pramenech se píše jen o Zikmundových dlužích. To, že původně šlo o Prokopovy půjčky císaři, si domyslel až Urbánek. Vezmeme-li ovšem v potaz, že rabštejnští bratři Jan a Prokop tehdy ještě nedisponovali žádnými většími majetky a že jim v roce 1437 udělil král odumřelý plat v Libořicích „*pro serviciis ipsorum*“,⁹⁴⁸ zdá se, že se spíše mohlo jednat o nevyplacený plat za ony blíže nespecifikované služby. Ať tak či onak, pozice, které Jan a Prokop získali ještě za Zikmundovy vlády, se jim pak staly pomyslným odrazovým můstkem k jejich další kariéře. Z následujících let máme doklady jejich politické a diplomatické činnosti, jež přesně odpovídají charakteristice Petráňovy *nové aristokracie* a které již byly představeny v rámci jejich biografií v druhé kapitole. Oba bratři přitom tehdy náleželi k bloku katolíků a umírněných kališníků, jenž zásluhou politiky císaře Zikmunda získal v letech 1436–1437 v Českém království nejvlivnější postavení a jehož program lze charakterizovat jako konzervativní a stavovsky vyhraněný.

3.2 Úřady, privilegia a pocty, reprezentace – indikátory sociálního vzestupu

Za života Prokopa a Jana, dvou nejvýznamnějších představitelů rodu, dosáhli mladší Rabštejnové výrazného společenského vzestupu. Jeho výrazem byly nejen výše uvedené

⁹⁴⁵ B. PAPROCKÝ Z HLOHOL, *Diadochus* II, s. 86.

⁹⁴⁶ J. CHMEL (ed.), *Regesta chronologico-diplomatica Friderici III.* I, s. 207, č. 2060.

⁹⁴⁷ Tamtéž, s. 257, č. 2518.

⁹⁴⁸ *Desky dvorské Království českého* III, s. 633.

úřady, ale také četná papežská i císařská privilegia a pocty, jichž se jim dostalo. První významný mezník přišel už v roce 1439, kdy byl vyšehradský purkrabí Jan na jedné ze svých diplomatických misí pasován na rytíře. Téže pocty se zároveň dostalo Janovi Smiřickému, jak se dozvídáme z latinského narativního pramene, který byl edičně zpřístupněn pod názvem *Vypravování o Albrechtu II., králi římském, uherském a českém*: „*Albertus vero rex (...) ambassiatores ex parte baronum Bohemie (...) in Waradino Petri supra Danubium recepit et pociores aliquos ex ambasiatoribus, videlicet dominum Johannem de Smirzicz et dominum Johannem de Rabenstein, pro tunc purgravium Wyssegradensem, cinxit in milites.*“⁹⁴⁹

Pasování na rytíře patří k nejznámějším rituálům a ceremoniálům, jimiž se deklarovaly rytířské vlastnosti, především věrnost panovníkovi, oddanost křesťanské víře a identifikace se šálou ostatních rytířských ctností.⁹⁵⁰ Prastarý přechodový rituál rytířského pasování prošel během středověku výraznými vývojovými proměnami. Původní akt opásání mečem, který uváděl jinochy mezi dospělé bojovníky a měl úzce vojenský význam, byl od 12. století praktikován jako slavnostní ceremoniál. Za počátek bývá považováno rytířské pasování dvou synů císaře Fridricha I. Barbarossy roku 1184 na dvorském sjezdu v Mohuči. Rytířská pasování pak bývala spjata s koupelí, modlitbou a půstem, přičemž celý slavnostní akt měl i ryze sakrální rovinu. Přítomní duchovní totiž posvětili meč a připomněli novým rytířům jejich úlohu – ochranu církve a všech potřebných. V českém prostředí se s pasováním na rytíře setkáváme od 13. století.

Rytířská pasování byla zpravidla výrazem panovníkova vděku za věrné služby pasovaného a vyjadřovala specifickou osobní vazbu mezi nimi. Nejednalo se tedy o stavovské povýšení, nýbrž o čestné vyznamenání a osobní, nedědičnou hodnotu. Tento akt býval obvyklou součástí královských či císařských korunovací, ale docházelo k němu i při jiných příležitostech, jako v případě Jana z Rabštejna a Jana Smiřického. Nesl také symbolický význam, a přestože neměl charakter nobilitace, mohl se stát doprovodným prvkem sociálního vzestupu. Úpisy či písemná potvrzení o pasování na rytíře se nevydávaly, a o proběhnuvším

---

⁹⁴⁹ *FRB* VII, [ed. Josef EMLER], Praha s. d., s. 44–47, zde s. 45. Původně měl být citovaný svazek vydán jako šestý díl *FRB*, ale z důvodu špatné kvality výtisků nebyl distribuován a až na několik exemplářů byl celý náklad zničen. Dnes je tento díl *FRB*, dodatečně označený pořadovým číslem VII, k dispozici na portálu Czech medieval sources on-line (<http://147.231.53.91/src/index.php?s=v&cat=11&bookid=280>) a v systému Kramerius Národní knihovny ČR (<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=26055>) [cit. 2017-08-12].

⁹⁵⁰ Základní rozdíl mezi rituálem a ceremoniálem spočívá v tom, že rituál navozuje a posvěcuje změnu stavu a je jedinečný, zatímco ceremoniál nemá uváděcí funkci a je libovolně opakovatelný.

pasování se tak dozvídáme z různých zmínek v pramenech narativních i diplomatických nebo z titulatury.⁹⁵¹

Ze soudobých i pozdějších zpráv o Janovi z Rabštejna je zřejmé, že pasování u něj mělo zvláštní význam. Šlo zde o jedinečný akt, který byl jak bezprostředně po Janově smrti, tak s větším odstupem času připomínán. Naši pozornost přitom upoutá i termín *miles auratus*, jímž Jana ve své *Historii Hussitarum* tituluje Johannes Cochläus. Jak uvádí zahraniční literatura, *milites aurati* či *equites aurati* bylo ve Svaté říši římské zjednodušené označení pro tzv. rytíře zlaté ostruhy. Ti měli po svém pasování právo nosit zlaté ostruhy, případně zlatý řetěz.⁹⁵²

Na rytíře byl pasován i Janův bratr Prokop. V jeho případě ale slavnostní akt prvek jedinečnosti neměl. Z privilegia Fridricha III. z 12. května 1453, jež obsahuje pozoruhodnou rekapitulaci Prokopových diplomatických služeb, se totiž dozvídáme, že tento panovník odměnil Rabštejna za jeho zásluhy rytířským pasováním hned dvakrát. Poprvé to bylo již v roce 1442 u příležitosti Fridrichovy královské korunovace v Cáchách: „*Tu nobis Aquasgrani pro corona petentibus astitisti, ubi te primum militie cingulus (sic!) decoravimus.*“⁹⁵³ Druhé pasování, konané v roce 1452 u příležitosti Fridrichovy císařské korunovace, se pak odehrálo na místě nejexkluzivnějším – na mostě přes řeku Tiberu v Římě: „*Tu quoque novissime nos ad urbem Romanam pro imperialibus infulis euntes, non sine laboribus atque sumptibus secutus es, nostreque felici coronationi interfuisti atque inter alios nobiles in ponte Tiberis secundo a nobis percuti miles meruisti.*“⁹⁵⁴

Jedná se o konkrétní doklad toho, jak se z původního jedinečného a neopakovatelného přechodového rituálu stal prestižní ceremoniál, jenž byl součástí slavnostních okamžiků u dvora (v jiných případech i na válečných polích či posvátných místech) a mohl být libovolně opakován. Případy opakovaného pasování téhož šlechtice na rytíře přitom nebyly ničím neobvyklým. Kupříkladu ze spisu *Sarmacia* Jana Zajíce z Hazmburka (1496–1553) víme, že konkrétně tento příslušník starého panského rodu absolvoval ceremoniál pasování dokonce

⁹⁵¹ Opírám se zde především o tyto práce: V. KRÁL Z DOBRÉ VODY, *Heraldika*, s. 24; Wojciech IWĄNCZAK, *Pasowanie rycerskie na ziemiach czeskich – ceremonia symboliczna i instrument polityki*, *Kwartalnik Historyczny* 91/2, 1984, s. 255–277; Robert NOVOTNÝ, *Proměna rituálu. Šlechta v období dvojvěří*, in: M. Nodl – F. Šmahel (redd.), *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*, Praha 2009 (= *Colloquia mediaevalia Pragensia* 12), s. 237–246, zde s. 240–243; R. ŠIMŮNEK, *Rituály, ceremoniály a symbolická komunikace*, s. 271–275.

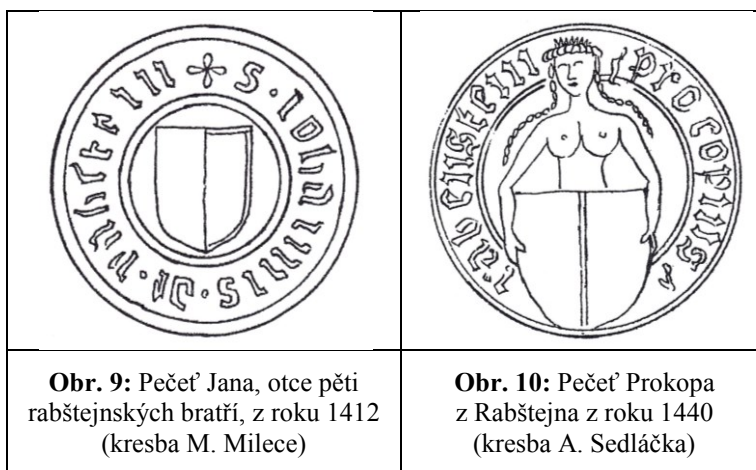
⁹⁵² Eberhard SCHMITT, *Behaust im Heiligen Römischen Reich? Das europäische Beziehungsnetz der „equites aurati“ im Zeitalter Kaiser Karls V.*, in: Ş. A. Bahadır (red.), *Kultur und Region im Zeichen der Globalisierung. Wohin treiben die Regionalkulturen? Beiträge zum 14. Interdisziplinären Kolloquium des Zentralinstituts, Neustadt an der Aisch 2000*, s. 417–427; srov. též R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 207.

⁹⁵³ Prokopova prvního pasování si jako zatím jediný povšiml R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 207, pozn. 55, ale mylně je kladl do roku 1441.

⁹⁵⁴ J. CHMEL (ed.), *Materialien* II, s. 51–52, č. XLIII.

tříkrát. V roce 1509 byl pasován na Pražském hradě Vladislavem II. Jagellonským u příležitosti královské korunovace jeho syna Ludvíka, roku 1515 ve Vídni Maxmiliánem I. Habsburským během známého sjezdu Habsburků a Jagellonců a o sedm let později byl v Palestině přijat do laického řádu rytířů a ochránců Božího hrobu.⁹⁵⁵

Prokop z Rabštejna získal během své diplomatické kariéry celou řadu výhod a privilegií ze strany římského císaře i Apoštolského stolce, a to jak pro svoji osobu, tak i pro celý rabštejnský rod, jehož společenská prestiž díky tomu výrazně stoupala. Svého pobytu v Římě v roce 1447 využil mimo jiné i k tomu, aby 25. ledna na papeži Evženovi IV. vymohl pro sebe, svého otce i své bratry s veškerým potomstvem povolení pečetit červeným voskem.⁹⁵⁶ Červená barva byla přitom v 15. století dlouho rezervována jen pro pečete vládařů a pánů. Rabštejn proto v listu, který 25. listopadu 1447 napsal Oldřichovi z Rožmberka, svému důvěrnému příteli vysvětloval, že se mu dostalo cti a práva pečetit červeným voskem i vlastní soukromé listiny. „*Protoť králóm a césařóm lidé slúžie, aby sobě i potomním svým ledakakýchs ctí dobývali,*“ dodává Prokop a staví čest i nad „*sbožie, ježto ne tak stálé jest jako čest*“.⁹⁵⁷ Připomeňme ještě, že při téže pobytu ve Věčném městě se Rabštejnovi dostalo také cti být strážcem brány ke konkláve (*custos conclavis*) a významnou roli hrál i při následné papežské korunovaci Mikuláše V.

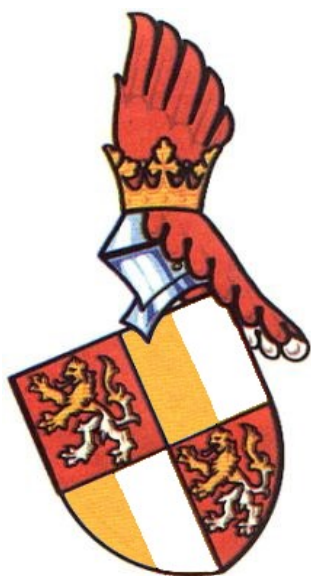
O pět let později udělil papež Mikuláš Prokopovi právo ustanovit z apoštolské moci osm notářů.⁹⁵⁸ Stalo se tak 18. března 1452, v předvečer římské korunovace Fridricha III. Habsburského. Císař pak Rabštejna za jeho služby odměnil nejen druhým rytířským

⁹⁵⁵ R. ŠIMŮNEK, *Rituály, ceremoniály a symbolická komunikace*, s. 275.

⁹⁵⁶ RG V, č. 7959, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/5/7959>> [cit. 2017-05-20]. Opis této listiny, na jejíž existenci upozornil jako první R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 167, je uložen v NA, Sběrka prepisů z italských a vatikánských archivů (1401–1814), kart. 50, inv. č. 279 (registra vatikánská 1431–1447)

⁹⁵⁷ AČ II, s. 441, č. 11; B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III, s. 288–289, č. 412. Srov. J. MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích* III–IV, s. 36.

⁹⁵⁸ RG VI, č. 4977, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/6/4977>> [cit. 2017-05-20]. Tato skutečnost nebyla dosavadním bádáním povšimnuta.

Obr. 11: Erb, který Prokop z Rabštejna po polepšení Fridrichem III. v roce 1452 používal nejčastěji (kresba J. Loudy, upraveno)

pasováním, ale také tím, že privilegiem z 20. března jemu, jeho bratřím i jejich potomkům polepšil erb.⁹⁵⁹ Ten původní byl, jak už víme, velmi jednoduchý – štít byl svisle štípený, zřejmě z poloviny zlatý a z poloviny stříbrný (srov. obr. 4 na s. 31 a obr. 9–10).⁹⁶⁰ Fridrich III. přidal Rabštejnům k tomuto starému znaku „*clipeum rubeum cum figura et imagine leonis*“, jejíž horní polovina měla být „*aurei, gilvi seu crocei*“ a dolní „*argentei sive albi coloris*“, a jako znamení polepšení erbu jim byla udělena i zlatá helmovní koruna. Od té doby míval Prokop štít rozdělený na čtyři pole, přičemž v prvním a čtvrtém poli, která byla červená, se nacházel lev (z horní poloviny zlatý, z dolní poloviny stříbrný), kdežto pole druhé a třetí vyplňoval starý, zlato-stříbrný erb (srov. obr. 11 a 16). Klenotem pak bývalo červené křídlo vyrůstající ze zlaté koruny.

Vedle popsané podoby erbu, která je v barevném provedení zachycena například v erbovní galerii v Rytířském sálu na hradě v Písku, vymalované roku 1479, ovšem Rabštejnové používali i jiné varianty. Kupříkladu na malbě nad triumfálním obloukem v hlavní lodi kostela sv. Jakuba v Prachaticích je první pole rabštejnského erbu bílé (resp. stříbrné; srov. obr. 18 na s. 174), erb, který nacházíme na čtyřech klíčových místech tzv. rabštejnského Nového zákona,⁹⁶¹ má zase obě lichá pole – snad chybou iluminátora⁹⁶² – modrá (srov. obr. 12). Jindy prý bylo pořadí dvojic polí čtvrceného štítu zaměňováno (srov. obr. 13).⁹⁶³ V roce 1459 pak Prokop pečetil také s pannou držící štít se lvem.⁹⁶⁴

⁹⁵⁹ J. CHMEL (ed.), *Materialien* II, s. 1–2, č. I.

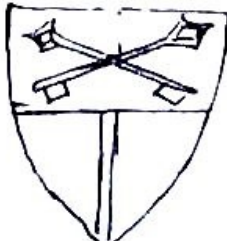
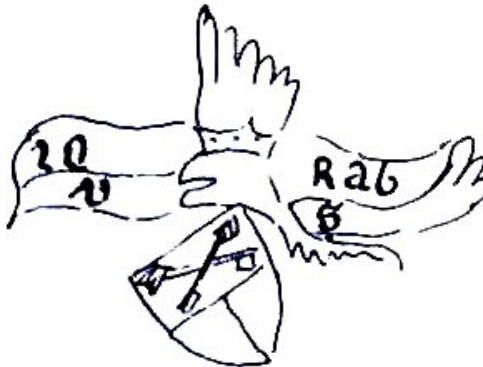
⁹⁶⁰ Pramen Sedláčkova vyobrazení původního erbu mladších Rabštejnů, zachyceného na obr. 4, se vydavateli jeho *Atlasů erbů a pečeti* nepodařilo určit. Je proto možné, že Sedláček tento erb jen odvodil z 2. a 3. pole erbu polepšeného (viz obr. 11). Starý rabštejnský erb patří mezi tzv. znaky záhadné (*Rätselwappen*), které nerespektují heraldickou zásadu, že barva má být kladena na kov a kov na barvu – viz Vladimír J. SEDLÁK, *O znacích záhadných*, Rodokmen. Časopis pro rodopis, znakovství a ostatní pomocné vědy historické 2/3, 1947, s. 67–68. Srov. též Josef JANÁČEK – Jiří LOUDA, *České erby*, Praha 1988², s. 236, kde Louda vyjádřil jisté pochybnosti o zlato-stříbrné podobě původního erbu a připustil možnost, že se objevovaly i jiné barevné kombinace.

⁹⁶¹ Jedná se o strany se začátky evangelií sv. Matouše (fol. 4r), Marka (fol. 28r) a Jana (fol. 71v) a o stranu předcházející počátku Pavlovy epištoly Římanům (93v).

⁹⁶² Soudí tak K. BOLDAN – M. STUDNÍČKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 101.

⁹⁶³ Srov. A. SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečeti* III, s. 42 (fol. 216^v); J. PELANT, *Erby české, moravské a slezské šlechty*, s. 361.

⁹⁶⁴ A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika* II, s. 206.

		
<p>Obr. 12: Podoba erbu mladších Rabštejnů vyobrazená na fol. 93v tzv. rabštejnského Nového zákona</p>	<p>Obr. 13: Varianta rabštejnského erbu se zaměněnými dvojicemi polí se lvem a se starým erbem (kresba A. Sedláčka)</p>	<p>Obr. 14: Erb Jana z Rabštejna nakreslený na přední desce drkolenského rukopisu č. 127 (Cpl 49) (1468; překreslil A. Sedláček)</p>
		<p>Obr. 15: Erb humanisty Jana dochovaný na desce drkolenského rukopisu č. 132 (Cpl 152) (1470; překreslil A. Sedláček)</p>

Různé varianty rodového znaku používal i humanista Jan. Například v roce 1463 měl na pečeti čtvercový štít, v jehož prvním a čtvrtém poli byly zkřížené klíče, v druhém poli lev a ve třetím starý, svisle polcený rabštejnský erb (srov. obr. 17).⁹⁶⁵ Zkřížené klíče jsou od středověku považovány za symbol papežství (najdeme je i na současném státním znaku Vatikánu) a katolické církve vůbec a ve svém erbu je má i vyšehradská kapitula.⁹⁶⁶ Není tedy divu, že se zkřížené klíče objevují i na pečetích Jana z Rabštejna, který byl proboštem této kapituly a posléze také papežským protonotářem a referendářem. Další podoby humanistova znaku nacházíme v jeho drkolenských rukopisech. V roce 1468 nakreslil na přední desku jednoho z nich štít příčně polcený, v jehož horním poli byly zkřížené klíče a ve spodním starý rabštejnský erb (srov. obr. 14). O dva roky později pak načrtl stejný štít, přičemž nad helmem měl korunu s křídlem (srov. obr. 15).⁹⁶⁷

⁹⁶⁵ Tuto pečeť, přivěšenou k listině vydané 15. června 1463 a uložené v SOA v Třeboni, fond Premonstráti Želiv, kart. 3, inv. č. 58 (M), pečlivě překreslil M. MILEC, *Šlechtické pečeti* II, s. 67, tab. 605 B. Erb vyobrazený v pečetním poli už dávno před ním kresebně reprodukoval A. SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečeti* III, s. 42 (fol. 216^v), na jeho kresbě je však lev obrácen na opačnou stranu a zkřížené klíče jsou nesprávně vyobrazeny se zuby směrem dolů. Stejnou chybu udělal Sedláček i u dalších erbů, které otiskují jako obr. 14 a 15.

⁹⁶⁶ M. KOLÁŘ – A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika* I, s. 21.

⁹⁶⁷ A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika* II, s. 206; oba erby překreslil TÝŽ, *Atlasy erbů a pečeti* III, s. 42 (fol. 216^v).

	
<p>Obr. 16: Pečeť Prokopa z Rabštejna z roku 1459, v jejímž poli je panna držící čtvercý erb (fotografie pečetí o průměru cca 32 mm)</p>	<p>Obr. 17: Pečeť Jana z Rabštejna z roku 1463, v 1. a 4. poli čtvercého štítu jsou zkřížené klíče (fotografie pečetí o průměru 38 mm)</p>

Ani zmíněným polepšením erbu ovšem výhody a pocty, které Prokopovi z Rabštejna přinášel jeho kariérní postup, nekončily. 12. května 1453 vydal císař Fridrich III. privilegium, z něhož jsme výše citovali. Vyjmenoval v něm četné Prokopovy zásluhy (zejména doprovod na jeho královskou i císařskou korunovaci, časté diplomatické cesty v rámci Německa, do Čech i významnou misi k římské kurii),⁹⁶⁸ uznale je ocenil a udělil mu právo jmenovat deset veřejných notářů a legitimovat deset levobočků kteréhokoli pohlaví, ovšem s výjimkou potomků knížat, hrabat a pánů.⁹⁶⁹ Po něm toto právo – ale jen o čtyřech notářích a čtyřech levobočcích – příslušelo seniorovi rabštejnského rodu a tato zásada pak měla platit „na věčné časy“ (*imperpetuum*). Další výsad se Rabštejnovi dostalo opět v Římě, po odjezdu zbytku českého obedienčního poselstva v dubnu 1462. 4. dubna dal Pius II. Prokopovi i jeho dědicům povolení legitimovat 20 levobočků (opět se nevztahovalo na osoby knížecího a panského původu) a právo jmenovat z papežské moci dva notáře. O dva dny později bylo Rabštejnovi poskytnuto povolení užívat přenosný oltář před rozedněním a konečně 11. dubna získal Prokop licenci na volbu zpovědníků pro 25 osob obou pohlaví.⁹⁷⁰

⁹⁶⁸ Užitečný (byť jen výběrový) přehled poselstev vyslaných Fridrichem III. Habsburským za celou dobu jeho vlády (1440–1493) podal v příloze ke své studii Paul-Joachim HEINIG, *Römisch-deutscher Herrscherhof und Reichstag im europäischen Gesandtschaftssystem an der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit*, in: R. C. Schwinges – K. Wriedt (redd.), *Gesandtschafts- und Botenwesen im spätmittelalterlichen Europa*, Ostfildern 2003 (= *Vorträge und Forschungen* 60), s. 225–263, zde s. 256–263. Rabštejn se zde objevuje celkem pětkrát a jde právě o jeho cesty do Čech a do Říma.

⁹⁶⁹ J. CHMEL (ed.), *Materialien* II, s. 51–52, č. XLIII. Bilanční charakter dokumentu výrazně nasvědčuje tomu, že už tehdy se na císařském dvoře počítalo s tím, že Rabštejn brzy odejde do Prahy a stane se kancléřem nového českého krále Ladislava Pohrobka. Srov. oddíl 2.5.3 této práce.

⁹⁷⁰ Regesty všech tří citovaných dokumentů byly zpřístupněny v *RG* VIII, č. 5037, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/rg/8/5037>> [cit. 2017-08-02].

Mezitím už byl společenský vzestup mladších Rabštejnů v období po husitské revoluci potvrzen českým panovníkem jejich povýšením do panského stavu. Nobilitační listina se ale nedochovala a v dosavadní literatuře nebyla otázka datace tohoto aktu uspokojivě zodpovězena. Než se pokusíme tento problém objasnit, je třeba předeslat, že v takových případech nám nezbyvá než soustředit se na titulaturu a hledat v pramenech co možná nejstarší zmínku, která by ukazovala na příslušnost některého z členů rodu k vyšší šlechtě. V latinsky psaných pramenech se přitom nesmíme nechat zmást slovem *dominus* – to se sice překládá jako *pán*, ale samo o sobě není v tomto ohledu rozhodující, neboť je známo, že se jako zdvořilostní forma užívalo i u významných rytířů. Za zcela průkazný lze pokládat pouze titul *baro*.

Jako první se datace povýšení Rabštejnů mezi vyšší nobilitu dotkl August Sedláček, který je ve své práci s názvem *Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův*, publikované v roce 1915, zařadil mezi staré vladyské rodiny, jež byly do panského stavu povýšeny do roku 1534.⁹⁷¹ Toto orientační chronologické vymezení, vycházející z údajů ve šlechtickém tituláři Brikcího z Licka, posléze výrazně zpřesnil Rudolf Urbánek, když ve své studii o *Třech Janech z Rabštejna* z roku 1939 snesl doklady o příslušnosti kancléře Prokopa k vyšší šlechtě z let 1464–1467.⁹⁷² Na Urbánkův postřeh záhy v *Českém časopise historickém* reagoval Bohumil Ryba, který se Prokopovo povýšení pokusil ještě konkrétněji časově ohraničit a nakonec dospěl k závěru, že k povznesení mezi vyšší nobilitu došlo nejspíše v roce 1463.⁹⁷³ Tento údaj, tentokrát už zformulovaný jako fakt, pak Ryba vtělil i do úvodů k oběma svým edicím *Janova Dialogu*⁹⁷⁴ a odtud se informace o povýšení mladších Rabštejnů do panského stavu v roce 1463 rozšířila do četné další literatury.⁹⁷⁵

Poněkud přitom zapadla skutečnost, že Rudolf Urbánek se k této otázce ještě vrátil ve svém pozdním díle – čtvrtém svazku *Věku poděbradského*, vydaném v roce 1962 – a řešil ji v kontextu téhož aktu u Kostků z Postupic, jehož datace je rovněž neznámá. Nakonec usoudil, že „bylo by možno se domnívati, že oba, [Zdeněk] Kostka⁹⁷⁶ i Rabštejn, byli od Jiříka na pány

⁹⁷¹ August SEDLÁČEK, *Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův*, Praha 1915 (= VKČSN, roč. 1914, č. III), s. 9.

⁹⁷² R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 210, pozn. 70.

⁹⁷³ B. RYBA, *K biografii humanisty Jana z Rabštejna*, s. 265.

⁹⁷⁴ J. Z RABŠTEJNA, *Disputacio*, s. IV; B. RYBA (ed.), *Jana z Rabštejna Dialogus*, s. 7.

⁹⁷⁵ Srov. např. N. KUBŮ, *z Rabštejna Jan Mladší*, in: KDO BYL KDO v našich dějinách do roku 1918, s. 334; K. BOLDAN – M. STUDNÍČKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 105; D. MARTÍNKOVÁ, *Rabensteinensis Iohannes*, in: *Slovník latinských spisovatelů*, s. 493; J. BOUBÍN, *Petr Chelčický a jeho doba*, s. 355.

⁹⁷⁶ K povýšení Zdenka Kostky se opakovaně vyjádřil Martin ŠANDERA, *Zdeněk Kostka z Postupic – přítel krále, nepřítel církve*, in: E. Doležalová – R. Novotný – P. Soukup (redd.), *Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi*, Praha 2004, s. 323–336, zde s. 327, a TÝŽ, *Zdeněk Kostka z Postupic* (2006), s. 109. Nobilitaci klade do rozmezí let 1461–1463. Nemá prý smysl „sáhodlouze rozebírat argumenty pro to či ono datum“, ale je velmi pravděpodobné, že do Říma se Zdeněk na svou nejdůležitější diplomatickou misi vydal už jako pán. V Šanderových stopách pak šla Monika LECHMANNOVÁ, *Společenský*

povýšení patrně někdy před r. 1462 současně s patřičným zřetelem jak k vlastnímu jeho zájmu o posílení své strany mezi pány, tak i k veřejnosti utrakvistické i katolické a jejímu uznání královské objektivnosti“.⁹⁷⁷ Svůj závěr opřel o ne zcela spolehlivé latinsky psané poznámky o Poděbradovu obedienčním poselstvu do Říma v roce 1462, které jsou anonymní a nedatované a jež vydal František Palacký z jednoho lipského rukopisu.⁹⁷⁸ Ve své bakalářské práci jsem však upozornil na skutečnost, že Urbánkovu domněnku je možné potvrdit na základě jiného, věrohodnějšího a o několik měsíců staršího dokladu, jehož původcem je sám král Jiří.⁹⁷⁹ Je jím plná moc, kterou Jiří z Poděbrad vystavil členům svého obedienčního poselstva 8. ledna 1462.⁹⁸⁰ Prokop z Rabštejna a Zdeněk Kostka z Postupic jsou zde označeni jako „*magnifici et nobiles barones*“. Je tedy zřejmé, že k Prokopovu povýšení skutečně došlo už před rokem 1462, otázkou ale zůstává, kdy konkrétně se tak stalo.⁹⁸¹

Mimořádně cenný a nikým dosud nepovšimnutý doklad nám poskytuje zlistiněná tajná korunovační přísaha Jiřího z Poděbrad z 6. května 1458. Dočítáme se v ní totiž, že akt proběhl „*in presentia Venerabilium Prothasii electi Olomucensis, Przibislai Abbatis Lucensis, item spectabilium et magnificorum ac egregiorum virorum Nicolai de Wylak, Woyvode Transilvani, Osualdi de Rozyon, Comitis Siculorum Hungarie, Zbinkonis Leporis de Hazenburg, Iudicis Regni, Procopii de Rabenstein, Cancellarii Regni Bohemie, Baronum, ac Michaelis de sancto Nicolao, Archidiaconi Newgradiensis Waciensis, et Thome de Kanthus, Cantoris Iauriensis ecclesiarum Canonice, decretorum doctorum*“. Už v květnu 1458 byl tedy Prokop pánem. Ne náhodou papež Pius II. v listině vydané 24. listopadu téhož roku ve prospěch humanisty Jana uvedl: „(...) *recepimus de baronum genere ex utroque parente procreatus existis* (...)“.⁹⁸² Rabštejnův původ je zde sice, jak už jsem upozornil výše, poněkud „přikrášlen“, ale zcela nepochybně jde o reflexi faktu, že Rabštejnové tehdy už patřili mezi pány. Další doklady nobilitace rabštejnského rodu nám pak poskytují dvě smlouvy, které 8. května 1460 uzavřel Jiří z Poděbrad s bavorským vévodou Ludvíkem Bohatým. Jako svědci

---

a politický vzestup Kostků z Postupic v druhé polovině 15. století, bakalářská práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2011, s. 55. Text níže citované plné moci krále Jiřího proměňuje uvedený předpoklad v jistotu.

⁹⁷⁷ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 53–54, pozn. 164.

⁹⁷⁸ F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge*, s. 268–269, č. 276.

⁹⁷⁹ D. KOZLER, *Prokop z Rabštejna*, s. 78.

⁹⁸⁰ Augustin THEINER (ed.), *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia* II. Ab Ioanne Pp. XXIII. usque ad Pium Pp. V. 1410–1572, Romae 1861, s. 130.

⁹⁸¹ Recentně se k problému vyjádřil R. NOVOTNÝ, „*Hvězdy přejasně okolo slunce*.“, s. 61 a 66, který se u obou nobilitací přiklání konkrétně k roku 1462. V takovém případě by k povýšení muselo dojít na samém začátku roku, těsně před odjezdem poselstva do Říma.

⁹⁸² Opis dokumentu je uložen v NA, Sbirka prepisů z italských a vatikánských archivů (1401–1814), inv. č. 299, kart. 52b, složka Registra Vaticana, č. 28. (Pod inventárním číslem 299 se ve skutečnosti skrývají dva kartony: 52a a 52b, proto v této i v dalších obdobných citacích uvádím inv. č. 299 na prvním místě a až následně konkretizuji karton.) Srov. též regist v RG VIII, č. 3443, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/8/3443>> [cit. 2017-08-01].

ze strany českého krále v nich figurují mimo jiné i rabštejnští bratři Prokop a Jan a jsou zde jmenováni mezi pány.⁹⁸³

To, že se Prokopovo povýšení vztahovalo i na jeho bratry, uváděli Urbánek s Rybou jako nepotvrzený předpoklad.⁹⁸⁴ Naprostou jistotu nám v této věci dává papežská listina z 11. ledna 1463, v níž jsou vyjmenováni všichni tehdy žijící mužští členové rodu: „*Johannes, sedis apostolice prothonotarius et referendarius, Procopius, Wentzeslaus et Heinrichus de Rabenstein, nobiles barones de Bohemia*“.⁹⁸⁵ I obsah dokumentu je ukázkou sociálního vzestupu mladších Rabštejnů. Všem jmenovaným (tedy ne už jen Prokopovi) jím bylo umožněno slavit eucharistii u přenosného oltáře (*altare portatile*) jak před rozedněním (tzv. klauzule *ante diem*), tak v místech, kde byl vyhlášen interdikt (tzv. klauzule *in locis interdictis*). Vlastnictví přenosného oltáře a možnost jeho užívání v právě uvedených situacích byly přitom ve vrcholném a pozdním středověku prestižním privilegiem, představujícím specifický nástroj šlechtické reprezentace.⁹⁸⁶

Vraťme se však k rabštejnské nobilitaci a pokusme se ji časově ohraničit i z druhé strany. Nepochybný *terminus post quem* nám poskytuje zápis o znovuobsazení zemského soudu z 15. března 1454, neboť královský prokurátor Jan z Rabštejna je tu výslovně označen jako jeden ze zemanů.⁹⁸⁷ Přínosný by mohl být také seznam volitelů Jiřího z Poděbrad za českého krále obsažený v listu českých stavů z 15. března 1458. Ve výčtu je jmenovitě uvedeno celkem 38 šlechticů, přičemž prvních 24 jmen (Janem z Rožmberka počínaje a Jaroslavem Plichtou ze Žerotína konče) patří nepochybně pánům. Poté následuje Burian z Gutštejna, jehož Rudolf Urbánek ve své práci o Poděbradově volbě označil za rytíře.⁹⁸⁸ Písemné prameny⁹⁸⁹ i text opsaný z nedochovaného Burianova náhrobníku⁹⁹⁰ ale dokládají, že

⁹⁸³ Srov. A. HAAS (ed.), *Archiv Koruny české* VI, s. 79–80, č. 127, a F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge*, s. 225, č. 220. Svědky ze strany Jiřího z Poděbrad byli (v tomto pořadí): opavský vévoda Arnošt, Jan z Rožmberka, Jindřich ze Stráže, Zbyněk Zajíc z Hazmburka, Jindřich z Michalovic, Prokop z Rabštejna, Jan z Rabštejna, Karel z Vlašimi, Jan Zajímač z Kunštátu a z Jevišovic, Vilém z Rýzmburka a z Rabí, Zdeněk Kostka z Postupic, Burian Trčka z Lípy, Jan Calta z Kamenné Hory a Petr Kdulinec z Ostroměře (poslední čtyři jsou rytíři).

⁹⁸⁴ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 53–54, pozn. 164, a B. RYBA, *K biografii humanisty Jana z Rabštejna*, s. 265.

⁹⁸⁵ NA, Sbírka prepisů z italských a vatikánských archivů (1401–1814), inv. č. 299, kart. 52b, složka Registra supplicationum, č. 142; srov. též regist v *RG* VIII, č. 3443, dostupné online z <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/8/3443>> [cit. 2017-08-01].

⁹⁸⁶ O přenosných oltářích ve vrcholném a pozdním středověku recentně pojednali Petr Jan VINŠ – Lucie KODIŠOVÁ, *Altare portatile ve vrcholném a pozdním středověku*. Sociální a kulturní aspekty na pomezí liturgiky a dějin umění, in: Z. Tokárová – M. Pekár (redd.), *Člověk, společnost, doba. Stretnutie mladých historikov III*, Košice 2014, s. 49–59, a TÍŽ, *Přenosný oltář a anglická šlechta 13. a 14. století*, in: MMK 2015. Mezinárodní Masarykova konference pro doktorandy a mladé vědecké pracovníky. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference, Hradec Králové 2015, s. 1906–1911.

⁹⁸⁷ *AČ* III, s. 310–311, č. 182.

⁹⁸⁸ R. URBÁNEK, *Volba Jiřího z Poděbrad za krále českého*, s. 134.

⁹⁸⁹ Srov. např. listinu z 29. ledna 1446 v *AČ* IV, ed. František PALACKÝ, Praha 1846, s. 40–41, č. 5, kde je jako jeden ze svědků uveden urozený pán, pan Burian z Gutšteina seděním na Rabštejně.

byl příslušníkem panského stavu. Po Gutštejnovi přichází na řadu Prokop z Rabštejna, jehož Urbánek stejně jako Buriana zařadil mezi nižší šlechtice, a za ním je uveden Jan Calta z Kamenné Hory, Zdeněk Kostka z Postupic a další rytíři. Rabštejn je tedy v seznamu na rozhraní obou skupin, a jeho místo ve stavovské struktuře proto nemůžeme s jistotou určit. Vzhledem k jeho dosavadním úřadům a diplomatickému renomé se však domnívám, že je pravděpodobnější, že by byl jmenován na prvním místě mezi rytíři než na poslední pozici mezi pány. To by znamenalo, že mladší Rabštejny povýšil do panského stavu Jiří z Poděbrad během prvních dvou měsíců své vlády, snad proto, aby si zajistil kancléřovu loajalitu.

Zajímavé je, že ze strany stavovské obce byla rabštejnská nobilitace plně akceptována jen v případě kancléře Prokopa a vyšehradského probošta Jana coby významných osobností veřejného života, ostatní členové rodu – jejich bratr Václav a synovec Jindřich – byli nadále pokládáni za rytíře. Nejzřetelněji o tom svědčí list českých stavů papežské kurii z 10. června 1463. Prokop a Jan jsou v něm uvedeni na předních místech mezi pány, zatímco Václav a Jindřich až vzadu mezi nižšími šlechtici.⁹⁹¹

Poté, co bratři Prokop a humanista Jan zemřeli, nedokázali další představitelé rodu na jejich odkaz navázat. Ani Václav z Rabštejna, ani jeho synovec Jindřich nezastávali žádné významné úřady ani nadrželi církevní benefícia a – jak uvidíme v následující podkapitole – přišli také o značnou část rabštejnského majetku. Pokles významu a prestiže mladších Rabštejnů byl očividný, a přestože máme doloženo, že se nadále hlásili k panskému stavu,⁹⁹² fakticky poklesli na úroveň rytířů. Není tedy nikterak překvapivé, že na seznamu českých panských rodů z roku 1500 mladší Rabštejny nenajdeme.⁹⁹³ K opětovnému vzestupu rabštejnského rodu, byť ne tak výraznému jako v generaci kancléře Prokopa, došlo až o

---

⁹⁹⁰ Srov. zvláště J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci a páni z Gutštejna*, s. 106, a R. ŠIMŮNEK, *Reprezentace české středověké šlechty*, s. 223.

⁹⁹¹ SRS VIII, s. 219–220, č. 162, písm. A. Těto disproporce si povšiml už R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 224, pozn. 146.

⁹⁹² Srov. kupř. titulaci *Wenztzlaw Freyher zum Rabenstein*, citovanou v podkap. 2.8.

⁹⁹³ Soupis českého panstva z roku 1500 se v podobě opisů ze zemských desek dochoval ve dvou rukopisech – v tzv. kodexu talmberském, uloženém v KNM, sign. I A 1 (M), fol. 215v, a v tzv. právním kodexu hořovickém, který na rozdíl od prvního manuskriptu graficky odděluje rody starožitné a novožitné a obsahuje i doplňky z let 1501–1502. Je uchováván rovněž v KNM, sign. II C 2, fol. 395r. Z talmberského kodexu soupis otiskl již František PALACKÝ (ed.), *Zběrky ze starožitností československé*, ČČM 5/2, 1831, s. 169–174, zde s. 172–173, č. 3, všechny rody však důsledně seřadil podle jednotlivých rozrodů a setřel tak důležitou výpovědní rovinu seznamu zohledňující aktuální význam rodů. Palackého verzi posléze poněkud nešťastně převzal i P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI*, s. 516. Původní pořadí rodů včetně doplňků naproti tomu z hořovického kodexu záslužně zpřístupnil Robert NOVOTNÝ, *Úloha zemského soudu pro formování panského stavu*, in: M. Nodl – M. Wihoda (redd.), *Šlechta, moc a reprezentace ve středověku*, Praha 2007 (= *Colloquia mediaevalia Pragensia* 9), s. 241–250, zde s. 246, pozn. 23; TÝŽ, *Sociální, institucionální a konfesijní aspekty*, s. 65; TÝŽ, *Šlechta*, s. 296. Autor přitom poukázal na důležitou skutečnost, že taxativní sepsání rodů, jež bývá v historiografii chápáno jako stavovské uzavření vyšší šlechty, ve skutečnosti sociální mobilitu nepodvázalo, nýbrž ji přesným definováním pravidel povyšování naopak podpořilo.

několik desetiletí později zásluhou Jana z Rabštejna na Hostouni, jak dokládá berní rejstřík panského stavu z roku 1529⁹⁹⁴ i šlechtický titulář z roku 1534.⁹⁹⁵

3.3 Vývoj majetkové základny rodu

Za původní sídlo mladších Rabštejnů je pokládán hrad Sychrov,⁹⁹⁶ který zůstal v držení rodu po celé námi sledované období. Až v roce 1508 jej Rabštejnové směnili s Gutštejnem za Hostouň a ta se pak stala jejich novým rodovým sídlem.⁹⁹⁷ Jindřich z Rabštejna, pokládáný za zakladatele Sychrova, držel také nedaleké vsi Kotaneč, Hrádek a Vysočany⁹⁹⁸ a na sklonku života krátce i část všerubského zboží.⁹⁹⁹ Jeho syn Petr seděl v Hlubanech a posléze v Třeboci, ale zemřel bez legitimních dědiců, a tak tyto statky v držení rodu nezůstaly.¹⁰⁰⁰ Druhý Jindřichův syn Jan sídlil na Sychrově,¹⁰⁰¹ po otci zdědil Kotaneč, Hrádek a Vysočany a nově získal vsi Močidlec a Nučice.¹⁰⁰²

K rozhojnění těchto drobných rodových statků došlo za generace Janových synů, kdy mladší Rabštejnové dosáhli nejen významného společenského vzestupu, ale polepšili si i majetkově. Shodou okolností k tomu přispěla tíživá finanční situace, v níž se v 50. letech 15. století ocitli Rožmberkové. Tu totiž nebylo možné vyřešit jen půjčkami několika desítek nebo stovek zlatých, případně kop grošů, a proto museli Rožmberkové přikročit k prodeji a zástavám nemovitostí.¹⁰⁰³ V dubnu 1457 tak Prokopovi a jeho bratru Janovi, vyšehradskému proboštu, postoupili své dvě zápisné listiny na město Prachatice a městečko Volary „s mýtem a puožitky i příslušnostmi všelikými“, přičemž hodnota zápisů byla 3 000 a 2 500 kop grošů českých.¹⁰⁰⁴ Právní postavení Prachatic bylo tehdy složité a důkladně objasněno bylo až zcela

⁹⁹⁴ Rejstřík je uložen v SOA v Třeboni, Historica, inv. č. 4743, sign. 3961. Vycházím zde z přehledné tabulky J. PETRÁNE, *Skladba pohusitské aristokracie v Čechách*, s. 75–78, v níž jako berní plátce z řad panského stavu figuruje i Jan z Rabštejna Hostouňský. Petrův jeho tehdejší majetek odhadl na 4 000 kop grošů českých.

⁹⁹⁵ Brikci Z LICKA, *Titulové stavů duchovního a světského*, Praha 1534, fol. E2r, rovněž uvádí Jana z Rabštejna a na Hostouni jako příslušníka panského stavu.

⁹⁹⁶ Srov. podkap. 1.3.

⁹⁹⁷ K této směně a k dalším osudům Sychrova blíže V. KOČKA, *Dějiny politického okresu kralovického II*, s. 86–87.

⁹⁹⁸ Tamtéž, s. 83–84.

⁹⁹⁹ Srov. pozn. 185.

¹⁰⁰⁰ Srov. podkap. 2.2.

¹⁰⁰¹ Srov. podkap. 2.3.

¹⁰⁰² V. KOČKA, *Dějiny politického okresu kralovického II*, s. 84.

¹⁰⁰³ Blíže A. KUBÍKOVÁ, *Oldřich II. z Rožmberka*, s. 137–139, a Robert ŠIMŮNEK – Roman LAVIČKA, *Páni z Rožmberka 1250–1520: jižní Čechy ve středověku*. Kulturněhistorický obraz šlechtického dominia ve středověkých Čechách, České Budějovice 2011, s. 34–36.

¹⁰⁰⁴ J. PELIKÁN – B. RYNEŠOVÁ (edd.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka IV*, s. 398–399, č. 578. List je datován „v tu sobotu první před velikonoci“, což ovšem odpovídá Bílé sobotě 16. dubna, a nikoli sobotě 9. dubna, jak uvádějí editoři. Správnou dataci naopak mají A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého VII*, s. 223; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský III*, s. 111, pozn. 1; TÝŽ, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 221; CIM III, s. 237; V. MODLITBOVÁ, *Sůl nad zlato?*, s. 28.

nedávno zásluhou Veroniky Modlitbové. Původně šlo o poddanské město patřící vyšehradské kapitule, po skončení husitské revoluce však Zikmund Lucemburský na žádost měšťanů v roce 1436 přijal Prachatice pod svou ochranu a povýšil je na město královské. Hned následujícího roku je ovšem dal do zástavy Janu Smilovi z Křemže a v letech 1443–1444 se města za velkého úsilí zmocnil Oldřich II. z Rožmberka.¹⁰⁰⁵ Vznikla tak situace, kdy si právní nárok na Prachatice činilo současně více subjektů – vyšehradská kapitula, český král i jejich zástavní držitelé.¹⁰⁰⁶

V 50. a 60. letech 15. století došlo mezi Rabštejnny a Rožmberky také k uzavření několika dalších finančních úmluv, jimiž se Rožmberkové snažili přispět k vyřešení své problematické situace. Už týden před prodejem prachatického panství si od rabštejnských bratří Prokopa a Jana půjčili 1 500 uherských zlatých. V případě, že dluh nebude včas splacen, měli přitom věřitelé „*plnú moc i právo těch jistých puol druhých tisíce zlatých svrchupsaných vzieti v křesťanech nebo v židech a dobyti na naši všech rukojmí škodu společnú a [neroz]dielnú.*“¹⁰⁰⁷ Na sklonku roku 1462 postoupil Jan (II.) z Rožmberka za 1 017,5 kopy grošů, „*kteréžto od něho úplně a docela přijal zlatými i penězi hotovými,*“ Prokopovi z Rabštejna „*šedesát sedm kop a padesáte gr[ošov] a 4 den[áry] platu roč[ního] a jistého, sečteného na penězích úročních a na ovse i na kuřiech ve vsích podepsaných a na lidech tudiež bydlejících, totiž ve vsi Vítějovici (...), ve Zviechově (...), v Nebahově (...), v Jeleníku (...), v Vláškově Lhotě (...), v Královici (...), v Žernovici (...), se vším plným panstvím a svobodú.*“¹⁰⁰⁸ Rožmberk si však – podobně jako v řadě jiných případů – vyhradil právo zpětné koupě, takže fakticky šlo spíše o zástavu.¹⁰⁰⁹ V roce 1464 si pak Jan z Rožmberka od Prokopa a jeho bratra Jana půjčil dalších 500 uherských zlatých.¹⁰¹⁰

Prachatice zůstaly majetkem mladších Rabštejnů do roku 1493¹⁰¹¹ a právě zde humanista Jan v roce 1469 napsal svůj proslulý *Dialogus*.¹⁰¹² Rabštejnskou držbu Prachatic dodnes připomíná malba nad vítězným obloukem v hlavní lodi tamního kostela sv. Jakuba. Ta nese letopočet 1500 a je tvořena konfigurací pěti erbů (obr. 18). Uprostřed je vyobrazen městský znak, který Prachatice obdržely privilegiem císaře Fridricha III. Habsburského z 5.

¹⁰⁰⁵ V. MODLITBOVÁ, *Síl nad zlato?*, s. 14–28.

¹⁰⁰⁶ Tamtéž, s. 39.

¹⁰⁰⁷ J. PELIKÁN – B. RYNEŠOVÁ (edd.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* IV, s. 400–401, č. 579. Dlužní list je datován „v tu sobotu před Květnú nedělí“ – v tomto případě tedy už skutečně jde o sobotu 9. dubna 1457.

¹⁰⁰⁸ Josef PELIKÁN (ed.), *Rožmberské dluhopisy z let 1457–1481*, Praha 1953 (= Studie a prameny k českým dějinám 4), s. 83, č. 207.

¹⁰⁰⁹ Srov. tamtéž, s. IX.

¹⁰¹⁰ Později byla dlužná částka změněna na 200 uherských zlatých. Viz tamtéž, s. 3, č. 4; srov. J. PELIKÁN – B. RYNEŠOVÁ (edd.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* IV, s. 401.

¹⁰¹¹ S přestávkou v letech 1479–1486/1487, kdy je po smrti Václava z Rabštejna nejprve spravoval královský poručník Burian z Martic a poté drželi vdova Kateřina z Gutštejna a její synové – srov. podkap. 2.8.

¹⁰¹² A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého* VII, s. 224–226.

července 1493. Jde o červený štít se stříbrným dvouocasým lvem, nad nímž jsou dva zkřížené stříbrné klíče. Nad tímto štítem se nachází dva štíty s červenou rožmberskou růží. Napravo je červený štít se stříbrným břevnem a konečně nalevo najdeme znak rabštejský. První pole jeho čtvrceného štítu obsahuje lva (z horní poloviny zlatého, z dolní poloviny stříbrného), druhé a třetí pole je zlato-stříbrně polcené a ve čtvrtém, červeném poli je vyobrazen opět zlato-stříbrný lev.¹⁰¹³

Obr. 18: Malba nad triumfálním obloukem v hlavní lodi kostela sv. Jakuba v Prachaticích

Zisk Prachatic a Volar v roce 1457 ovšem nebyl jediným projevem tehdejšího majetkového vzestupu rabštejského rodu. Už o tři roky dříve, 16. dubna 1454, daroval král Ladislav Pohrobek svému rádci a prokurátorovi Janovi z Rabštejna hrad Uraz (Auras) nedaleko slezské Vratislavi a městečko Kunzendorf.¹⁰¹⁴ V sobotu 30. dubna 1457 pak jeho bratr Prokop koupil dům U sovy na Starém Městě pražském (pozdější Kapounovský dům, čp. 676 – viz obr. 19), stojící v rohu za kůrem kostela sv. Jakuba. Pořídil jej za 200 kop grošů českých pro sebe a svého mladšího bratra Jana, který se tehdy po dokončení právnických studií v Boloni vrátil do vlasti.¹⁰¹⁵

¹⁰¹³ Ke kostelu sv. Jakuba v Prachaticích blíže Emanuel POCHE et al., *Umělecké památky Čech III*, Praha 1980, s. 151–154, a nově Jiří KUTHAN, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců I*. Král a šlechta, Praha 2010, s. 228–235; k popisované malbě srov. A. SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečeti III*, s. 470, pozn. 433 (ediční poznámka Vladimíra Růžka); o prachatickém městském znaku detailně J. ČAREK, *Městské znaky v českých zemích*, s. 319–321.

¹⁰¹⁴ A. SEDLÁČEK (ed.), *Zbytky register*, s. 230, č. 38.

¹⁰¹⁵ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy VIII*, s. 78; R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel I/1*, s. 239, pozn. b; R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel III/1*, s. 357, pozn. a; R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 214, pozn. 91.

V listopadu 1458 dostal Prokop, jenž byl častým věřitelem nejen Oldřicha z Rožmberka, ale i jeho největšího rivala Jiřího z Poděbrad, od panovníka za 200 kop grošů do zástavy ves Kotorov, označovanou též jako Koterov a ležící nedaleko Plzně.¹⁰¹⁶ V Rabštejnově držení však tato ves dlouho nezůstala, neboť již 27. ledna 1466 ji král Jiří za „*mnohé věrné služby*“ zastavil Matoušovi ze Všechovic.¹⁰¹⁷ Připomeňme, že s jinou vsí, která patřila

Obr. 19: Kapounovský dům (čp. 676) na Starém Městě pražském je od roku 1958 nemovitou kulturní památkou

Prokopovi z Rabštejna, jsme se setkali už v rámci jeho biografie – Prokopovy Plaňany, ležící nedaleko Kolína, byly v roce 1448 vydrancovány bojovníky Poděbradské jednoty táhnoucími ku Praze.

V úterý 15. ledna 1460 král Jiří za půjčku ve výši 6 200 uherských zlatých a 228 kop a 34 grošů českých zastavil Rabštejnovi hrad Osek a město Duchcov i s „*horami cínovými*“.¹⁰¹⁸ 12. září téhož roku potvrdil panovník Duchcovským jejich práva a privilegia, o jejichž originály přišli za husitských válek, a udělil jim znak v podobě štítu svisle děleného na pět pruhů, z nichž liché byly červené a sudé černé a přes něž byl namalován stříbrný dvouocasý lev.¹⁰¹⁹ Stejnou podobu má i současný městský znak Duchcova (obr. 20). Když si potom

---

Jako zdroj informací o Rabštejnově koupi posloužila těmto autorům staroměstská radní kniha tržová z let 1453–1477, která bývala uložena v pražském městském archivu pod sign. 2105 (Urbánek omylem uvádí číslo 2015) a jejíž stručný popis podal Jaromír ČELAKOVSKÝ (ed.), *Soupis rukopisů chovaných v archivu král. hlav. města Prahy* I, Praha 1907, s. 61, č. 42. Tato kniha spolu s mnoha dalšími historickými prameny padla 8. května 1945 za oběť požáru, jenž v důsledku německého útoku zachvátil Staroměstskou radnici, v jejichž prostorách byla tehdy uložena podstatná část fondů městského archivu – viz příslušný záznam v online katalogu AHMP: <<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=E1BD2958B72711DF820F00166F1163D4>> [cit. 2016-12-30]. Rudolf Wolkan nicméně – na rozdíl od Tomka a Urbánka – přinesl v edičních poznámkách o Prokopovi z Rabštejna ve svém vydání Piccolominiho korespondence doslovné úryvky ze zápisu o Prokopově koupi, který byl v tržové knize na fol. 68v. Díky tomu známe konkrétní den provedení výše popsané transakce – „*sabbato post festum reliquiarum*“ – a můžeme si také ověřit, že šlo skutečně o dům „*ad Noctuam vocitatum, sitam in acie post claustrum sancti Jacobi*“.

¹⁰¹⁶ A. SEDLÁČEK (ed.), *Zbytky register*, s. 239, č. 1690.

¹⁰¹⁷ Josef STRNAD (ed.), *Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad* II. Od r. 1450 – 1526, Plzeň 1905, s. 119–120, č. 131.

¹⁰¹⁸ A. SEDLÁČEK (ed.), *Zbytky register*, s. 243, č. 1719. Srov. TÝŽ, *Hrady, zámky a tvrze království Českého* XIV, s. 174; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 146; P. PEER, *Přehledné dějiny Teplicka* II, s. 32; M. B. SOUKUP, *Duchcov ve středověku*, s. 62.

¹⁰¹⁹ *Codex iuris municipalis regni Bohemiae* IV/2. Privilegia nekrálovských měst českých z let 1453–1500, ed. Antonín HAAS, Praha 1960, s. 56–58, č. 350. K obsahu Poděbradova privilegia souhrnně Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* I, Praha 1996, s. 786, a M. B. SOUKUP, *Duchcov ve středověku*, s. 62–63; o duchcovském erbu podrobně pojednal J. ČAREK, *Městské znaky v českých zemích*, s. 128–129. Čarek ovšem privilegium nesprávně datuje 20. zářím 1460 a tvrdí, že jím byl Duchcov opětovně (poté, co dříve poklesl na městečko) povýšen na město. Ve skutečnosti se však v tomto dokumentu o Duchcovu od začátku hovoří jako o městě (*civitas*) a rovněž v česky psané královské listině z 23. května 1459, jejíž originál je uložen v NA, fond Archiv České koruny (1158–1935), inv. č. 1632 (M), je Duchcov opakovaně označen jako město.

Poděbrad 27. října 1464 a 14. ledna 1465 půjčil od Prokopa další peníze (1 000, resp. 2 000 uherských zlatých), zapsal mu je opět na Oseku.¹⁰²⁰

Obr. 20: Současný znak města Duchcova

Hrad Osek a město Duchov však zůstaly v držení mladších Rabštejnů jen do roku 1473, kdy je v reakci na loupeživé vpády jejich tehdejšího držitele Jindřicha z Rabštejna obsadili saští vévodové Arnošt a Albrecht. Jindřich byl poté donucen postoupit hrad Pavlovi ze Sulevic a přesídlit do Ploskovic u Litoměřic.¹⁰²¹ Byla to jen jedna z majetkových ztrát, které šly ruku v ruce s poklesem společenského významu rabštejnského rodu po smrti jeho nejvýznamnějších představitelů. Václav z Rabštejna prodal pracně shromážděnou kolekci rukopisů humanisty Jana drkolenskému klášteru a 28. dubna 1474 postoupil Janovi z Roupova výše zmíněný staroměstský dům.¹⁰²² Opětovné zmenšování majetkové základny rodu pak vyvrcholilo v roce 1493, kdy Jindřichův syn Ladislav prodal Janovi z Roupova i lukrativní prachatické panství.¹⁰²³

¹⁰²⁰ A. SEDLÁČEK (ed.), *Zbytky register*, s. 249, č. 1755 a 1759.

¹⁰²¹ Blíže podkap. 2.8.

¹⁰²² R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 213–214, pozn. 91 (ve shořelé staroměstské radní knize trhové z let 1453–1477 byl zápis o tomto prodeji uveden na fol. 343r). K historii objektu souhrnně Pavel VLČEK et al., *Umělecké památky Prahy. Staré Město, Josefov*, Praha 1996, s. 446–447.

¹⁰²³ Srov. podkap. 2.8.

ZÁVĚR

Na předchozích stránkách jsme sledovali životní osudy a kariéry jednotlivých představitelů rodu mladších Rabštejnů žijících v 15. století. Shrňme tedy stručně zjištěné poznatky a pokusme se souhrnně zformulovat odpověď na otázku, jak se tito konkrétní šlechtici vypořádávali s tehdejšími dramatickými událostmi, tedy – obrazně řečeno – jak se uměli pohybovat ve vírech „husitského století“. Naprostá většina informací o Petrovi z Rabštejna, které se nám dochovaly, pochází z půhonných knih desek zemských i dvorských. Petr byl účastníkem celé řady soudních pří, téměř vždy jako pohnaný, jemuž bylo kladeno za vinu způsobení nějakých škod žalobci. Bylo by však krátkozraké vyvozovat z toho dalekosáhlé závěry o Rabštejnově přílišné konfliktnosti, protože pohánění k soudu patřilo ke koloritu tehdejší šlechtické společnosti. Důležitější je zpráva z roku 1402 informující o tom, že Petr patřil do skupiny laiků žijících v Hlubanech nedaleko Loun, kteří byli exkomunikováni. Není přitom náhodné, že náboženský nonkonformismus pozorujeme právě u toho příslušníka studovaného šlechtického rodu, jenž sídlil v severozápadních Čechách. Ty totiž patřily mezi tradiční oblasti lidového kacířství, kde už od první poloviny 14. století intenzivně působila inkvizice. Nonkonformistická tradice a nálada nakloněná reformním myšlenkám, která tam na počátku 15. století panovala a jež do těchto končin přivedla i samotného Jana Husa,¹⁰²⁴ našeho Petra jistě ovlivnila.

Ani o Petrově bratrovi Janovi toho mnoho nevíme, pro rabštejnský rod to však byla osobnost nesmírně důležitá. Za husitské revoluce stál jako katolík věrně na straně Zikmunda Lucemburského, jeho služby tomuto panovníkovi otevřely kariérní možnosti pro syny Jana a Prokopa a fakticky určily směr dalšího vývoje rabštejnského rodu. Ten se na rozdíl od Vřesovců, Gutštejnů či Trčků z Lípy nezařadil mezi tzv. novou šlechtu válečnického typu, jejíž příslušníci dosahovali společenského i hospodářského vzestupu svých rodů se zbraní v ruce, a stal se naopak představitelem nové šlechty typu dvorského, která profitovala ze služeb římskoněmeckému nebo později i českému panovníkovi a jejímž průkopníkem byl Kašpar Šlik.

První stejnojmenný syn Jana z Rabštejna se už za krátké Zikmundovy vlády v českých zemích stal vyšehradským purkrabím a stejně jako jeho bratr Prokop náležel k bloku katolíků a umírněných kališníků, jehož nejvýraznějším představitelem byl Oldřich II. z Rožmberka a jehož program lze charakterizovat jako konzervativní a stavovsky vyhraněný. Jan se

---

¹⁰²⁴ Srov. Petr HLAVÁČEK, *Beginnings of Bohemian Reformation in the Northwest*, s. 48, či recentně Pavel SOUKUP, *Jan Hus. Život a smrt kazatele*, Praha 2015, s. 151.

uplatňoval též jako diplomat a úřad vyšehradského purkrabí držel nepřetržitě až do roku 1448. Tehdy se však politické poměry po dobytí Prahy Jiřím z Poděbrad pronikavě změnily, Rabštejn byl ze svého postu sesazen a musel se stáhnout do ústraní. Na politické výsluní se vrátil po nástupu Ladislava Pohrobka na český trůn v roce 1453, jistě zásluhou svého vlivného bratra Prokopa, jenž tehdy stanul v čele obnovené české královské kanceláře. Jan byl jmenován do nově zřízeného úřadu královského prokurátora, stal se členem královské rady a zemským soudcem a významné postavení si podržel až do své smrti v roce 1457.

Kariéra Prokopa z Rabštejna, o němž se nám dochovalo nejvíce zpráv, byla závratná. Zahájil ji jako písař v říšské kanceláři ještě za vlády Zikmunda Lucemburského, zůstal zde i za panování jeho nástupců a ve službách Fridricha III. Habsburského se posléze zařadil mezi nejvýznamnější středoevropské diplomaty. Takřka po celé tehdejší Evropě si vybudoval obdivuhodnou síť kontaktů. Jeho nejbližšími přáteli byli Oldřich II. z Rožmberka, přední český katolický politik a nejvýraznější osobnost rožmberského rodu, a slavný humanista a diplomat Enea Silvio Piccolomini, který v roce 1458 usedl na svatopetrský stolec jako Pius II. Přátelský vztah choval Prokop také ke kancléři Kašparu Šlikovi, s nímž léta působil v říšské kanceláři, k italskému kardinálu Tommasovi Parentucellimu, který se stal roku 1447 papežem jako Mikuláš V., či ke španělskému kardinálu Juanu Carvajalovi. Po celé poděbradské období – nejprve coby diplomat a rádce Fridricha III. a od roku 1453 jako český kancléř – byl Rabštejn v kontaktu s nejdůležitějšími událostmi českých dějin. Připomeňme alespoň zápas o uznání papeže Evžena IV. v roce 1446 či neúspěšné jednání o potvrzení kompaktát v Římě v roce 1462. Prokop byl silnou, pragmatickou osobností, uměl se přizpůsobit všem převratným událostem své doby a – ač katolík – získal si i přízeň „husitské krále“ Jiřího z Poděbrad.

Svého postavení a vlivných známostí neváhal Prokop využívat ku prospěchu svému i svého rodu a příkladně se přitom staral o mladší bratry, jimž prošlapával cestu ke vzdělání a k církevním beneficím. Během pobytu v Římě v roce 1447 zajistil knězi Jindřichovi proboštsví sv. Štěpána v Litoměřicích, a když o pět let později doprovázel do Věčného města Fridricha III. na císařskou korunovaci, vymohl pro Jana, budoucího humanistu, dispenz, aby se mohl stát proboštem vyšehradským, i když mu tehdy nebylo více než patnáct let. Jana také v roce 1454 vyslal na studia do Boloně a prostřednictvím přítele Eney Silvia mu zařídil doporučující list císaře Fridricha. Za Piova pontifikátu byl pak humanista Jan – opět Prokopovým přičiněním – jmenován papežským protonotářem a referendářem.

Po vzoru svého staršího bratra vstoupil Jan do diplomatických služeb krále Jiřího, ale koncem 60. let se ocitl v nezáviděníhodné situaci. Když se v roce 1468 vrátil z jednoho ze

svých italských pobytů, v Čechách zuřila tzv. druhá husitská válka a on byl jediným z trojice předních prelátů českého státu, který se do té doby nepřipojil k protipoděbradské Zelenohorské jednotě. Na jedné straně bylo jeho povinností uposlechnout papeže a odvrátit se od Jiřího z Poděbrad, jenž byl i se svou rodinou dán do klatby, na straně druhé se chtěl zachovat čestně ke králi, v jehož službách on i jeho bratr dlouhá léta působili. Zápas, který ve své mysli sváděl, literárně ztvárnil ve slavném *Dialogu*. Obsah tohoto spisu, pokládaného za první humanistické dílo v české literatuře, předznamenal Janovo rozhodnutí v reálném životě. V roce 1470 rezignoval, opustil svoji milovanou vlast a uchýlil se na uherský dvůr k Matyáši Korvínovi, v jehož službách strávil poslední roky svého krátkého života. Text *Dialogu* a soukromé poznámky v jeho rukopisech ukazují, že byl špatně přizpůsobivý introvert, který se v kritických chvílích uzavíral do sebe a jemuž chyběla odvaha, rozhodnost a osobní statečnost.

Za života Prokopa a Jana, dvou nejvýznamnějších představitelů rodu, dosáhli mladší Rabštejnové výrazného společenského vzestupu. Jeho výrazem byly nejen výše uvedené úřady, ale také četná papežská i císařská privilegia a pocty. Prvním významným mezníkem se stalo už v roce 1439 pasování vyšehradského purkrabího Jana na rytíře, provedené při jedné z jeho diplomatických misí Albrechtem II. Habsburským. O tři roky později se téhož aktu u příležitosti královské korunovace Fridricha III. v Cáchách dočkal Prokop z Rabštejna. Ten pak v roce 1447 vymohl na papeži Evženovi IV. pro sebe, svého otce i své bratry s veškerým potomstvem povolení pečeti červeným voskem. V březnu 1452 se právě korunovaný císař Fridrich III. Prokopovi za jeho služby odměnil tím, že jemu, jeho bratrům i jejich potomkům polepšil erb a zároveň ho na mostě přes Tiberu ve Věčném městě znovu pasoval na rytíře. Následujícího roku dostal Rabštejn od císaře spolu s neobyčejným uznáním svých zásluh i právo jmenovat deset veřejných notářů a legitimovat deset levobočků, jež mělo po jeho smrti (ale jen o čtyřech notářích a čtyřech levobočcích) přejít na seniora rabštejnského rodu. Obdobné privilegium později získal i od papeže Pia II. Společenský vzestup Prokopova rodu byl nejpozději v roce 1458 potvrzen povýšením do panského stavu. Nutno však dodat, že ač se tato nobilitace vztahovala na celý rabštejnský rod, stavovskou obcí byla plně respektována jen v případě kancléře Prokopa a humanisty Jana a ostatní členové rodu byli nadále pokládáni za rytíře.

Vedle vzestupu společenského si rabštejnský rod ve sledovaném období polepšil i majetkově. Nejvýznamnější byly tři akvizice. V roce 1457 získal Prokop spolu se svým bratrem Janem, proboštem vyšehradským, od Rožmberků město Prachatice, kde pak Jan v roce 1469 napsal svůj proslulý *Dialogus*, a městečko Volary. Téhož roku Prokop na Starém

Měště pražském koupil dům U sovy a v roce 1460 mu pak král Jiří z Poděbrad za jeho půjčku zastavil hrad Osek a městečko Duchcov i s „*horami cínovými*“.

Poté, co asi v roce 1470 zemřel kancléř Prokop a o tři roky později humanista Jan, však další představitelé rodu na jejich odkaz nedokázali navázat. Ani Václav z Rabštejna, ani jeho synovec Jindřich nezastávali žádné významné úřady ani nedoráželi církevní benefícia a o značnou část rabštejnského majetku přišli. Václav prodal cenné rukopisy svého bratra Jana i zmíněný staroměstský dům, Jindřich dokonce z Oseka a Duchcova učinil hnízdo loupeživých rytířů, a tak není divu, že se jich následně musel vzdát. Nakonec v roce 1493 prodal Václavův syn Ladislav i lukrativní prachatické panství. Pokles významu a prestiže mladších Rabštejnů byl očividný, a přestože máme doloženo, že se nadále hlásili k panskému stavu, fakticky poklesli na úroveň rytířů. Není tedy nikterak překvapivé, že na seznamu českých panských rodů z roku 1500 mladší Rabštejny nenajdeme.

Kritické biografie jednotlivých představitelů rabštejnského rodu, zpracované na základě široké škály pramenů, v mnohém revidovaly výklady uváděné v dosavadní literatuře. Byl důkladně objasněn průběh a výsledky dosud mylně interpretovaných soudních sporů, v nichž figuroval Petr z Rabštejna, a zároveň byly sneseny nové poznatky o jeho držbě Hluban. V případě Petrova bratra Jana se ukázalo, že jeho v literatuře tradované ztotožnění s žateckým konšelem Ješkem Rabštejnem a z něj vyplývající identifikace Janovy manželky Kateřiny jako dcery žateckého měšťana Mikuláše Mulsteina s velkou pravděpodobností nejsou správné. Rovněž jsme poukázali na fakt, že Janův údajně bezdětný stejnojmenný potomek měl syna, jehož lze spolehlivě ztotožnit se záhadným Jindřichem z Rabštejna, který v pramenech vystupuje v letech 1463–1491.

Nejvíce nových poznatků přinesly písemnosti kuriální provenience, které dosud až na výjimky zůstávaly stranou pozornosti českých badatelů zabývajících se mladšími Rabštejny. Vyplývá z nich, že Prokop z Rabštejna nebyl klerik, jak říká v literatuře převládající názor, nýbrž laik. Na základě dalších pramenů jsme se pak přiklonili k názoru, že měl dceru Kateřinu. Novým nejstarším dokladem Rabštejnova členství v královské radě Fridricha III. Habsburského se stal panovníkův list adresovaný 23. listopadu 1446 papežské kurii, jehož opis se dochoval ve Vatikánském tajném archivu v registrech označovaných jako *Diversa cameralia*. Dále jsme zjistili, že po neúspěšném jednání českého obedienciho poselstva v Římě v roce 1462 neodjel Prokop z Věčného města 4. dubna, tj. pouhý jeden den po ostatních poslech, ale pobýval zde minimálně o týden déle. Během tohoto týdne mu bylo uděleno hned několik prestižních výsad a Rabštejn tu také zprostředkoval žádosti celé řady katolíků a církevních institucí v českých zemích a přičinil se o jejich úspěšné vyřízení. Tím se

zároveň osvětlují důvody jeho zatčení po bouřlivém zemském sněmu v srpnu téhož roku. Vůbec nejdůležitější nový poznatek o Prokopovi z Rabštejna se týká jeho povýšení do panského stavu. Ukázalo se, že pánem (*baro*) byl už 6. května 1458, kdy Jiří z Poděbrad skládal proslulou tajnou korunovační přísahu, kdežto nejstarší dosud známý doklad, na nějž jsem nově upozornil ve své bakalářské práci,¹⁰²⁵ pochází až z 8. ledna 1462. Po konfrontaci s dalšími prameny musíme nobilitaci klást do doby po roce 1454, přičemž nejpravděpodobnější je období prvních dvou měsíců Poděbradovy vlády.

Ve srovnání s výkladem traktovaným v české odborné literatuře se výrazně změnila i životopisná data humanisty Jana, a to na základě zatím opomíjených pramenů z vatikánských a boloňských archivů. Připomeňme tedy hlavní provedené korekce. Za nejstarší zmínku byl dříve pokládán dopis Eney Silvia Piccolominiho ze 14. prosince 1454, nyní je jí papežská listina z 18. března 1452, na jejímž základě se Jan stal titulárním proboštem vyšehradským. Na boloňské univerzitě byl Rabštejn prorektorem (*vicerektor*) zaalpských studentů za rektorátu Gilese Wytyngtona, a ne jeho nástupcem v rektorském úřadě, jak se domníval František Šmahel. Právnický doktorát získal Jan 18. března 1457 v Boloni, a nikoli až v roce 1461 v Pavii – to je pouze mylná, prameny nepodložená domněnka Bohumila Ryby, jež je v mnohé literatuře prezentována jako fakt. Stejně nesprávná je obecně přijímaná hypotéza Rudolfa Urbánka, podle níž Pius II. jmenoval Rabštejna papežským protonářem a referendářem v roce 1459. Nyní už z vatikánských register přesně víme, že nositelem prvního titulu byl Jan od 11. září 1458 a druhý získal až 3. dubna 1462.

Předkládaná práce představuje první pokus o zevrubnější a ucelené zpracování dějin mladších Rabštejnů v 15. století. Protože takový úkol vyžaduje interdisciplinární přístup a náležitou orientaci v mnoha různých rovinách medievistické problematiky, hojně jsem využíval poznatků pomocných věd historických (především genealogie, historické chronologie, heraldiky, sfragistiky, kodikologie a filigranologie) i řady dalších příbuzných oborů, např. archeologie a kastelologie (problém lokalizace hradu Sychrova), dějin práva (půhonné a odúmrtí pře, úvahy o věku rabštejnských bratrů ve vztahu k dosaženému stupni svěcení), dějin literatury (počátky humanismu ve středoevropském prostředí), lingvistiky (význam termínů užívaných v historických pramenech) či psychologie (posouzení osobnosti humanisty Jana).

V předmluvě jsem si vytkl za cíl zpracovat ucelený úvod do bádání o Rabštejnech, podat kritické biografie jednotlivých představitelů rodu mladších Rabštejnů žijících v „husitském století“, náležitě je zasadit do kontextu politických, náboženských a kulturních

---

¹⁰²⁵ D. KOZLER, *Prokop z Rabštejna*, s. 78.

dějin daného období, najít odpověď na otázku, jak se konkrétní šlechtici uměli pohybovat ve vírech „husitského století“, a v neposlední řadě pojednat o společenském a hospodářském vzestupu rodu po husitské revoluci. Tyto cíle se mi myslím podařilo naplnit. Přesto jsem si plně vědom, že v rámci diplomového práce nebylo možné zvolené téma zcela vyčerpat. Dosud nezohledněné archivní prameny, zahraniční edice, ale třeba i rukopisně dochovaná genealogická díla představují velkou studnici nových informací a podnětů pro další bádání. Rád bych proto v budoucnu svůj text dále doplňoval a precizoval a po publikování některých dílčích částí předložil jako práci rigorózní.

Značný prostor pro další bádání poskytuje zejména humanista Jan z Rabštejna a jeho *Dialogus*. Nové poznatky představené v této práci ukázaly, že v jeho životaběhu bylo leccos jinak, než jak se dosud tradovalo, a že by si zasloužil zpracování velké, komplexně pojaté biografie. Nemalý dluh má dosavadní bádání i vůči jeho *Dialogu*. Navzdory všeobecné známosti tohoto díla dosud nevznikl zevrubný rozbor, v rámci něhož by byla podána jeho žánrová charakteristika, popsány jeho inspirační zdroje a objasněny předpokládané vazby, ale i rozdíly mezi ním a dalšími dialogickými spisy (zvláště *Pentalogem* Eney Silvia Piccolominiho a dialogem *De remedio amoris* Johanna Trösterera), které vznikly ve střední Evropě kolem poloviny 15. století a jsou pokládány za rané projevy zaalpského humanismu. Naléhavá je rovněž potřeba posoudit nově objevený rukopis *Dialogu*, jenž by mohl přinést mnoho nového, neboť oba manuskripty, z nichž bylo dílo zatím vydáváno, jsou jen nekvalitní a porušené opisy. Všemi právě nastíněnými otázkami a badatelskými dezideraty se chystám obšírně zabývat ve svém disertačním projektu.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

PRAMENY

Nevydané

Archiv Akademie věd ČR, fond Historický spolek, sign. VI/1–5 (Staré letopisy české – opisy)

Archiv hlavního města Prahy, Sbírka rukopisů (1300–2007)

- sign. 992 (pamětní kniha Starého Města pražského z let 1417–1480) – dostupné online z <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=E1BD3C13B72711DF820F00166F1163D4>

Archiv Pražského hradu, Sbírka rukopisů knihovny Metropolitní kapituly u sv. Víta v Praze (6.–19. stol.), sign. L. XI.

Archiv Univerzity Karlovy v Praze, fond Listiny II (1322–1863)

- dostupné online z http://digitool.is.cuni.cz/R/TYBJP93JXQXMADXEC7YV63QYAEH9Q31VJT5QJUPS699IG2KHY-01097?func=collections-result&collection_id=2908

Bayerische Staatsbibliothek (München)

- sign. Clm 1214 – dostupné online z <http://nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb00105446-8>
- sign. Clm 10024 (tzv. rabštejnský Nový zákon) – dostupné online z <http://nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb00092818-7>

Bibliotheca Apostolica Vaticana, sbírka Vaticani latini

- sign. Vat. lat. 3995 – mikrofilm dostupný online z http://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.3995

Bibliothèque nationale de France, Département des manuscrits

- sign. Bibl. nat. lat. 5068 – mikrofilm dostupný online z <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b90677046>
- sign. Bibl. nat. lat. 6417 – mikrofilm dostupný online z <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b90665313>

Hill Museum & Manuscript Library (Collegeville, Minnesota), sbírka Color Microfilms

- zčásti dostupné online z <http://cdm.csbsju.edu/cdm/search/collection/HMMLC1rMicr>

Historický ústav Akademie věd ČR, Fotosbírka, Varia A 4 – Drkolná

Knihovna Královské kanonie premonstrátů na Strahově (Strahovská knihovna)

- sign. DR IV 23 (konvolut různých textů) – dostupné online z
<http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-KKPS__DR_IV_23____3QC1LLF-cs>

Knihovna Národního muzea

- sign. I A 1 (tzv. kodex talmberský) – dostupné online z
<http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NMP__I_A_1____2E08HQB-cs>
- sign. II C 2 (tzv. právní kodex hořovický)
- sign. III B 5 (tzv. štitenský sborník muzejní) – dostupné online z
<http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NMP__III_B_5____3M2HVRF-cs>
- sign. III B 12 (rukopis s textem *L SLČ*) – dostupné online z
<http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NMP__III_B_12____3B4Q9F4-cs>
- sign. IV E 28 (tzv. právní sborník Jana Trubače s textem *K SLČ*) – dostupné online z
<http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NMP__IV_E_28____19F361C-cs>
- sign. V B 24 (rukopis s textem *P SLČ*) – dostupné online z
<http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NMP__V_B_24____05CNGRD-cs>
- sign. V E 43 (tzv. neuberský sborník práv městských s texty *Sa* a *S SLČ*) – dostupné online z
<http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NMP__V_E_43____1MCZ1E1-cs>
- sign. V E 89 (tzv. vyšehradský sborník právní s texty *O_I* a *O SLČ*) – dostupné online z
<http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NMP__V_E_89____0AOI6B3-cs>

Moravský zemský archiv v Brně

- fond G 10 – Sběrka rukopisů MZA, inv. č. 432 (rukopis s textem *F SLČ*)

Národní archiv

- fond Archiv České koruny (1158–1935) – dostupné online z <<http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/CZ-NA/ACK/fond>>
- fond Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II. (1115–1820) – listinná část fondu dostupná online z <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK/fond>>

- fond Křižovníci s červenou hvězdou – generalát a konvent, Praha (1233–1950) – listinná část fondu dostupná online z <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RKr/fond>>
- Sbírka přepisů z italských a vatikánských archivů (1401–1814)

Národní knihovna ČR, oddělení rukopisů a starých tisků

- sign. I E 30 – dostupné online z <http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR__VIII_D_16___2ACL8C0-cs>
- sign. VIII.D.16 – dostupné online z <http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR__VIII_D_16___2ACL8C0-cs>
- sign. XIX.A.50 (rukopis s textem *M SLČ*) – dostupné online z <http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR__XIX_A_50___1CY5JUF-cs>
- sign. XIX.C.19 (rukopis s texty *C* a *I SLČ*) – dostupné online z <http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR__XIX_C_19___4BYLE04-cs>
- sign. XXII.A.2 (vitřínová signatura LIV.D.1; křižovnický rukopis s texty *H* a *h SLČ*)
- sign. XXIII.F.112 – dostupné online z <http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR__XXIII_F_112_33VSAL2-cs>

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, Mscr.Dresd.k.1

(rukopis s textem *Z_I SLČ*) – dostupné online z <<http://digital.slub-dresden.de/id392630990>>

Státní oblastní archiv v Litoměřicích, fond Biskupské sbírky Litoměřice, sign. B I F 54

(tzv. litoměřický rukopis Pulkavovy kroniky s textem *P_I SLČ*)

Státní oblastní archiv v Třeboni

- sbírka Cizí rody – registratura, sign. Pluh z Rabštejna
- sbírka Cizí statky (1207–1869) – dostupné online z <<http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/CizyStatky/fond>>
- sbírka Historica Třeboň (1216–1659) – dostupné online z <<https://digi.ceskearchivy.cz/DA?lang=cs&menu=0&doctree=1lm>>
- fond Premonstráti Želiv (1233–1950) – dostupné online z <<http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/CZ-SOAT/PremonstratiZeliv/fond>>

Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond Archiv města Žlutice (1375–1945)

– zčásti dostupné online z <<http://www.portafontium.cz/contents/charter/soap-kv/zlutice>>

Ústav pro českou literaturu AV ČR, Staročeská sbírka

Vědecká knihovna v Olomouci, historické fondy, sign. M II 17

Edice a antologie

Archiv České koruny. Edice faksimilií – Archivum Coronae Regni Bohemiae. Editio diplomatum phototypica IV/1, 2. 1355–1360, edd. Věra BERÁNKOVÁ – Lenka MATUŠÍKOVÁ, Praha 1987 (textový svazek)

Archiv České koruny. Edice faksimilií – Archivum Coronae Regni Bohemiae. Editio diplomatum phototypica IV/2. 1358–1360, Praha 1983 (faksimilový svazek)

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské I–VI, ed. František PALACKÝ, Praha 1840–1872; VII–X, ed. Josef KALOUSEK, Praha 1887–1890; XIV–XVII, ed. Josef KALOUSEK, Praha 1895–1899; XIX, ed. Josef KALOUSEK, Praha 1901; XXI, ed. Josef KALOUSEK, Praha 1903; XXVI, ed. Josef KALOUSEK, Praha 1909; XXVIII, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1912; XXXI, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1921; XXXV–XXXVII, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1935–1944

BACHMANN, Adolf (ed.), *Iohannis Rabensteinensis Dialogus*, AÖG 54/2, 1876, s. 351–402

BACHMANN, Adolf (ed.), *Urkunden und Actenstücke zur österreichischen Geschichte im Zeitalter Kaiser Friedrichs III. und König Georgs von Böhmen (1440–1471)*, Wien 1879 (= FRA II/42)

BACHMANN, Adolf (ed.), *Briefe und Acten zur österreichisch-deutschen Geschichte im Zeitalter Kaiser Friedrich III.*, Wien 1885 (= FRA II/44)

BERNT, Alois – BURDACH, Konrad (edd.), *Der Ackermann aus Böhmen*, Berlin 1917 (= Vom Mittelalter zur Reformation. Forschungen zur Geschichte der deutschen Bildung III/1)

BÖHMER, Johann Friedrich – HUBER, Alfons (edd.), *Regesta Imperii* VIII. Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV. 1346–1378, Innsbruck 1877

Caesaris S. R. E. Card. Baronii, Od. Raynaldi et Jac. Laderchii ... Annales ecclesiastici XXIX. 1454–1480, Barri-Ducis-Parisiis-Friburgi Helv. 1880

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/2. 1267–1278, edd. Jindřich ŠEBÁNEK – Sáša DUŠKOVÁ, Praha 1981

Codex diplomaticus Lusatiae superioris IV. Oberlausitzer Urkunden von 1437–1457, hrsg. von Richard JECHT, Görlitz 1911–1927

Codex iuris canonici – Kodex kanonického práva. Úřední znění textu a překlad do češtiny, přel. Miroslav ZEDNÍČEK, Praha 1994

- Codex juris municipalis regni Bohemiae* I–II, ed. Jaromír ČELAKOVSKÝ, Praha 1886–1895;
 III, edd. Jaromír ČELAKOVSKÝ – Gustav FRIEDRICH, Praha 1948; IV/1–2, ed.
 Antonín HAAS, Praha 1954–1960 CUGNONI, Giuseppe (ed.), *Aeneae Silvii Piccolomini
 Senensis qui postea fuit Pius II Pont. Max. opera inedita*, Roma 1883
- ČERNÁ, Alena M. – ČORNEJ, Petr – KLOSOVÁ, Markéta (edd.), *Staré letopisy české.
 Texty nejstarší vrstvy*, Praha 2003 (= *Fontes rerum Bohemicarum – Series nova II*)
- ČORNEJ, Petr (ed.), *Království dvojího lidu. České dějiny let 1436–1526 v soudobé
 korespondenci*, Praha 1989 (= *Živá díla minulosti 107*)
- Desky dvorské Království českého* VII. První kniha půhonná z let 1383–1407, ed. Gustav
 FRIEDRICH, Praha 1929; VIII. Druhá kniha půhonná z let 1407–1530, ed. Gustav
 FRIEDRICH, Praha 1944
- DUELLIUS, Raimund (ed.), *Miscellanea quae ex codicibus mss. collegit* I, Augustae
 Vindelicorum-Graecii 1723
- EBENDORFER, Thomas, *Chronica Austriae*, hrsg. von A. Lhotsky, Berlin-Zürich 1967
 (= MGH, *Scriptores rerum Germanicarum – Nova series XIII*)
- EBENDORFER, Thomas, *Chronica pontificum Romanorum*, hrsg. von H. Zimmermann,
 München 1994 (= MGH, *Scriptores rerum Germanicarum – Nova series XVI*)
- EMLER, Josef (ed.), *Ein Bernaregister des Pilsner Kreises vom Jahre 1379*, Prag 1876
- EMLER, Josef (ed.), *Smlouva o napsání bible české z r. 1416*, ČMKČ 56/3, 1882, s. 538–539
- ERBEN, Karel Jaromír (ed.), *Výbor z literatury české* II. Od počátku XV až do konce XVI
 století, Praha 1868
- ESCHENLOER, Peter, *Geschichte der Stadt Breslau* I–II, hrsg. von G. Roth, Münster etc.
 2003 (= *Quellen und Darstellungen zur schlesischen Geschichte 29/1–2*)
- FLAJŠHANS, Václav (ed.), *Mistr Jan Hus a národ český. Dvaadvacet dokumentů
 s výkladem a poznámkami*, Praha 1918
- Fontes rerum Bohemicarum* V, ed. Josef EMLER, Praha 1893; VII, [ed. Josef EMLER],
 Praha s. d.; VIII, ed. Václav NOVOTNÝ, Praha 1932
- [GEMEINHARDT, Johann Caspar (ed.)], *Lusatia superior diplomatica continuata*, s. l. 1734
- GRADL, Heinrich (ed.), *Monumenta Egrana. Denkmäler des Egerlandes als Quellen für
 dessen Geschichte*, Eger 1886
- HAVRÁNEK, Bohuslav – HRABÁK, Josef – DAŇHELKA, Jiří (edd.), *Výbor z české
 literatury doby husitské* II, Praha 1964
- HLAVÁČEK, Ivan (ed.), *Ze zpráv a kronik doby husitské*, Praha 1981

- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka (ed.), *Svěcení duchovenstva v církvi podjednou*. Edice pramenů z let 1438–1521, Dolní Břežany 2014
- HOPPER, Marcus (ed.), *Aeneae Sylvii Piccolominei Senensis ... opera quae extant omnia*, Basilae 1551
- HORMAYR, Joseph von (ed.), *Beiträge zur Geschichte des deutschen Municipalwesens (Fortsetzung)*, in: týž (red.) *Taschenbuch für die vaterländische Geschichte XXIX (Neue Folge XI)*, Leipzig 1840, s. 436–504
- CHARVÁT, Jaroslav (ed.), *Dílo Františka Palackého II. Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527 čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých vydané*, Praha 1941 [recte: 1945]
- CHMEL, Joseph (ed.), *Materialien zur österreichischen Geschichte II*, Wien 1838
- CHMEL, Joseph (ed.), *Urkunden, Briefe und Actenstücke zur Geschichte der habsburgischen Fürsten K. Ladislaus Posth., Erzherzog Albrecht VI. und Herzog Siegmund von Österreich aus den Jahren 1443–1473*, Wien 1850 (= FRA II/2)
- CHMEL, Joseph (ed.), *Regesta chronologico-diplomatica Friderici III. Romanorum Imperatoris (Regis IV.) I–II*, Wien 1838–1840
- CHMEL, Joseph (ed.), *Fortsetzung des Reiseberichtes des Herrn Regierungsrathes Chmel*, in: *Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Classe V*, Wien 1850, s. 591–728
- IZBICKI, Thomas M. – CHRISTIANSON, Gerald – KREY, Philip (edd.), *Reject Aeneas, Accept Pius*. Selected Letters of Aeneas Sylvius Piccolomini (Pope Pius II), Washington 2006
- KADLEC, Augustin (ed.), *List Eneáše Silvia o cestě na sněm do Benešova a o dvojí zastávce v Táboře*, in: JSH 22/3–4, 1953, s. 107–112, 133–148
- KARAJAN, Theodor Georg von (ed.), *Michael Beheim's Buch von den Wienern*. 1462–1465, Wien 1843
- KUNISCH, Johann Gottlieb (ed.), *Peter Eschenloer's ... Geschichten der Stadt Breslau, oder Denkwürdigkeiten seiner Zeit vom Jahre 1440 bis 1479 I–II*, Breslau 1827–1828
- KVIRENC, Jan – KUNSTOVÁ, Eliška (edd.), *České dějiny do roku 1914*. Historie v dokumentech, Liberec 2006
- Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV. Liber VI (1397–1405)*, ed. Antonín PODLAHA, Praha 1927
- LICHNOWSKY, Eduard Maria von (ed.), *Geschichte des Hauses Habsburg VI. Von Herzog Friedrichs Wahl zum römischen König bis zu König Ladislaus Tode*, Wien 1842

- LOSERTH, Johann (ed.), *Ein Gesandtschaftsbericht aus Prag vom Jahre 1454*, MVGDB 18/4, 1879–1880, s. 299–306
- MANSI, Gian Domenico (ed.), *Pii II. P. M. olim Aeneae Sylvii Piccolominei Senesis orationes politicae, et ecclesiasticae* II, Lucae 1757
- MARTÍNKOVÁ, Dana (ed.), *Poselství ducha*. Latinská próza českých humanistů, Praha 1975 (= Živá díla minulosti 75)
- MARTÍNKOVÁ, Dana – HADRAVOVÁ, Alena – MATL, Jiří (edd.), *Aeneae Silvii Historia Bohemica – Enea Silvio: Historie česká*, Praha 1998 (= Fontes rerum Regni Bohemiae I)
- MELL, Max (ed.), *Enea Silvio Piccolomini Briefe*, Jena 1911 (= Das Zeitalter der Renaissance. Ausgewählte Quellen zur Geschichte der italienischen Kultur I/3)
- MOMMSEN, Theodor (ed.), *Cassiodori Senatoris Variae*, Berlin 1894 (= MGH, Auctores antiquissimi XII)
- Monumenta Boica* XXXI/2, München 1837 (= Monumenta Boica – Collectio nova IV/2)
- MÜLLER, August (ed.), *Quellen- und Urkundenbuch des Bezirkes Teplitz-Schönau bis zum Jahre 1500*, Prag 1929 (= Stadt- und Urkundenbücher aus Böhmen 7)
- NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír (ed.), *Sigismundi regis Bohemiae litterae donationum regalium (1421–1437)*. 69 listů krále Zikmunda na výprosy v Čechách, Praha 1904 (= VKČSN, roč. 1903, , č. I)
- NOVOTNÝ, Václav (ed.), *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, Praha 1920 (= Spisy M. Jana Husi 9)
- PALACKÝ (ed.), František, *Přílohy k vlastenským dějinám*, Časopis společnosti vlastenského Museum v Čechách 1/3, 1827, s. 59–83
- PALACKÝ, František (ed.), *Starí letopisové čeští od roku 1378 do 1527, čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic, z rukopisů starých vydané*, Praha 1829 (= Scriptores rerum Bohemicarum III)
- PALACKÝ, František (ed.), *Zběrky ze starožitnosti československé*, ČČM 5/2, 1831, s. 169–174
- PALACKÝ, František (ed.), *Zeugenverhör über den Tod König Ladislaw's von Ungarn und Böhmen im Jahre 1457*. Eine kritische Zusammenstellung und Würdigung, Prag 1856
- PALACKÝ, František (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georg's von Podiebrad (1450–1471)*, Wien 1860 (= FRA II/20)
- PELIKÁN, Josef (ed.), *Rožmberské dluhopisy z let 1457–1481*, Praha 1953 (= Studie a prameny k českým dějinám 4)

- PIANA, Celestino (ed.), *Nuovi documenti sull'Università di Bologna e sul Collegio di Spagna* I, Bologna 1976 (= *Studia Albornotiana* 26)
- PIANA, Celestino (ed.), *Il „Liber secretus iuris pontificii“ dell'Università di Bologna. 1451–1500*, Milano 1989 (= *Orbis academicus. Saggi e documenti di storia delle università* 2)
- PICCOLOMINI, Aeneas Silvius, *Historia Bohemica* I–III, hrsg. von J. Hejnic und H. Rothe, Köln-Weimar-Wien 2005 (= *Bausteine zur slavischen Philologie und Kulturgeschichte – Neue Folge, Reihe B: Editionen* 20/1–3)
- PICCOLOMINI, Eneas Silvius, *Historia Austriacalis* I–II, hrsg. von J. Knödler und M. Wagendorfer, Hannover 2009 (= *MGH, Scriptores rerum Germanicarum – Nova series* XXIV)
- PICHLER, Isfried H. (ed.), *Urkundenbuch des Stiftes Schlägl. Die Rechts- und Geschichtsquellen der Cisterce Slage und des Prämonstratenserchorherrenstiftes Schlägl von den Anfängen bis zum Jahr 1600*, Schlägl 2003 (= *Schlägler Schriften* 12)
- PODLAHA, Antonín (ed.), *Liber ordinationum cleri 1395–1416*, Praha 1922 (= *Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis* 9)
- PORÁK, Jaroslav – KAŠPAR, Jaroslav (edd.), *Ze starých letopisů českých*, Praha 1980
- Z RABŠTEJNA, Jan, *Disputacio*, ed. B. Ryba, Budapest 1942 (= *Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum* 29)
- Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* II–IV, ed. Josef EMLER, Praha 1882–1892; VII/1–2, edd. Bedřich MENDEL – Milena LINHARTOVÁ, Praha 1954–[1955]
- Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum* I–II, ed. Josef EMLER, Praha 1870–1872; *Rejstřík k I. a II. dílu*, red. Theodor ANTL, Praha 1899
- Repertorium Germanicum Online*, dostupné z <<http://194.242.233.132/denqRG/index.htm>> [cit. 2017-05-20]
- RUPPRICH, Hans (ed.), *Die Frühzeit des Humanismus und der Renaissance in Deutschland*, Leipzig 1938 (= *Deutsche Literatur. Sammlung literarischer Kunst- und Kulturdenkmäler in Entwicklungsreihen, Reihe Humanismus und Renaissance, Bd. 1*)
- RYBA, Bohumil (ed.), *Jana z Rabštejna Dialogus*, Praha 1946 (= *Památky staré literatury české, Řada A, sv. 1*)
- RYBA, Bohumil (ed.), *Sto listů M. Jana Husi*, Praha 1949
- RYNEŠOVÁ, Blažena (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* I–IV, Praha 1929–1954
- Scriptores rerum Silesiacarum* VII–IX, ed. Hermann MARKGRAF, Breslau 1872–1874

- SEDLÁČEK, August (ed.), *Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480*, Praha 1914
- SCHEINPFLUG, Bernhard (ed.), *Materialien zu einer Geschichte von Pläß und seiner Umgebung (Schluß der ersten Abtheilung)*, MVGDB 13/1–2, 1874–1875, s. 51–84
- SCHLESINGER, Ludwig (ed.), *Urkundenbuch der Stadt Saaz bis zum Jahre 1526*, Prag-Leipzig-Wien 1892 (= Städte- und Urkundenbücher aus Böhmen 2)
- SCHMIDT-REDER, Oscar (ed.), *Das böhmische Benedictinerkloster Porta apostolorum*, MVGDB 23/1, 1884–1885, s. 100–104
- SCHMIDT, Valentin – PICHA, Alois (edd.), *Urkundenbuch der Stadt Krummau in Böhmen II. 1420–1480*, Prag 1910 (= Städte- und Urkundenbücher aus Böhmen 6)
- SCHUBERT, Anton (ed.), *Urkunden-Regesten aus den ehemaligen Archiven der von Kaiser Joseph II. aufgehobenen Klöster Böhmens*, Innsbruck 1901
- STRAHL, Benedikt Václav [– VOIGT, Mikuláš Adaukt] (edd.), *Hilarii Litomericensis S. ecclesiae Pragensis decani Disputatio cum Ioanne Rokyczana coram Georgio rege Bohemiae per quinque dies habita anno MCCCCLXV*, Pragae 1775
- STRNAD, Josef (ed.), *Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad II. Od r. 1450 – 1526*, Plzeň 1905
- ŠIMEK, František (ed.), *Staré letopisy české z vratislavského rukopisu novočeským pravopisem*, Praha 1937 (= Prameny a texty k dějinám československým I)
- ŠIMEK, František – KAŇÁK, Miloslav (edd.), *Staré letopisy české z rukopisu křižovnického*, Praha 1959 (= Živá díla minulosti 24)
- ŠTĚDRÝ, František (ed.), *Rejstřík svěcenců na kněžství legáta sněmu basilejského Filiberta, biskupa kostnického*, Sborník Historického kroužku 5/2–3, 1904, s. 92–98, 139–143
- TADRA, Ferdinand (ed.), *K pobytu Jana Kapistrana v zemích českých. Sedmnácte listův z rukopisu národní knihovny Římské*, in: VKČSN 1889, [vyd. 1890], s. 31–48
- TADRA, Ferdinand (ed.), *Summa cancellariae (Cancellaria Caroli IV.)*. Formulář král. kanceláře české XIV. století, Praha 1895 (= Historický archiv 6)
- TELEKI, József (ed.), *Hunyadiak kora Magyarországon XI*, Pesten 1855
- THEINER, Augustin (ed.), *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia II. Ab Innocentio Pp. VI. usque ad Clementem Pp. VII. 1352–1526*, Romae-Parisiis-Pestini-Vindobonae 1860
- THEINER, Augustin (ed.), *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia II. Ab Ioanne Pp. XXIII. usque ad Pium Pp. V. 1410–1572*, Romae 1861

- TOBOLKA, Zdeněk Václav (ed.), *M. Pavla Židka Spravovna*, Praha 1908 (= Historický archiv České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, č. 33)
- URBÁNEK, Rudolf (ed.), *O volbě Jiřího z Poděbrad za krále českého 2. března 1458*. Výbor hlavních zpráv souvěkých, Praha 1958
- WOLKAN, Rudolf (ed.), *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini I–III*, Wien 1909–1918 (= FRA II/61–62, 67–68)
- ZEIBBERG, Heinrich von (ed.), *Zur Geschichte der Minderjährigkeit Herzog Albrechts V. von Österreich*, AÖG 86/2, 1899, s. 455–550

Katalogy a pomůcky

- Archivní katalog Archivu hlavního města Prahy*, dostupné online z <<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/>> [cit. 2016-12-30]
- BOHÁČEK, Miroslav – ČÁDA, František (edd.), *Beschreibung der mittelalterlichen Handschriften der Wissenschaftlichen Staatsbibliothek von Olmütz*, hrsg. von H.-B. Harder und H. Rothe, Köln-Weimar-Wien 1994
- ČELAKOVSKÝ (ed.), Jaromír, *Soupis rukopisů chovaných v archivu král. hlav. města Prahy I*, Praha 1907
- ERŠIL, Jaroslav – PRAŽÁK, Jiří (edd.), *Archiv pražské metropolitní kapituly II*. Katalog listin a listů z let 1420–1561, Praha 1986
- EUBEL, Konrad (ed.), *Hierarchia catholica medii aevi II*. Ab anno 1431 usque ad annum 1503 perducta, Münster 1914
- FRIEDLÄNDER, Ernst – MALAGOLA, Carlo (edd.), *Acta nationis Germanicae universitatis Bononiensis ex archetypis tabularii Malveziani*, Berlin 1887
- GLAßNER, Christine, *Signaturenkonkordanz der Handschriften der Stiftsbibliothek Schlägl*, Wien 1996 (dostupné online z <<http://www.ksbm.oeaw.ac.at/schlaegl/sig.htm>> [cit. 2017-03-17])
- HAAS, Antonín (ed.), *Archiv Koruny české VI*. Katalog listin z let 1438–1526, Praha 1958
- JIREČEK, Hermenegild (ed.), *Korunní archiv český*. Sbírka státních listin Koruny české z doby od r. 1306 do r. 1378, Praha 1896 (= Codex juris Bohemici II/1)
- KELLER, Karl Heinz (ed.), *Die mittelalterlichen Handschriften der Universitätsbibliothek Eichstätt III*, Wiesbaden 2004
- KRMÍČKOVÁ, Helena, *Edice středověkého diplomatického materiálu*, Brno 2014
- PELLEGRIN, Élisabeth, *La bibliothèque des Visconti et des Sforza, ducs de Milan, au XVe siècle*, Paris 1955 (= Publications de l'Institut de Recherche et d'Histoire des Textes 5)

- PODLAHA, Antonín (ed.), *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapitoly Pražské II*, Praha 1922 (= Soupis rukopisů knihoven a archivů zemí českých, jakož i rukopisných bohemik mimočeských 4)
- PRAŽÁK, Jiří (ed.), *Katalog rukopisů křižovnické knihovny nyní deponovaných ve Státní knihovně ČSR*, Praha 1980
- Regionální bibliografie okresu Louny*, dostupné online z <http://www.soalitomerice.cz/wp-content/uploads/2016/01/regionální_bibliografie_okres_Louny-1.xls> [cit. 2017-08-08]
- REMAK-HONNEF, Elisabeth – HAUKE, Hermann (edd.), *Katalog der lateinischen Handschriften der Bayerischen Staatsbibliothek München. Die Handschriften der ehemaligen Mannheimer Hofbibliothek Clm 10001–10930*, Wiesbaden 1991 (= Catalogus codicum manu scriptorum Bibliothecae Monacensis IV/1)
- ROTHER, Hans (red.), *Beschreibung der mittelalterlichen Handschriften der Wissenschaftlichen Staatsbibliothek von Olmütz. Registerband*, Köln-Weimar-Wien 1998
- TRUHLÁŘ, Josef (ed.), *Catalogus codicum manu scriptorum Latinorum qui in C. R. bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur I*, Praha 1905
- VIELHABER, Gottfried – INDRA, Gerlach (edd.), *Catalogus Codicum Plagensium (Cpl.) manuscriptorum*, Linz 1918
- VOIGT, Georg (ed.), *Die Briefe des Aeneas Sylvius vor seiner Erhebung auf den päpstlichen Stuhl*, in: Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen XVI, Wien 1856, s. 321–424
- VOIT, Petr (ed.), *Bohemica 1500–1800*. Antikvariát „U Karlova mostu“ Praha. Nabídkový katalog I, Praha 1996
- Vokabulář webový*. Webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny, dostupné online z <<https://vokabular.ujc.cas.cz/>> [cit. 2016-08-04]

LITERATURA

Nevydaná

Osobní fondy (pozůstalosti) badatelů

Archiv Akademie věd ČR, fond Mendl Bedřich (1898–1940/1973)

Historický ústav Akademie věd ČR, fond Pozůstalost Augusta Sedláčka (1843–1926)

– dostupné online z <<http://www.augustsedlacek.cz/apps>>

Státní okresní archiv Louny, fond Pozůstalost Františka Štědrého (1847–1932)

Státní okresní archiv Rakovník, Kočka Václav – osobní fond (1918–1951/1960)

Vysokoškolské kvalifikační práce

- BOUKAL, Jan, *Počátky rodu erbu pŕlměšice*. Rytíři z Vřesovic v pozdním středověku, diplomová práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2015 (dostupné online z <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/150048/>>)
- DRÁBKOVÁ, Adéla, *Rod Smiřických ze Smiřic v pozdním středověku*, bakalářská práce obhájená na KHI FP TUL, Liberec 2013 (dostupné online z <<https://dspace.tul.cz/handle/15240/14083>>)
- HYKEŠOVÁ, Marie, *Život na středověkém dvoře*. Komparace dvora Karla IV. a Jiřího z Poděbrad, bakalářská práce obhájená na FHS UK, Praha 2011 (dostupné online z <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/102199/>>)
- HYNDRÁKOVÁ, Eva, *Mikuláš Adaukt Voigt a česká historická věda na konci 18. století*, disertační práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2012 (dostupné online z <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/102336/>>)
- KALVASOVÁ VOPATOVÁ, Václava, *O listinách a kanceláři Jiřího z Poděbrad (1458–1471)*, strojopis rigorózní práce obhájené na KPVHAS FF UK, Praha 1979
- KNITTEL, Jan, *Český dvůr Ladislava Pohrobka*, diplomová práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2014 (dostupné online z <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/147136/>>)
- KOCIANOVÁ, Markéta, *Listiny z let 1283–1310, jejich konfirmace do konce 15. století a opisy v úředních knihách Archivu města Brna*, bakalářská práce obhájená na ÚPVHA FF MU, Brno 2008 (dostupné online z <http://is.muni.cz/th/74673/ff_b/>)
- KOULA, Vít, *Aleš Holický ze Šternberka*. Šlechtic a politik polipanské doby, diplomová práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2015 (dostupné online z <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/127195/>>)
- KOZLER, David, *Prokop z Rabštejna – český diplomat pozdního středověku*, bakalářská práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2014 (dostupné online z <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/123409/>>)
- LECHMANNOVÁ, Monika, *Společenský a politický vzestup Kostků z Postupic v druhé polovině 15. století*, bakalářská práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2011 (dostupné online z <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/73087/>>)
- MODLITBOVÁ, Veronika, *Sůl nad zlato? Právní a ekonomické postavení města Prachatic v pozdním středověku*, diplomová práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2017 (dostupné online z <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/164636/>>)

- NOVOTNÝ, Michal, *Šlikové. Majetková struktura panství a společenské postavení rodu do roku 1487*, diplomová práce obhájená na ÚHSD FF UK, Praha 2007 (dostupné online z <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/27528/>>)
- NOVOTNÝ, Michal, *Z měšťanského domu přes císařský dvůr na hrad Lohet. Kariéry Kašpara a Matesa Šliků v Čechách, Říši a Sasku (1390–1487)*, disertační práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2015 (dostupné online z <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/103928/>>)
- NOVOTNÝ, Robert, *Sociální, institucionální a konfesijní aspekty vývoje české šlechty v pozdním středověku*, disertační práce obhájená na KDDD PedF UK, Praha 2008 (dostupné online z <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/125066/>>)
- OPAVOVÁ, Tereza, *Jošt II. z Rožmberka (1430–1467)*, bakalářská práce obhájená na HÚ FF JU, České Budějovice 2009 (dostupné online z <<http://theses.cz/id/rr91t9/>>)
- PÁTÝ, Lukáš, *Strakonická jednota. Protivníci Jiřího z Poděbrad v souboji o moc v Českém království (1449–1452)*, rigorózní práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2015 (dostupné online z <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/162209/>>)
- PODRAZILOVÁ, Jana, *Soupis kolofónů knihoven benediktinů v Rajhradě, mikulovské dietrichsteinské, františkánů v Dačicích a Vědecké v Olomouci*, diplomová práce obhájená na ÚPVHA FF MU, Brno 2010 (dostupné online z <http://is.muni.cz/th/179758/ff_m/>)
- PREISLER, Hynek, *Královská rada Jiřího z Poděbrad*, diplomová práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2006 (dostupné online z <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/26550/>>)
- RAMEŠ, Václav, *Listiny, listy a kancelář Ladislava Pohrobka (1452–1457)*, strojopis diplomové práce obhájené na KPVHAS FF UK, Praha 1982
- SÝKORA, Michal, *Aleš Holický ze Šternberka a česká šlechta v první polovině 15. století*, bakalářská práce obhájená na KDDD PedF UK, Praha 2016 (dostupné online z <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/162342/>>)
- ŠIMEK, Milan, *Pius II. a utrakvismus*, disertační práce obhájená na HTF UK, Praha 2009 (dostupné online z <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/36761/>>)
- ZILYNSKÁ, Blanka, *Synody v Čechách 1440–1540. Proměny synodální praxe v Čechách v kontextu vývoje synodality v Evropě*, disertační práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2008 (dostupné online z <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/108215/>>)
- ŽÁČEK, Radim, *Otázka znesvěcení hostie Židy z Hostouně z hlediska bilance dochovaných pramenů*, bakalářská práce obhájená na KHI FPE ZČU, Plzeň 2013 (dostupné online z <<https://portal.zcu.cz/StagPortletsJSR168/CleanUrl?urlid=prohlizeni-prace-detail&praceIdno=51225>>)

ŽALUD, Zdeněk, *Česká šlechta na dvoře Jana Lucemburského*, disertační práce obhájená na
ÚČD FF UK, Praha 2006 (dostupné online
z <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/24435/>>)

Ostatní

PEŠÍK, František, *Kde stál hrad Sychrov?*, strojopis v knihovně Muzea a galerie severního
Plzeňska v Mariánské Týnici, přír. č. 8229, kat. č. 5033

Vydaná

Staré tisky

BALBÍN, Bohuslav, *Epitome historica rerum Bohemicarum*, Pragae 1677

BALBÍN, Bohuslav, *Miscellanea historica Bohemiae* I/5. Parochialis et sacerdotalis, Pragae
1683

BERGHAUER, Jan Tomáš Vojtěch, *Protomartyr poenitentiae...*, Augustae Vindelicorum-
Graecii 1736

COCHLÄUS, Johannes, *Historiae Hussitarum libri duodecim*, Apud S. Victorem prope
Moguntiam 1549

CRÜGER, Georg, *Sacri pulveres mensis Aprilis*, Pragae 1669

HAMMERSCHMIDT, Jan Florián, *Gloria et majestas...*, Vetro-Pragae 1700

KÖNIG, Valentin, *Genealogische Adels-Historie* III, Leipzig 1736

Z LICKA, Brikcí, *Titulové stavů duchovního a světského*, Praha 1534

LUPÁČ Z HLAVAČOVA, Prokop, *Rerum Boemicarum Ephemeris, sive Kalendarium
historicum*, Pragae 1584

PAPROCKÝ Z HLOHOL, Bartoloměj, *Diadochus*, Praha 1602

PEŠINA Z ČECHORODU, Tomáš Jan, *Phosphorus septicornis...*, Pragae 1673

Literatura vydaná po roce 1800

ADAMOVIČ, Karolína – LOJEK, Antonín, *Role vyšehradských proboštů ve středověké
právní a politické kultuře Českého království*, in: B. Nechvátal (red.), *Královský
Vyšehrad IV. Sborník příspěvků ze semináře 940 let Královské kolegiální kapituly sv.
Petra a Pavla na Vyšehradě*, Praha 2012, s. 309–314

ANDERLE, Jan – ROŽMBERSKÝ, Petr, *Tvrze Tlučná a Tlučná na Plzeňsku*, Plzeň 1997
(= Zapomenuté hrady, tvrze a místa 14)

BACHMANN, Adolf, *Ein Jahr böhmischer Geschichte*. Georgs von Podiebrad Wahl,
Krönung und Anerkennung, AÖG 54/1, 1876, s. 37–174

- BACHMANN, Adolf, *Bemerkungen zu Johann's von Rabenstein „Dialogus“*, in: Jahresbericht über das Deutsche Staats-Realgymnasium in Prag 5, Prag [1877], s. 1–31
- BACHMANN, Adolf, *Deutsche Reichsgeschichte unter Friedrich III. und Max I.* I–II, Leipzig 1884–1894
- BACHMANN, Adolf, *Rabenstein, Johannes von*, in: ADB XXVII, Leipzig 1888, s. 93–94
- BACHMANN, Adolf, *Rabenstein, Procop von*, in: ADB XXVII, Leipzig 1888, s. 94–95
- BARTLOVÁ, Milena, *Pravda zvítězila. Výtvarné umění a husitství 1380–1490*, Praha 2015
- BARTOŠ, František Michálek, *Z musejních i jiných rukopisů Starých letopisů*, ČNM 102, 1928, s. 208–228
- BARTOŠ, František Michálek, *Rektor Jan Šindel*, in: VČAVU 56, 1947 [vyd. 1948], s. 27–34
- BAYER, Victor, *Die Historia Friderici III. Imperatoris des Enea Silvio de' Piccolomini*. Eine kritische Studie zur Geschichte Kaiser Friedrichs III., Prag 1872
- BAŽANT, Vojtěch, *Příběhy stadického krále*. Několik pohledů na jednu událost, in: E. Doležalová – P. Sommer (redd.), *Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou*. Věnováno Františku Šmahelovi k životnímu jubileu, Praha 2016, s. 13–25
- BEER, Karl, *Neue Forschungen über den Schöpfer des Dialogs „Der Ackermann aus Böhmen“*, in: Jahrbuch des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 3 (1930–1933), Prag 1934, s. 1–56
- BĚLOHLÁVEK, Miloslav et al., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* IV. Západní Čechy, Praha 1985
- BERAN, Zdeněk, *Katolické panstvo na dvoře Jiřího z Poděbrad*. Procesy vzájemné konvergence a divergence, MHB 17/2, 2014, s. 37–75
- BERÁNEK, Karel, *Andreae Iohannes (Šindel Jan)*, in: J. Adamec – L. Hlaváčková (redd.), *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348–1939 I*, Praha 1988, s. 51–52
- BERANOVÁ, Magdalena, *Jídlo a pití v pravěku a ve středověku*, Praha 2015³
- BERNAU, Bedřich, *Album der Burgen und Schlösser im Königreiche Böhmen I*, Saaz 1881
- BERNAU, Bedřich, *Studien und Materialien zur Specialgeschichte und Heimatskunde des deutschen Sprachgebiets in Böhmen und Mähren*, Prag 1903
- BESSE, Maria, *„Erlesenes“ in der mittelalterlichen Literatur*. Zur Funktionalität des Weines und zur Bedeutung exklusiver Weinsorten fremder Herkunft in mittelhochdeutschen Festtagsbeschreibungen, in: A. Greule – H.-W. Herrmann – K. Ridder – A. Schorr (redd.), *Studien zu Literatur, Sprache und Geschichte in Europa*. Wolfgang Haubrichs zum 65. Geburtstag gewidmet, St. Ingbert 2008, s. 31–47
- BLÁHOVÁ, Marie, *Historická chronologie*, Praha 2001

- BOBKOVÁ, Lenka et al., *Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice a Dolního Slezska na přelomu středověku a raného novověku (1437–1526)*, Praha 2010 (= Tempora et memoria 1)
- BOK, Václav, *Jan z Teplé: Staré otázky a nové a starší odpovědi k jeho životu a dílu*, in: M. Popović – I. Pfeifer (redd.), *Der Ackermann aus Böhmen. Materialien einer deutsch-tschechischen Konferenz über den Tod und das Sterben – Oráč z Čech. Materiály česko-německé konference o smrti a umírání*, Bad Schussenried 2016² (= Studien des Hauses Königstein 6), s. 94–103
- BOLDAN, Kamil – STUDNIČKOVÁ, Milada, *Rabštejnský Nový zákon*, in: *Studie o rukopisech* 34, 2001, s. 97–111
- BOSL, Karl (red.), *Handbuch der Geschichte der böhmischen Länder I. Die böhmischen Länder von der archaischen Zeit bis zum Ausgang der hussitischen Revolution*, Stuttgart 1967
- BOUBÍN, Jaroslav, *Česká „národní“ monarchie. K domácím zdrojům a evropskému kontextu království Jiřího z Poděbrad*, Praha 1992 (= Práce Historického ústavu ČAV, Řada A – Monographia, sv. 5)
- BOUBÍN, Jaroslav, *Petr Chelčický a jeho doba*, in: V. Herold – I. Müller – A. Havlíček (redd.), *Dějiny politického myšlení II/2. Politické myšlení pozdního středověku a reformace*, Praha 2011, s. 321–372
- BOUKAL, Jan, *Jakoubek z Vřesovic († 1462). Cesta chudého moravského rytíře k vládě nad severozápadními Čechami*, České Budějovice 2016 (= Osobnosti českých a moravských dějin 17)
- BRACKE, Wouter, *Erasmus and Lorenzo Valla's Adnotationes Novi Testamenti: a note on Royal Library of Belgium, MS 4031–4033*, in: D. Sacré – J. Papy (eds.), *Syntagmata. Essays on Neo-Latin Literature in Honour of Monique Mund-Dopchie and Gilbert Tournoy*, Leuven 2009 (= Supplementa Humanistica Lovaniensia 26), s. 163–178
- BRESSLAU, Harry, *Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien II/1–2*, Berlin 1968⁴
- BURDACH, Konrad, *Der Dichter des Ackermann aus Böhmen und seine Zeit*, Berlin 1926–1932 (= Vom Mittelalter zur Reformation. Forschungen zur Geschichte der deutschen Bildung III/2)
- CERMANOVÁ, Pavlína – NOVOTNÝ, Robert – SOUKUP, Pavel (redd.), *Husitské století*, Praha 2014

- CERRINI, Simonetta, *Giovanni di Rabenstein (1437–1473) tra Bologna e Pavia: l'iniziazione umanistica di un giovane prelato boemo*, in: G. Billanovich – G. Frasso (eds.), *Petrarca, Verona e l'Europa. Atti del Convegno internazionale di studi* (Verona, 19–23 sett. 1991), Padova 1997 (= *Studi sul Petrarca* 26), s. 495–518
- CÍSAŘOVÁ KOLÁŘOVÁ, Anna, *Návštěva Eney Silvia v Táboře před pěti sty lety*, in: JSH 20/2, 1951, s. 61–64
- CREIGHTON, Mandell, *A History of the Papacy during the Period of the Reformation II. The Council of Basel – The Papal Restoration. 1418–1464*, London 1882
- CRONIA, Arturo, *České husitství a italský humanismus*, in: *týž, Čechy v dějinách italské kultury* (Tisíciletá žeň), Praha 1936, s. 51–63
- ČAREK, Jiří, *Městské znaky v českých zemích*, Praha 1985
- ČECHURA, Jaroslav, *České země v letech 1437–1526 I–II*, Praha 2010–2012
- ČORNEJ, Petr, *Nad Palackého edicí Starých letopisů českých*, *Slavia. Časopis pro slovanskou filologii* 51/1, 1982, s. 69–79
- ČORNEJ, Petr, *Staré letopisy ve vývoji české pozdně středověké historiografie*, in: J. Petrůň (red.), *Problémy dějin historiografie IV*, Praha 1989 (= *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica* 1/1988), s. 33–59
- ČORNEJ, Petr, *Tajemství českých kronik. Cesty ke kořenům husitské tradice*, Praha-Litomyšl 2003²
- ČORNEJ, Petr – BARTLOVÁ, Milena, *Velké dějiny zemí Koruny české VI. 1437–1526*, Praha-Litomyšl 2007
- ČORNEJ, Petr, *Ladislav Pohrobek*, in: M. Ryantová – P. Vorel (redd.), *Čeští králové*, Praha-Litomyšl 2008 (= *Historická paměť – Velká řada* 16), s. 251–261
- ČORNEJ, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české V. 1402–1437*, Praha-Litomyšl 2010²
- ČORNEJ, Petr, *Světla a stíny husitství. Události, osobnosti, texty, tradice*, Praha 2011
- ČORNEJ, Petr, *Kam sahá paměť („Zrádce“ Čapek a svědectví Bohuslava Bilejovského)*, in: *Táborský archiv* 16, 2014, s. 7–28
- Databáze datovaných objektů*, dostupné online z <<http://dendrochronologie.cz/cs/databaze/databaze-datovanych-objektu/>> [cit. 2017-04-29]
- DAVID, Petr – SOUKUP, Vladimír, *Dějiny hradů a tvrzí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2012
- DEMEL, Jaroslav, *Dějiny fiskálního úřadu v zemích českých I/1. Fiskální úřad království Českého. Doba státu stavovského (až do roku 1620)*, Praha 1904

- DOLEŽALOVÁ, Eva – NOVOTNÝ, Robert – SOUKUP, Pavel (redd.), *Evropa a Čechy na konci středověku*. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi, Praha 2004
- DOLEŽALOVÁ, Eva, *Svěcenci pražské diecéze 1395–1416*, Praha 2010 (= Práce Historického ústavu AV ČR, Řada A – Monographia, sv. 25)
- DŘÍMAL, Jaroslav, *Královský prokurátor a jeho úřad do roku 1745*, SAP 19/2, 1969, s. 348–385
- DUDÁK, Vladislav (red.), *Plzeňsko – příroda, historie, život*, [Praha] 2008
- DUDÍK, Beda, *Iter Romanum I*. Historische Forschungen, Wien 1855
- DURDÍK, Tomáš, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Dodatky I–IV, Praha 2002–2011
- DURDÍK, Tomáš – SUŠICKÝ, Viktor, *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků*. Západní Čechy, Praha 2005
- DURDÍK, Tomáš, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2009³
- DURDÍK, Tomáš, *Opevněná hradní městečka v Čechách*, AH 37/1, 2012, s. 175–187
- DVORSKÁ, Jitka – POLÁČEK, Lumír, *Základní principy a problémy dendrochronologie*, in: AH 25, 2000, s. 435–441
- DVOŘÁČKOVÁ MALÁ, Dana – ZELENKA, Jan (redd.), *Dvory a rezidence ve středověku II–III*, Praha 2008–2009 (= MHB, Supplementa 2–3)
- DVOŘÁČKOVÁ MALÁ, Dana – ZELENKA, Jan (redd.), *Historiografické a historické problémy středověku*, Praha 2016
- EBERHARD, Winfried, *Entstehungsbedingungen für öffentliche Toleranz am Beispiel des Kuttener Religionsfriedens von 1485*, *Communio viatorum* 29/3, 1986, s. 129–154
- EBERHARD, Winfried – STRNAD, Alfred A. (redd.), *Humanismus und Renaissance in Ostmitteleuropa vor der Reformation*, Köln-Weimar-Wien 1996 (= Forschungen und Quellen zur Kirchen- und Kulturgeschichte Ostdeutschlands 28)
- ELBEL, Petr – ZAJIC, Andreas, *Die zwei Körper des Kanzlers? Die „reale“ und die „virtuelle“ Karriere Kaspar Schlicks unter König und Kaiser Sigismund – Epilegomena zu einem alten Forschungsthema I*, MHB 15/2, 2012, s. 47–143
- ELBEL, Petr – ZAJIC, Andreas, *Die zwei Körper des Kanzlers? Die „reale“ und die „virtuelle“ Karriere Kaspar Schlicks unter König und Kaiser Sigismund – Epilegomena zu einem alten Forschungsthema II–III*, MHB 16/1–2, 2013, s. 55–212, 73–157
- FÁK, Jiří, *Historická ikonografie Rabštejna nad Střelou*, in: Městské památkové zóny Manětín a Rabštejn, Mariánská Týnice 1997, s. 73–81

- FELCMAN, Ondřej – FUKALA, Radek et al., *Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat*, Praha 2008 (= Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska 6)
- FLAJŠHANS, Václav, *Mistr Jan řečený Hus z Husince*, Praha [1904]
- FOLTA, Jaroslav, *Andreae, Johannes*, in: BSČZ I, Praha 2004, s. 89–90
- FRANCEK, Jindřich, *Zločinnost a bezpráví*, Praha-Litomyšl 2011 (= Velké dějiny zemí Koruny české – tematická řada 3)
- FRIND, Anton, *Die Kirchengeschichte Böhmens IV. Die Administratorenzeit*, Prag 1878
- FUCHS, Franz, *Schlick, Kaspar*, in: NDB XXIII, Berlin 2007, s. 77–78
- FUX, Boleslav, *K působnosti bývalých královských prokurátorů v Čechách a nynější c. k. finanční prokuratury*, Právník. Časopis věnovaný vědě právní i státní 41, 1902, s. 153–165
- GAISSER, Julia Haig, *Schlägl 143 and Brussels IV.711*, Manuscripta. A Journal for Manuscript Research 25/3, 1981, s. 176–178
- GELMI, Josef, *Papežové. Od svatého Petra po Jana Pavla II.*, přel. M. Goldmannová, Praha 1994
- Generální heslář Biografického slovníku českých zemí*, dostupné online z <<http://biography.hiu.cas.cz>> [cit. 2017-03-14]
- Gesamtregister zu Bernt-Burdach Ackermann-Ausgabe und zu Burdach Der Dichter des Ackermann aus Böhmen und seine Zeit*, Berlin 1932 (= Vom Mittelalter zur Reformation. Forschungen zur Geschichte der deutschen Bildung III/3)
- GROSSMANN, Karl, *Die Frühzeit des Humanismus in Wien bis zu Celtis Berufung 1497*, in: Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich 22, Wien 1929, s. 150–325
- HALADA, Jan, *Lexikon české šlechty*. Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti, Praha 1999
- HANKA, Václav, *České prvotisky*, ČČM 26/3–4, 1852, s. 109–126, 62–111
- HAVRLANT, Jaroslav, *Bouřlivý rok 1412 v Žatci*. K Husovu pobytu ve městě, in: J. Šílová (red.), Poohří 3. Ohře – spojnice lidí a osudů, Kadaň 2013, s. 6–12
- HAZLBAUER, Zdeněk – DURDÍK, Tomáš, *Historické kamnové kachle z Rabštejna nad Střelou*. Památky Rabštejna nad Střelou a jeho nejbližšího okolí, Praha 1995 (= Vlastivědná knihovnička Společnosti přátel starožitností 2)
- HEINIG, Paul-Joachim, *Kaiser Friedrich III. (1440–1493). Hof, Regierung und Politik I–III*, Köln-Weimar-Wien 1997
- HEINIG, Paul-Joachim, *Römisch-deutscher Herrscherhof und Reichstag im europäischen Gesandtschaftssystem an der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit*, in: R. C. Schwinges –

- K. Wriedt (redd.), *Gesandtschafts- und Botenwesen im spätmittelalterlichen Europa*, Ostfildern 2003 (= Vorträge und Forschungen 60), s. 225–263
- HELMRATH, Johannes, *Vestigia Aeneae imitari*. Enea Silvio Piccolomini als „Apostel“ des Humanismus. Formen und Wege seiner Diffusion, in: *týž*, *Wege des Humanismus. Studien zu Praxis und Diffusion der Antikeleidenschaft im 15. Jahrhundert*. Ausgewählte Aufsätze I, Tübingen 2013 (= Spätmittelalter, Humanismus, Reformation 72), s. 73–113
- HEROLD, Edvard, *Vyšehrad*, Praha 1894 (= Malebné cesty po Praze 1)
- HEYMANN, Frederick Gotthold, *George of Bohemia*. King of Heretics, New Jersey 1965
- HLAVÁČEK, Ivan, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel (IV.) 1376–1419*. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Diplomatie, Stuttgart 1970 (= Schriften der Monumenta Germaniae Historica 23)
- HLAVÁČEK, Ivan, *Der böhmische Königshof im 15. Jahrhundert, besonders unter Georg von Podiebrad (1458–1471)*, in: *Studia historica Tyrnaviensia III*, Trnava 2003, s. 205–224
- HLAVÁČEK, Ivan – HRDINA, Jan (redd.), *Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku*, Praha 2003 (= Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica, roč. 1999, č. 2. Z pomocných věd historických 15)
- HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav, *Vademecum pomocných věd historických*, Jinočany 2015⁵
- HLAVÁČEK, Petr, *Beginnings of Bohemian Reformation in the Northwest*. The Waldensians and the Reformers in the Deanery of Kadaň at the Turn of the Fourteenth Century, in: Z. V. David – D. R. HOLETON (eds.), *The Bohemian Reformation and Religious Practice IV*, Prague 2002, s. 43–56
- HLAVÁČEK, Petr, *Kapitula sv. Štěpána – centrum katolické reformy nebo náboženského formalismu?* Kaleidoskop litoměřických dějin z doby české a evropské reformace, in: M. Hrubá – Z. Rašplichová (redd.), *Litoměřická kapitula. 950 let od založení*, Ústí nad Labem 2007, s. 73–80
- HLAVÁČEK, Petr et al., *Kacířská univerzita*. Osobnosti pražské utrakvistické univerzity 1417–1622, Praha 2013
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích*. Od počátků státu po současnost, Praha 2007³
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Arnošt z Pardubic*. Arcibiskup, zakladatel, rádce, Praha 2008 (= Velké postavy českých dějin 10)

- HOFFMANN, František, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009² (= Česká historie 20)
- HOFMANN, Gustav, *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*, Plzeň-Sušice 1984
- HOLÁ, Mlada – HOLÝ, Martin, *česká kancelář*, in: Akademická encyklopedie českých dějin II, Praha 2011, s. 33–35
- HOLUB, Zbyněk, *K paralelám českých a slovanských pojmenování rodinných (s ohledem na systém jihočeských nářečí)*, in: I. Pospíšil – M. Zelenka – A. Zelenková (redd.), Česká a slovenská slavistika na počátku 21. století (Stav – metodologie – mezinárodní souvislosti), Brno 2005 (= Brněnské texty k slovakistice 8), s. 61–76
- HRABÁK, Josef et al., *Dějiny české literatury I. Starší česká literatura*, Praha 1959
- HREJSA, Ferdinand, *Dějiny křesťanství v Československu III. Rokycana. Husitský král. Počátky Jednoty bratrské (Čechové dospívají k ryzímu křesťanství)*, Praha 1948 (= Spisy Husovy československé evangelické fakulty bohoslovecké, Řada A, sv. 4)
- HUFNAGEL, Otto *Caspar Schlick als Kanzler Friedrichs III.*, in: MIÖG, Ergänzungsband 8, Innsbruck 1911, s. 253–460
- IWAŃCZAK, Wojciech, *Pasowanie rycerskie na ziemiach czeskich – ceremonia symboliczna i instrument polityki*, Kwartalnik Historyczny 91/2, 1984, s. 255–277
- JAKUBEC, Jan, *Dějiny literatury české I. Od nejstarších dob do probuzení politického*, Praha 1911 (= Dějiny literatur 8); Praha 1929² (= Laichterův výbor nejlepších spisů poučných 53)
- JANÁČEK, Josef – LOUDA, Jiří, *České erby*, Praha 1988² (= OKO 34)
- JÁNSKÝ, Jiří, *Hroznatovci a páni z Gutštejna*, Domažlice 2009
- JAROSCHKA, Walter, *Johannes Rabenstein*, in: LThK V, Freiburg 1960², sl. 1073
- JASIŃSKI, Kazimierz, *Rodowód Piastów śląskich. Piastowie wrocławscy, legnicko-brzescy, świdniccy, ziebiccy, głogowscy, żagańscy, oleśniccy, opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy*, Kraków 2007
- JERÁNKOVÁ, Martina, *Erbovní galerie jako prostředek reprezentace raněnovověké šlechty (Rekonstrukce zaniklé erbovní galerie na hradě Roupov na základě rukopisů z fondů Národní knihovny České republiky)*, in: Studie o rukopisech 36, 2005–2006, s. 141–203
- JIREČEK, Josef, *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku II*, Praha 1876
- JIREČEK, Hermenegild, *Právnícký život v Čechách a na Moravě v tisícileté době od konce IX. do konce XIX. století*, Praha-Brno 1903

- JIRSA, Václav, *Hledání tří hradů aneb další toulání jarní přírodou Manětínska*, Manětínský zpravodaj. Zpravodaj Městského úřadu v Manětíně 38/5, 3. 5. 2012, s. 3–4
- JIRSA, Václav, *Jarní toulky 2013*, Manětínský zpravodaj. Zpravodaj Městského úřadu v Manětíně 39/4, 4. 4. 2013, s. 3–4
- JÍŠOVÁ, Kateřina, *Novoměstský písař Prokop*, in: E. Doležalová – P. Sommer (redd.), *Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou. Věnováno Františku Šmahelovi k životnímu jubileu*, Praha 2016, s. 538–544
- JORDAN, Max, *Das Königthum Georg's von Poděbrad. Ein Beitrag zur Geschichte der Entwicklung des Staates gegenüber der katholischen Kirche*, Leipzig 1861
- JUKL, Jakub Jiří, *Jan Smiřický ze Smiřic († 1453). Vzestup a pád zakladatele slavného rodu*, České Budějovice 2012 (= Osobnosti českých a moravských dějin 13)
- JURÁŠEK, Stanislav, *500 let finanční prokuratury v Praze. 1437–1937*, Praha 1937
- KAISER, Hans, *Der collectarius perpetuarum formarum des Johann von Gelnhausen*, Strassburg 1898
- KALISTA, Zdeněk, *Stručné dějiny československé*, Praha 1992²
- KALOUS, Antonín, *Matyáš Korvín (1443–1490). Uherský a český král*, České Budějovice 2009 (= Koruna 2)
- KALOUS, Antonín, *Papežství a české země mezi reformou a reformací (1417–1526)*, in: T. Černušák et al., *Papežství a české země v tisíciletých dějinách*, Praha 2017, s. 139–185
- KALOUSEK, Josef, *České státní právo*, Praha 1892²
- KAMENICKÁ, Eva, *Poznámky k historii a stavebnímu vývoji hradu a městečka Rabštejna*, in: *Městské památkové zóny Manětín a Rabštejn*, Mariánská Týnice 1997, s. 97–102
- KAMINSKY, Howard, *Pius Aeneas among the Taborities*, Church History 28/3, 1959, s. 281–309
- KAREL, Tomáš – KRČMÁŘ, Luděk, *Panská sídla západních Čech – Plzeňsko*, České Budějovice 2006
- KAVKA, František, *Zlatý věk Růží. Kus české historie 16. století*, České Budějovice 1966
- KINDL, Vladimír, *K problematice uplatnění právních poznatků v Čechách a na Moravě v 15. a 16. století (vybrané okruhy)*, in: *Dějiny právního stavu a právnických profesí*, Praha 1999² (= Prameny a nové proudy právní vědy 27), s. 99–104
- KINDL, Vladimír, *Uplatnění právních poznatků v Čechách a na Moravě v 15. a 16. století*, in: M. Skřejpek et al., *Právní stav a právní profese v minulosti*, Praha 2007, s. 127–138

- KLASSEN, John Martin, *The Nobility and the Making of the Hussite Revolution*, New York 1978 (= East European Monographs 47)
- KNOD, Gustav C., *Deutsche Studenten in Bologna (1289–1562)*. Biographischer Index zu den Acta nationis Germanicae universitatis Bononiensis, [Berlin] 1899
- KNOLL, Vilém, *Intestátní dědická poslušnost a odúmrt' v českém středověkém právu zemském*, in: V. Knoll – P. Beránek (redd.), *Kodifikační geneze soukromého práva a její myšlenkové zázemí. Sborník příspěvků z mezinárodního kolokvia k 260. výročí narození Franze von Zeillera a dvěma stoletím všeobecného zákoníku občanského*, Plzeň 2011 (= Acta historico-iuridica Pilsnensia 2011), s. 128–142
- KOČKA, Václav, *Dějiny politického okresu kralovického II. Soudní okres manětínský*, Kralovice 1932
- KOLÁR, Jaroslav, *Jan z Rabštejna*, in: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce III/2*, Praha 2000, s. 1183–1184
- KOLÁŘ, Martin – SEDLÁČEK, August, *Českomoravská heraldika I–II*, Praha 1902–1925
- KOLDINSKÁ, Marie, „*Válka taková dobrovolně se podstupuje, přikázána býti nemůže.*“ Obrana víry versus zájem vlasti v éře Jiřího z Poděbrad, *Historie a vojenství. Časopis Historického ústavu Armády ČR* 51/3, 2002, s. 604–624
- KOLDINSKÁ, Marie – ŠEDIVÝ, Ivan, *Válka a armáda v českých dějinách. Sociohistorické črty*, Praha 2008 (= Česká historie 19)
- KOPECKÝ, Milan, *Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova. Příspěvky k poznání české literatury v období renesance*, Praha 1962 (= Spisy University J. E. Purkyně v Brně. Filosofická fakulta 74)
- KOPECKÝ, Milan, *Pokrokové tendence v české literatuře od konce husitství do Bílé hory*, Brno 1979 (= Spisy Univerzity J. E. Purkyně v Brně. Filozofická fakulta 224)
- KOPECKÝ, Milan, *Český humanismus*, Praha 1988 (= České myšlení 14)
- KOTOUS, Jan, *K historickoprávnímu vývoji postavení vyšehradské kolegiální kapituly*, in: B. Nechvátal (red.), *Královský Vyšehrad IV. Sborník příspěvků ze semináře 940 let Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*, Praha 2012, s. 28–48
- KOZLER, David, *Petr z Rabštejna a Třeboc v letech 1405–1416. Epizoda ze středověkých dějin obce na pomezí Rakovnicka a Lounska*, in: *Věstník Musejního spolku královského města Rakovníka a okresu rakovnického* 54, 2016, s. 47–51
- KRÁL Z DOBRÉ VODY, Vojtěch, *Heraldika. Souhrn pravidel, předpisův a zvyklostí znakových se zvláštním zřetelem ku zemím koruny České*, Praha-Karlín [1900]

- KRČMÁŘ, Luděk – KELLER, Václav, *Terénní situace v předpolí hradu Sychrova*, Hláska. Zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka 16/4, 2005, s. 59–60
- KRČMÁŘ, Luděk, *Dva hrady v Rabštejně nad Střelou*. Dobře utajená historie, Treking. Magazín o horách a turistice 6 (15)/1, 2007, s. 33
- KRČMÁŘ, Luděk, *Hrad Sychrov v Rabštejně nad Střelou*, Vítaný host. Čtvrtletník příznivců Plzeňského kraje 3/3, 2008, s. 28–29
- KRISTEN, Zdeněk, *Soud dvorský a jeho knihy za krále Ladislava*, Praha 1931 (= Facultas philosophica Universitatis Carolinae Pragensis. Práce z vědeckých ústavů 29)
- KROFTA, Kamil, *Václav Koranda mladší z Nové Plzně a jeho názory náboženské*, in: Sborník Městského historického musea císaře a krále Františka Josefa I. v Plzni III. Sborník Strnadův, Plzeň 1914, s. 46–103
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Oldřich II. z Rožberka*, České Budějovice 2004 (= Osobnosti českých a moravských dějin 2)
- KUBŮ, Naděžda, *z Rabštejna Jan Mladší*, in: KDO BYL KDO v našich dějinách do roku 1918, Praha 1999⁴, s. 334
- KUČA, Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I–VIII*, Praha 1996–2011
- KUMPERA, Jan – VIKTORA, Viktor, *Západní Čechy od A do Z*. Historie, památky, příroda, Praha-Plzeň 2003²
- KUMPERA, Jan, *Osobnosti a západní Čechy I*. Do poloviny 19. století, Plzeň 2005
- KUTHAN, Jiří, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců I*. Král a šlechta, Praha 2010
- LAMBRECHT, Karen, *Rab(en)stein*, in: NDB XXI, Berlin 2003, s. 74–76
- LINKA, Jan (red.), *Na okraj Kroniky české*, Praha 2015 (= Studia Hageciana I)
- LUGER, Daniel, *Humanismus und humanistische Schrift in der Kanzlei Kaiser Friedrichs III. (1440–1493)*, Wien 2016 (= MIOG, Ergänzungsband 60)
- MACEK, Jaroslav, *950 let litoměřické kapituly*, Kostelní Vydří 2007
- MACEK, Josef, *Jiří z Poděbrad*, Praha 1967 (= Odkazy pokrokových osobností naší minulosti 20)
- MACEK, Josef, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997 (= Historické myšlení 2)
- MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526) I–IV*, Praha 2001–2002²
- MACHILEK, Franz, *Johannes (von) Rabenstein*, in: LThK V, Freiburg – Basel – Rom – Wien 1996³, sl. 960
- MALAGOLA, Carlo, *Monografie storiche sullo Studio bolognese*, Bologna 1888

- MALÝ, Jakub, z *Rabšteina*, in: Vlastenský slovník historický, Praha 1877, s. 689
- MALÝ, Karel et al., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 2010⁴
- MAREŠOVÁ, Květa, *Knížka o Třeboci*, Třeboc 2010
- MARKGRAF, Hermann, *Die „Kanzlei“ des Königs Georg von Böhmen*, in: Neues Lausitzisches Magazin 47, 1870, s. 214–238
- MARTÍNKOVÁ, Dana, *Rabensteinensis Iohannes*, in: Slovník latinských spisovatelů, Praha 2004², s. 493
- MASÁK, Antonín, *Pečeti šlechty české, moravské a slezské*. Řada I., příloha ČSPSČ 13–19, Praha 1911
- MENDL, Bedřich, *Knihovna Jana z Rabštejna*, Rozhledy po literatuře a umění 1/12, 1932, s. 89–90
- MERHAUTOVÁ, Anežka et al., *Osek (Teplice)*. Cisterciácké opatství P. Marie u kostela Nanebevzetí P. Marie, in: P. Vlček – P. Sommer – D. Foltýn et al., Encyklopedie českých klášterů, Praha 1997, s. 403–406
- MEZNÍK, Jaroslav, *Česká a moravská šlechta ve 14. a 15. století*, in: týž, *Tvář stárnoucího středověku*. Výbor článků a studií, redd. T. Borovský et al., Brno 2008, s. 25–61
- MIKESKA, Tomáš, *Pluhové z Rabštejna*, Heraldika a genealogie 42/1–2, 2009, s. 3–50
- MILEC, Miroslav, *Šlechtické pečeti I–II*, Brno 2011–2015
- MITCHELL, Rosamond Joscelyne, *English Law Students at Bologna in the Fifteenth Century*, The English Historical Review 51/2, 1936, s. 270–287
- MORÁVKA, Štefan, *Havraní kámen*, in: A. Lukešová (red.), *Život je boj? Nezbytnost konfliktů v přírodě, společnosti a vědě*, Plzeň 2014, s. 15–22
- NĚMEC, Bohumír, *Rožmberkové*. Životopisná encyklopedie panského rodu, České Budějovice 2001
- NĚMEC, Igor et al., *Slova a dějiny*, Praha 1980
- NODL, Martin – ŠMAHEL, František (redd.), *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*, Praha 2009 (= Colloquia mediaevalia Pragensia 12)
- NOVÁK, Jan Václav – NOVÁK, Arne, *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až do politického osvobození*, Olomouc 1922³ (= Sborník příruček pro učitelstvo a studentstvo 13)
- NOVÁK, Jan Václav – NOVÁK, Arne, *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*, Olomouc 1936–1939⁴
- NOVOBILSKÝ, Milan – ROŽMBERSKÝ, Petr, *Hrádek Brdo*, Hláška. Zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka 11/1, 2000, s. 5–7

- NOVOTNÝ, Jan (red.), *Biografický slovník českých zemí*. Heslář, část III, Praha 1999
- NOVOTNÝ, Robert, *Úloha zemského soudu pro formování panského stavu*, in: M. Nodl – M. Wihoda (redd.), *Šlechta, moc a reprezentace ve středověku*, Praha 2007 (= *Colloquia mediaevalia Pragensia* 9), s. 241–250
- NOWAK, Anton, *Eine westböhmische Landstadt im 14. Jahrhundert*. Rabenstein von seiner Gründung (1337) bis zum Jahre 1400, Unser Egerland. Monatsschrift für Heimaterkundung und Heimatpflege 26/1–2, 1922, s. 7–9, 17–20
- NOWAK, Anton, *Die Gründung von Burg und Stadt Rabenstein an der Schnella*, Unser Egerland. Zeitschrift für Heimaterkundung und Heimatpflege 41/9–10, 1937, s. 85–90
- NÜRNBERGER, Adolf, *Aus der Geschichte der Stadt Rabenstein a. d. Schnella*, Sudetendeutsche Monatshefte. Zeitschrift des Bundes der Deutschen 1937, s. 404–411
- ODLOŽILÍK, Otakar, *The Hussite King*. Bohemia in European Affairs 1440–1471, New Brunswick-New Jersey 1965
- OLSZEWSKY, Hans-Josef, *Johannes Rabenstein*, in: BBKL III, Herzberg 1992, sl. 534–538
- OTT, Emil, *Beiträge zur Receptions-Geschichte des römisch-canonischen Processes in den böhmischen Ländern*, Leipzig 1879
- PALACKÝ, František, *Psaní Fr. Palackého redaktoru*, ČČM 13/2, 1839, s. 240–243
- PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě* IV/1–2, Praha 1857–1860
- PALACKÝ, František, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: J. Charvát (ed.), *Dílo Františka Palackého I*, Praha 1941 [recte: 1945], s. 321–417
- PÁNEK, Jaroslav, *The question of tolerance in Bohemia and Moravia in the age of the Reformation*, in: O. P. Grell – B. Scribner (eds.), *Tolerance and intolerance in the European Reformation*, Cambridge 1996, s. 231–248
- PÁNEK, Jaroslav, *Soužití z nezbytnosti a jeho meze*. Česká náboženská tolerance na přelomu středověku a novověku, Dějiny a současnost 19/4, 1997, s. 13–18
- PÁNEK, Jaroslav (red.), *Rožmberkové*. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami, České Budějovice 2011
- PAPAJÍK, David, *Ladislav Pohrobek (1440–1457)*. Uherský a český král, České Budějovice 2016 (= *Koruna* 5)
- PASTOR, Ludwig, *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters* I–II, Freiburg im Breisgau 1901–1904^{3–4}
- PAZDEROVÁ, Alena – BONELLI CONENNA, Lucia (redd.), *Siena v Praze*. Dějiny, umění, společnost..., Praha 2000

- PEER, Přemysl, *Přehledné dějiny Teplicka* II. Dějiny Teplicka do roku 1848, Teplice 1969
(= Monografické studie Oblastního vlastivědného muzea v Teplicích 4)
- PECH, Vladimír, *Aeneas Sylvius Piccolomini*, in: OSN I, Praha 1888, s. 262–264
- PEKAŘ, Josef, *Žižka a jeho doba* I–II, Praha 1933–1935²
- PELANT, Jan, *Města a městečka Západočeského kraje*. Stručné dějiny, současnost a výběrová bibliografie 129 míst, Plzeň 1988²
- PELANT, Jan, *Erby české, moravské a slezské šlechty*. Vývoj erbů a stručné dějiny 610 rodů, Praha 2013
- PEŠÍK, František, *Kolik je Rabštejnů?*, Vlastivědný sborník. Čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska 6/2, 1996, s. 3–4
- PEŠÍK, František, *Kolik je Rabštejnů?*, Brdo 2002
- PEŠÍK, František, *Dějiny starobylé obce Brdo u Manětína* I–II, Brdo 2005
- PEŠINA, Jaroslav, *Studie k malířství poděbradské doby*, Umění. Časopis Ústavu pro teorii a dějiny umění ČSAV 7/3, 1959, s. 196–227
- PETR, Stanislav, *Rukopis Historie české Eneáše Silvia Piccolominiho v knihovně Casanatense v Římě*, in: A. Baďurová et al. (redd.), *Humanismus v rozmanitosti pohledů. Farrago festiva Iosepho Hejnic nonagenario oblata*, Praha 2014, s. 165–181
- PETRÁŇ, Josef, *Skladba pohusitské aristokracie v Čechách*, in: týž (red.), *Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu*, Praha 1976 (= Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica, roč. 1976, č. 1), s. 9–80
- PILK, Georg, *Geschichte der Burg Rechenberg*, Neues Archiv für Sächsische Geschichte und Altertumskunde 16/1–2, 1895, s. 94–108
- POCHE, Emanuel et al., *Umělecké památky Čech* III, Praha 1980
- PROFOUS, Antonín, *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny I–IV, Praha 1947–1957
- PROCHÁZKA, Zdeněk, *Nové letopočty v dějinách hradů Plzeňského kraje*. Příspěvek k dendrochronologickému datování a stavebnímu rozboru zdiva hradních zřícenin, in: P. Rožmberský (red.), *Dějiny staveb* 2003. Sborník vybraných referátů z konference v Nečtinech konané ve dnech 11. 4. – 13. 4. 2003, Plzeň 2004, s. 144–175
- PRÖLL, Laurenz, *Geschichte des Prämonstratenserstiftes Schlägl im oberen Mühlviertel*, Linz 1877
- PŘIBYL, Alois, *O palatínech*, in: Erbovní sešit III–IV, Praha 1969, s. 8–14

- RAMEŠ, Václav, *Příspěvek k otázce vývoje panovnické pečeti v královské kanceláři Ladislava Pohrobka*, Zpravodaj Klubu genealogů a heraldiků Ostrava, č. 29, 1987, s. 8–15
- RASHDALL, Hastings, *The Universities of Europe in the Middle Ages* I. Salerno – Bologna – Paris, Oxford 1895
- RIEZLER, Sigmund, *Geschichte Baierns* III. Von 1347 bis 1508, Gotha 1889
- ROŽMBERSKÝ, Petr – NOVOBILSKÝ, Milan, *Hrad Všeruby*, Plzeň 1998 (= Zapomenuté hrady, tvrze a místa 19)
- ROŽMBERSKÝ, Petr, *Všeruby ve středověku*, in: I. Bukačová et al., *Všeruby u Plzně 1212–2012*, Mariánská Týnice 2012, s. 20–32
- ROŽMBERSKÝ, Petr – NOVOBILSKÝ, Milan – MIKOTA, Petr, *Josefa Milera Neznámé hrady severního Plzeňska*, Plzeň 2012² (= Zapomenuté hrady, tvrze a místa 22)
- RUFFER, Vojtěch, *Historie Wyssehradská*, Praha 1861
- RŮŽEK, Vladimír, *Česká znaková galérie na hradě Laufu u Norimberka z roku 1361 (Příspěvek ke skladbě královského dvora Karla IV.)*, SAP 38/1, 1988, s. 37–311
- RYBA, Bohumil, *K biografii humanisty Jana z Rabštejna*, ČČH 46/3–4, 1940, s. 260–272
- RYBIČKA, Antonín, *Pflug (Pluh) z Rabšteina*, in: RSN VI, Praha 1867, s. 328–329
- ŘÍČAN, Pavel, *Psychologie osobnosti. Obor v pohybu*, Praha 2010⁶
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze království Českého* II. Hradecko, Praha 1883; VII. Písecko, Praha 1890; IX. Domažlicko a Klatovsko, Praha 1893; XIII. Plzeňsko a Loketsko, Praha 1905; XIV. Litoměřicko a Žatecko, Praha 1923
- SEDLÁČEK, August, *Pluh (něm. Pflug) z Rabšteina*, in: OSN XIX, Praha 1902, s. 947–948
- SEDLÁČEK, August – NOVÁK, Jan Václav, *z Rabšteina*, in: OSN XXI, Praha 1904, s. 10–11
- SEDLÁČEK, August, *Místopisný slovník historický království Českého*, Praha [1909]
- SEDLÁČEK, August, *Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův*, Praha 1915 (= VKČSN, roč. 1914, č. III)
- SEDLÁČEK, August, *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty* I–III, V, ed. V. Růžek, Praha 2001–2003
- SEDLÁK, Vladimír J., *O znacích záhadných*, Rodokmen. Časopis pro rodopis, znakově a ostatní pomocné vědy historické 2/3, 1947, s. 67–68
- SCHAFRANEK, Vilém, *Rabštejn nad Střelou*, [Rabštejn nad Střelou] 1999
- Sitzungsberichte der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften*, Jahrgang 1905. Erster Halbband – Januar bis Juni, Berlin 1905

- SHANK, Michael H., *Academic Consulting in Fifteenth-Century Vienna: The Case of Astrology*, in: E. Sylla – M. McVaugh (eds.), *Texts and Contexts in Ancient and Medieval Science. Studies on the Occasion of John E. Murdoch's Seventieth Birthday*, Leiden-New York-Köln 1997, s. 245–270
- SCHELLE, Karel – TAUCHEN, Jaromír (redd.), *Encyklopedie českých právních dějin I–VIII*, Plzeň-Ostrava 2015–2017
- SCHMIDT, Peter, *Die Große Schlacht*. Ein Historienbild aus der Frühzeit des Kupferstichs, Wiesbaden 1992
- SCHMITT, Eberhard, *Behaust im Heiligen Römischen Reich? Das europäische Beziehungsnetz der „equites aurati“ im Zeitalter Kaiser Karls V.*, in: Ş. A. Bahadır (red.), *Kultur und Region im Zeichen der Globalisierung. Wohin treiben die Regionalkulturen? Beiträge zum 14. Interdisziplinären Kolloquium des Zentralinstituts, Neustadt an der Aisch 2000*, s. 417–427
- SCHUCHARD, Christiane, *Professoren und Studenten aus dem Gebiet des Deutschen Reiches und aus Polen*, in: B. Schwarz, *Kurienuniversität und stadtrömische Universität von ca. 1300 bis 1471*, Leiden 2013 (= *Education and Society in the Middle Ages and Renaissance* 46), s. 649–762
- SIEGL, Karl, *Zeugnisse für die Rechtgläubigkeit der Stadt Eger vor Verhängung des Interdikts im J. 1467*, MVGDB 42/4, 1903–1904, s. 393–420
- SLÁMA, František Josef, *Obraz minulosti starožitného města Prachatic*, Praha 1838
- SMOLÍK, Josef, *Mathematikové v Čechách od založení university Pražské až do počátku tohoto století*, Praha 1864
- SMOŁUCHA, Janusz, *Polityka Kurii Rzymskiej za pontyfikatu Piusa II (1458–1464) wobec Czech i krajów sąsiednich*. Z dziejów dyplomacji papieskiej w XV wieku, Kraków 2008
- SMOŁUCHA, Janusz, *Krąg znajomych i przyjaciół Eneasza Sylwiusza Piccolominiego z Czech i Polski*. Z dziejów humanizmu w Europie Środkowej w XV wieku, in: W. Iwańczak – J. Smółucha (redd.), *Wspólnoty małe i duże w społeczeństwach Czech i Polski w średniowieczu i w czasach wczesnonowożytnych*, Kraków 2010, s. 83–94
- SORBELLI, Albano, *Storia della Università di Bologna I. Il medioevo (secc. XI–XV)*, Bologna 1944
- SOUKUP, Michal B., *Duchcov ve středověku*, in: J. Wolf et al., *Duchcov*, Praha 2013, s. 45–84
- SOUKUP, Pavel, *Jan Hus. Život a smrt kazatele*, Praha 2015
- SPUNAR, Pavel, *Doplňk k rekonstrukci knihovny Jana z Rabštejna*, LF 107/3, 1984, s. 185

- SPUNAR, Pavel, *Der humanistische Kodex in Böhmen als Symbol der antiken (fremden) Kultur*, in: J. Autenrieth – U. Eigler (redd.), *Renaissance- und Humanistenhandschriften*, München 1988 (= Schriften des Historischen Kollegs – Kolloquien 13), s. 99–104
- SPURNÝ, František, *Hrad Rabštejn*, Šumperk 1972 (= Vlastivědné zajímavosti 62)
- STURM, Angelus, *Rabenstein, Johannes von*, in: LThK VIII, Freiburg im Breisgau 1936, sl. 601
- SUCHÁNEK, Drahomír – DRŠKA, Václav, *Církevní dějiny. Antika a středověk*, Praha 2013
- SVOBODA, Jan – ŠMILAUER, Vladimír, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny V. Dodatky*, Praha 1960
- SVOBODA, Ladislav – ÚLOVEC, Jiří et al., *Encyklopedie českých tvrzí I–III*, Praha 1998–2005
- SVOBODOVÁ, Milada, *Několik poznámek k obsahu a osudům znovunalezeného Litoměřického rukopisu Pulkavovy kroniky*, in: *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků XVI (1999–2000)*, Praha 2002, s. 93–117
- SÝKORA, Antonín, *České zemské dědické právo 16. století*, Právník. Teoretický časopis pro otázky státu a práva 146/7, 2007, s. 803–817
- ŠANDERA, Martin, *Zdeněk Kostka z Postupic – „alter ego“ husitského krále. Životní osudy předního kališnického šlechtice poděbradské éry*, in: V. Wolf (red.), *Od Jana Žižky k Poděbradům*, Hradec Králové 2006 (= Acta Universitatis Reginaehradecensis. Facultas studiorum humanorum – Historica I), s. 99–120
- ŠANDERA, Martin – BERAN, Zdeněk et al., *Poděbradská éra v zemích České koruny*, Praha 2016
- ŠIMÁK, Josef Vítězslav, *Středověká kolonisace v zemích českých. České dějiny I/5*, Praha 1938 (= Laichterův výbor nejlepších spisů poučných 64)
- ŠIMŮNEK, Robert, *Hrad jako symbol v myšlení české středověké šlechty*, ČČH 108/2, 2010, s. 185–219
- ŠIMŮNEK, Robert – LAVIČKA, Roman, *Páni z Rožmberka 1250–1520: jižní Čechy ve středověku. Kulturněhistorický obraz šlechtického dominia ve středověkých Čechách*, České Budějovice 2011
- ŠIMŮNEK, Robert, *Poslední porřízení Mikuláše Trčky z Lípy († 1516). Český šlechtický kšaft pozdního středověku jako historický pramen*, in: Z. Beran et al., *Východočeská šlechta, její sídla a teritoria*, Praha 2013, s. 81–95
- ŠIMŮNEK, Robert, *Reprezentace české středověké šlechty*, Praha 2013 (= Každodenní život 60)

- ŠIMŮNEK, Robert, *Rituály, ceremoniály a symbolická komunikace v životě české středověké šlechty*, in: M. Nodl – F. Šmahel (redd.), *Slavnosti, ceremonie a rituály v pozdním středověku*, Praha 2014, s. 269–313
- ŠMAHEL, František, *Knihovna Jana z Rabštejna, Zápisky katedry československých dějin a archivního studia 3/3–4*, 1958, s. 93–113
- ŠMAHEL, František, *Humanismus v době poděbradské*, Praha 1963 (= Rozpravy ČSAV, Řada společenských věd, roč. 73, seš. 6)
- ŠMAHEL, František, *Dějiny Táboru I/2. 1422–1452*, České Budějovice 1990
- ŠMAHEL, František, *Husitské století (1400–1485)*, in: J. Marek et al., *České a československé dějiny I. Od počátků do roku 1790*, Praha 1991, s. 41–56
- ŠMAHEL, František, *Počátky humanismu v Čechách (Črta k historické fresce)*, in: *Historická Olomouc* 9, 1992 [vyd. 1994], s. 7–30
- ŠMAHEL, František, *Husitská revoluce I–IV*, Praha 1995–1996²
- ŠMAHEL, František, *Enea Silvio Piccolomini a jeho Historie česká*, in: D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Aeneae Silvii Historia Bohemica – Enea Silvio: Historie česká*, Praha 1998, s. XIII–LII
- ŠMAHEL, František, *Idea národa v husitských Čechách*, Praha 2000² (= Historické myšlení 11)
- ŠMAHEL, František, *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*, Praha 2008² (= Česká historie 9)
- ŠMAHEL, František, *Mezi středověkem a renesancí*, Praha 2002 (= Historické myšlení 16)
- ŠMAHEL, František, *Jan z Rabštejna, stoupenec náboženské tolerance*, in: *Duchem, ne mečem. Fakta, úvahy, souvislosti*, Praha 2003, s. 73–81
- ŠMAHEL, František, *Jiří z Poděbrad*, in: M. Ryantová – P. Vorel (redd.), *Čeští králové*, Praha-Litomyšl 2008 (= Historická paměť – Velká řada 16), s. 263–271
- ŠMAHEL, František, *Antonio Marini z Grenoblu a jeho „Memorandum“ o nutnosti protiturecké aliance*, in: P. Soukup – J. Svátek et al., *Křížové výpravy v pozdním středověku. Kapitoly z dějin náboženských konfliktů*, Praha 2010, s. 171–190
- ŠMAHEL, František, *Basilejská kompaktáta. Příběh deseti listin*, Praha 2011 (= Knižnice Dějin a současnosti 45)
- ŠMAHEL, František – BOBKOVÁ, Lenka (redd.), *Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012

- ŠMAHEL, František, *Badatelské a ediční dozvuky jubilea Eneáše Silvia Piccolominiho*, in: A. Baďurová et al. (redd.), *Humanismus v rozmanitosti pohledů. Farrago festiva Iosepho Hejnic nonagenario oblata*, Praha 2014, s. 183–194
- ŠMAHEL, František, *Poslední chvíle, pohřby a hroby českých králů*, in: M. Nodl – F. Šmahel (redd.), *Slavnosti, ceremonie a rituály v pozdním středověku*, Praha 2014, s. 121–197
- ŠMAHEL, František, *The Divided Nation*, in: J. R. Palmitessa (ed.), *Between Lipany and White Mountain. Essays in Late Medieval and Early Modern Bohemian History in Modern Czech Scholarship*, Leiden-Boston 2014 (= *Studies in Central European histories* 58), s. 63–93
- ŠMAHEL, František, *Počátky humanismu na pražské univerzitě v době poděbradské*, in: *týž*, *Alma mater Pragensis. Studie k počátkům Univerzity Karlovy*, Praha 2016, s. 527–549
- ŠOFFERLE, Vincenc, *P. Frant. Jos. Slámy Obraz minulosti starožitného města Prachatic*, Praha 1891
- ŠOLCOVÁ, Alena, *Mistr Jan Šindel – pravděpodobný tvůrce matematického modelu pražského orloje*, *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie* 54/4, 2009, s. 307–317
- ŠŮLA, Jaroslav, *Staré letopisy české XV. století a jejich královéhradecká větev*, in: V. Wolf (red.), *Od Jana Žižky k Poděbradům*, Hradec Králové 2006 (= *Acta Universitatis Reginaehradecensis. Facultas studiorum humanorum – Historica I*), s. 121–153
- ŠVÁCHA, Jan, *Vesnice podle abecedy. Třeboc – historie*, *Raport. Týdeník pro Rakovnicko a Novostrašecko* 7/1, 7. 1. 1997, s. 8
- TADRA, Ferdinand, *Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu Lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV. (1310–1420)*. Příspěvek k diplomacie české, Praha 1892 (= *Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění*, roč. 1, třída I, č. 2)
- TEPLÝ, František, *Dějiny města Jindřichova Hradce I/1–2*, Jindřichův Hradec 1927
- TOBOLKA, Zdeněk Václav, *O volbě a korunování Jiřího z Poděbrad*, Praha 1896
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy II–IX*, Praha 1871–1893
- TRUHLÁŘ, Josef, *Počátky humanismu v Čechách*, Praha 1892 (= *Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění*, roč. 1, třída III, č. 3)
- TŘÍŠKA, Josef, *Rétorický styl a pražská univerzitní literatura ve středověku*, Praha 1975 (= *Knižnice Archivu Univerzity Karlovy* 1)
- TŘÍŠKA, Josef, *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409*, Praha 1981 (= *Knižnice Archivu Univerzity Karlovy* 12)

- ÚLOVEC, Jiří, *Příspěvek k dějinám a stavební podobě tvrze v Hlubanech*, in: Sborník okresního archivu v Lounech 7, 1995, s. 65–86
- ÚLOVEC, Jiří, *Hrad Hrádek a tvrz a zámek Štědrá*, in: Historický sborník Karlovarska 8, 2000, s. 3–26
- URBÁNEK, Rudolf, „Kancelář“ krále Jiřího, ČČH 17/1, 1911, s. 13–27
- URBÁNEK, Rudolf, *Věk poděbradský*. České dějiny III/1–III/4, Praha 1915–1962
- URBÁNEK, Rudolf, *Konec Ladislava Pohrobka*, Praha 1924 (= Rozpravy ČAVU, třída I, č. 67)
- URBÁNEK, Rudolf, *Husitský král*, Praha 1926
- URBÁNEK, Rudolf, *Volba Jiřího z Poděbrad za krále českého*, Praha 1926
- URBÁNEK, Rudolf, *Dvě studie o době poděbradské*, Brno 1929 (= Spisy Filosofické fakulty Masarykovy university v Brně 27)
- URBÁNEK, Rudolf, *Tři Janové z Rabštejna*, in: Sborník filologický 11, 1936–1939, s. 199–238
- URBÁNEK, Rudolf, *Z husitského věku*. Výbor historických úvah a studií, Praha 1957
- URBÁNKOVÁ, Emma, *Rukopisy a vzácné tisky pražské universitní knihovny*, Praha 1957
- VÁLKA, Miroslav, *František Pešík a jeho spolupráce s Národopisnou společností*, Národopisný věstník 25 (67)/2, 2008, s. 64–65
- VINŠ, Petr Jan – KODIŠOVÁ, Lucie, *Altare portatile ve vrcholném a pozdním středověku*. Sociální a kulturní aspekty na pomezí liturgiky a dějin umění, in: Z. Tokárová – M. Pekár (redd.), *Človek, spoločnosť, doba*. Stretnutie mladých historikov III, Košice 2014, s. 49–59
- VINŠ, Petr Jan – KODIŠOVÁ, Lucie, *Přenosný oltář a anglická šlechta 13. a 14. století*, in: MMK 2015. Mezinárodní Masarykova konference pro doktorandy a mladé vědecké pracovníky. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference, Hradec Králové 2015, s. 1906–1911
- VLČEK, Emanuel, *Fyzické osobnosti českých panovníků* III. Čeští králové II. Atlas kosterních pozůstatků českých králů Ladislava Pohrobka, Jiřího z Poděbrad a Habsburků pohřbených v Praze s podrobným komentářem a historickými poznámkami, Praha 2000
- VLČEK, Jaroslav, *Dějiny české literatury* I/1. Od nejstarších dob až po „věk zlatý“, Praha 1897; Praha 1960⁵ (= Dějiny literatury 1)
- VLČEK, Pavel et al., *Umělecké památky Prahy*. Staré Město, Josefov, Praha 1996
- VOIGT, Georg, *Enea Silvio de' Piccolomini, als Papst Pius der Zweite, und sein Zeitalter* I–III, Berlin 1856–1863

- VOJTÍŠEK, Václav, *Vývoj královské české kanceláře*, in: Z. Fiala (red.), Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška, Praha 1953, s. 501–517
- VONKA, Rudolf Jordán, *Rožďalovice – črta archeologická a historická*, in: Rožďalovice. Sborníček vzpomínek rodáků a přátel Rožďalovic, Rožďalovice 1947, s. 52–56
- VOREL, Josef, *Rabštejn nad Střelou – nejmenší městečko Evropy*, Mariánská Týnice 1962
- VOREL, Josef, *Průvodce Rabštejnem*, Kralovice 1993
- WALTZER, Heinrich, *Beziehungen des böhmischen Humanisten Johann von Rabenstein zu Bayern*, in: MIÖG 24, 1903, s. 630–645
- WETTENGL, Libor, *Hrad Sychrov, České památky*. Časopis pro přátele památek a historie 19/1–2, 2008, s. 2–4
- WIJSMAN, Hanno, *Een Italiaan in den vreemde*. De rol van Aeneas Silvius Piccolomini bij de verspreiding van het humanisme in Midden-Europa, Leidschrift 12/1, 1996, s. 33–51
- WOLKAN, Rudolf, *Geschichte der deutschen Litteratur in Böhmen bis zum Ausgange des XVI. Jahrhunderts*, Prag 1894 (= Böhmens Antheil an der deutschen Litteratur des XVI. Jahrhunderts III)
- WORSTBROCK, Franz Josef, *Johannes von Rabenstein*, in: Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon IV, Berlin-New York 1983², sl. 712–715
- WORSTBROCK, Franz Josef, *Tröster, Johannes*, in: Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon IX, Berlin-New York 1995², sl. 1078–1083
- ZILYNSKÁ, Blanka, *Dvůr krále Jiřího ve světle současného poznání*, MHB 17/2, 2014, s. 17–36
- ZINK, V., *Třeboc*, Vlastivědný sborník okresu lounského 11/8, [1940], s. 118–120
- ZLÁMAL, Bohumil, *Příručka českých církevních dějin IV*. Doba husitská, českobratrská a protestantská (1400–1550). Doba rekatolizace (1550–1650), Olomouc 2008
- ŽALUD, Zdeněk, *Čeští šlechtici u dvora Jana Lucemburského*, in: HT 15, 2006, s. 177–207
- Nesignovaná encyklopedická hesla a články
- Jan z Rabštejna*, in: Malá československá encyklopedie III, Praha 1986, s. 160
- Pius II*, in: Britannica Concise Encyclopedia, Chicago etc. 2006, s. 1506
- Pflug von Rab(en)stein*, in: BLGBL III, München 2000, s. 202
- Prokop von Rabstein*, dostupné online
z <https://de.wikipedia.org/wiki/Prokop_von_Rabstein>
[cit. 2017-03-25]
- Prokop z Rabštejna*, in: Malá československá encyklopedie V, Praha 1987, s. 114
- z Rabšteina*, in: Masarykův slovník naučný VI, Praha 1932, s. 4

z Rabštejna, in: Malá československá encyklopedie V, Praha 1987, s. 228

z Rabštejna, in: Ottova encyklopedie ČESKO. A–Ž, Praha 2008, s. 624

Teplice – nejstarší české lázně, Rudé právo 53/206, 30. 8. 1973, s. 3

Waldow (Adelsgeschlecht), dostupné online

z <[https://de.wikipedia.org/wiki/Waldow_\(Adelsgeschlecht\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Waldow_(Adelsgeschlecht))> [cit. 2017-08-10]

Wirsberg (Adelsgeschlecht), dostupné

z <[https://de.wikipedia.org/wiki/Wirsberg_\(Adelsgeschlecht\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Wirsberg_(Adelsgeschlecht))> [cit. 2017-08-10]

SEZNAM ILUSTRACÍ

- Obr. 1:** Zachycení Rabštejnů na mapě tehdejší ČSSR a sousedních států (F. Pešík, 1987) – s. 26
převzato z: František PEŠÍK, *Kolik je Rabštejnů?*, Brdo 2002, s. 16–17
- Obr. 2:** Erb starších Rabštejnů (kresba A. Sedláčka) – s. 31
převzato z: August SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty* II. Atlas erbů. Čechy (1. část), ed. V. Růžek, Praha 2001, s. 373 (fol. 163r)
- Obr. 3:** Původní erb Pluhů z Rabštejna (kresba A. Sedláčka) – s. 31
převzato z: August SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty* III. Atlas erbů. Čechy (2. část), ed. V. Růžek, Praha 2002, s. 19 (fol. 205r)
- Obr. 4:** Původní erb mladších Rabštejnů (kresba A. Sedláčka) – s. 31
převzato z: A. SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečeti* III, s. 41 (fol. 216r)
- Obr. 5:** Hrad Rabštejn a domnělý hrádek Sychrov – moderní překreslení náčrtku humanisty Jana z Rabštejna – s. 33
převzato z: Václav KOČKA, *Dějiny politického okresu kralovického* II. Soudní okres manětínský, Kralovice 1932, s. 83
- Obr. 6:** Hrad Rabštejn a domnělý hrádek Sychrov – původní kresba Jana z Rabštejna (fotografie) – s. 34
otištěno z: HÚ AV ČR, Fotosbírka, Varia A 4 – Drkolná, inv. č. 4876, proven. č. 15
- Obr. 7:** Utržená deska jednoho z drkolenských rukopisů Jana z Rabštejna s charakteristikou situace z roku 1470 a s vyobrazením tří erbů (fotografie) – s. 51
převzato z: Bedřich MENDL, *Knihovna Jana z Rabštejna*, Rozhledy po literatuře a umění 1/12, 1932, s. 89–90, zde s. 90
- Obr. 8:** Vlastnoruční zápisek Jana z Rabštejna v drkolenském rukopise č. 127 (Cpl 49) (fotografie) – s. 144
otištěno z: HÚ AV ČR, Fotosbírka, Varia A 4 – Drkolná, inv. č. 2510, proven. č. 10
- Obr. 9:** Pečeť Jana, otce pěti rabštejnských bratrů, z roku 1412 (kresba M. Milece) – s. 164
převzato z: Miroslav MILEC, *Šlechtické pečeti* II, Brno 2015, s. 67, tab. 605 B
- Obr. 10:** Pečeť Prokopa z Rabštejna z 1440 (kresba A. Sedláčka) – s. 164
převzato z: August SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty* V. Atlas pečeti. Ed. V. Růžek, Praha 2003, s. 167, tab. 41, č. 9
- Obr. 11:** Erb Prokopa z Rabštejna po polepšení Fridrichem III. v roce 1452 (kresba J. Loudy, upraveno) – s. 165
převzato z: Josef JANÁČEK – Jiří LOUDA, *České erby*, Praha 1988², s. 236
- Obr. 12:** Podoba erbu mladších Rabštejnů vyobrazená na fol. 93v tzv. rabštejnského Nového zákona – s. 166
převzato z: http://daten.digitale-sammlungen.de/bsb00092818/image_192
(Bayerische Staatsbibliothek, sign. Clm 10024)

[cit. 2017-08-13]

- Obr. 13:** Varianta rabštejnského erbu se zaměněnými dvojicemi polí se lvem a se starým erbem (kresba A. Sedláčka) – s. 166
převzato z: A. SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečeti* III, s. 42 (fol. 216v)
- Obr. 14:** Erb Jana z Rabštejna nakreslený na přední desce drkolenského rukopisu č. 127 (Cpl 49) (1468; překreslil A. Sedláček) – s. 166
převzato z: A. SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečeti* III, s. 42 (fol. 216v)
- Obr. 15:** Erb humanisty Jana dochovaný na desce drkolenského rukopisu č. 132 (Cpl 152) (1470; překreslil A. Sedláček) – s. 166
převzato z: A. SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečeti* III, s. 42 (fol. 216v)
- Obr. 16:** Pečeť Prokopa z Rabštejna z roku 1459 (fotografie) – s. 167
převzato z: <http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/CZ-NA/ACK/1656/charter?_lang=ces>
(NA, fond Archiv České koruny, inv. č. 1656) [cit. 2017-08-13]
- Obr. 17:** Pečeť Jana z Rabštejna z roku 1463 (fotografie) – s. 167
převzato z: <http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/CZ-SOAT/PremonstratiZeliv/58/charter?_lang=ces>
(SOA v Třeboni, fond Premonstráti Želiv, kart. 3, inv. č. 58) [cit. 2017-08-13]
- Obr. 18:** Malba nad triumfálním obloukem v hlavní lodi kostela sv. Jakuba v Prachaticích – s. 174
převzato z: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prachatice,_centrum_10.JPG> [cit. 2017-08-13]
- Obr. 19:** Kapounovský dům (čp. 676) na Starém Městě pražském – s. 175
převzato z: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kapounovsk%C3%BD_d%C5%AFm676-Praha2010.jpg> [cit. 2017-08-13]
- Obr. 20:** Současný znak města Duchcova – s. 176
převzato z: <http://www.duchcov.cz/assets/File.ashx?id_org=3371&id_dokumenty=9414> [cit. 2017-08-13]

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

Instituce

AUK	Archiv Univerzity Karlovy
AV ČR	Akademie věd České republiky
ČAV	Česká akademie věd
ČAVU	Česká akademie věd a umění
ČSAV	Československá akademie věd
FF JU	Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích
FF MU	Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
FF ZČU	Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni
FHS UK	Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy
FP TUL	Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická Technické univerzity v Liberci
FPE ZČU	Fakulta pedagogická Západočeské univerzity v Plzni
HTF UK	Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy
HÚ	Historický ústav
KDDD	Katedra dějin a didaktiky dějepisu
KFI	Katedra filozofie
KHI	Katedra historie
KNM	Knihovna Národního muzea
KPVHAS	Katedra pomocných věd historických a archivního studia
MZA	Moravský zemský archiv v Brně
NA	Národní archiv
NK ČR	Národní knihovna České republiky
ÖNB	Österreichische Nationalbibliothek
PedF UK	Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy
SLUB	Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv
ÚČD	Ústav českých dějin
ÚČSSD	Ústav československých a světových dějin
ÚHSD	Ústav hospodářských a sociálních dějin
ÚPVHA	Ústav pomocných věd historických a archivnictví

Ediční řady, periodika, encyklopedie

AČ	Archiv český
ADB	Allgemeine Deutsche Biographie
AH	Archaeologia historica
AÖG	Archiv für österreichische Geschichte
BBKL	Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon
BLGBL	Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder

BSČZ	Biografický slovník českých zemí
CIM	Codex juris municipalis regni Bohemiae
ČČH	Český časopis historický
ČČM	Časopis Českého museum
ČMKČ	Časopis Musea království Českého
ČNM	Časopis Národního musea
ČSPSČ	Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze
FRA	Fontes rerum Austriacarum
HT	Husitský Tábor. Sborník Husitského muzea
JSH	Jihočeský sborník historický
LF	Listy filologické
LThK	Lexikon für Theologie und Kirche
MGH	Monumenta Germaniae Historica
MHB	Mediaevalia Historica Bohemica
MIÖG	Mittheilungen des Instituts für Oesterreichische Geschichtsforschung
MVGDB	Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen
NDB	Neue Deutsche Biographie
OSN	Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí
RBM	Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae
RG	Repertorium Germanicum
RSN	Riegrův Slovník naučný
SAP	Sborník archivních prací
SaS	Slovo a slovesnost. Časopis pro otázky teorie a kultury jazyka
SLČ	Staré letopisy české
SRS	Scriptores rerum Silesiacarum
VČA	Věstník České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění
VČAVU	Věstník České akademie věd a umění
VDZKČ	Velké dějiny zemí Koruny české
VKČSN	Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná